

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNDE DOĞU AKDENİZ
REKABETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Harun IŞIK

**Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail EDİZ

KASIM – 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNDE DOĞU AKDENİZ
REKABETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Harun IŞIK

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez sınavı 19/11/2020 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. İsmail EDİZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YETİM	Başarılı

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Harun IŞIK
Öğrenci Numarası	:	Y176007003
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan Rekabeti
Benzerlik Oranı	:	%19

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

13.08.2020
İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

13.08.2020
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. İsmail EDİZ

Tarih: 13.08.2020

İmza: [Signature]

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Birçok karmaşık unsuru içeren Doğu Akdeniz'deki Türkiye-Yunanistan rekabetini yazmak kolay olmamıştır. Uzun bir süreçten sonra çalışma tamamlanabilmiştir. Çalışma tamamlanmıştır ama Doğu Akdeniz'deki hızlı ve sıcak siyasetin duracağı yoktur. Bu zorlu çalışmada kesinlikle yalnız değildim. Danışmanım başta olmak üzere akademik temelimi oluşturmaya katkı sunan hocalarım ile birlikte ailem ve arkadaşlarım yanımda olup sabrettiler ve desteklerini esirgemediler. Hepsine canı gönülden teşekkür eder, çalışmanın literatüre katkı sunmasını dilerim.

Harun IŞIK

19.11.2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR	iii
HARİTA LİSTESİ.....	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: YUNANİSTAN’IN GENİŞLEMECİ POLİTİKALARINA BİR BAKIŞ....	10
1.1.Osmanlı Dönemi İki Ülke İlişkilerine Kısa Bir Bakış.....	122
1.2. Milli Mücadele/Küçük Asya Felaketi	144
1.3. İki Dünya Savaşı Arası İki Ülke İlişkileri	166
1.4. Kıbrıs Meselesi Çerçevesinde Şekillenen İki Ülke İlişkileri.....	20
1.5. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1974).....	277
1.6. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasındaki Gelişmeler.....	299
1.7. Türkiye-Yunanistan-Avrupa Birliği Üçgeni ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	333
1.8. Kıbrıs Sorunu Hakkında Kısa Bir Değerlendirme.....	399
1.9. Ege Denizi Kaynaklı Sorunlar.....	43
1.9.1. Karasuları	43
1.9.2. Ulusal Hava Sahası ve FIR hattı Sorunu	455
1.9.3. Kıta Sahaneliği.....	477
1.9.4. Ege Denizi’nde Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Meselesi.....	499
1.9.5. Adaların Silahlandırılması Meselesi	50
1.10.Görece Yumuşama	52
BÖLÜM II: HUKUKİ BAKIMDAN DOĞU AKDENİZ REKABETİ	53
2.1.Sorunun Hukuki Boyutu: Münhasır Ekonomik Bölge	53
2.1.1. Deniz Hukukunun Gelişim Süreci.....	53
2.1.2. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı	555
2.1.3. Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılmasında Yaşanan Belli Başlı İhtilaflar ve Çözümleri.....	58

2.1.4. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Hukukunda İlke ve Yöntemler....	77
2.2. Doğu Akdeniz’deki Sorunun Şekilsel Boyutu	82
2.2.1. Doğu Akdeniz’in Görünümü.....	82
2.2.2. Bölgenin Güncel Sorunu: Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Anlaşmazlıkları	84
2.2.3. Bölgedeki Son Gelişmeler.....	88
BÖLÜM III: TÜRKİYE’NİN PROAKTİF POLİTİKALARA GEÇİŞİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ’DEKİ REKABET.....	95
3.1. Yunanistan-GKRY-Mısır Üçgeni.....	104
3.2. Yunanistan-GKRY-İsrail Üçgeni	109
3.3. EastMed Boru Hattı Projesi.....	11313
3.4. Doğu Akdeniz Gaz Forumu Oluşturma Çabaları	11717
3.5. Libya Mutabakatı Öncesi Türkiye’nin Tepki ve Faaliyetleri	11818
3.6. Türkiye-Libya Mutabakatı ve Mutabakat Sonrası Gelişmeler	12222
3.7. Bölge Dışı Aktörler ve Bu Aktörlerin Pozisyonları	13030
3.7.1. Avrupa Birliği	13131
3.7.2. Fransa	13434
3.7.3. İngiltere	13737
3.7.4. Amerika Birleşik Devletleri	14040
3.7.5. Rusya Federasyonu	14545
3.7.6. Çin Halk Cumhuriyeti	14747
3.7.7. Birleşik Arap Emirlikleri.....	14848
3.8. Bölgedeki Askeri Hareketlilik	14949
SONUÇ.....	16464
KAYNAKÇA	18080
ÖZGEÇMİŞ.....	216

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AT** : Avrupa Topluluğu
- BAE** : Birleşik Arap Emirlikleri
- BMDHS** : Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
- BMGK** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- FIR** : Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)
- GKRY** : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
- KKTC** : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- MEB** : Münhasır ekonomik bölge
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TPAO** : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
- UAD** : Uluslararası Adalet Divanı
- UMH** : Ulusal Mutabakat Hükümeti

HARİTA LİSTESİ

Harita 1 : Ege Denizi'nde 6 Mil ve 12 Mil Karasularının Karşılaştırılması.....	45
Harita 2 : Kardak Kayalıklarının Konumu.....	49
Harita 3 : Dünyadaki Münhasır Ekonomik Bölgeler	55
Harita 4 : Kuzey Denizi Davası	61
Harita 5 : Manş Denizi Kıta Sahanlığı.....	62
Harita 6 : Libya-Tunus Davası.....	63
Harita 7 : Malta-Libya Kıta Sahanlığı Davası Kararı	65
Harita 8 : Grönland-Jan Mayen Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması	67
Harita 9 : Gine Bissau-Gine Deniz Yetki Sınırı Tahkim Kararı.....	69
Harita 10 : Romanya ve Ukrayna İddiaları	73
Harita 11 : Nikaragua-Kolombiya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması	75
Harita 12 : Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Varsayımsal Akdeniz ve Karadeniz Münhasır Ekonomik Bölgeleri.....	86
Harita 13 : Yunanistan ve GKRY Tezleri ile Türkiye'nin Deniz Alanlarının Çakıştığı Bölgeler	87
Harita 14 : İsrail ile Lübnan Arasında Anlaşmazlık Olan Bölge	91
Harita 15 : Libya Mutabakatı Sonrası Türkiye ve Libya Kıta Sahanlığı	129
Harita 16 : Kıbrıs'taki Akrotiri ve Dhekelia Adlı İngiliz Üsleri.....	140

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Gücün Üç Biçimi.....	100
--------------------------------------	-----

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı:	Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Doğu Akdeniz Rekabeti		
Tezin Yazarı:	Harun IŞIK	Danışman:	Doç. Dr. İsmail EDİZ
Kabul Tarihi:	19.11.2020	Sayfa Sayısı:	vii (ön kısım) + 216 (tez)
Anabilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler
<p>Dünyada silahlanmanın en yüksek oranda seyrettiği bir coğrafyanın tam ortasında bulunmak Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmakta, devletin güçlü olmasını zaruri kılmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye, denizlerde de benzer zorluklar yaşamaktadır. Stratejik öneminin yanında son yıllarda bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları, dikkatlerin Doğu Akdeniz'e odaklanmasına sebep olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte denizlerin yatağındaki doğal kaynaklara erişim kolaylaşmış ve böylelikle denizlerin önemi daha da artmıştır. Anlaşmazlıklarından dolayı Türkiye ve Yunanistan Ege ve Doğu Akdeniz'deki kaynaklardan yeterince istifade edemedikleri de bir gerçektir.</p> <p>Türkiye, zor bir coğrafyada bulunması sebebiyle birçok sorunla karşılaşmış bu sorunların büyük çoğunluğunu komşusu Yunanistan'la yaşamıştır. Bazı dönemler ilişkiler iyi düzeyde seyretse de iki devlet birbirlerine karşı yaşadığı rekabeti başka devletlerle yaşamamışlardır. 1960-2000 yılları arasında iki devlet neredeyse tüm dış politikasını bu rekabet üzerine oturtmuşlardır.</p> <p>Yunanistan'ın, 1829 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Türkiye aleyhine genişleme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte son zamanlarda Yunanistan Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları konusunda Türkiye aleyhine maksimum avantaj sağlama mücadelesine yoğunlaşmıştır. Günümüzde uluslararası hukuk, devletlere kara yönünden genişlemeyi yasaklasa da kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölge olarak denizlerde belli mesafede bazı haklar tanımaktadır. Bölgede yaşanan sorunun kaynağı iki ülkenin uluslararası deniz hukukunu kendi lehlerine olacak şekilde yorumlayarak harekete geçmeleridir.</p> <p>Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan diğer sorunlardan farklı olarak Doğu Akdeniz'de birçok bölgesel ve küresel aktörün doğrudan çıkarı bulunmaktadır. Ayrıca bölgede bulunan devletlerin; kendi içlerinde veya aralarında çok sayıda ve farklı siyasi sorunlarının olması bölgedeki deniz yetki alanı paylaşımını daha da karmaşık hale getirmektedir. Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarının paylaşım sorununun merkezinde Türkiye ve Yunanistan bulunmaktadır. Sorunun önemine binaen Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişlemeci politikaları ile bölgedeki meselenin hukuki ve siyasi boyutu ele alınacaktır. İki ülkenin bölgedeki beklentileri anlaşılabilir ve sorunun geleceği öngörülmeyle çalışılacaktır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye, Yunanistan			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Eastern Mediterreanean Rivalry in the Turkey-Greece Relations			
Author of Thesis: Harun IŞIK		Supervisor: Assoc. Prof. İsmail Ediz	
Accepted Date: 19.11.2020		Nu. of Pages: vii (pretext)+216 (main body)	
Department: International Relations		Subfield: International Relations	
<p>Being in the middle of a geography where armament is the highest rate in the world, increases Turkey's security concerns, makes this state necessary keep herself strong. Turkey that is surrounded by seas on its three sides has also similar challenges at seas. Besides its strategic importance, the hydrocarbon recources dicscovered in the region in recent years have increased attention to the Eastern Mediterreanean. With the developing technology, reaching to the natural resources under the seabeds has been facilitated, thus the importance of seas has increased. Because of their disputes, Turkey and Greece are unable to benefit from the resources sufficiently in the Aegean and Eastern Mediterreanean.</p> <p>Turkey has been faced many challenges and majority of these issues come from her neighbouring state Greece. Even though the relationship of the two counries were good in some periods of time, they have never had rivalry against other states as well as each other. Between 1960 and 2000, the two states based almost all their foreign policy on this rivalry.</p> <p>Since gaining independence in 1829, Greece has tended to expand against Turkey. Likewise recently this country concentrates on maximum advantage on maritime jurisdiction zones in the Eastern Mediterreanean against Turkey. At the present time, although international law prohibits states from land expansion, it gives certain rights at certain distances in the seas as a continental shelf or an exclusive economic zone. The reason of the problem in the region that the two countries take action by interpreting the international law of the sea in their favor to gain more economic, political and strategic gains.</p> <p>Unlike other issues between Turkey and Greece, many regional and global actors have direct interests in the Eastern Mediterreanean. In addition, the fact that the states in the region have many and diffrent political problems within countries or among each other makes it more difficult to share maritime jurisdiction in the region. Turkey and Greece are in the center of the issue of sharing jurisdiction in the Eastern Mediterreanean. Due to importance of the problem, with the expansionist policies of Greece against Turkey, legal and political dimensions of the issue in the region will be explained. It will be tried to be understood the expectations of the two countries in the region and foreseen the future of the issue.</p>			
Keywords: Eastern Mediterreanean, Turkey, Greece			

GİRİŞ

Uluslararası politika birçok açıdan iç içe geçmiş unsurları barındırmaktadır. Dünya siyasi gelişmelerini öngörebilmek amacıyla birçok çalışma yapılmasına rağmen uluslararası ilişkiler dünyanın en karmaşık disiplinlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Özellikle bilgi çağını yaşadığımız günümüzde uluslararası politikayı, bir hamle ötesini gören satranç oyununa benzetmek yetersiz kalacaktır. Günümüzde, güçlü kalmak ve istediğini elde etmek isteyen ülkelerin kenarda bekleyerek diğer ülkelerin politikalarına göre hareket etmesi yetersiz kalmaktadır. Reaktif olmaktan öte proaktif davranarak önleyici politikalar üretmek, üretilen politikaların nereye ulaşacağını iyi anlamak daha da önem kazanmıştır.

Dünyadaki üstün politik sistemler sürekli bir devinim içerisindedir ve belli bir süre sonra gelişen olaylarla birlikte etkisi azalmakta, başka bir küresel sistem ağırlık kazanmaktadır. Adam Smith'in *görünmez eli* 1929'daki küresel krizle son bulmuş, yerine geçen Keynesyen politikalar ise 1970'lerdeki krizlerle birlikte yerini neo-liberalizme bırakmıştır. Neo-liberalizmle birlikte popülerleşen küreselleşme ise son yıllarda sorgulanır hale gelmiştir. Büyük Savaş olarak adlandırılan Birinci Dünya Savaşı sonrası "insan doğası gereği iyidir" düşüncesiyle hareket eden Wilson idealizmi 20 yıl kadar sonra yerini realizme bırakmak zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu olan dünya sistemi Sovyetlerin dağılması ile tek kutuplu bir duruma evrilmiştir. Fakat 2001'deki 11 Eylül hadisesi ile ABD'nin liderliğindeki tek kutuplu sistem sorgulanmaya başlamıştır. Bu noktada sistemin hangi yöne evrileceği tam olarak bilinmemesine rağmen hâlihazırda çok kutuplu bir sisteme doğru geçiş yaşanmaktadır. 2020 yılında Dünya'yı vuran Covid-19 salgını dâhil birçok sorunla boğuşan devletlerin varlığı ile birlikte sistem konusunda uzmanlar ön görüde bulunmaya çalışsa da dünyadaki sistemsel değişimin hızı tahminleri zorlaştırmaktadır. Tüm bunlara rağmen devletler arası acımasız rekabet ile vekâlet savaşlarından dolayı Dünya'daki sorunların yakın gelecekte bitmesi öngörülmemektedir. 2003 yılından sonra Irak'ın durumu, 2011 yılından beri çözülemeyen ve milyonlarca kişiyi evinden yurdundan eden Suriye iç savaşı ve Libya'daki resmi olarak tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Hafter güçleri arasındaki mücadelenin nereye varacağı konusunda öngörüde bulunmak zor bir hal almıştır. Tüm bunlarla birlikte, bazı aktörlerin bu ülkelerdeki çatışan güçlerden tarafını seçerek bu ülkeleri mücadele alanı olarak gördüğünü ifade etmek mümkündür.

Büyük bir çekişme ve güç mücadelesine sahne olan Doğu Akdeniz’de ise çözümü çok uzakta duran deniz yetki alanları paylaşımı meselesi vardır. Sorunun taraflarının iddiaları ve mücadeleleri şu noktalar üzerine odaklanmaktadır; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Kıbrıs’taki Türk toplumunu yok sayarak denizlerden maksimum kazanç elde etmek, Yunanistan tüm adaların tam etki verilmesi sağlamak, Türkiye ise yanbaşındaki Yunan adalarından dolayı uğrayacağı büyük kabı önlemek için çaba göstermektedir. Bölgede yaşanan bu mücadele nedeniyle kendi münhasır ekonomik bölgelerini (MEB) genişletmek için diğer bölge ülkeleriyle anlaşma yoluna gitmişlerdir. GKRY; Mısır, Lübnan ve İsrail ile ikili deniz sınırlandırma anlaşmaları yapmıştır. Türkiye ve Libya anlaşarak MEB ilan etmiş, aynı bölgede çakışan alanların paylaşımı için Yunanistan ve Mısır da anlaşmıştır. Bölgede masaya oturma ihtimali dahi olmayan birçok ülkenin bulunması ortak bir konsensüse ulaşılmasının önündeki en büyük engeldir. Ortak masaya oturma durumunda dahi çıkar çatışmasının çok fazla olması, anlaşma için çıkarların bir kısmından feragata yanaşılmaması ortak uzlaşmaya varılmasını engellemektedir. Neresinden bakılırsa bakılsın bölge deniz yetki alanları paylaşımının çözümü çok düşük bir ihtimal olarak durmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Teknolojinin gelişmesi ile deniz ve okyanuslardaki doğal kaynaklar daha erişilebilir bir hale gelmiştir. Nitekim bu gelişmeler münhasır ekonomik bölge (MEB) alanlarının karalar kadar önem kazanmasına neden olmuştur. Bu sebeple ülkeler hızlı bir şekilde MEB alanlarını ilan ederken, kıyı olarak komşu ülkeler yaşadıkları ihtilafları aralarında anlaşarak ya da uluslararası yargı yoluyla çözmeye çalışmaktadırlar.

Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye, Karadeniz’deki MEB alanını erken sayılabilecek bir tarih olan 1980’li yıllarda ilan etmesine rağmen Ege Denizi ve Akdeniz’de bu konuda Yunanistan’la derin anlaşmazlıklar yaşamaktadır. Ege Denizi’ndeki Türkiye ile Yunanistan arasında 1970’li yıllardan itibaren süregelen sorun, 2010’lu yıllarda Doğu Akdeniz’e de sıçramıştır. Ege Denizi’nin iki aktörlü yapısından farklı olarak Doğu Akdeniz çok aktörlü ve karmaşık bir siyasi görünüm sunmaktadır. Yine de sorunun ana hatlarına bakıldığında bölgedeki rekabet Yunanistan ve Türkiye etrafında şekillenmiştir.

Bulunduğu coğrafyanın zorluğu hesaba katıldığında Türkiye için kaybetmek kolay, kazanmak ise zorlu bir mücadele süreci gerektirmektedir. Bu zorlu coğrafyada kazançlı çıkabilmek için kurumsallaşmış ve uzun vadeli planların yapıldığı politikalara ihtiyaç vardır. Kazanım sağlamak için çok boyutlu politikalar üretmenin gerekliliği bir gerçektir. Yaşanan kayıpların domino etkisi göstermesinin kaçınılmaz olduğu bölgede dikkatli adımlar atılması gerekmektedir.

Doğu Akdeniz'deki rekabetin anlaşılabilmesi için meselenin birçok boyutuyla ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bölgedeki rekabet Türkiye ile Yunanistan çevresinde şekillendiği için bu iki ülkenin ilişkilerinin tarihi boyutundaki Yunanistan'ın genişlemeci politikalarını anlamak bölgedeki politikaların aynası olacaktır. Yüzyıllardır ortak coğrafyada bir arada yaşayan Türk ve Rumlar, Yunanistan'ın bağımsızlığından itibaren birçok alanda rekabete girişmişlerdir. Nitekim 1829 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın, Osmanlı Devleti yönünde genişleme çabasına girmesi bu ülkenin Osmanlı aleyhinde toprak kazanması sonucunu ortaya çıkarmıştır. 1923 Lozan Anlaşması'ndan sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar devam etmekle birlikte, 1930 ve 1940'lı yıllarda kendilerinden daha güçlü Alman ve İtalyan tehditlerini karşısında iki ülke rekabeti göze alamamış, böylelikle belirtilen dönemlerde ilişkilerinde sükûnet hâkim olmuştur. 1950'lerin sonunda Kıbrıs Sorunu ile başlayan gerginlik Ege Denizi ve Azınlıklarla ilgili sorunlarla daha da karmaşık bir hal almıştır. 2010'lu yıllarla birlikte rekabetin sahası Doğu Akdeniz olmuştur. Doğu Akdeniz'de iki ülkenin rekabeti öncelilerden farklı boyutlarda gelişmektedir. Bölgede doğrudan çıkarı olan iki ülkeden başka birçok aktör vardır. Doğu Akdeniz'de aktif politika izlemekte olan bölge ve bölge dışı aktörlerden büyük çoğunluğu Yunanistan ile hareket etmektedir. Türkiye ise KKTC ve Libya ile ortak hareket etmekte ve Türkiye'nin bu ülkelerle deniz sınırlandırma anlaşması bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin temel sorunu Kıbrıs meselesinde olduğu gibi diplomatik olarak diğer devletlerden beklediği desteği alamamasıdır. Kıbrıs sorununda KKTC'yi Türkiye hariç hiçbir devlet tanımazken, GKRY'yi Türkiye hariç tüm devletler tüm Ada adına tanımaktadır. Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin tezleri konusunda bölgesel ve küresel aktörleri ikna etmekte zorlanması iki sonuç doğurmaktadır: Ya bölge ve bölge dışı aktörler tarafından Türkiye, Yunanistan'a göre çok daha büyük bir tehdit olarak

algılanmakta ya da Türkiye'nin diplomasi ve lobi çalışmaları ve bu çalışmalardan daha fazlasını içeren yumuşak gücü daha etkisiz görünmektedir. Yunanistan'ın Türkiye aleyhine genişlemeci politikalarını incelediğimiz I. bölümde bunun cevabı ortaya çıkacaktır. Bölgede iki ülke arasında yaşanan rekabeti, Kıbrıs meselesinde ve Ege Denizi'ndeki Yunanistan'ın genişlemeci politikalarında aramak doğru olacaktır.

İki ülke rekabetinin tarihinin yanında bölgedeki soruna odaklanarak bölgenin hukuki ve şekilsel boyutunun anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda, deniz hukukunun yorumlanması konusunda Türkiye ve Yunanistan farklı düşünmekte ve birbirinin zıttı tezler ortaya koymaktadırlar. Yunanistan adalarına tam etki alanı isteyerek adalarla Türkiye ana karası arasındaki deniz yetki alanlarının eşit uzaklık metoduna göre sınırlandırmasını savunurken, bölgedeki en uzun kıyı uzunluğuna sahip Türkiye kıyıları ile Yunanistan'a ait küçük adaların eşit haklara sahip olmasının adaleti sağlamayacağını savunmaktadır. Türkiye; yarı kapalı deniz olan Ege ve Akdeniz'de Yunan adalarının ters tarafta konumlandığını, ana karasına çok yakın mesafede olduğunu, eşit uzaklık metodu uygulanırsa çok uzun kıyısı olmasına rağmen deniz alanı olarak küçücük bir alana sıkışıp kalacağını öne sürerek hakkaniyet ilkesine göre sınırlandırma yapılması gerektiğini öne sürmektedir. Rekabetin hukuki boyutu olan II. bölümde bu konu aydınlatılacaktır. Bölgedeki rekabetin hukuki yapısı, dünyanın başka bölgelerinde yaşanan benzerleri ile karşılaştırılarak haklılığın hukuki zemini anlaşılacaktır. Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Davası, İngiltere-Fransa arasındaki Kanal Davası gibi birçok emsal dava ve anlaşmalar ele alınacaktır. Bölge siyasetini anlayabilmek için iki ülkenin rekabetinin tarihi noktalarının yanında, bölgedeki hukuki durumu ele almak önemlidir.

III. bölümde bölgede son on yıldır geliştirilen politikalara bakarak, tarihi açıdan iki ülkenin durumu ile hukuki durum sentezlenerek bir sonuca varılacaktır. İlgili bölümde Türkiye'nin Yunanistan karşısında geleneksel politikalarından sıyrılarak, bölgedeki politikaları bağlamında proaktif politikalara geçiş aşaması ele alınacaktır. Böylelikle oluşturulacak politikalarda sağlıklı adımlar atılması konusunda çıkarımlar yapılması amaçlanmaktadır.

Yunanistan ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ihtilafını anlayabilmek bu ihtilafın geleceğini öngörebilmek için iki ülkenin tarihsel ilişkilerinde Yunanistan yayılmacılığına bakmak gerekmektedir. Ege'deki anlaşmazlıkları anlamadan, Kıbrıs meselesinin sürecini

bilmeden Doğu Akdeniz'in geleceği öngörülemez. Aynı şekilde siyaseten haklı olabilmek için hukuken de haklı olmak gerekmektedir. Bölgedeki deniz yetki alanlarında anlaşmazlık unsuru olan adaların yetki meselesini hukuken masaya yatırmak bölge siyasetinin içini dolduracaktır. Doğu Akdeniz'deki Türkiye-Yunanistan rekabetinin tarihi, hukuki ve siyasi boyutları meselenin anlaşılabilmesi için birbirlerinin tamamlayıcısı niteliğindedir.

Çalışmanın Önemi

Günümüzde Doğu Akdeniz dünyanın en sıcak bölgelerinden biridir. Bölgedeki var olan sorunlarla birlikte son yıllarda ortaya çıkan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmazlıkları gün geçtikçe büyümekte, farklı yönere kaymaktadır. Doğu Akdeniz'deki meselenin uzun süre gündemde kalacağı öngörülmektedir. Bölgedeki ihtilafta hem Yunanistan hem de Türkiye tarafı kendi tezlerini haklı göstermek için akademik ve hukuki çalışmalar yapmakta, politikalar üretmekte ve askeri güçlerini artırmaktadır. Gün geçtikçe ısınan bu kadar hassas bir meselenin tüm yönleriyle ele alınmasının gerekliliği vardır. Sorun, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Mısır, Lübnan ve İsrail ile ikili anlaşmalar imzalaması ile ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın adalarına deniz yetki sınırlandırılmasında tam etki tanınmasına yönelik çalışması, bu yönde Mısır, GKRY ve Libya ile anlaşma yolunu araması ve ardından hem bölge hem de bölge dışındaki aktörlerle diplomasi trafiğini yoğunlaştırması ile devam etmiştir. Türkiye'nin bölgedeki haklarını kaybetmemeye yönelik kararlı bir şekilde politika üretmeye başlaması, sahada aktif bir şekilde bulunması ve nihayetinde 2019 yılının sonlarına doğru Libya ile deniz yetki alanları sınırlandırma mutabakatı yapması Yunanistan ve GKRY'nin hesaplarını alt üst ederek sorunu derinleştirmiştir. Sonrasında Yunanistan'ın Mısır'la Türkiye-Libya Anlaşma sahaları ile çakışacak şekilde MEB anlaşması imzalayarak Türkiye-Libya anlaşmasını geçersiz kılmaya dönük teşebbüsü, Türkiye'nin arama ve sondaj çalışmaları için navtex ilan etmesi anlaşmazlığı daha da arttırmıştır. Tüm bunlarla birlikte, bölgedeki diğer bölgesel ve küresel aktörlerin başarı ya da başarısızlığını kendi politikalarından daha ziyade Türkiye-Yunanistan rekabeti, daha da özele inerse Türkiye'nin politikalarının belirleyeceği ortadadır.

Bölgedeki mevcut duruma bakıldığında sorunun çözümünün kolay olmadığını anlaşılması çalışmanın önemini artırmaktadır. Bunun birçok sebebi vardır. İlk olarak

bölge ülkeleri meseleye realist çerçeveden bakarak kazanımlarını sıfır toplamı oyun olarak değerlendirmektedirler. Kıbrıs meselesi, Türkiye-Yunanistan, İsrail-Filistin, İsrail-Lübnan arasındaki sorunlar ile Suriye ve Libya'daki iç savaş gibi bölgede siyasi olarak uzun yıllardır kronikleşmiş sorunların mevcudiyeti deniz yetki alanı sorununun tüm aktörler tarafından aynı masada ele alınmasının önündeki engeller olarak durmaktadır. Küresel aktörlerin bölgede güç rekabeti içerisinde olması çözümü daha da zorlaştırmaktadır. Tüm bu sorunlarla birlikte bölgede faaliyet gösteren aktörlerin ya Türkiye ya da Yunanistan'la ittifaka girerek bölge politikalarında bu iki ülke etrafında bloklaştığı görülmektedir.

Dünyanın en karmaşık politik bölgelerinden biri olan Doğu Akdeniz'deki keşfedilmiş veya keşfedilmeyi bekleyen hidrokarbon kaynakları risk ve fırsatları bir arada barındırmaktadır. Siyasi gerginliklerle dolu bölgede yeni sıkıntılara yol açma ihtimali olsa da bölgesel işbirliği, geçmişten gelen sorunların çözümü, enerji güvenliği, bölgesel istikrar ve refahın yükselmesi açısından fırsatları barındırmaktadır. Bölge ülkeleri konuyu sıfır toplamı oyundan öte kazan-kazan anlayışı yaklaşabilse sorunların çözümü daha kolay olacaktır. Buna rağmen aktörlerin bölgedeki kaynaklara maksimalist yaklaşımı, bölgedeki sorunu kazan-kaybet anlayışına sokmakta ve var olan diğer sorunlarla birlikte doğal gaz/petrol sorununu daha da derinleştirmektedir.

Çalışmanın Amacı

2010'lu yıllar boyunca Doğu Akdeniz'de askeri ve politik olarak sıcak gelişmeler yaşanmaktadır. Türkiye ile Yunanistan bölgede oluşturmaya çalıştıkları bloklar üzerinden güçlerini yansıtmaya çalıştıkları politikalar üretme gayretindedirler. Devletler arasında üretilen politikalar bazen karşı tarafı razı ederken bazen de ters etki oluşturarak karşı tarafta endişeye ve böylelikle onların güçlerini artırma yoluna gitmelerine sebep olmaktadır. Bu sebeple, dış politikanın günümüz taleplerine cevap verebilmek ve karmaşık olayları anlamlı bir şekilde inceleyebilmek için iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Analiz ederken dış politikanın çok faktörlü olduğu ve çok seviyeli dinamiklerle gerçekleştiği unutulmamalıdır. Günümüzde dış politika analizinin tek bir odak üzerinden ve tek bir seviyede yapılması anlamlı sonuçlar ortaya koymamakta, farklı araçlarla ve farklı analiz düzeylerinde yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda, anlamlı sonuçlara ulaşabilmek için dış politika analizinin farklı sosyal bilim disiplinlerine ait

öğeleri de içinde barındırarak disiplinler arası bir yaklaşımla yürütülmesi gerekmektedir. Dış politikanın anlaşılmasında konuların karmaşıklığı ile birlikte bu konulara dâhil olan birim ve süreçler de ele alınmalıdır. Uluslararası siyasette farklı birçok aktörün yer almasıyla birlikte karmaşık ilişkiler farklı düzeydeki açıklamalar ve kuramlar vasıtasıyla incelenmektedir.¹

Doğu Akdeniz meselesi birçok kez ele alınmasına rağmen çalışmalar ya hukuki ya şekilsel ya da siyasi boyutuyla ele alınmıştır. Hukuki ve siyasi boyutlarının yanında Yunanistan'ın genişlemeci politikaları bağlamında ilişkilerin tarihi boyutunun da ele alınması bölgeye yönelik politikaların değerlendirilmesi ya da yeni politikalar oluşturulmasında yardımcı olacaktır. Yunanistan'ın tarih boyunca Türkiye'nin aleyhine genişleme ya da avantaj elde etme politikaları incelendiğinde Doğu Akdeniz'deki meselenin seyri anlaşılacaktır.

Bölgede yapılan çalışmalar, bölgede politika oluşturmaya çalışan tüm ülkeleri ilgilendirmektedir. Örneğin GKRY'nin 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile ikili olarak imzaladığı deniz yetki alanlarının sınırlandırma anlaşması sadece imzacı devletleri değil, haklarını kaybetmek istemeyen Türkiye ve KKTC'yi de ilgilendirmektedir. Türkiye'nin kendi tezlerine göre MEB ilan etmesi ya da KKTC'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) yetki verdiği alanlarda arama faaliyetleri yaptırması, Türkiye'nin 27 Kasım 2019'da Libya ile yaptığı anlaşmalar bölgedeki birçok aktörü ilgilendirmektedir. Bölge üzerine yapılan etkili çalışmalar çok geniş aktörün dâhil olduğu bir alana hitap etmektedir.

Uluslararası ilişkilere yön veren güç politikalarının açık bir şekilde ortaya konduğu bölgede, yapılan bu çalışma ile Türkiye'nin bölge politikalarındaki hata ve eksik tespitleri yapılarak, bulgular değerlendirip bölgedeki politikalarına katkı sunmak hedeflenmektedir. Proaktif politikalar uygulamanın nasıl yararlı olduğu anlaşılacaktır. Türkiye'nin bölgedeki politikalarına yönelik yapılan daha önceki çalışmalarda olay tek yönlü olarak ele alınmış olup, çalışmamızda bölgedeki Türkiye-Yunanistan rekabetinin geçmişi ile birlikte deniz yetki alanları sınırlandırılmasının hukuki boyutu ve bölgedeki siyasi gelişmeler derinlemesine ele alınmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse, çalışmada ile

¹ Cengiz Erişen, "Dış Politika Analizi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s.368, 372

gün geçtikçe içinden çıkılmaz bir hal alan Doğu Akdeniz meslesinin merkezinde duran Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin mesele ile alakalı boyutları tüm ayrıntıları ile üç bölüm altında incelenerek sorunun nereye varacağıının öngörülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca çalışma ile proaktif politikaların önemi anlaşılacaktır. Bölgedeki rekabetin tarihi, hukuki ve siyasi boyutlarıyla ele alındığı bu çalışma ile literatüre önemli bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

Araştırma Soruları

- Doğu Akdeniz’de nasıl bir güç dengesi vardır?
- Doğu Akdeniz’deki mevcut güç dengesi Türkiye ve Yunanistan rekabetine nasıl yansımaktadır? Hangi aktörler hangi amaçlarla bu iki ülkenin çevresinde konum almaktadır?
- İki ülke ilişkilerinin tarihindeki Yunanistan’ın genişlemeci politikaları ve bölgedeki sorunun hukuki boyutu sorunu nereye taşımaktadır?
- Bölge aktörlerinin sıfır toplamlı oyun yerine kazan-kazan zemininde ortak bir yola girmesi mümkün olabilir mi?
- On yıllardan beri bölgede Kıbrıs özelinde çıkar çatışması yaşayan Türkiye ve Yunanistan’ın münhasır ekonomik bölgeleri için anlaşma ihtimali nedir?
- Bölge dışı aktörlerin ilgisi neden bölge üzerindedir?
- Türkiye bölgedeki haklarını korumak/elde etmek için nasıl politikalar üretmelidir?

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri ve yorumlayıcı paradigmadan yararlanılmıştır. Nitel araştırma, nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanılarak, algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenen araştırmadır. Doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik ve tümevarıma dayalı analiz nitel araştırmaların literatürde sözü edilen özellikleridir. Nitel araştırma yöntemlerinde farklı ortam ve gruplara yönelik uygulanabilen kesin kurallar ve standart yaklaşımlar yoktur. Orijinal ve kendine özgü özellikler taşıyan nitel araştırma yöntemlerinde her araştırma

problemi kendine özgü bir araştırma deseni ve bilgi analiz yaklaşımı gerektirir. Ayrıca nitel araştırmada sorunu teşkil eden değişkenler birbirinden bağımsız olarak incelenmektense bu değişkenlerin birlikteliği ön plana çıkartılmaya çalışılır.²

İnsanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne yönelik anlayış ve yorumlara ulaşmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı eylemin doğrudan gözlem yoluyla sistematik analizi yorumlayıcı paradigmadır.³ Temelde derinlemesine bir okuma ile ilişkilendirilen yorumlayıcı paradigmada gerçek anlam gizlidir ve çoğu zaman ilk bakışta görülmez. Örtük içeriğe ulaşmanın yolu metni ayrıntılı bir şekilde okumak ve derinlemesine sorgulamaktır.⁴

Literatür Taraması

Son yıllarda Türkiye'nin en sıcak gündemlerinden biri olan Doğu Akdeniz üzerine yapılan akademik çalışmalarda bölgenin ya şekilsel ya da hukuki boyutu ele alınmıştır. Bölgedeki sorunun Türkiye-Yunanistan rekabeti üzerinde yoğunlaştığı görülmeli ve meseleye bu açıdan bakılarak ele alınmasının gerekliliği ortadadır. İki ülkenin bölgede karşılaştığı sorunların benzerleri son iki yüz yıllık tarihte mevcuttur. İki ülke, Ege Denizi'nde ve Kıbrıs'ta benzer çetrefilli sorunlar yaşamışlardır ve yaşamaktadırlar. Bağımsızlığını kazandığından itibaren Türkiye aleyhine genişlemeci politika güden Yunanistan'ın alışkanlığını Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Doğu Akdeniz rekabetinin çok boyutlu olarak incelendiği çalışma literatürdeki bu anlamdaki açığı kapatmak için faydalı olacağı öngörülmektedir.

² Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim*, Cilt.23 Sayı.112, 1999, s. 10, 11, 12

³ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I. Cilt*, (Çev.) Sedef Özge, Yayınodası Yayıncılık, 2014, Ankara, s. 131

⁴ Ergül Demir, "Notlarım: Bilimsel Araştırma Paradigmaları", Ankara Üniversitesi, Ankara, 2019, s. 7

BÖLÜM 1: YUNANİSTAN'IN GENİŞLEMECİ POLİTİKALARINA BİR BAKIŞ

Uluslararası sistemde, hayatta kalabilmek sorunsalından dolayı devletler birbirlerini tehdit olarak algırlar ve birbirlerine güvenemezler. Aralarındaki iş birliğini ise ya kendi çıkarlarına uygun olabilecek şekilde ya da birbirlerinden daha büyük tehdit algıladıklarında o tehdidi bertaraf etmek üzere ittifaklar kurarak yaparlar. Örneğin iki dünya savaşındaki Çarlık Rusyası/Sovyetler Birliği ile ABD ve İngiltere'nin kurduğu ittifaklar, bu ülkelerin birbirlerine karşı algıladıkları tehdit algısından çok daha büyüğü olan Alman tehdidini bertaraf etmek içindi. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman tehdidine karşı ortak hareket eden ABD ve SSCB, savaş sonrası küresel düzeyde büyük bir rekabete girerek, birbirleriyle karşılıklı sıcak çatışmaya girmeseler de 40 yıl boyunca Soğuk Savaş rekabeti yaşadılar ve dünyanın geri kalanı bu rekabete göre hareket etme durumunda kaldı.

Uluslararası ilişkilerin anarşik ortamı ve bu anarşik ortamı düzene koyacak bir üst otoritenin olmayışı güvensizlik kaynağıdır. Güvensizliğe çözüm için tarihte ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Antlaşması'ndan beri yapılan anlaşmalar ve son yüzyıldır büyük gelişme gösteren diğer uluslararası hukuk kuralları dahi güçlü olanlar tarafından kaleme alınmış ya da güçlü olanların çıkarları lehine olmuştur. Bu yüzden, devletler arasındaki güvensizliği de tarihte aramızda gerekmektedir, çünkü tarih günümüzün aynasıdır.

İlk bölümde anlatılan iki ülke ilişkilerinin tarihsel gelişimi ve Yunanistan'ın genişlemeci politikaları ile Doğu Akdeniz'deki sorunun iki ülke için çetrefilli bir hal aldığıının nedenleri anlaşılabilir bir sonuca varmak hedeflenmektedir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki taleplerini, bu ülkenin son iki yüz yıldır Türkiye aleyhine olacak şekilde yürüttüğü genişlemeci politikalarda aramak doğru olacaktır. Tarihi doğru anlamayan devletler, karşısına çıkan güncel sorunlara çözüm bulmada yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla, ancak tarihsel süreçte ortaya çıkmış sorunların sebeplerini ve nihayetinde meydana gelen olumlu/olumsuz sonuçları analiz eden devletler, tarihten ders çıkarabilirler. Böylelikle buldukları dönemde karşılaştıkları yeni sorunların çözümü için bir yol haritası çizmiş olurlar. Unutmamak gerekir ki tekerrür eden tarih değil, hatalardır.

Tarih olayları, neden ve sonuçları ortaya çıkarmakla yetinmez. Düz bir evrim çizgisi çizmeyen tarih dünden bugüne ve yarına doğru akacak şekilde hareket halindedir. Bir noktadan diğerine doğru belirli bir hızla hareket eden aracın başlangıç ve bitiş noktaları, hızı nesnel olarak bilindiği için verilerimiz doğrultusunda varacağı noktaya ne kadar süre içerisinde varacağımızı kesin olarak bilebiliriz. Tarihin eğilimleri bu kadar nesnel olarak bilinmese de tarih; dünü, bugünü ve bir ölçüde de yarını anlamamızda mühim ipuçları sağlar. Bugünü anlamaya ve anlatmaya çalışırken tarihin eğilimi ve itici güçleri ele alınmazsa gelecekte ortaya çıkabilecek senaryoları öngörmekte yetersiz kalınabilir. “Hiçbir kuşak bir önceki kuşağı, tarih de kesinlikle kendini tekrarlamaz, her şey yenidir” diyen tarihçi ile “tarihin eğilimleri her zamanda tarihte belirli bir süreklilik sağlar” diyen tarihçiler çelişir gibi görünse de bu durum gerçekte tarihin hareketliliğini ve dinamizmi göstermektedir. Tarihte daimi görünen hiçbir şey değişimin aşındırıcı etkisinden kurtulamamakta, yaşanan değişiklikler aniden veya şiddetli de olsa geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki devamlılığı tam olarak bozamaz. Bu anlamda tarih için değişiklik ve sürekliliğin çatışmasıdır diyebiliriz. Sonuç olarak, çağımızı anlamak ve geleceği aydınlatmak için tarihi anlamak zorundayız.⁵

İki ülkenin tarihi incelendiğinde yıllardır süregelen sorunların olduğu ve Kıbrıs, Ege sorunlarının kronikleştiğini, çözümsüz bir şekilde kenarda durduğunu görmekteyiz. Bağımsızlığından itibaren yaşanan sorunlarda Yunanistan’ın uluslararası diplomatik desteği çok kolay elde ettiğini, Türkiye’nin de bu durumlara tepki olarak sert güç unsurlarını ortaya koymak zorunda kaldığı görülmektedir. Türkiye bazen de hızlı politik kararlar verememenin, gelişen olayların uzun vadeli etki ve sonuçlarını hesaplayamamanın ya da iki ülke arasındaki ihtilaflarda uzun süreli stratejiler ortaya koyamamanın eksikliğini yaşamaktadır. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin bu makus durumu değiştirmeye çabaladığı gözlemlenmektedir. Oyunu kuralına göre oynamaya çalışmak, kendisini yok sayarak harekete geçen rakipleri karşısında Libya ile anlaşmaya vararak proaktif eylemlere yönelik politikalar üretmeye çalışmasının kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmasının zorunluluğu bir gerçektir.

Yunanistan’ın bağımsızlığından itibaren yaklaşık iki yüz yıllık tarihine baktığımızda, bu ülke tarihinin ilk yüzyılı kara ve denizlerde sonraki yüzyılı ise denizlerde ve havada

⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 22,23

Türkiye aleyhine genişleme ve yayılma siyaseti izlemiştir. Yunanistan bu siyasetini, Anadolu ve Doğu Akdeniz'in büyük kısmının tarihsel kültürel ve beşeri açıdan kendilerine ait olduğu iddiasına oturtmuşlardır.⁶

Coğrafya kaderdir sözünden yola çıkarak günümüzde artan teknolojiye rağmen anarşik yapısı olan uluslararası sistemde ülkeler en büyük tehdit ve güvensizliği doğal olarak komşu ülkelere karşı hissedeceklerdir. Doğaldır ki, komşu devletlerin silahlanması, güçlenmesi ile coğrafi olarak çok daha uzaktaki ülkelerin benzer şekilde silahlanması ve güçlenmesi aynı tehdit algısı oluşturmamaktadır. Yunanistan kurulduğundan beri bu ülke ile Osmanlı/Türkiye ilişkileri, uluslararası anarşik düzenin ve bu düzendeki güç ve güvenlik algılayışının pratiğe döküldüğü önemli bir örnek olmuştur. İki ülke ilişkileri, özellikle gerginleştiği 1960'lı yıllardan itibaren Kıbrıs özelinde veya diğer sorunlarda kendi aralarında ve/veya diğer küresel ve bölgesel güçlerle birlikte büyük bir güç mücadelesi alanı olmuştur.

1.1.Osmanlı Dönemi İki Ülke İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkış tarihi olan 1829'dan günümüze kadar yaşanan gelişmeler iki ülke ilişkilerinin birçok güvensizlik ve anlaşmazlıklarla dolu olmasına sebep olmuştur. Bağımsızlığını kazanan Yunanistan "Megali İdea" adını verdiği büyük ülkeleri uğruna Türkiye ile sık sık karşı karşıya gelmiştir. "Megali İdea" kavramı, Yunanistan'ın özellikle doğusuna yönelik, Rumların yaşadıkları yerleri Yunan devleti altında birleştirmeyi hedefleyen yayılmacı bir milliyetçilik ve dış politika anlayışını kapsamaktadır.⁷ Bundan dolayı, bağımsızlığı kazanmasından itibaren, Yunanistan'ın, Türkiye aleyhine genişlemek çabasında olduğu görülmüştür. Bu yoldaki çabasını, askeri alanda olmasa da büyük oranda siyasi alanda, dış politikasını destekleyen propaganda alanında ve psikolojik harp metotlarıyla başarılı bir şekilde desteklemiştir.⁸

Eski Yunan ve Bizans'a ait birçok yer Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde olması sebebiyle "Megali İdea"nın doğal sonucu, Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemesi olmuştur. Bu amacı gerçekleştirme isteği Yunanistan'ı büyük

⁶ İsmail Şahin, "Yunanistan'da Libya Paniği", 6 Haziran 2020, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/yunanistanda-libya-panigi-haber-1546312/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁷ Emruhan Yalçın, "Yunanlıların Bitmeyen İdeali: Megali İdea", *İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.4 Sayı.7, Aralık 2017, s. 34

⁸ Oğuz Kalelioğlu, "Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Mayıs 2008, s. 110, 114

devletlere dost olmaya itti. Yunanistan, Antik Yunan'ı temsiliyetinin yanında Hıristiyan olması sebebiyle Avrupa'da dost bulmakta zorlanmazken, Osmanlılar ise Türk-Müslüman kimliğinin yanında Avrupa ile yüzlerce yıl savaşmış olması sebebiyle Yunanistan'la rekabetinde Avrupa'yı genellikle karşısında buldu.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında İngiltere'nin çıkarlarını düşünerek araya girmesi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Teselya herhangi bir çabaya göstermeyen Yunanistan'a bırakıldı. Girit'i hedefleyen Yunanistan büyük kazanımlar umuduyla 1897 yılında savaştığı Osmanlı Devleti'ne bir ay gibi kısa sürede yenildi. Osmanlı Devleti, Girit'in kaybedilmemesi amacıyla çıkmış savaşı kazanmasına rağmen, diplomatik yolla Ada'yı fiilen kaybetmiştir. Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasında imzalanan anlaşma ile Girit'te muhtariyet onaylanmış ve daha sonrasında da Girit Anayasası kabul edilmiştir. Yunan Kralı'nın oğlu Prens George Ada'ya yüksek komiser olmuş ve bu dönemden sonra Girit'in Yunanistan'a katılması doğrultusunda çaba göstermiştir.⁹

Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanan 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda en karlı çıkan Yunanistan, topraklarını iki kat genişleterek; Ege adaları ve Ege Denizi'nin kuzey bölgelerini Meriç nehrine kadar elde etti. Osmanlı Devleti, 1913 Londra Antlaşması ile 1897'de muhtariyet kurularak özerklik kazanan Girit Meclisi'nin 1908'de adanın Yunanistan'a ilhak kararını almasını hukuken tanımış ve böylelikle ada Osmanlı hâkimiyetinden tamamen çıkmış oldu.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı başladığında, İtalya ve Yunanistan işgalinde olan Ege adaları hukuki olarak hala Osmanlı Devleti'ne aitti.¹¹

Yunanistan Birinci Dünya Savaşı'na, 1917'de itilaf devletlerinin yanında girdi. Savaş sonucunda Osmanlı Devleti'nin yenik çıkmasını ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasını hem Osmanlı sınırları içinde yaşayan hem de Yunanistan'daki Rumlar büyük sevinçle karşıladılar. 19. Yüzyılın milliyetçilik ideolojisinin etkisi altındaki Yunanistan "Megali İdea"yı ilk kez gerçekleştirebilme olanağına kavuşmuştu. Mora Yarımadası'nda küçük bir devlet olarak bağımsızlığını kazanan Yunanistan, 1864'te İyon

⁹ Melek Öksüz, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları" *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı.25, 2010, s. 97, 98

¹⁰ Emin Ünsal, *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2009, s. 89, 103, 108

¹¹ Ali Arslan, "Yunanistan'ın Doğu Ege Politikası İle Osmanlı Devleti'nin Adalardaki Halkla İlişkileri ve Yardımları (1913 - 1919)" *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, İstanbul 1998, s. 25

adalarının İngiltere tarafından bu ülkeye bırakılmasıyla sınırlarını genişletmeye başladı. 1881'de Teselya bölgesini aldı, 1897'de özerklik kazanan Girit, 1908'de meclisinin kararıyla Yunanistan'a katıldı. 1910'da iktidara gelen Venizelos kısa sürede ülkesinin topraklarını ve nüfusunu iki katına çıkardı. 1912-1913 Balkan savaşları sonucunda, Kuzey Ege kıyıları ve Ege adaları Yunanistan topraklarına katıldı. Venizelos, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan Paris Barış Konferansı esnasında bir memorandumla İstanbul ve Boğazlar hariç Doğu ve Batı Trakya, Batı Anadolu, İmroz, Bozcaada ve Oniki Adalar (Menteşe Adaları), Güney Arnavutluk, Pontus (Trabzon) ve dolaylı olarak da Kıbrıs'ı istediğini konferansa katılan devletlerin delegelerine sundu. Yunan istekleri daha çok Batı Anadolu üzerinde yoğunlaşmıştı.¹²

1.2. Milli Mücadele/Küçük Asya Felaketi

Savaş sonrası toplanan Paris Barış Konferansı'ndaki memorandumu ile Yunanistan Başbakanı Venizelos, İtalya ve ABD'nin kabul etmemesine rağmen İngiltere ve Fransa'yı Trakya ve Batı Anadolu'nun ülkesine verilmesi konusunda ikna etmişti. 15 Mayıs 1919'da İtilaf devletlerinin savaş gemilerinin refakati ile gerçekleşen İzmir'in Yunanistan tarafında işgali, Türk kamuoyunda infiale sebep oldu. İzmir valisi İzzet Paşa, işgalin Türkler arasında kötü bir etki yapacağını ve kendisinin olayları yatıştırmakta zorlanacağını belirtmişti. İzzet Paşa asayişi sağlamak için İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletlerinin direktifleri doğrultusunda İzmir'deki silah ve cephaneleri toplatmıştı. Bu hareket, hükümetin işgale karşı silahlı eylemde bulunmayacağı anlamına gelse de¹³ halk tepki vermekte gecikmemiştir. Bunun en önemli sebebi Balkan Savaşları sırasında ve sonrasındaki işgallerdeki Yunan mezalimidir. Aynı durum işgal altındaki Anadolu'da da yaşanmıştır.¹⁴ Bu işgalle birlikte, Kuvayi Milliye adı verilen bölgesel düzeydeki direniş hareketlerini ulusal düzeye çıkarmak amacıyla, Anadolu'da Mustafa Kemal liderliğinde İzmir'in işgalinin hemen ertesinde 19 Mayıs'ta harekete geçilecekti.

Anadolu'daki Ulusal Direniş Hareketinin zamanla güç kazanması ve Osmanlı topraklarını işgal eden devletlerin işgal bölgelerini sürekli genişleterek birbirleriyle çıkar

¹² Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler (1919-1923), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 179, 180, 181

¹³ İsmail Ediz, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011, s. 139, 140

¹⁴ Bilgi için bkz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.30

çatışmalarına girmeleri sebebiyle diğer savaş mağlubu devletlerle barış anlaşmaları imzalanmasına rağmen Osmanlı Devleti ile görüşmeler bir türlü sonuçlanmamıştı. İktidarının geleceğini Anadolu serüveninin başarısına bağlayan Venizelos, Türklere barış anlaşmasının ancak Yunan ordusunun gittikçe güçlenen Anadolu hareketini bastırmasından sonra kabul ettirebileceğini öne sürüyordu. Kralla ihtilafa düşerek Birinci Dünya Savaşına girmiş, Müttefiklerin desteğiyle kralın ülkeden ayrılmasına neden olmuş ve büyük bir muhalefete rağmen Anadolu'ya asker çıkarmıştı.¹⁵ Aslında bir yandan da şanslıydı çünkü ülkesinde Küçük Asya Felaketi olarak adlandırılan ve Mustafa Kemal güçlerine karşı aldıkları mağlubiyetin sorumluluğu ona yüklenmeyecekti. Uzun süreli savaşlardan sıkılan Yunanistan seçmeni Venizelos'u 1920'de iktidardan uzaklaştırmıştı. Bu seçim yenilgisinin diğer bir önemli sebebi o yıllarda Yunanistan sınırları içinde, homojen Yunan nüfusundan farklı olarak yaşayan Müslümanlar, Slavlar ve Yahudilerin Venizelos ve "Megali İdea"ya karşı olmalarıydı.¹⁶

Mustafa Kemal liderliğinde başlayan Türk Ulusal Hareketi gün geçtikçe güçlenerek, Sovyetler Birliği, Fransa gibi birçok güçlü ve Batılı devletle diplomatik ilişkiye geçerek varlığını uluslararası alanda meşrulaştırdı. İzmir ve çevresi ile birlikte Çatalca hattının doğusundaki tüm Trakya'yı ve Oniki Adalar hariç tüm Ege adalarını Yunanistan'a bırakan ve Osmanlı Devleti'ni cezalandırıcı nitelikteki daha birçok olumsuz şartlar içeren ve 1920 yılında İstanbul hükümeti tarafından onaylanan Sevr Antlaşmasını Türk Ulusal Hareketi tanımıyordu. Aynı zamanda, Kazım Karabekir komutasında Doğu cephesinde zafer kazanan Anadolu hareketi doğudaki güçlerini batıya kaydırarak enerjilerini daha fazla Yunanistan'a yönlendirdi.

Venizelos'un iktidardan uzaklaşmasının yanında Yunan Kralı Alexander'ın ölmesi ile İtilaf devletlerine düşmanca tavırlar sergileyen Kral Konstantin'in Yunan tahtına tekrardan oturması Yunanistan'ın iç siyaseti daha da karıştı. Bu iki olay, Yunanistan'ın Anadolu harekâtı konusunda İtilaf devletlerini endişeye sevk etti. Yunanistan içerisindeki genel kanaat Kralın döndüğü ilk dönemlerde Anadolu'daki savaşı sonlandıracağı ve orduyu terhis edeceği şeklindeydi. Beklentilerin aksine kısa süre sonra Yunan Kralının Anadolu'dan vazgeçme gibi bir niyetinin olmadığı anlaşıldı. Yine de, Konstantin'in geri dönmesi Fransa'yı oldukça rahatsız etmiş, bu ülke Yunanistan için Anadolu'da en büyük

¹⁵Melek Fırat, a.g.m. s. 184

¹⁶ Damla Demiröz, "The Greek-Turkish Rapprochement of 1930 and the Repercussions of the Ankara Convention in Turkey", *Journal of Islamic Studies*, Vol.19 Issue.3, 2008, s. 312

engel konumuna gelmiştir.¹⁷ Ankara hükümetinin de cephede (sahada) başarı yakalaması, diplomatik olarak (masada) peyderpey güç kazanmasına sebep oldu ve Yunanistan'a verilen desteği azalttı. Venizelos'a verilen sınırsız desteğin aksine Yunanistan'ın önce aldığı krediler kesildi, sonrasında ise bu ülke uluslararası arenada yalnız kaldı. Fransa'nın Türklerle yaptığı anlaşma ve Anadolu'dan ayrılma kararı ile ardından İtalyanların da aynı yolu seçmesi, Mustafa Kemal güçlerine moral vermiş, Ankara Hükümeti bu bölgelerdeki güçlerini batıya aktarmak suretiyle daha da güçlü birliklerle Yunan ordusunun karşısına dikilmişlerdi. "Megali İdea"larını gerçekleştirmek için İtilaf devletlerinin yardımıyla 15 Mayıs 1919'da başladıkları Batı Anadolu ve Trakya'nın işgal girişimi Türk ordusu tarafından 9 Eylül 1922'de bozguna uğratarak Anadolu'nun dışına çıkarılmıştır. Türkler için bu savaş Bağımsızlık (Kurtuluş) Savaşı, Yunanlılar için ise Küçük Asya (Anadolu) felaketi idi.

Savaşın sonucunda Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla barış görüşmelerine geçilmişti. 21 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı'nda, iki ülke arasındaki sınırlar, azınlıklar, Fener Rum Patrikhanesi'nin durumu, nüfus mübadelesi gibi sorunlar görüşülmüştür. Görüşülen meselelerden sınır meselesi çözüme kavuşturulmuş, diğer sorunlarla ilgili 30 Ocak 1923'te iki ülke Türk ve Rum Ahalisinin Mübadelesine Dair Mukavelename Protokol imzalamıştır. Bu sözleşme, Türkiye'de bulunan Rum Ortodokslar ile Yunanistan'da bulunan Müslüman Türklerin zorunlu mübadelesini içeriyordu. İstanbul'daki Rum ahali ile Batı Trakya'daki Müslüman ahali zorunlu mübadelenin dışında bırakılmıştı.¹⁸ Ancak bu protokolün uygulanışında sorunlar ortaya çıkmış, 1920'li yılları boyunca Türk-Yunan ilişkilerinin temelini Lozan görüşmelerinde ele alınan ama görüşmelerde tam çözülemeyen Fener Rum Patrikhanesi ve Nüfus Mübadelesi konuları oluşturmuştur.¹⁹

1.3. İki Dünya Savaşı Arası İki Ülke İlişkileri

Lozan Konferansında, Bağımsızlık Savaşını henüz kazanan genç Ankara hükümetinin temsilcisi İsmet İnönü'nün, Yunanistan'ı temsilen Venizelos vardı. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Rum-Ortodoks toplumunun hem politik hem de sosyal

¹⁷İsmail Ediz, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, s. 233, 234, 236

¹⁸*Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paketi (1923-1934)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, s.160-166

¹⁹ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.15, Ağustos 2006, s. 240

yapısını temsil eden patriklik, çalkantılı yıllarda Yunan ulusalcılığından ve “Magali İdea”dan etkilenmişti. Sonuç olarak patriklik, Müslüman halifeliğini ortadan kaldıracak olan Türk yönetimi tarafından güvenilmez ve şüphecilikle yaklaşılarak varlığı istenmeyen bir kurumdu. Yunanistan ise Yeni Türkiye’nin kurulmasından sonra bu Patrikliğin sadece dini bir kuruluş olacağını iddia ederek bu statüsünün kabul edilmesini istiyordu. Diğer taraftan, Türk delegesinin en önemli gündem maddelerinden biri yeni kurulan Türkiye’nin homojenliğini sağlamaktı. Bu sebeple, Yunanistan İstanbul’daki Rumların yerlerinde kalmasını isterken Türkiye ise Rum-Ortodoks nüfusunu olabildiğince azaltmayı arzuluyordu.²⁰ Etabli²¹ kelimesi ile adlandırılan sorun bu kelimenin kapsamının iki ülke tarafından yorumlanmasındaki farklılığını içeriyordu. İstanbul’da mümkün olduğu kadar çok Rum bırakıp ilerde bunları bir baskı unsuru olarak kullanmak isteyen Yunanistan tarafı sözcüğün kapsamını geniş yorumlamak istemiş, Türk tarafı ise anlamın Türk yasalarına göre yorumlamak istemiştir.²² Mübadeleye tabi olanların geride bıraktıkları mülkleri için tazminat beklentileri de bu dönemde iki ülke arasındaki diğer bir sorun olmuştur.²³ Sonuç itibariyle etabli sorunu özellikle 1920’li yıllar boyunca Yunanistan’da istikrarsız yönetimlerin iktidara gelmesinin de katkısıyla Milletler Cemiyetine havale edilmesine rağmen uzunca bir süre çözüme kavuşturulamadı. Lozan’da çözülmeyen bu sorunlar sebebiyle 1920’li yıllar boyunca iki ülke ilişkileri çeşitli gerginliklere sahne olmuştur. Bu gerginlik, Yunanistan’ın Batı Trakya’daki Türklerin mallarına el koyması ve buralara Türkiye’den göç eden Rumları yerleştirmeye başlaması ve ardından Türkiye’nin de İstanbul Rumlarının mallarına el koymaya başlaması ile daha da şiddetlenmiştir.²⁴

1920’li yılların sonlarına doğru Dünyadaki siyasal konjonktürün hızla değişmeye başlaması, realist bir yaklaşım sergileyerek dünyadaki değişimi anlayan ve bu sebeple “Megali İdea”dan vazgeçen Eleftherios Venizelos’un 1928 yılında Yunanistan’da tekrardan iktidara gelmesi ile iki ülke ilişkileri yeni ve farklı bir boyuta girmiştir. Venizelos, Türkiye ile yeniden savaşmanın veya büyük husumetler yaşamının ülkesine zarar getireceğini anlayarak Türkiye’ye karşı yakın bir tutum sergilemeye başlamıştır. Venizelos, hem Doğu Akdeniz’de tehdit oluşturmaya başlayan İtalya ile hem de diğer

²⁰ Damla Demiröz, a.g.m. s. 312, 313, 314

²¹ Türkçesi “yerleşmiş” anlamına gelen Fransızca kelimedir.

²² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 22. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s.94

²³ Damla Demiröz, a.g.m. s. 314

²⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1995, 23. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 293

komşularıyla iyi ilişkiler geliştirme yönünde gayret göstermiştir. Özellikle Türkiye ile iyi ilişkiler kurma yönünde politikalar üretmeye başlamıştır.²⁵

O dönemde, Ege Denizi'ndeki Oniki Adalar'ı elinde bulunduran İtalya başta olmak üzere Almanya, Japonya ve Bulgaristan gibi ülkelerin revizyonist politikalar izlemesi hem bölgenin hem de dünyanın güvenliğini tehdit ediyordu. İki ülke de karşılıklı güvensizlik sonucunda birbirlerine karşı rekabet ve silahlanmanın ekonomilerine getirdiği artı yükün bilincindeydiler. İçerde ekonomik kalkınma ve sosyal reformları gerçekleştirmenin tek şartının barışçı bir dış politika izlemek olduğunun farkındaydılar. Venizelos, hükümet programına Türkiye ile ilişkileri geliştirmeyi temel dış politika hedefi olarak koymuş, 30 Ağustos 1928'de Türkiye Başbakanı İsmet Paşa'ya özel bir mektup göndererek, Türkiye'nin Yunanistan'dan toprak isteği bulunmadığına inandıklarını, kendilerinin de Türkiye'den toprak isteği olmadığını belirtti ve ilişkilerde var olan sorunların çözümü konusunda samimi bir istek duyduklarını ifade etti.²⁶ Bu iyi niyet Türkiye'de olumlu bir hava yarattı.

Uluslararası arenada oluşmaya başlayan gergin ortam dolayısıyla yakınlaşmanın Türkiye ve Yunanistan için önemini anlayan iki ülke yöneticileri, Lozan Antlaşması'ndan kalan en önemli mesele olan mübadele meselesinin pürüzlü noktalarının ortadan kaldırılması gerektiğini biliyorlardı. Bu amaçla 10 Haziran 1930'da Ankara'da bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya uyarınca, tüm mübadillerin terk ettikleri ülkelerde bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tüm mülkiyeti ayrıldıkları ülkeye geçecekti (Madde 1, 2). Ayrıca, İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler, İstanbul veya Batı Trakya'ya geldikleri tarih ve doğdukları yere bakılmaksızın mübadeleyle dâhil edilmeyerek bu kişilerin etabli (yerleşik) sıfatları da tanınmıştır (Madde 10, 14). 10 Haziran 1930 Antlaşması ile Yunanistan ve Türkiye arasındaki sürüncemede kalmış ve bir türlü halledilemeyen anlaşmazlıklara son verilerek mübadele sorunu hallediliyordu.²⁷

Çevresinde oluşan revizyonist politikaları kendi güvenlikleri için tehdit gören Yunanistan ve Türkiye, statükoyu devam ettirme çabasına girerek, olay ve yaşananlara ortak bir bakış sergilemeye başladılar. 1954 yılına kadar sürecek olan iki ülke arasında yakınlaşma sürecinde ve iki ülke ilişkilerinde söylenmesi gereken diğer bir husus Romanya,

²⁵ Esra Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m. s.249

²⁶ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler 1923-1939, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 344, 345

²⁷ *Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, s. 213-227

Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Balkan Paktıydı. Romanya, Yugoslavya, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk'un katılımıyla bir dizi Balkan Konferansı düzenlenmiş, Bulgaristan ve Arnavutluk konferanslardan çekildiği için 9 Şubat 1934 tarihinde Pakt, bu iki ülke hariç diğer dört ülke tarafından imzalanmıştır. Üç maddeyi içeren pakt,²⁸ imzalayan devletlerin siyasi, kültürel, sosyal yönlerden işbirliği yapmalarını ve Balkanlardaki mevcut statükoyu sürdürmeyi amaçlamalarının yanında, imzacı devletlerin sınırlarını birbirlerine karşı teminat altına almış ve başka bir Balkan devletince girişilecek bir saldırı durumunda işbirliğini hedeflemiştir. Tüm bunlara rağmen, Bulgaristan ve Arnavutluk'un bu birliğe katılmaması, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı olan herhangi bir faaliyetin içinde yer almak istememesi; Yunanistan'ın ise "Yunanistan, Paktın bir gereği olarak hiçbir durumda büyük devletlerden biriyle savaşmaz." çekincesini koyması paktın hedeflerine ulaşmasında engel teşkil etmiştir.²⁹

Türk-Yunan dostluğu için önemli bir adım atan Elefterios Venizelos, 1933 seçimlerini kaybetti ve iktidardan ana muhalefete geçti. Özellikle İngiliz yönetimindeki Kıbrıs'ta Rumların Ada'yı Yunanistan'a ilhakı için 1931'de başlattığı isyan için Yunanistan ile İngiltere arasında Kıbrıs sorunu olmadığını açıklaması ve bu yönde tavır takınması kendisinin büyük bir oy kaybına uğramasına sebep olmuştur.³⁰ Yunanistan'ın eski başbakanı ve ana muhalefetteki Liberal Parti'nin başkanı olarak Venizelos'un, 13 Ocak 1934 tarihinde Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermek için, Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na, mektup göndermesi de bu dönemde gerçekleşen ilginç girişimlerden biridir.³¹ Türkiye ile ilişkileri daha da güçlendirmeye yönelik bir adım olarak düşünebileceğimiz bu olay, uluslararası politikada konjonktürün nasıl değişebileceğini, rakibinden daha güçlü bir tehdit olunca ülkelerin varlığını korumak için namütenahi görünen düşmanlıkları bile sona erdirip nasıl bir arada uyumlu bir şekilde yaşayabileceklerini göstermesi açısından önemlidir.

Balkan Paktı'nın benzer bir oluşumu, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya 1953 yılında yeniden yapmıştı. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye, Sovyet tehdidini yakından

²⁸Bknz. "Balkan Misakının Metni", Cumhuriyet, 12 Şubat 1934

²⁹Esra Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m. s.255

³⁰Nikos Svoronos, *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, (Çev) Panayot Abacı, 1. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 97, 98

³¹ Zafer Çakmak, "Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne Aday Göstermesi", *Erdem Dergisi*, Sayı.52, 2008, s. 98, 99, 100

hissetmiştir. Yunanistan, yaşanan iç savaşta özellikle kırsal bölgelerde egemen olan komünist kuvvetlerin ülkeyi tamamen ele geçirme ihtimali ile karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'daki tüm komünist parti faaliyetlerinde eşgüdüm oluşturmak için kurulan Kominform'dan, komünist blok içindeki gevşek tutumu ve SSCB'nin uydusu olmayı reddettiği için atılan Yugoslavya Soğuk Savaş mücadelesinden olumsuz etkilenmişlerdir. ABD'nin teşvik etmesiyle ilgili üç Balkan ülkesinin kurdukları bu pakt da Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin yumuşama ve Yugoslavya'nın tarafsızlık politikası benimsemesi ile Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesi'ni ortaya çıkarması ve bu meseleye paralel bir şekilde 6-7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de meydana gelen şiddet olayları gibi sebeplerle başarıya ulaşamamıştır.³²

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gücü aşınan İngiltere'nin, sömürgesi olan Kıbrıs'ı bırakma kararı alması ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki pembe bulutlar dağılmıştır. 1954 yılından itibaren ağırlıklı olarak Kıbrıs Meselesi olmak üzere iki ülke arasında birçok sorun baş gösterecektir. Kıbrıs Meselesinden bağlamında iki ülke arasındaki sorunları ele almak, Doğu Akdeniz'deki iki ülke rekabetinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.4. Kıbrıs Meselesi Çerçevesinde Şekillenen İki Ülke İlişkileri

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in merkezinde 9251 kilometrekare yüzölçümü ile Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Türkiye'ye 65, Suriye'ye 112, Lübnan'a 162, İsrail'e 267, Mısır'a 384, Yunanistan ana karasına 965 kilometre mesafededir.³³ Kıbrıs bütün hâkimiyet teorileri içinde yer alabilecek şekilde birçok stratejik hedefi kontrol edebilmektedir. Ortadoğu petroleri için ulaşım yollarına hâkimdir. Ortadoğu'dan Afrika'ya doğru uzanan eksenle birlikte; Anadolu, Ortadoğu, Süveyş Kanalı'nı kontrol altında tutabilir. Hava hâkimiyeti teorisine göre, bölge için her yönden önemli bir stratejik noktadadır. Doğu Akdeniz'de stratejik olarak merkezi bir üs konumundadır. Mersin ve İskenderun limanlarını kontrol edebilecek, Suriye ve İsrail liman ve sahillerinin güvenliği için son derece önemli bir konumda olan Kıbrıs, Süveyş Kanalı dâhil Doğu Akdeniz'deki Ortadoğu petrolerinin deniz nakliyatlarının kontrolü açısından çok önemli bir konumdadır. Ortadoğu'da petrol vs. sebeplerle çıkabilecek

³² Salih Işık, *Balkan Atlantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2011, ss. 98-109 ve 130-134

³³ *Kıbrıs*, <http://kibris.gen.tr/kibris/node/1>, 25 Temmuz 2018, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020

herhangi bir savaşta depo veya ikmal noktası görevini rahatlıkla üstlenebilir.³⁴ Ege Denizi'nde Yunan Adaları ile yakın mesafede çevrelenmiş Anadolu'nun güneyden de kısıtlanmasını sağlayabilecek son derece önemli bir noktadır.³⁵

Avrupalıların Ortadoğu coğrafyasına olan ilgisinin ana sebebi İngilizlerin sömürgesi olan Hindistan'ın güvenliği üzerine idi. Bu bölgede ilk dikkati çeken bölge Mısır, daha sonra ise Kıbrıs olmuştur. Bölgenin stratejik önemi önce Süveyş Kanalı'nın açılması, sonrasında ise Ortadoğu'da petrol kaynaklarının bulunmasıyla daha da artmıştır. Şimdi ise Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon dünyanın dikkatini yeniden Kıbrıs'a yöneltmiştir.

Kıbrıs, tarih boyunca birçok medeniyetin yönetimi altına girmiş, İngiliz devlet adamı Lord Curzon'un deyişiyle, tarih yalnızca güçlü devletlerin Ada'ya egemen olduklarını göstermiştir.³⁶ Ada, bölgedeki özel konumu dolayısıyla sürekli olarak Akdeniz'e ve Akdeniz ticaretine hâkim olmak isteyen devlet veya medeniyetlerin ilgi odağında olmuştur.³⁷ 1571 itibariyle üç yüz yılı aşkın süre Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalan Kıbrıs Adası'nın yönetimi 1878 yılında Berlin Antlaşması ile İngiltere'ye bırakıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Osmanlı Devleti'nin karşısındaki blokta savaşa katılması üzerine İngiltere, Kıbrıs'ı ilhak etti ve 1923 Lozan Antlaşması ile Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu hukuki olarak tanıdı.

1863 yılında İyonya Denizi'ndeki Yedi Adalar'ın İngiltere tarafından verilmesi³⁸ Girit'in kolaylıkla elde edilmesi ve diğer kazanımları Kıbrıs'ta Enosis³⁹ konusunda Yunanistan'a

³⁴ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın tarihine kısa bir bakış", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi*, (Ed) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 9

³⁵ Atilla Sandıklı, "Yeni Kıbrıs stratejisi Tanınma", *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010, s. 261, 262

³⁶ Ayşe Nükhet Adıyeke ve Nuri Adıyeke, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi(SAEMK) Araştırma Projeleri Dizini 1/2002, Ankara, 2002, s. 93

³⁷ *Kıbrıs'ın Sosyal, Ekonomik ve Siyasi Tarihi*, KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi İnternet Sitesi, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrisin-sosyal-ekonomik-ve-siyasi-tarihi/> , Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020

³⁸ Sertaç Hami Başeren, *Ege Sorunları*, Tüдав Yayınları, No.25, Ankara, 2006, s.28

³⁹ Enosis, Rumca bir ülkeye ilhak edilme, o ülke toprağına katılma anlamındadır. Yunanistan'ın genişleme süreci ve istekleri sürdükçe bu sözcük Girit ve genişlemek istedikleri diğer yerler için kullanılmış, ancak kelime, bu ülkeye bir türlü bağlanamayan Kıbrıslı enosisçilerin özlemleriyle özdeşleşmiştir. Enosis, Megali İdea'nın uygulama biçimidir.

Kaynak için bknz: Ayşe Nükhet Adıyeke ve Nuri Adıyeke, a.g.e. s. 107

teşvik edici olmuştur.⁴⁰ Üstelik İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İtalyanların yenilmesi sebebiyle 1947 yılında Paris Konferansı'nda, Rodos ve Oniki Adalar'ın zahmetsiz bir biçimde kendisine verilmesi Yunanistan'ın cesaretini iyice artırmıştır. Artık bütün güçlerini Kıbrıs üzerine yoğunlaştırmıştır. 27 Şubat 1947 günü Yunanistan Parlamentosu oy birliği ile Enosis kararını alarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini istemiştir.⁴¹

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında elinden çıkan ve coğrafi olarak Anadolu'ya çok yakın olan ve Yunanistan ana karasının ters tarafında konumlanmış Rodos ve Oniki Adalar için mücadeleye girişmemiştir. 1932'de Meis Adası ile Anadolu sahilleri arasındaki ada ve adacıklarla birlikte Karaada'nın durumunu düzenleyen Türkiye-İtalya sözleşmesi ile Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan arasında sorun temel sorun teşkil eden Antalya açıklarındaki Meis Adası İtalya'ya bırakılmış olup⁴² 1947'de Yunanistan'a geçmiştir.

1947 Truman Doktrini sonrasında Batı güvenlik şemsiyesi altında yer alarak psikolojik olarak rahatlayan Türkiye, diğer bazı sorunların yanı sıra, sonraki uzun yıllar boyunca Kıbrıs sorunu yüzünden güvenlik sistemini Yunanistan'a endekslemek zorunda kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin adeta uzun vadeli ve geniş perspektiften değerlendirmelerde bulunamayacak şekilde tek yönlü bir dış politika izleme pozisyonuna sürüklenmesinin yanı sıra ulusal çıkarlarını ve önceliklerini rasyonel bir temel üzerine oturtmasına engel olmuştur. Kıbrıs sorununun Türk dış politikasında önemli bir yer kaplamaya başlaması ve Türk dış politikasındaki diğer önemli konu ve sorunların bu meselenin etkisi altına alması ile birlikte Türkiye'nin önündeki manevra alanları daralmış oluyordu.⁴³

Kıbrıs konusunda güncel gelişmeleri Ada'daki Türk ve Rum toplumu ile Türkiye ve Yunanistan arasında cereyan eden basit bir sorun olarak görmemek gerekir. Sorun, hem Türkiye açısından hem de büyük devletler açısından zamanla görünüm değiştirmiş ve büyük önem kazanmıştır. Kıbrıs sorunu, Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin yanında, başta güvenlik, savunma ve ekonomik olmak üzere her açıdan Türk milli menfaatlerini yakından ilgilendiren çok önemli bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde Türkiye

⁴⁰ Ayşe Nükhet Adıyeke ve Nuri Adıyeke, a.g.e. s. 23, 43, 44

⁴¹ H. Emre Oktay, *Kıbrıs Sorunu*, Akis Yayınları, İstanbul, 2015, s.57; İbrahim Özhazar ve İsa Elbinsoy, *Modern Dönem İslam Ülkeleri (Cilt 2):Balkanlar, Türkistan ve Güney Asya*, Tire Kitap, İstanbul, 2017 s.96

⁴² *T.C. Resmi Gazete*, 25 Ocak 1933, s.1

⁴³ Hamit Ersoy, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, (Ed) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 123

bakımından Kıbrıs, Ege’de karasuların 12 mile çıkması gibi bir ihtimal durumda Türkiye’nin uluslararası sulara güven içerisinde açılmasının yanında; bölgede güçlü bir aktör olmayı hedefleyen Türkiye’nin stratejik ve ekonomik olarak önemi daha da artan Doğu Akdeniz’i kontrol etmesinde kendisine avantaj sağlayacak çok önemli bir unsurdur. Ayrıca İskenderun Körfezi’nin güvenlik altında tutulması ve karadan ateş çemberi ile çevrili Türkiye’nin denizden kuşatılmasının önüne geçilmesinin de önlenmesi açısından stratejik öneme sahiptir. Ada, konumu sebebiyle dünya siyasetindeki dengeler üzerinde etkili olabilme özelliğini kazanmıştır. Kıbrıs, adadaki iki toplum ile Türk ve Yunan taraflarını ilgilendiren sorun olmaktan öte Dünya siyasetine oynayan büyük devletler ile bölge devletlerinin ilgisini çekmektedir.⁴⁴

Kıbrıs sorununun çetrefilli hal almaya başladığı dönem 1950’li yıllardır. İkinci Dünya Savaşı’nda işgal edilen ve savaşın hemen ertesinde iç savaş ve ekonomik bunalımlarla karşı karşıya kalan Yunanistan ve savaşa fiilen girmese de ekonomisi oldukça zayıflayan, savaş sonrası süper güç olarak ortaya çıkan Sovyet tehdidini yakından hisseden ve bu sorunu tek başına bertaraf etmede gerekli gücü kendisinde bulamayan Türkiye, kendi iç durumları sebebiyle ve oluşan iki kutuplu uluslararası konjonktürde dost kalmaya devam ettiler. O dönem Kıbrıs’ı elinde bulunduran ve savaş zamanında müttefiklerin liderliğini üstlenen İngiltere; hem savaşta yük omuzlamış olması sebebiyle ödüllendirmek hem de Kıbrıs konusunda enosis istekleri olan ve bu istekleri bertaraf etmek ve iç savaştaki Yunan hükümetini sol muhalefete karşı güçlendirmek amacıyla Oniki Ada’yı Yunanistan’a verilmesi taraftarı politika izliyordu. İngiliz baskısı karşısında, Sovyetler Birliği tehdidini yakından hisseden Türkiye, Oniki Ada’nın Yunanistan’a verilmesine itiraz etmeyerek durumu kabullenmiştir.⁴⁵

Kıbrıs, Birinci Dünya Savaşı’nda Almanlara karşı savaşa girmesi karşılığında, İngilizler tarafından Yunanistan’a verilmesi teklif edilmişti. Bununla birlikte, savaştan sonra Batı Avrupa’nın Ortadoğu petrollerine bağımlılığının hızla yükselmesi ile adanın stratejik değeri artmıştır. Ortadoğu’daki ham petrol üretimi 1938’de 6 milyon ton iken 1955’te 163 milyon tona ulaşması, petrol kaynakları bakımından yetersiz olan Avrupa ülkelerini

⁴⁴ Osman Metin Öztürk, *Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, 1. Baskı, Ankara, Altinküre Yayınları, 2003, s. 75, 76, 78, 82

⁴⁵ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009,s.583

ekonomik kalkınmaları için bölgenin petrolüne bağımlı kılıyordu.⁴⁶ Bu öneme binaen, savaş sonrası Yunanistan'a Kıbrıs'ı bu ülkeye verme düşüncesi rafa kaldırılmıştı.

Zor zamanında kolay bir şekilde büyük kazançlar sağlamak, Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı cesaretlendirmişti. Büyük kazançların çoğunu büyük güçlerin yardımıyla elde ettiğini gören Yunanistan Kıbrıs konusunda da benzer taktik uygulayarak sorunu uluslararasılaştırma yolunu gitmiştir. Daha öncesinde, 1928 yılında, Yunanistan; İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota vermiş, ilk defa enosis fikrini ortaya atarak adanın Yunanistan'a bağlanmasını istemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Yunanistan, hem Türkiye'nin savaş esnasında politikalarından dolayı Türkiye'ye şüpheyle bakmaya başlaması hem de Oniki Ada'yı elde etmesi dolayısıyla cesaretlenmiştir. 28 Şubat 1947 tarihinde Yunan Parlamentosu'nun Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması kararı üzerine Yunan Hükümeti, adanın ülkelerine verilmesi karşılığında dönemin güçlü devletlerinin onayını almak için ABD'ye ve İngiltere'ye adada üs verebileceğini dahi açıklamıştır.⁴⁷

Savaş sonrası self determinasyon hakkının yaygınlaşarak sömürgelerin bağımsızlık kazanmalarının hız kazanması Kıbrıs sorununu daha fazla gündeme gelmesine sebep olmuştur.⁴⁸ Kıbrıslı Rumlar 21 Kasım 1949'da, Birleşmiş Milletlere Enosis doğrultusunda başvuruda bulunmuştur. Bu başvurunun sonrasında BM'nin sonucunu beklemeden Rumlar, adanın Yunanistan'a katılması için plebisit çalışmalarına girişmişlerdir. Makarios'un Kıbrıs'ta başpiskopos seçilmesinin ardından hem Kıbrıs'ta hem de Yunanistan'da Enosis sesleri daha da yükselmiştir. Türkiye'ye oranla diplomatik destek toplama noktasında avantajlı olduğunu düşünen Yunanistan'da hükümet, 1954 yılında Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere taşımıştır. BM Genel Kurulu Yunanistan'ın

⁴⁶Brendan O'Malley ve Ian Craig, *Thöe Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*, I.B. Tauris Publishers, Londra, 2001, s.2

⁴⁷ Müge Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.12, Özel Sayı, 2010, s. 1497

⁴⁸ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler 1945-1960", s. 593

“self-determinasyon” önerisini reddetmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Rumları Enosisçi terör örgütü E.O.K.A’nın⁴⁹ eylemleri ile seslerini yükseltme yoluna girişmişlerdi.⁵⁰

1950’li yıllarla birlikte artan Rum girişimleri Ada’daki Türklerin vaziyetini daha da zor bir hale getirmişti. Bunun üzerine Türkiye’de bazı sivil toplum kuruluşları Kıbrıs Türklerine destek vermeye başladılar. Kıbrıs’ta Rum-Yunan ortak faaliyetleri artarken, Türklerin de tepkileri sokaklara taşmaya başlamıştı. Türk Hükümeti, arka planda yaşananları araştırmakla birlikte, gelişmelere ilgi göstermemeye devam etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 23 Ocak 1950 tarihli TBMM oturumunda Kıbrıs sorununa yönelik yaptığı açıklamada Ada’nın İngiliz yönetimi altında bulunduğunu, Türkiye’nin Kıbrıs adı altında bir meselesinin olmadığını ifade etmiştir. Sadak’a göre, İngiltere’nin Ada’yı başka bir devlete vermek gibi bir amacı yoktur ve Kıbrıs’ta yaşananlar bu durumu değiştiremezdi. Dışişleri Bakanı’na göre miting yapan Türk gençleri ise boşuna heyecana kapılıp yorulmaktaydılar.⁵¹ Aynı yıl iktidara gelen Demokrat Partili Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de benzer beyanatta bulunuyordu.⁵² Ege Denizi’nde kıyılarına çok yakın konumlanmış Yunanistan’a ait adalarla çevrili Türkiye, Kıbrıs’ın Yunanistan’a katılmasıyla Doğu Akdeniz’de de kuşatılma riskinin farkına vardığı 1954 yılından itibaren bu konuda ciddi karşı koyma eylemlerinde bulunmaya başlamıştır.

1950’li yılların başında Kıbrıs meselesi ile ilgili Yunan karar ve eylemleri, Türk-Yunan ilişkileri için önemli çıkarımlara sahip olması gereken Yunan yetkililerin yanlış algılama ve yanlış hesaplamalarından etkilenmiştir. Papagos hükümeti Türkiye’nin Kıbrıs’a olan ilgisinin hangi düzeyde olacağını bu süreçte yanlış hesaplamıştı.⁵³ Yunan hükümetinin beklentisi 1947 yılında İtalya’ya ait olan Ege adalarının Yunanistan’a devri sırasında olduğu gibi kolay olacağı yönündeydi ki Türk diplomatlar bu izlenimi vermiyor değildi.

⁴⁹EOKA’nın açılımı **E**thniki **O**rganosis **K**ypriou **A**goniston’dur ve Türkçe karşılığı; “*Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü*”dür. Örgütü Kıbrıs Rumların “**Enosis**” amacına ulaşması için 1950’li yıllarda İngiliz yönetimine karşı Georgios Grivas kurmuştur. Kıbrıs’ın en kısa zamanda Yunanistan’a bağlanması için eylemlere girişen örgüt faaliyetlerine karşı çıkan Rumları da ortadan kaldırmaktan çekinmemiştir. İngiliz yönetiminden sonra Kıbrıslı Türkleri hedef alan EOKA’nın eylemleri 1974 Kıbrıs Harekâtından sonra sona ermiştir.

Bknz: “EOKA Nedir” <https://www.analizportal.com/eoka-nedir/> , 9 Nisan 2018, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2020

⁵⁰ Müge Vatanserver, a.g.m. s. 1497

⁵¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, B: 33, O: 4, 23.01.1950, s. 288.

⁵²“F. Köprülü’nün Dış Siyasete Dair İzahatı”, *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1950, s.1

⁵³ Van Coufoudakis, “Greek-Turkish Relations 1973-1983: The View From Athens”, *International Security*, Vol.9 No.4, Spring 1985, s.192

Kıbrıs sorununun 1960'a kadar olan ilk evresinde Yunanistan enosis, Türkiye ise taksim formülleri üzerinde durmuşlardır. Türkiye'deki 6-7 Eylül olayları, Yunanistan'ın sorunu uluslararasılaştırma çabaları, Kıbrıs'ta EOKA'nın şiddet içeren faaliyetlerine rağmen iki ülkenin dostluğu çerçevesinde çözüm için masa kullanılmaya devam edilmiştir. 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması Ada'da kalıcı çözüm getirmemişti. 1960'larla birlikte, Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs meselesi bağlamındaki gelişmeleri şekillendirmesinden öte Ada'daki gelişmeler Türk-Yunan ilişkilerini şekillendirmeye başlamıştı.⁵⁴

Yunanistan enosis konusunda ısrar ediyor, İngiltere ise Ada'daki çıkarlarını korumak istiyordu. Bu yüzden İngiltere Ada'nın Yunanistan'a bağlanması taraftarı değildi. Türkiye Kıbrıs'taki Türk halkının çıkarlarını korumanın yanında, Ege'de zaten çevrili olduğu Yunanistan'ın Kıbrıs'ı da alarak Türkiye'yi Akdeniz'de de kuşatarak bütün Anadolu kıyılarını çember içine almasının⁵⁵ önüne geçmenin peşindeydi. Rumların enosisine karşı Türklerin taksim önerisinin taraflarca kabulünün imkânı olmadığından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması üzerinde anlaşarak ortak bir zemin oluşturuldu. orta yol olarak bulundu. Şubat 1959'da imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs'ın statüsü üç ülke tarafından Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti olarak belirlendi. Londra ve Zürih'te yapılan anlaşmalar; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı ile ilgili Antlaşma, Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında İmzalanan İttifak Antlaşmasını içeriyordu.⁵⁶ Dört maddeden oluşan Garanti Antlaşması ile Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Ada konusunda garantör ülke oldular.⁵⁷ Garantörlük, 1974'te Ada'ya Türkiye tarafından yapılan harekâta meşruiyet kaynağı olmuştur.

⁵⁴ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler 1945-1960", s. 593

⁵⁵Fahir H. Armaoğlu, "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.14 Sayı.2, 1959, s.59

⁵⁶ Antlaşmaların içeriği için bakınız:

http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960_ingilizce_.tr.mfa ,

http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa ,

http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa

⁵⁷ Garanti Antlaşması (Zürih, 11 Şubat 1959), http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa , Erişim Tarihi:19 Ocak 2020

1.5. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1974)

1960 yılından 1974 yılına kadar olan Türk-Yunan ilişkileri tamamen Kıbrıs meselesi etrafında dönmüş, 1974 sonrası ise iki ülke arasındaki gerilimlerin Ege Denizi'ne doğru kaydığı görülmüştür. 1990'larla birlikte Avrupa Birliği meselede başrole bürünmüş, 2000'li yıllardaki iki ülke arasındaki görece yumuşamayla birlikte Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerinde Kıbrıs'taki sorun Türkiye'nin önünde en büyük engeli oluşturmuştur. Nihayetinde iki ülke arasındaki gerilimler 2010'lu yıllarda Doğu Akdeniz'e kaymıştır.

Soğuk Savaş'ın tırmanışta olduğu 1950'lerde, zamanın keskin iki kutuplu uluslararası konjonktürde Türkiye ve Yunanistan ulusal çıkarlarını Batı çıkarlarıyla özdeşleştirmişlerdi. İki ülke arasında yaşanan Kıbrıs ve benzeri sorunlar, NATO'nun güneydoğu kanadında oluşacak bir boşluğun SSCB'nin yararına olacağı kaygısıyla ABD'nin araya girmesi ve baskı kurması üzerine çatışmaya mahal vermeden çözümlenebiliyordu. Soğuk Savaş'ın yumuşama aşamasının hız kazandığı 1960'lı yıllar, sadece iki blok arasındaki ilişkilerde değil, blok içi ilişkilerde de değişimi getirdi. Yumuşamayla birlikte karşı bloktan gelen tehdit algısının azalması her iki blokta da blok liderlerine karşı milliyetçi ve özerk politikaları öne çıkardı ve blok içi anlaşmazlıklar çatışmalara varacak denli hız kazandı. Yumuşama sonrası azalan Sovyet tehdidi Türkiye ve Yunanistan'ı birbirinden uzaklaştırdı. Hatta bu dönemde iki ülkeye Batı'dan gelen baskılara karşı Moskova aranacak destek için bir seçenek olmuştu. Ayrıca iki ülkede 1950'lerdeki gibi çoğunluğa dayalı güçlü hükümetler yoktu, istikrarsız siyasal iktidarlar iş başındaydı. Kıbrıs sorunu ise salt Atina-Ankara-Londra üçgenini aşmış, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Makarios dikkate alınması gereken aktörler olmuştu.⁵⁸

1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde olayların durulması bir yana, tırmanan olaylar özellikle 1964 yılında had safhaya ulaşmıştır. Kıbrıs'ın Rum lideri Makarios, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni enosis yolunda bir aşama olarak görmüş ve bu yönde çalışmalar yapmıştır. Bu sebeple, 1960 anlaşmalarını temelden değiştirmeye çabalamıştır. 30 Kasım 1963'te Makarios, Kıbrıs Türklerinin haklarını kısıtlayıcı olacak şekilde Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifini Türk

⁵⁸ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler 1960-1980", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009,s.716, 726, 727

tarafına ve diğer garantör devletlere sunarak üç yıllık uzlaşma ortamını yeniden sorun haline dönüştürmüştür.⁵⁹

Kıbrıs'ta Türklere karşı artan şiddet olayları sebebiyle 1963 yılında Türk hükümetinin jetlerin Ada üzerinde uçurulması ve savaş gemilerinin Ada'ya doğru yönelmesiyle verdiği mesaj sonucunda ABD, Yunanistan ve İngiltere on bin kişilik NATO gücünün güvenliği sağlamak amacıyla Ada'da konuşlanmasına razı olmuşlardı. Komünist AKEL Partisi ve Kıbrıs Rum Yönetiminin lideri olan Makarios, Sovyetler Birliği'nin de oyunda yer alması için NATO gücü yerine BM gücünü istemişti.⁶⁰ Tüm bunlara rağmen, Ada'daki sorunlar çözülememiş, 1964 yılında Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'nün ABD'ye Türkiye'nin ezilen Kıbrıs Türklerini korumak amacıyla Kıbrıs'a müdahale etmeyi planladığı konusunda bilgi vermiştir. ABD'nin müdahaleye 5 Haziran 1964'te, dönemin ABD başkanı Lyndon Johnson'un adıyla anılan ve çok kaba bir diplomatik üslupla yazılan mektupla karşı çıkması Türk siyasi hayatında ve Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli kırılmalardan biri olmuştur. Mektupta, ABD ve Garantör ülkelerle gerekli görüşmeler yapılması gerektiği belirtilerek, NATO üyelerine danışılmadan Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale sonucunda Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'ye destek verilmeyeceği dile getirilmiştir. Başbakan İnönü'nün durumun görüşülmesi için ABD'ye davet edildiği mektupta, Kıbrıs'ta yapılacak bir müdahalede 1947'de Türkiye'ye yapılan yardım antlaşmasının 4. maddesi⁶¹ (Truman Doktrini) uyarınca ABD tarafından yapılan askeri yardımların Kıbrıs'ta kullanamayacağı belirtilmiştir.⁶²

1947 Truman Doktrini ile pürüzsüz bir şekilde devam eden Türkiye-ABD ilişkileri Johnson Mektubu ile tersine dönmüş, iki ülke ilişkilerinde uzun süre devam edecek derin izler oluşmuş ve böylelikle Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Mektubun, mektup olmaktan öte bir ulti-matom mahiyetinde olması ve 13 Ocak 1966'da basına yansısıyla birlikte, zaten 1962 Küba Krizi sonucunda ABD'nin Türkiye'ye danışmadan bu ülkede konuşlandırmış Jüpiter füzelerini Sovyetlere karşı Türk güvenliğini hiçe sayarak sökmesi ve 1961 Anayasası'nın liberal

⁵⁹ Müge Vatansever, a.g.m. s. 1512

⁶⁰Mesud Ünal, *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler-1*, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 40

⁶¹*The Turkish Aid Program*, United States Government Printing Office, Department of State Publication 3014, Washington, 1948, s. 23

⁶² Cüneyt Arcayürek, *Johnson'un Mektubu*, Hürriyet, 13 Ocak 1966

ortamında Türk solunun yükselmeye başlamasıyla Türk toplumunda da Amerikan karşıtlığı had safhaya ulaşmıştır.⁶³ Sonuç itibariyle 1964 yılında Kıbrıs sorunu sebebiyle yaşanan gelişmeler Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

Kıbrıs'ta benzer bir kriz 1967 yılında, Grivas'ın önderliğindeki EOKA'nın Türk tarafına yönelik saldırıların yoğunlaşması ve bunun üzerine Türkiye'nin yeniden ve kararlı bir biçimde duruma müdahaleye yönelmesiyle yaşanmıştır. O dönemde Türk tarafının yerine getirilmesinde ısrar ettiği talepler, Yunanistan'ı yöneten ve siyasi yalnızlık içinde ABD'ye bağımlı durumda olan Albayla Cuntasına, 1964 krizinde Türk tarafına baskı uygulayan ve bu defa tavizi Türk tarafından koparamayacağını anlayan ABD'nin baskı uygulamasıyla kabul ettirilmiştir.⁶⁴

1.6. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrasındaki Gelişmeler

1967-1974 yılları arasında adadaki olaylar genellikle Kıbrıslı Türkler aleyhine gelişmiştir. Özellikle EOKA'nın yeniden sahneye çıkması gerginliği daha da tırmandırmıştır. Rum Yönetimi lideri Makarios ile Yunanistan'daki askeri yönetimin arası bozulması üzerine, bu yönetim desteğini Makarios üzerinden çekerek EOKA üzerinde yoğunlaştırmıştır. Örgütün liderlerinden Nikos Sampson, 15 Temmuz 1974'te Atina tarafından sağlanan destekle yaptığı darbe ile Makarios'u devirmiş, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, muhtemel bir enosisi engellemek amacıyla Garanti Antlaşmasının işletilmesini sağlamak için harekete geçmiş, dönemin Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit diğer garantör ülke olan İngiltere ile görüşme gerçekleştirmiştir. İngiltere'nin müdahale için isteksiz davranması üzerine Türkiye Garanti Antlaşmasının 4. maddesi uyarınca tek başına hareket etmiş, 20 Temmuz 1974'te adaya asker çıkarmıştır. 22 Temmuzda varılan ateşkes sonucunda Cenevre'de Garantör ülkeler arasında gerçekleştirilen görüşmelerde bir çözüme ulaşılamayınca Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'ya 14-16 Ağustos tarihleri arasında ikinci bir harekât yaparak bugünkü sınıra ulaşmıştır.⁶⁵ Bu harekâtlar sonucunda Türkiye adanın yaklaşık olarak %40'ına ulaşmıştır. Harekât sonucu eli kolu bağlanan Yunanistan'daki cunta hükümeti harekâta

⁶³ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1995, s. 729,730

⁶⁴ Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Sorunun Çözümüne İlişkin Perspektifler", (Der.) Alaeddin Yalçınkaya, Sakarya Üniversitesi'nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler, Sakarya, 1997, s. 90

⁶⁵ Faruk Sönmezoğlu, a.g.m. s. 91

karşı hiçbir şey yapamamış ve devrilmiştir. Böylelikle Kıbrıs Harekâtı, Yunanistan'da demokrasi yeniden ihdas edilmesinde başrolü oynamıştır. 1960 Londra ve Zürih anlaşmalarında deneyimi olan yeni Yunan hükümetinin başbakanı Karamanlis sadece Kıbrıs'la ilgili yeni bir krizle değil, aynı zamanda 1922 yılından beri ilk defa Türk-Yunan savaşı ihtimali ile karşı karşıya kalmıştır.⁶⁶

Uluslararası camia genel olarak iki harekâta farklı yaklaşmış, harekâtlar adadaki çatışmayı günümüze dek durdurmasının yanında birçok ilginç sonuçlar doğurmuştur. İkinci Kıbrıs harekâtı, birincisinden farklı olarak dünya kamuoyunda Türkiye'nin aleyhinde bir havanın oluşmasına neden olmuştur. Birinci harekâtın bir hukuki müdahale olarak görülmesine karşın ikinci harekât toprak kazanma ve işgal olarak değerlendirilmiştir.⁶⁷ Müdahalenin ikinci aşamasının Batı'da yarattığı kaygılardan biri Türk-Yunan savaşı, diğeri de Türkiye'nin Ada'nın tamamına egemen olması şeklindekiydi.⁶⁸

Türkiye-Yunanistan ilişkileri rastlantı eseri bu hale gelmemiş, yerel ve uluslararası politik çevrelerin önemli etkisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Soğuk Savaş boyunca her iki ülkede de sosyo-ekonomik değişimler yaşanmıştır. Yunanistan'da yedi yıl süren askeri diktatörlük, Türkiye'de birçok askeri müdahale ile sonuçlanan ekonomik ve politik istikrarsızlık, zamanla Sovyet tehdidinin azalması ve ABD'ye karşı iki ülkenin de daha bağımsız davranabilme konusundaki meylinin artması ilişkilerin seyrinde önemli etmenler olmuştur.⁶⁹

Soğuk Savaş yıllarında, NATO veya Varşova Paketi'ne üye olmaktan ve iki bloğa da yakınlaşmaktan kaçınan, ülkelerin bulunduğu uluslararası bir zemin olan Bağlantısızlar Konferansına üye olan Makarios önderliğindeki Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlıklarını yeni kazanan ve egemenliklerini sürdürmek için bu zemini oluşturan devletlere yönelik başarılı propagandalar yapmıştır. Bunun sonucunda, Türkiye'nin Ada'da işgalci durumda olduğu konusunda inandırılmış, Müslüman ülkelerin çoğunluğunun üye olduğu bu oluşuma üye olmayan ve bu konuda ciddi bir politika oluşturamayan Türkiye gerekli

⁶⁶ Van Coufoudakis, a.g.m. s.197

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.716

⁶⁸ Ali Rıza İzgi, *Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2007, s. 39

⁶⁹ Van Coufoudakis, a.g.m. s.198

cevabı savunmayı yerine getirememiştir. Böylelikle konferansa üye birçok İslam ülkesi Kıbrıs konusunda Rum tezlerini kabul etmiştir.⁷⁰ Türkiye diplomatik olarak yumuşak gücünü kullanamamanın eksikliğini birçok alanda olduğu gibi burada da görmüştür. Türkiye, barış harekâtının uluslararası alanda “işgal” izlenimi almasının önüne geçememiştir.

O dönemde Kıbrıs politikasını, ABD ve diğer NATO üyesi ülkelerin Ada’daki etkisini minimum tutmak ve Kıbrıs’ın bölgesel olarak bütünleşmiş bir halde bağımsız ve bağlantısız statüsünü savunma olarak belirleyen Sovyetler Birliği,⁷¹ Türkiye’nin Kıbrıs harekâtı sonrası Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadından çekilmesini memnuniyetle karşılamıştır. Akabinde, SSCB-Türkiye ilişkileri soğurken, SSCB-Yunanistan ilişkileri gelişme göstermiştir. Ada’da iki ayrı milletin varlığını kabul eden ama Ada’nın taksimine karşı çıkan SSCB’ye göre, adanın üçte birinden fazlasını ele geçiren Türkiye bu harekât ile Ada’yı fiilen taksim etmiş oluyordu. Sovyetlere göre taksimin anlamı Kıbrıs’ın NATO üssü haline gelmesiydi. Hâlbuki Makarios’un yönetimde olduğu bağımsız ve bağlantısız yapı Kıbrıs Adası’nın NATO üssü olmasını engelliyordu.⁷² Sovyetler Birliği, 23 Ağustos 1974 tarihinde yayınladığı deklarasyonla artık Kıbrıs meselesinin Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında bir mesele olmaktan öte dünyadaki bütün siyasi eğilimlerin temsil edildiği bir şekilde ele alınması gerektiğini bildiriyordu. “Yabancı kuvvet” olarak nitelediği Türk birliklerinin Ada’dan çıkmasını isteyerek Garanti Antlaşmasının geçersiz olduğunu ilan ediyordu.⁷³

1 Kasım 1974’te BM Genel Kurulunun 1312 sayılı karar ve Güvenlik Konseyinin de bu kararı destekleyecek şekilde 13 Aralık’ta aldığı 365 sayılı kararına göre Birleşmiş Milletler tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanımaya, yabancı askeri güçlerini ivedilikle Ada’dan çekilmeye davet etmiştir. Ülkenin anayasal düzeninin Kıbrıslı Rum ve Türk toplumlarını ilgilendirdiğini, mülteci konumuna düşenlerin ise güvenle yerlerine geri dönmesi gerektiğini belirterek tarafların eşit şartlarda ve karşılıklı

⁷⁰ Alaeddin Yalçınkaya, “Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Sorunların Genel Çerçevesi”, *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, (Der.) Alaeddin Yalçınkaya, Sakarya Üniversitesi’nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler, Sakarya, 1997, s.35

⁷¹ Özgün Erler Bayır, “Cyprus Issue in Turkish Russian Relations”, *International Journal of Turcologia*, Vol.9 No.17 Spring 2014, s. 95

⁷² Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.717

⁷³ Umut Arık, “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.2 Sayı.1, Haziran 2011, s. 19

olarak rıza gösterilen bir siyasi çözüme varmak için görüşmelere devam etmeleri çağrısında bulunmuştur.⁷⁴

Kıbrıs'a yapılan ikinci müdahalenin ardından ABD'de, Türkiye'ye yapılmakta olan askeri yardımın durdurulması ile silah ambargosunun uygulanması yönündeki baskılar, Amerikan yönetiminin ihtiyatlı yaklaşımına rağmen gündeme gelmeye başlamıştı. Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin ABD'den gördüğü büyük bir baskı sonucu 1971'de aldığı haşhaş ekim yasağını 1 Temmuz 1974'te tekrar kaldırması ile birleşince Amerikan baskısı daha da artmıştır. Watergate skandalı sonucu istifa eden Richard Nixon'un yerine başkan olan Gerard Ford veto etmesine rağmen, sonunda önüne konan yasayı imzalamak zorunda kalmış ve 29 Eylül 1978 tarihine kadar sürecek olan silah ambargosu 5 Şubat 1975'te yürürlüğe girmiştir.⁷⁵ Ankara ambargoya tepkisini, ABD'nin Türkiye'deki üslerinin tamamen kapatılmakla birlikte faaliyetlerini durdurarak göstermiştir. ABD tarafından ambargoda zaman içinde gerçekleştirilen gevşemelerle paralel olarak üslerin faaliyetlerine kademeli olarak izin verilmeye başlanmıştır.⁷⁶ Bu ambargodan Türkiye bazı dersler çıkarmıştı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu denli dışa bağımlılığı sürdürülemezdi. Bu sebeple ulusal savunma sanayinin kurulması için ilk ciddi adımlar bu ambargo uygulamasında atıldı ve silah alımında da farklı uygulamalara geçildi.⁷⁷

Harekâtın oluşturduğu askeri, siyasi ve toplumsal ortam sonucunda Rum tarafında Yunanistan destekli Sampson cuntası devrilerek yönetime yeniden Makarios geçti. Makarios, Türk tarafını önemsememeye, Rumları Kıbrıs'ın tek sahibi olarak görmeye devam etmiş ve Türklere kabul edemeyecekleri yeni şartlar öne sürmeye devam etmiştir.⁷⁸ Ambargo kararıyla birlikte Adadaki iki taraf arasında sürdürülen görüşmelerden de bir sonuç alınamamasının etkisiyle Kıbrıs Türk tarafı, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunu ve devlet başkanının da Rauf Denктаş olduğunu ilan etmiştir.⁷⁹

⁷⁴Yearbook of the United Nations 1974, Volume.28, s.295, 296

⁷⁵ Ali Rıza İzgi, a.g.e. s. 39-51

⁷⁶ Faruk Sönmezoğlu, a.g.m. s. 93

⁷⁷ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları& Gündoğan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 76

⁷⁸Metin İlhan, "Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansımaları (1958-1974)" *Türkiyat Mecmuası*, Cilt.25, Güz 2015, s. 273, 274

⁷⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.m. s. 93

Kıbrıs Barış Harekâtı ile birçok yönden Türk dış politikasında kırılmalar yaşamasının yanı sıra Kıbrıs sorunu da farklı bir formata bürünmüştür. Bu süreçten sonra Ada'da uzun yıllardır hâkim olan çatışma ortamı son bulmuş, çözüm için Rum ve Türk taraflarının görüşme dönemi başlamıştır. Birçok görüşme gerçekleşmesine rağmen zaman bir sonuca varılamayacağını göstermiştir. KKTC lideri Denktaş, GKRY liderleri olan Makarios, Kiprianu, Vasiliu ve Klerides ile görüşmeler gerçekleştirmesine rağmen bir çözüme ulaşılamamıştır.

Bu görüşmelerden en kayda değer olanları 1977 ve 1979'da Ada'daki iki toplum lideri olan Makarios ve Denktaş ile Türkiye-Yunanistan başbakanları Ecevit ve Karamanlis'in yaptıkları ikili görüşmeleriydi. Bu görüşmeler mutabakatla sonuçlanmış ve taraflar anlaşmaya varmışlardır. Tüm bunlara rağmen, büyük güçler ABD ve SSCB, kısmen de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun soruna müdahil olmasıyla Rum Yönetiminin cesareti artırmış ve Rumlar anlaşmayı yürürlüğe koymamışlardır.

Yunanistan'ın 1981 yılında AET'ye (AB) tam üye olmasıyla, Avrupa, Kıbrıs politikasında daha etkili olmaya başladı ve ilerleyen zamanlarda inisiyatif BM'den ve ABD'den Avrupa'ya kaydı. Soğuk Savaş sonrasında ise Kıbrıs'ın Avrupa Birliği için stratejik önemi artmıştı. Üç kıtanın kesiştiği noktada, Ortadoğu'nun yanı başındaki Kıbrıs Adası, AB için Asya pazarının kapısı rolünü oynuyordu. AB, Avrasya'nın stratejik bir noktasında bulunan bu Ada'yı ticari, enerji yolları ve güvenlik bakımından Doğu Akdeniz'deki önemli bir nokta olarak görüyordu⁸⁰

1.7. Türkiye-Yunanistan-Avrupa Birliği Üçgeni ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Türkiye ve Yunanistan Soğuk Savaş döneminde dış politikada birçok konuda paralel hareket etmiş; aynı yıl NATO'ya üye olmuşlardır (1952). Türkiye, Yunanistan'ın başvuru yapmasından 16 gün sonra 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) ortaklık başvurusu yapmıştır. NATO'ya girişi ve AB'ye ortaklık başvurusu aynı anda olan Türkiye ve Yunanistan'ın dış politikada ortak hareket etmesi, 1975'te Yunanistan'ın ortaklık anlaşmasını bir kenara bırakıp, tam üyelik başvurusunda bulunmasıyla son bulmuştur. Aynı yıllarda Türkiye AB'ye tam üyelik konusunda, İstanbul doğumlu olan

⁸⁰ Erol Manisalı, a.g.e. s. 77, 84

Avrupa Toplulukları Genel Sekreteri Emile Noel'in ısrarlarına rağmen tereddüt yaşamıştır. Tam üyelik için 1987 yılında başvurarak ve bu başvurunun ardından on yıllardır tam üyelik için uğraştığı göz önünde bulundurulursa Türkiye'nin tam üyelik için 1970'li yılların sonunda başvurmaması tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma başka çalışma alanlarına girse de, bir gerçeğin altını çizmek gerekir. Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1981'deki Yunanistan'ın tam üyeliğine kadar iki ülke arasında eşitlik politikası izliyordu.⁸¹

Yunanistan'da aynı yıl iktidara gelen Andreas Papandreou'nun PASOK iktidarı üçüncü dünya ülkelerinin de liderliğine soyunarak, uluslararası alanda aldığı desteği daha da artırmayı, Türkiye'yi yalnızlaştırmayı hedefliyordu. Bu ülkenin Arap dünyasına açıldığı "anoigma" (açılma) politikası sonucunda bu dönemde Yunanistan'da terörist faaliyetler kısmen artış göstermiştir. Bu taktik ülkenin ideolojik, politik, ekonomik hesapların bir sonucudur. Politik olarak Papandreou, Kıbrıs ve Ege meselelerinde Arap devletlerinin desteğini sağlamanın yanında Türkiye'ye karşı Kürt ve Ermeni yanlısı politikalar da gütmekteydi.⁸²

PASOK hükümeti, Kıbrıs meselesini uluslararasılaştırmak adına Kıbrıs'ta yaşananların işgal olduğunu Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş Milletler toplantılarında vurguluyor ve destek arıyordu. Papandreou, Şubat 1983'te Kıbrıs'ı ziyaret eden ilk Yunanistan Başbakanı olarak seçilmeden önce iktidarının Yunan dış politikasında Kıbrıs'a öncelik vereceğini vadedmişti. Yunan aktivizmi⁸³ ve Kıbrıs sorununun tüm yapılan görüşme ve çabalara rağmen yeniden sürüncemede bırakılması ile 1974 öncesi duruma dönebilecekleri düşüncesine kapılan Türk kesiminde farklı bir gelişmeye sebep olmuştur. Kıbrıs Federe Türk Meclisi 15 Kasım 1983'te self-determinasyon hakkına dayanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) ilan etmiştir.⁸⁴

KKTC'nin bağımsızlık ilanı ile mesele yeni bir aşamaya girdi. Kesin ve hızlı bir şekilde, Yunanistan bu tek taraflı değerlendirdiği eylemi kınadı, Kıbrıs Türk Devleti'nin

⁸¹ T. Mesut Eren, "Yunanistan ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkileri" *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.539

⁸² Spiros Ch. Kaminaris, "Greece and The Middle East", *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, Cilt.3 Sayı.2, Haziran 1999, s.37,38

⁸³ Van Coufoudakis, a.g.m. s.213

⁸⁴ Uğur Özgöker, "Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu", *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.581

tanınmaması için iki ve çok taraflı destek aradı, Kıbrıs Türk Devletini tanıyan devlet/devletleri diplomatik ilişkileri kesmekle tehdit etti ve Kıbrıslı Türklerinin bu hareketinden geri döndürmek için pratik önlemlerin alınmasını savundu.⁸⁵ BM Güvenli Konseyi, 18 Kasım 1983'te aldığı 541 numaralı kararıyla, bağımsızlık ilanının 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş antlaşması ve 1960 Garanti Antlaşmalarıyla bağdaşmadığını, bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ortaya çıkarma teşebbüsünün geçersiz olduğunu ve bu girişimin Kıbrıs meselesini daha da kötüye götüreceğini ifade etmiştir. Ayrıca tüm ülkeleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstererek, Kıbrıs Cumhuriyeti hariç başka herhangi bir Kıbrıs devletini tanımamaya davet etmiştir.⁸⁶ ABD ise KKTC'yi tanıyan Bangladeş'e baskı yaparak tanıma kararını geri aldırılmış, tanıma hazırlığındaki Pakistan'da tanımama konusunda baskı oluşturmuştu.⁸⁷

1980 öncesi AET, Türkiye-Yunanistan arasındaki sorunlardan kendini uzak tutmuştur. Türk-Yunan anlaşmazlığının Türkiye-Avrupa Topluluğu (AT) ilişkilerinde bir mesele haline gelmesi, Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na 1981'de üye olmasından sonra başlamıştır. Yunanistan'ın üyeliğine kadar AT, iki ülke ilişkilerine yaklaşımı dengeli ve eşit temelde idi. Üyelikle birlikte Yunanistan'a, Türkiye'nin AT'ye yönelik amaçlarını pazarlık unsuru olarak kullanabilmesi için veto hakkı doğmuştur. 1987 yılında Türkiye'nin AT'ye yapmış olduğu tam üyelik başvurusu ve 12 yıl sonra aday ülke olarak ilan edilmesiyle birlikte yaşananlar Türkiye için daha dezavantajlı hale gelmiş, AB ile ilişkilerinde diğer aday ülkelerin tabi olduğu üyelik kriterlerinin dışında başka kriterlerin de uygulanarak farklı muamele gördüğü koşulluluk ilişkisi söz konusu olmuştur.⁸⁸

Yunanistan AB'ye tam üyeliği ile AB nezdinde Ege ve Kıbrıs meselelerinde Türkiye'ye karşı avantajlar elde etmeye çabalamış, Türkiye ile arasındaki problemleri AB platformuna çekerek ikili sorunları "Avrupa sorunu" pozisyonuna getirmeyi dış politikada öncelik olarak benimsemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin ekonomik entegrasyon sürecini siyasal alana taşıma gayretleri sonucu gelişme gösteren Maastrich

⁸⁵ Van Coufoudakis, a.g.m. s.213

⁸⁶ *Yearbook of the United Nations 1983*, Volume.37, s. 254

⁸⁷ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları& Gündoğan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s.119

⁸⁸ Yonca Özer, "Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü", *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.558, 559

sonrası bütünleşme sürecinin getirdiği ortak değerler, temel çıkarlar ve ortak eylem esasına dayalı olarak oluşan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Yunanistan'ın Türkiye ile yaşadığı ikili sorunları AB gündemine taşımasının kolaylaştığı görülmüştür. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası Avrupa Birliği için Kıbrıs'ın stratejik önemi arttığı AB'nin politikalarında gözlemlenmektedir.

1980'li yıllar boyunca AB'nin Türk-Yunan sorunları karşısında el çekme politikası (hands off policy) izlemesine rağmen Yunanistan'ın ikili sorunları AB gündemine taşıma çabaları zamanla başarıya ulamış,⁸⁹ Avrupa Birliği 1990 Dublin zirvesinde yayınladığı Kıbrıs deklarasyonunda, Kıbrıs sorununun Avrupa Topluluğu-Türkiye ilişkilerini etkilediği belirtilmiştir.⁹⁰ Aynı yıl Kıbrıs Rum Yönetimi AB üyeliğine tüm ada adına başvurmuş ve bu durum Türkiye'nin tepkisinin çekmiştir. GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusuyla Kıbrıs meselesi konusundaki inisiyatif yavaş yavaş Yunanistan'dan Avrupa Birliği'ne geçmiş, bu geçiş Rum Yönetiminin tam üyeliği ile tamamlanmıştır. GKRY, Türkiye'nin üyeliği karşısında hem birlikteki varlığıyla hem de vetolarıyla en büyük engel konumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge paylaşımında önemli aktörlerden biri olan Kıbrıs'taki bu yapının AB üyeliği ile ne kadar güç kazandığı, gücün bu yöndeki önemini anlamamız açısından iyi bir örnektir.

1992 yılında AB, Rum Yönetimi'nin tam üyelik başvurusunu değerlendireceğini ve işleme koyacağını açıklaması⁹¹ ile Kıbrıslı Rumlar, tüm güçlerini AB üyeliği yoluna verdiler. Amaçları, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tüm Ada adına AB'ye üye olmak; serbest dolaşım, yerleşim ve mülk edinme haklarının bir an önce verilmesini sağlamaktı. Rumların beklentisi; tek egemenlik ve tek uluslararası kimlik üzerine dayalı bir devletin kurulmasını, Türk askeri ile insanının Ada'dan bir an önce çıkartılmasını, daha çok toprağın kendilerine verilmesini, daha çok sayıda Kıbrıslı Rum'un 1974 öncesi evine, toprağına dönmesini istiyorlardı. Kıbrıslı Türkler ise egemenliklerini, kendi kaderlerini tayin etme haklarını, ekonomik açıdan uygun ve yaşanabilir toprak parçasını ve iki halkın da siyasi eşitliğini istiyorlardı.⁹²

⁸⁹ Harun Arıkan, "Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt.2 sayı.1, 2004, s.154

⁹⁰European Council, *Presidency Conclusions*, Dublin, 25 and 26 June 1990, s.40

⁹¹ Erol Manisalı, a.g.e. s.155

⁹² Ertan Efegil, *BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi: K. Annan Planının Analizi*, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 10, 11

1993 yılında Yunanistan, GKRY ile ortak savunma anlaşması imzalamıştır. Bu dönemde Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-İsrail arasında askeri, ekonomik, siyasi yakınlaşma ve Rum Yönetiminin AB üyeliği yolunda hızla ilerlemesi dikkate alındığında, Türk dış politikası açısından Kıbrıs'ın önemi daha da artmıştır.⁹³ Tüm bunlara ek olarak Rusya'dan S-300 füzeleri alınmasına karar veren Rum Yönetimi, bu eylemini Türkiye'nin çabaları sonucunda Aralık 1998'de rafa kaldırmak zorunda kalmış, ilgili füzeler Girit'e konuşlandırılmıştır.⁹⁴

11 Kasım 2002'ye geldiğimizde, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın hazırladığı ve Kıbrıs meselesinin çözümü için oluşturulan plan, 12-13 Aralık'ta Kopenhag Zirvesinde AB tarafından ele alındı. Söz konusu planın müzakerelere esas kabul edilmesini öngören çerçeve anlaşmasının Türk ve Rum taraflarca imzalanmaması üzerine⁹⁵ zirve sonuç bildirgesinde, Kıbrıs'ın (GKRY) her koşulda birliğe yeni bir üye olarak kabul edileceği kararlaştırılmıştır. Çözüm sağlanması durumunda Kıbrıs Türk Toplumuna Kıbrıs'ın AB'ye katılım şartlarının uyarlanması, çözüme ulaşılamaması durumunda ise AB müktesebatının Ada'nın kuzeyine uygulanmasının askıya alınması kararlaştırılmıştı.⁹⁶ Hâlbuki tarihi referandum öncesi çözüm AB üyeliğinin ön koşulu olsaydı sonuç farklı çıkabilirdi. Zaten zor olan çözümü daha zor ve karmaşık hale getiren AB, böylelikle çözümsüzlükte başrolü oynamıştı.

Annan Planı, genel anlamda 1977 Makarios-Denktaş ile 1979 Denktaş-Kipriyanu zirve anlaşmalarına göre Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik ortak temel ilkeleri göz önünde bulundurarak, birlikte yaşama senedi ortaya çıkarma girişimidir. İki halkın kendi coğrafyasında bir arada yaşama, üretme ve paylaşma serbestliklerinin değil, etnik kimliklerine dair sınırlama ve algıların ön plana çıkması, modası geçmiş sömürgeci sınır çizme siyasetinin derin izlerini taşıdığı söylenebilir. Ada'nın jeopolitik olarak önemini koruması sebebiyle Avrupa toprakları olarak kabul edilen burasının kaderini himaye ve buna bağlı olarak müdahale etme anlayışındaki güçler pazarlığı, planın genel yapısında

⁹³ Halil Ülker, "Kıbrıs Jeopolitiğinin Ulusal Güvenlik Bağlamında Türk Dış Politikasına Etkileri", *Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı*, (Ed.) Gökçe Yükselen Pelcer ve Güven Arıklı, Hiper Yayın, İstanbul, 2019, s.328

⁹⁴ *Kıbrıs Meselesi'nin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020

⁹⁵ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği Rehberi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 80

⁹⁶ Copenhagen European Council 12 and 13 December 2002 Presidency Conclusions, Council of European Union, Brussels, 29 January 2003, 15917/02, s.3

görülmektedir.⁹⁷ Ada'daki çözümsüzlük göz önüne alındığında, güçlü aktörlerin çözümden öte Ada üzerindeki kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu görülmektedir.

2002 yılında ilk defa sunulan Annan Planı, beşinci defa revize edildikten sonra 24 Nisan 2004 tarihinde Ada'nın iki toplumunda referanduma sunulmuştur. Oylama sonucunda Ada'nın kuzeyinde %65 evet oyla kabul edilirken, güneyinde ise %76 oyla reddedilmiştir. Bu sonucu iyi analiz ederek çözüm ya da çözümsüzlüğü iyi anlamak Kıbrıs sorununun geleceğini görebilmede katkı sunabilir. Bu anlamda güneydeki hayır çoğunluğunun neden bu yönde oy kullandığının arka planı sorgulanmalıdır. Tüm adayı temsilen AB üyeliğinin etkisinin yanında, 1974'teki harekâtla Kuzey'de bıraktıkları mallarını bu plan çerçevesinde tam anlamıyla geri alınamaması etkilidir. Onlara farklı bir seçeneği yakalama fırsatı getirebileceği saikiyle de planı reddettikleri de düşünülebilir. Kıbrıs Türkleri ise Rumlara göre daha realist olurken, tecritten kurtulmayı AB'ye girmekle eş düzeyde bir adım olarak düşünmüşlerdi.⁹⁸ BM daha önceki Genel Sekreterlerinden Perez de Cuellar “*AB, Kıbrıs uyuşmazlığında bütün parametreleri değiştiriyor ve sorunun çözümünü daha da zorlaştırıyor*” diyerek Kıbrıs sorunu çözülmeyen AB'nin, GKRY ile üyelik münasebetlerine girmesini eleştirmiştir.⁹⁹

Bu referanduma kadar çözümsüzlüğün sorumluluğu tamamen Türk tarafına yüklenirken, referandum sonrası olumsuzluk ibresi Rum tarafına dönmüştür.¹⁰⁰ Tüm bunlara rağmen geçen süre zarfında KKTC'nin diplomatik tanınması konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir.

Türkiye-AB müzakerelerinin başlaması için Ankara Antlaşmasında öngörülen, Türkiye-AB gümrük birliğini GKRY ile birlikte 10 yeni AB üyesi ülkeyi dahil edecek şekilde genişletecek olan ve 29 Temmuz 2005'te Brüksel'de imzalanan ek protokol ön şart olarak sürülmüştü. Türkiye'nin protokolle birlikte gönderdiği Kıbrıs Bildirisinde ek protokolün imzalanmasının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanıma anlamına gelmeyeceğini, GKRY'nin Türkiye'ye ait hava ve deniz limanlarını kullanamayacağını belirtmiştir. AB ise 7

⁹⁷ Mehmet Hasgüler ve F. Murat Özkaleli, *Kıbrıs'ta Kimlik ve Değişim: Post Annan Sürecinde Ada*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s.33

⁹⁸ Mehmet Hasgüler ve F. Murat Özkaleli, *Kıbrıs'ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi*, USAK Yayınları, Ankara, 2010, s. 21, 22

⁹⁹ Erol Manisalı, a.g.e. s.86

¹⁰⁰ Mehmet Hasgüler ve F. Murat Özkaleli, a.g.e. s.76

maddelik karşı bildiride Türkiye’den GKRY’yi ima ederek birlik üyeleri ile ilişkilerini normalleştirmesini talep etmiştir.¹⁰¹

24 Ocak 2006’da, Kıbrıs’ta çözüme ulaşmak için bir eylem planı yayınlayan Türkiye, ek protokol kapsamında Türk hava ve deniz saha ve limanlarının GKRY’ye açılması karşılığında KKTC hava ve deniz limanlarının uluslararası dolaşıma açılmasını, Kıbrıs Türklerinin uluslararası sportif, kültürel ve sosyal alanlardaki etkinliklere katılablmesini şart koşmuştur.¹⁰² Eylem planı, Rum Yönetimi tarafından Türkiye’nin AB çerçevesinde üslendiği yükümlülükleri yerine getirmesini bekliyoruz ve Türkiye er ya da geç yükümlülüklerini yerine getirecektir diyerek reddedilmiştir.¹⁰³

2004 yılında Avrupa Birliği üyesi olan GKRY’nin Türkiye tarafından “tanınma” sorunu Türkiye-AB ilişkilerinin temel sorunu haline gelmiştir. Siyasi bir çözüme ulaşılmadan ve bölünmüşlük devam ederek, KKTC’yi yok sayarak tüm Ada adına GKRY’nin üyeliği çözüm ihtimalini azaltmıştır. Diğer yandan ise üyelerinden birini tanımadığı bir birliğe üye olmak isteyen ama tanıma iradesinin oluşması sadece siyasi bir çözüme bağlı olan Türkiye’nin durumu meseleyi daha da karmaşık hale getirmiştir.¹⁰⁴ Rum Yönetiminin, Türkiye’nin üyeliği için 6 faslı bloke etmesi bunun en belirgin örneğidir.¹⁰⁵

1.8. Kıbrıs Sorunu Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Soğuk Savaş sonrası Kıbrıs’ta yaşanan soruna Dünya devletlerinin bakış açısını biraz daha örneklendirerek açıklamak Doğu Akdeniz’deki politikaları anlamak için faydalı olacaktır. Örneğin, Çekoslovakya barış içerisinde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak iki ülkeye ayrıldı ve Avrupa devletleri bunu yadırgamadı bilakis Hırvatistan, Slovenya, Makedonya’nın Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsız devletler olması teşvik dahi edildi.¹⁰⁶ Kıbrıs’ta 1960 yılında tek devlet denenmesi, 1963 yılından beri gelişen olaylar ve sonuçlanamayan sayısız müzakerelerde tek devlet kurgusunun yürümesinin zor olduğunu

¹⁰¹ S. Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s. 469, 470, 478

¹⁰² *Kıbrıs Konusunda Türkiye’nin Yeni Açılımı*, http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa, 24 Ocak 2006, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2020

¹⁰³ S. Rıdvan Karluk, a.g.e. s.488

¹⁰⁴ Yonca Özer, a.g.m. s.568

¹⁰⁵ GKRY’nin bloke ettiği fasıllar için bkz: https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/katilim_muzakerelerinde_mevcut_durum_karti-_08072019-_tr.pdf, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020

¹⁰⁶ Erol Manisalı, a.g.e. s.96

göstermektedir. Türkiye hariç Dünyadaki diğer devletlerin Kıbrıs'taki KKTC'yi tanımayarak Rum yönetimini de jure olarak Ada'nın tamamına egemen olarak kabul etmesi, KKTC'yi ayrılıkçı yönetim olarak adlandırması yukarıdaki Çekoslovakya ve Yugoslavya örneklerinden farklı bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ada'daki çözüm için Çekoslovakya, Yugoslavya örneği önümüzde dururken, tarihi savaş ve çekişmelerle dolu Almanya ve Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yakınlaşması rol model alınarak iki toplumun tek devlet çatısı altında sorunsuz bir şekilde yaşamasını beklemenin ne kadar gerçekçi olduğu ayrı bir tartışma konusudur.

Kıbrıs'ta çözüm için politik çalışmaların yanında sosyolojik çalışmaların da yapılmasına ihtiyaç vardır. Politik olarak bölgedeki güç mücadelesi barışı olumsuz etkilemekte birlikte 1960-1974 yılları arasında yaşananlar ve 1974 sonrası Kıbrıslı Rumların tüm ada adına dünya ülkeleri tarafından tanınıp diplomatik destek görmeleri ve 2004 yılında hukuki yönden tartışmalı bir şekilde Rumların AB üyeliğine rağmen Kıbrıslı Türklerin izolasyona tabi olması iki tarafta da sosyolojik travmaya sebep olmuştur.

Geçen süre zarfında AB, ABD, İngiltere ve BM'nin yoğun baskı kurmalarına rağmen, Ada'da beklenen çözüm sağlanamadı ve taraflar öne sürülen teklifler üzerinden uzlaşmaya varamadılar.¹⁰⁷ Bu esnada BM Genel Sekreterleri Kurt Waldheim, Perez de Cuellar, Butros Gali ve Kofi Annan iyi niyet misyonları ile birlikte meslenin barışçıl bir çözüme ulaşması için gayret gösterdiler.¹⁰⁸ Sorun salt Kıbrıs Türkleri ve Rumlarının sorunu değil, bölgenin jeopolitik önemi sebebiyle küreseldir. Birçok aktörün işin içinde olması ve çözüm adına birçok girişimde bulunulmasına rağmen bir sonuca varılamaması meselenin karmaşıklığını göstermektedir. Aslına bakılırsa çözüm girişimlerinin, bölgede nüfuz oluşturmayla paralel bir beklenti içinde olduğu dahi söylenebilir.

Kıbrıs'ta devam eden müzakerelerde iki tarafın tutumlarını özetleyecek olursak, Rum tarafı genel hatları ile iki kesimli iki egemen kurucudan oluşan federasyon tezini kabul etmekle birlikte, federe birimlerin yetkilerinin sınırlı olduğu, federasyonun geniş yetkilerle donatıldığı, garantörlük sisteminin olmadığı, tamamen askersizleştirmiş, olabildiğince az sayıda yerleşimin bulunduğu bir devlet yapısı istemektedir. Türk tarafı ise Kıbrıs Türklerinin eşit kurucu ortak olduğu ve mümkün olduğunca çok geniş yetkilere

¹⁰⁷ Ertan Efeğil, a.g.e. s.11

¹⁰⁸ Ertan Efeğil, a.g.e. s.10

sahip federe birimlerle kurulacak olan bir federasyon ve garantörlüğün devamını, 1974 sonrası adaya yerleşen yerleşiklerin en fazla oranda kaldığı bir çözümü istemektedir. Ayrıca, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulması noktası sadece iki toplumla sınırlı olmamakta, garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin yanında AB, ABD ve BM bölgesel ve uluslararası güç ve/veya aktörlerin büyük rolü bulunmakla birlikte bu güçler konuya kendi perspektiflerinden ve çıkar algılamalarından bakmaktadırlar.¹⁰⁹ Bu durum ise meseleyi daha çetrefilli bir hale getirmekte ve çözümü zorlaştırmaktadır.

1964'ten 1974'e kadar Türk tarafı, 1974'ten 1980'lere kadar ise Rum tarafı gelişen olaylar sonucu kendini zararda gördüğü için daha tavizkar politikalar tercih etmiştir. Yunanistan'ın AB üyeliği ile birlikte Yunanistan ve GKRY, elinin güçlendiğini düşündüğü için risk ve taviz vermekten uzak durmuştur. 1974 sonrası ise bu konuda kırılma noktası 1987 yılı sonrasındaki süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecine girmesidir. Bu süreçle birlikte Türkiye, AB ile ilişkilerini geliştirebilmek için risk alan ve taviz veren bir noktaya gelmiştir.¹¹⁰

Her iki taraf mevcut çıkmaz için birbirlerini suçlarken, gerçek şu ki, müzakerelerin başarısızlığında sadece tek bir tarafı suçlamak haksızlık olur. İki tarafın da bölünmüş adayı yeniden birleştirmek için bir anlaşmaya varmaya gerçekten istekli olup olmadığı sorusuna cevap bulmak gerekmektedir. İki taraf, BM Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırıldığı gibi iki bölgeli ve iki toplumlu bir federal anlaşmayı kabul etmeye istekli olduklarını iddia etseler de, ikisinin de bu fikre özellikle hevesli olmadığı ortadadır. Kamuoyu yoklamaları Kıbrıslı Türklerin iki devletli çözümü tercih ettiklerini göstermektedir. Eğer bu başarısız olursa gevşek konfederal yapıyı amaçlamaktadırlar. Kıbrıslı Rumlar ise Türklerin güçlü azınlık haklarına sahip olduğu üniter bir devlet istemektedirler. Bu olmayacağından dolayı, mümkün olduğunca çok kontrol altında tutabilecekleri sıkı bir federasyonda hemfikir görünüyorlar. Arabulucuların amacı iki tarafın da tercih ettiği en iyi ikinci seçenekler arasında bir denge bulmaya çalışmaktır. Bu gerçekten meşakkatli bir iştir çünkü iki topluluk da yıllar geçtikçe statükoyu koruma

¹⁰⁹ Sibel Akgün, "Kıbrıs'ta Annan Planı Sonrası Müzakere Süreci ve Bugünkü Durum", *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 619, 621

¹¹⁰Mehmet Hasgüler ve F. Murat Özkaleli, a.g.e. s.79

konusunda alışkanlık kazanmışlardır. İstemedikleri çözümün sırtlarına yüklenmemesini sağlama konusunda istekli görünmektedirler.¹¹¹

Gelişen olaylara bakıldığında, Kıbrıs konusunda üç defa kesin çözüme çok yaklaşılmıştır. Birincisi, 1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile kurulan ve Ada'nın tamamını kapsayan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti idi. Bu çözümü nüfusunun Türklere nazaran fazlalığına güvenerek kendilerini daha güçlü gören ve enosis hayalleri kuran Rumlar yok etmiştir. İkinci çözüme yaklaşılacak nokta 1974 Kıbrıs harekâtı ile Ada'nın kuzeyini kaybettiklerini düşünen ve tam da bu sırada taviz koparılabilecek Rumlarla 1977 ve 1979'daki müzakereler sonucunda varılan anlaşmaydı. Özellikle 1979 İran Devrimi ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali ile farklı bir seyre bürünen Soğuk Savaşla birlikte büyük güçlerin meseleye kendi açılarından müdahil olmasıyla sorunun çözümü ihtimali rafa kaldırılmıştır. Üçüncü çözüm ihtimali Annan Planıdır. Bu planla kesin çözüme bu kadar yaklaşmışken Kıbrıs Rum Yönetimini her koşulda kesin üyeliğe alacağını açıklayan AB'nin tavrı işi bozmuştur. Kıbrıs Türklerinin büyük çoğunluğu plana evet derken, tüm ada adına birliğe üye olması kesinleşen Rumlar statükonun devamı yönünde oy kullanarak plana hayır demişlerdir.

Günümüzde ise bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları bölge ve Ada barışı için fırsat mı yoksa çözümsüzlüğün daha da çetrefilli bir hal alması mı bunu zamanla göreceğiz. Karşı tarafın güçlenip sonradan kendilerine tehdit oluşturmasını istemeyen devlet ya da aktörler ne kadar büyük kaynak varlığı olursa olsun gönül rızası ile kaynakları paylaşmaya yanaşmazlar. Burada belirleyici olan unsur gücü en üst seviyede tutma ihtiyacıdır. Diplomatik olarak gelişen olaylara baktığımızda, Yunanistan ve GKRY tarih boyunca avantajlı olmuş, şu anda da diplomatik olarak avantajlı görünmektedirler. Güçlü olmak salt askeri anlamda olmak demek değildir, aynı zamanda haklılığını kabul ettirebilmek de güçtür.

Diğer yandan Kıbrıs'ta yaşanan durum için "Pareto Optimumu" tabiri kullanılabilir. Bu kavrama göre, oyunculardan birinin çıkarları zarar görmeden diğerinin çıkarlarını yükseltmesi ihtimal dışıdır.¹¹² Adadaki kaynak durumunda bir aktörün lehine oluşacak

¹¹¹ James Ker-Lindsay, "The Cyprus Problem", *Frozen Conflict in Europe*, (Ed) Anton Bebler, Barbara Budrich Publishers, Opladen-Berlin-Toronto, 2015, s.28

¹¹²Mehmet Hasgüler ve F. Murat Özkaleli, a.g.e. s.77

şekilde statükoda değişikliğe gidildiğinde durum diğer aktörün aleyhine olmaktadır. Örneğin KKTC'nin uluslararası alanda tanınması halinde, Rum Yönetimi Ada'nın tamamını diplomatik olarak temsil yetkisi ortadan kalkacaktır. Adada çözüm gerçekleşirse, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin önündeki en önemli sorun kalkmış olacak ve böylece bu durum Türkiye'nin AB'ye girmesini istemeyen ülkelerin aleyhine olacaktır.

Bu kadar çok uzun süredir yapılan birçok girişime rağmen, bir ilerleme kaydedilememesi sonucu farklı bir soru daha ortaya çıkmaktadır. Çözümü gerçekten iki taraf ve diğer aktörler istiyor mu? Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliği fırsatı olmasa çözüm konusunda eğilimi nasıl olurdu? Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin diğer ülkeler tarafından diplomatik tanınmama gibi bir sorunu olmasa şimdiki statükonun değiştirip 1960-1974 arasındaki döneme dönüş yapmak ister miydi? AB, tek bir devlette vücut bulmuş Ada üzerinde bu kadar etkiye sahip olabilir mi? Garantör ülkeler Türkiye, Yunanistan ve İngiltere için de benzer sorular sorulabilir. Statükoyu bu ülkeler avantaj olarak görebilirler. ABD, Fransa, Rusya, NATO ve BM için de aynı sorular sorulabilir. Çözümün, bölgedeki aktörlerin rıza gösterebileceği şartlar oluşmadan gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.

1.9. Ege Denizi Kaynaklı Sorunlar

1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile Yunanistan'ın istemediği bir şekilde statüko oluşmuş ve Türkiye ile yaşanan anlaşmazlık Kıbrıs'tan iki ülke arasında belirsizliklerin bulunduğu Ege Denizi'ne sıçramıştır. Ege Denizi'ndeki Türkiye ile Yunanistan arasındaki temel meseleler; karasuları, kıta sahanlığı, ulusal hava sahası, gri veya belirsiz bölgeler, adaların silahsızlandırılması sorunları olarak sıralanabilir. İki ülkenin karşılaştığı sorunlar incelendiğinde, bu sorunların çok yönlü olduğu ve hepsinin birbirleriyle ilişkili olarak karmaşık bir boyut sergilediği anlaşılmaktadır.

1.9.1. Karasuları

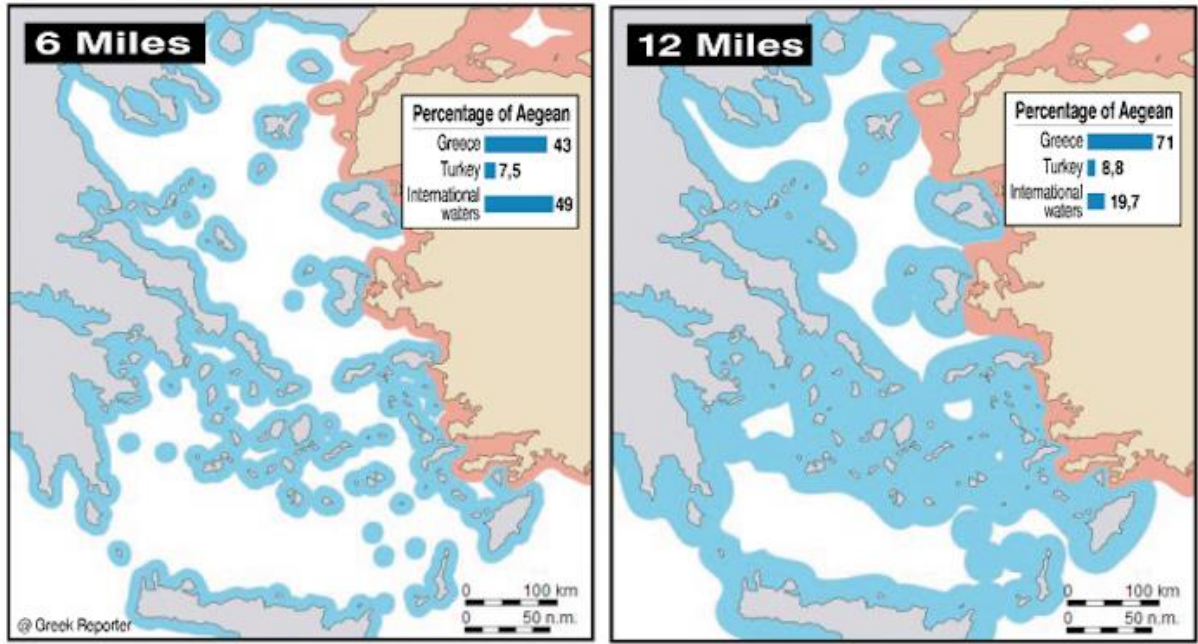
Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan anlaşmazlıklardan biri, Yunanistan'ın tek taraflı bir kararla karasularını 12 mil olarak ilan etme niyetidir. Lozan Antlaşması imzalandığında Yunanistan'ın karasuları 3 mildi ve 1936'da 6 mile çıkardı. Bunun üzerine uzun süre sessiz kalan Türkiye 1964 yılında karasularını 6 mile çıkarmıştır.

Böylelikle Ege Denizi'nde %48,85'lik bölüm açık deniz, %43,68'i Yunanistan'ın ve %7,47'i Türkiye'nin karasularıdır. Yunanistan, taraf olduğu Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) 3. maddesine göre karasularını 12 mile çıkarmak istemektedir. Yunan Parlamentosu, BMDHS'yi 31 Mayıs 1995'te onaylamış, karasularını 12 mile çıkaracağını işaretini vermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ise 8 Haziran 1995'te aldığı kararla, eğer Yunanistan tek taraflı olarak karasularını 12 mile çıkarırsa Türk Hükümeti'ne askeri güç kullanmak dâhil her türlü önlemi alma yetkisi vermiş, bu eylemin *casus belli* yani savaş sebebi sayılacağını kararını almıştır. Sorunun başlangıç noktası, Yunanistan'ın sahibi olduğu Ege adalarının karasuları konusunda tam etkiye sahip olduğunu iddia etmesidir. Türkiye ise karasuları genişliği konusunda her yerde uygulanabilecek tek düzen kurallar olmadığını, özel durumların dikkate alınarak coğrafi özelliklerin belirleyici olması gerektiğini öne sürmektedir. Türkiye, adaların karasuları saptanırken, komşu ülkenin karasularının açık denizlere bağlantısının engellenip engellenmediğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürmektedir. Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan'ın karasuları 6 mildir ve Türk Deniz Kuvvetleri bölgedeki çalışmalarında bu ölçütü esas almaktadır.¹¹³ Türkiye, girintili çıkıntılı bir şekilde uzun bir kıyıya sahip olduğu Ege Denizi'nin, aşağıdaki haritada karşılaştırmasını yapabileceğiniz gibi, neredeyse Yunan iç denizine dönüşmesi ve boğazlardan Akdeniz'e açılırken Yunan karasularından geçme zorunluluğu ile karşı karşıya kalacağı riskler sebebiyle dikkatli davranmaktadır. Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki karasularını 6 milden 12 mile çıktığı durumu varsayarsak, kontrol ettiği alan %43'ten %71'e çıkacak, uluslararası açık deniz alanı ise %49'dan %20'nin altına düşecektir.¹¹⁴ Bu durumda tam bir kapalı deniz haline gelecek olan Ege Denizi'nden Türk Deniz Kuvvetleri'nin açık denizi kullanarak Akdeniz'e geçişi olanaksız hale gelecek, bu deniz ve üzerindeki hava sahasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin tatbikat yapması imkânsız olup Ege Denizi neredeyse tamamen Yunan hâkimiyetine geçmiş olacaktır.¹¹⁵

¹¹³İrfan Kaya Ülger, "Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar", *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*, (Ed) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, 2. Baskı, Ahsen Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 203, 204

¹¹⁴Tasos Kokkinidis, "What If Greece Extends Its Territorial Waters to 12 Miles in the Aegean?", <https://greece.greekreporter.com/2018/10/21/what-if-greece-extends-its-territorial-waters-to-12-miles-in-the-aegean/>, 21 Ekim 2018, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

¹¹⁵ Tayyar Arı, "Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.50 Sayı.1, 1995, s.58

Harita 1: Ege Denizi'nde 6 Mil ve 12 Mil Karasularının Karşılaştırılması

Kaynak: Tasos Kokkinidis, "What If Greece Extends Its Territorial Waters to 12 Miles in the Aegean?", <https://greece.greekreporter.com/2018/10/21/what-if-greece-extends-its-territorial-waters-to-12-miles-in-the-aegean/>, 21 Ekim 2018, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

1.9.2. Ulusal Hava Sahası ve FIR Hattı Sorunu

Ege'de iki ülke arasındaki sorunlardan en önemlilerinden biri uluslararası hava sahası ve FIR (Flight Information Region – Uçuş Bildirim Bölgesi) sorunlarıdır. Burada bahsedilen sorun, Ege Denizi üzerinde uçan uçakların uçuş bilgilerini Atina'ya mı, İstanbul'a mı verecekleri konusudur.

Yunanistan 3 mil olan hava sahasını, karasularını 6 mile çıkarmadan daha önce, Cumhurbaşkanlığı Deklarasyonu ile Ege adaları etrafında 10 mile çıkarmış, Limni Adası'nda hava kontrol alanı kurmuştur. 1952 Paris Bölgeler Antlaşması ile uluslararası hava yolculukları güvenliğini sağlamak için FIR oluşturulmuş ve Tüm Ege Denizi'nin hava sahasının kontrolü Yunanistan'a verilmiştir. 1952 FIR Anlaşmasına göre Yunanistan, Ege üzerinden gelen uçaklar ancak karasularımıza girerken İstanbul'a bilgi verecekti ve bu da bir-iki dakikaya tekabül ediyordu. Böylelikle, Türkiye havadan gelebilecek ani baskınlara savunmasız kalacaktı. Bu sebeple, Türk hükümeti 6 Ağustos

1974'te 714 sayılı NOTAM¹¹⁶ yayınlarak, Ege hava sahasını kuzey-güney istikametinden ikiye ayırarak sürpriz bir baskında 10-15 dakika zaman kazanmak amacıyla bu hattan itibaren uçakların uçuş bilgilerini İstanbul'a bildirmeleri gerektiğini ilan etti. Yunan hükümeti 7 Ağustos'ta yayınladığı 1018 sayılı NOTAM ile Türkiye'nin 714 sayılı NOTAM'ının dikkate alınmamasını bildirdi ve daha sonra 13 Eylül günü yayınladığı 1157 sayılı NOTAM ile bölgenin tehlikeli bir hal alması sebebiyle Ege üzerindeki bütün uçuş koridorlarını kapadı. 1980 yılında iki ülkenin NOTAM'ları karşılıklı olarak kaldırmasıyla Ege hava sahası uçuşlara yeniden açılmış oldu.¹¹⁷

Ayrıca, İzmir'de kurulan NATO gücü SHAPE'e bağlı Güneydoğu Avrupa Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Ege Denizi hava ve deniz denetimi Yunanistan'a verilmiş, Kıbrıs Barış Harekâtının ardından Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasıyla de facto olarak Türkiye'ye geçmişti.¹¹⁸ Bu durum Türkiye'de yapılan 12 Eylül 1980 askeri ihtilaline kadar sürmüş, ihtilalden çok kısa bir süre sonra askeri yönetimin onayıyla Türkiye'nin elindeki politik koz sona ererek Yunanistan NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda NATO'nun askeri kanadından çıkan Yunanistan'ın geri dönüşüne onay verilmesi için 1977 yılından itibaren Türkiye'ye baskılar artmasına rağmen Ankara, dönüş onayını Yunanistan'ı kontrol edebilecek bir baskı unsuru olarak gördüğünden direniyordu. 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve aynı yıl İran devrimi ile NATO'nun Güneydoğu kanadının güvenliği için Yunanistan'ın dönüşü daha da önem kazanmıştı. Yunanistan'ın dönüşünün NATO'nun güneydoğu kanadında İtalya ve Türkiye arasında kalan savunma boşluğunu doldurmaya yönelik olduğu konusunda Türkiye ikna edilmeye çalışılıyordu. NATO başkomutanının Rogers'ın yürüttüğü çabalar ve onun adı verilen Rogers planı ile Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrardan dönmesi 1980 ihtilalinin hemen ertesinde Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'ye Yunanistan'ın tavrı konusunda sadece asker sözü verilen planda herhangi bir yazılı yaptırım olmadığından 1980'lerde Yunanistan'daki Papandreou

¹¹⁶Notice to All Airmen – Bütün Havacılar Tebliği

¹¹⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.745, 746, 749

¹¹⁸ M. Cüneyt Yenigün, "Türkiye ve Yunanistan Arasında Ege'deki Deniz Sorunları", (Der.) Alaeddin Yalçınkaya, Sakarya Üniversitesi'nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler, Sakarya, 1997, s.64

hükümeti Türkiye'nin onayıyla katılımı NATO toplantılarında Türkiye'ye sorun çıkartabiliyordu.¹¹⁹

İki ülke ilişkilerinin Kıbrıs Barış Harekâtı ile gerginleşmesi ve Ege Denizi'ndeki uygulamalardaki görüş ayrılıklarının belirginleşmesiyle birlikte karşılıklı ulusal çıkarlar konusunda hassasiyet artmış, bu karşılıklı hassasiyet pratikte etkili olmaya başlamıştır. Yunanistan, ilk kez bu konuda Haziran 1974'te Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne başvurarak ulusal hava sahasını 10 mil olarak belirlediğini bildirmiş, Türkiye'nin 1931 yılından beri 40 yılı aşkın bir süredir bu uygulamasına sessiz kaldığını öne sürerek bu uygulamayı onayladığını iddia etmiştir. Türkiye ise uluslararası hukuka gönderme yaparak, Yunanistan'ın uygulamasının 1944 Chicago Sözleşmesi'nin¹²⁰ 1. ve 2. maddelerine ters düştüğünü ileri sürmüştür.¹²¹ Avrupa Birliği Parlamentosu'ndan bu konuda destek bulan Yunanistan, 1945 Chicago Sivil Havacılık Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre ulusal hava sahası ile karasularını eşit olarak belirlenmesi konusunda ABD ve NATO'dan destek görmemiş, Ege sorunları içerisinde ulusal hava sahası sorunu Yunanistan'ın diplomatik destek konusunda en yalnız kaldığı sorun olmuştur.¹²²

1.9.3. Kıta Sahaneliği¹²³

Ege Denizi'nde kıta sahanlığı sorunu, 1973 yılında tam da Arap petrollerindeki ambargo sebebiyle petrol fiyatlarının keskin bir artış gösterdiği dönemde Ege Denizi'nin kuzeyindeki Taşöz Adası açıklarına Yunanistan'ın petrol keşfetmesinden sonra temel bir anlaşmazlık olarak ortaya çıktı.¹²⁴ Bu keşiften sonra sorun, Türkiye'nin kendi kıta

¹¹⁹Ufuk Güldemir, *Kanat Operasyonu*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 76, 77, 80, 83

¹²⁰Şikago'da 7 Aralık 1944 tarihinde imza edilen Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması ile Sivil Havacılık Geçici Sözleşmesi ve bunların eklerinin onanması hakkında kanunu 12 Haziran 1945 tarih ve 6029 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Buna göre: *Madde 1- Akit Devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hâkimiyeti haiz olduklarını kabul ederler. Madde-2: Bu konvansiyon anlamında, bir devletin ülkesinden maksat o devletin hâkimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan kara sularıdır.* Bknz: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6029.pdf>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

¹²¹Fuat Aksu, "Hava Sahası ve FIR", <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/7-hava-sahasi-ve-fir>, 17 Aralık 2017, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

¹²²M. Cüneyt Yenigün, a.g.m. s. 67

¹²³1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi 76. maddesine göre sahilbir devletin kıta sahanlığının tanımı: Karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir.

¹²⁴Michael N. Schmitt, "Aegean Angst: The Greek Turkish Dispute", *Naval War College Review*, Vol.49 No.3, 1996, s.52

sahanlığı olarak ifade ettiği sahalarda petrol araması için TPAO'ya arama ruhsatı vermesi ve ruhsat ile haritanın 1 Kasım 1973'te Resmi Gazetede yayınlanması ile patlak vermiştir.¹²⁵ Bunun üzerine Yunan hükümetinin 7 Şubat 1974'te verdiği nota ile 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1(b) ve 2. maddesine¹²⁶ göre Türkiye'nin petrol arama için lisans verdiği bölgelerin kendi adalarının kıta sahanlığı içine girdiğini ve iki ülkenin kıta sahanlığını eşitlik temelinde orta yay ile belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Türk hükümeti ise 27 Şubat'ta verdiği karşı notada, Yunan adalarının Türk sahillerine çok yakın pozisyonu dolayısıyla ters tarafta konumlanmış olduğunu ve kendi kıta sahanlıklarının olamayacağını belirtmiştir.¹²⁷ Karşılıklı Nota göndermeler bu şekilde devam etmesine rağmen herhangi bir çözüm olmadı. İki ülke arasındaki diğer sorunlarda benzerlik taşıyacak şekilde, Yunanistan bu sorunu uluslararasılaştırma yolunu tercih ederek Uluslararası Adalet Divanına gitmekte ısrarcı olmasına karşın, Türkiye ise ikili uzlaşma ve müzakere yolunu tercih etmekteydi. Ege'de kıta sahanlığı sınırlandırması yaparken doğal uzantı ilkesi esas alınarak bu deniz yatağının önemli bir bölümünün Türkiye ana karasının doğal uzantısı olduğunu, ana kara ve adaların özel yapılarının Ege Denizine münhasır olduğunu ve sınırlandırmanın hakkaniyet ölçüsüne göre yapılmasını ileri sürüyordu. Yunanistan ise, Yunan egemenliğinde bulunan bu adaların kıta ülkesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve adaların 1958 Cenevre Sözleşmesine göre kıta sahanlıkları olabileceğini, kıta sahanlığı sınırlandırmasının en doğudaki Yunan adalarının dahi Türkiye ile eşit uzaklık ilkesine göre yapılmasını ileri sürüyordu.¹²⁸ İki tarafta da gerginlikte geri atmayınca Yunanistan hem BM Genel Kuruluna hem de Uluslararası Adalet Divanı'na başvurdu ama beklediği olumlu cevabı alamadı.¹²⁹ Bu gelişmeler üzerine Yunanistan, Türkiye ile görüşmek zorunda kalmış, 11 Kasım 1976'da İsviçre Bern'de imzalanan Bern Mutabakatı ile taraflar bu konuda yapılacak müzakereler boyunca Ege Denizi'nde gerginliğin artmasına neden olacak eylemlerden uzak durulması konusunda karar kılmışlardır. Yunanistan 1982 yılında bu mutabakatı yürürlükten kaldırmaya çalışsa da iki ülkenin başbakanları Turgut Özal ve Andreas Papandreu

¹²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.741

¹²⁶ Sözleşmenin maddeleri için bkz: *Convention on the Continental Shelf 1958*, Done at Geneva on 29 April 1958. Entered into force on 10 June 1964. United Nations, Treaty Series, vol. 499, p. 311

¹²⁷ "Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey)", International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Judgment of 19 December 1978, s. 8

¹²⁸ Tayyar Arı, "Kıta Sahanlığı Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.XIII, Sayı.1-2, Mart-Kasım 1992, s.175-182

¹²⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.743

Davos'ta bir araya gelerek Mutabakata bağlılıklarını teyit etmişler ve hala geçerli olan mutabakat¹³⁰ ile bu önemli anlaşmazlık çözümsüz bir şekilde kenarda beklemektedir.

1.9.4. Ege Denizi'nde Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve Kayalıklar Meselesi

Harita 2: Kardak Kayalıklarının Konumu

Kaynak: “Kardak Krizi Nedir, Kardak Kayalıkları Nerede, Kimin?”, 8 Şubat 2018, <https://www.star.com.tr/guncel/kardak-kayaliklari-kimin-nerededir-haritadaki-yeri-nerede-son-dakika-kardak-krizi-nedir-haber-1302899/>, Erişim Tarihi:17 Şubat 2020

Türkiye'nin yanibaşına bulunan ada, adacık ve kayalıkların hangi ülkeye ait olduğu konusundaki anlaşmazlık, Ege Denizi'nde siyasi sınırların belirlenmesinde en önemli sorundur. Yunanistan tartışmalı ada, adacık ve kayalıklara sahip olmaya çalışarak bunların karasuları ve hava sahasından yararlanmak istemektedir. Ege Denizi'ndeki var olan çok sayıdaki ihtilafli adanın Türk ana karasına çok yakın olması, Ege Denizi'nde iki ülke arasındaki sorunu dünyadaki en önemli deniz anlaşmazlıklarından biri yapmaktadır.¹³¹

25 Aralık 1995'te bir Türk ticaret gemisinin, Bodrum Gümüşlük'e yedi kilometre mesafedeki Kardak kayalıklarına oturması Kardak'ı oluşturan iki kayalıkta hak talep eden Türkiye ve Yunanistan arasında gemiyi kimin kurtaracağı yönünde günler süren krize

¹³⁰Oğuz Çelikkol, *Ege Denizi*, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/ege-denizi-41406058>, 26 Aralık 2019, Erişim Tarihi:2 Şubat 2020

¹³¹Aydın Şihmantepe, “Ege Denizi'nde Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve kayalıklar Sorunu: Kardak Bunalımı”, <http://www.turkishgreek.org/yayinlar/makaleler/makaleler-1/item/124-aegean-sea-disputed-areas>, 27 Mayıs 2018, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020

sebept oldu.¹³² Deniz yetki alanları üzerine yeni kazanımlar elde etmek amacını güden Yunanistan'ın Kasım 1995'ten beri Ege'deki bazı küçük adacıkları iskâna çıkaracağı haberlerinden çok kısa bir süre sonra patlak veren Kardak krizi sonucunda iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir.¹³³

Kardak bunalımıyla birlikte Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetlerinin çalışmasıyla anlaşmalarda adı geçmeyen adacık ve kayalıkların envanterini çıkardı ve hukuksal-siyasal tabanını oluşturarak “gri alanlar” tezini ortaya attı. Ortaya atılan bu terim ile Ege Denizi'nde iki tarafa da ait olmayan, aidiyetleri henüz belirlenmemiş adacık ve kayalıklar olduğunu, Yunanistan'ın hak talep ettiği bu tarz bazı yerlerin bu ülkeye ait olmadığı kastediliyordu.¹³⁴

1.9.5. Adaların Silahlandırılması Meselesi

Yunanistan'ın geçtiğimiz yüzyılda elde ettiği bazı Ege adaları, uluslararası anlaşmalarla silahsızlandırılmıştı. Bu adalar üç gruba ayrılmıştı. Birinci grup, Çanakkale Boğazı'nın girişine yakın olan kuzeydeki Limni ve Semandirek adalarıdır. Bu adalar, 1923 Lozan Konferansı'nda Boğazlar Sözleşmesi ile silahsızlandırılmıştır. Bu sözleşmeden 13 yıl sonra 1936'da, Alman ve İtalyan tehditlerinden dolayı Boğazların yeniden silahlandırıldığı Montreux Sözleşmesi imzalanmıştır. Montrö Sözleşmesinde bu adalardan bahsedilmemesini Yunanistan bu adaların silahlandırmanın meşruiyet kaynağı olarak göstermektedir. Türkiye ise Montreux Boğazlar sözleşmesinin yapılan değişiklikler hariç sözleşmenin Lozan'da imzalanan öncülünü geçersiz kılmadığını ifade etmektedir.¹³⁵ İkinci grup adalar olan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları Lozan Antlaşması'nın 13. maddesine göre silahtan arındırılmıştır. İlgili maddeye göre, mezkûr adalara hiçbir şekilde deniz üsleri ve istihkâm tesisleri inşa edilmeyecek, Yunan kolluk güçleri tüm Yunan polis ve jandarma sayısı oranınca tutulacaktır.¹³⁶ Yunanistan şartların değiştiğini (rebus sic stantibus), Türkiye'den tehdit algıladığını ifade ederek adaları silahlandırma isteğini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Üçüncü grup adalar ise Lozan

¹³²Kardak Krizi'nin 24. Yılı, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/kardak-krizinin-24-yili>, 31 Ocak 2020, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020

¹³³ Aydın Şihmantepe, a.g.m.

¹³⁴ Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler 1990-2001”, (Ed.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.466

¹³⁵ Michael N. Schmitt, a.g.m. s.63

¹³⁶ *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt.5, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931, s. 25, 26

Anlaşması ile İtalya'ya bırakılan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında Paris Anlaşması ile İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilen Oniki Adalar'dır. Bu adaların silahlanmasının Türkiye tarafından protesto edilmesi üzerine Yunanistan, Türkiye'nin Paris Antlaşmasına taraf olmadığı için bu itirazının geçersiz olduğunu belirtmektedir.¹³⁷ Türkiye ise bu konuda karşı tez olarak Lozan Antlaşmasının 15 ve 16 maddelerini öne sürmektedir.¹³⁸

1960'lı yıllarda, Yunanistan bu adalardan birçoğunu yavaş yavaş silahlandırmaya başlamış, Türkiye'de bu durumu her defasında protesto etmişti. Yunanistan, uluslararası anlaşmalara aykırı olmayacak şekilde polis gücünü artırdığı konusunda Türkiye'ye güvence vermeye çalıştı. Türkiye'nin yapmış olduğu 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında adaların Yunanistan tarafından silahlandırılması açık bir hal almıştı. Harekâttan sonra, Türkiye'nin güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturduğunu ileri süren Yunanistan Anadolu'ya yakın adaları silahlandırmayı hızlandırdı. Midilli, Sakız, Sisam ve Nikerya adalarına, şartların değiştiğini öne sürerek zırhlı araçlar, toplar ve askeri güçlerdeki artışları içeren savunma istihkâmları kurdu.

Yunanistan, Limni Adası'nın fiilen silahlandırılmasına Türkiye'nin rıza göstermesine yönelik bir manevra ortaya koyarak adadaki tugay seviyesindeki birliğini ve bir hava filosunu NATO'ya tahsis ettiğini açıklamıştır.¹³⁹ 1984 yılında NATO Başkomutanı General Rogers, Ege Denizi'nin kuzeyinde Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma hattı oluşturmak istemişti. Bu çerçevede Lozan Antlaşması ile askersizleştirilmiş olan Limni Adası, kurulacak üsler için Yunanistan ve NATO tarafından tercih edildi. Türk-Yunan gerginliğine sebep olan bu plan, kabul ettirebilmek için çok baskı yapılsa da, Türkiye tarafından Limni Adası'nın silahlandırılmasına şiddetle karşı çıkılması sebebiyle uygulanamadı.¹⁴⁰ Yunanistan'ın tüm bu silahlanma çabalarına rağmen Türkiye kendi güvenliği dolayısıyla silahlanmaya engel olmaya çalışmıştır.

¹³⁷ Michael N. Schmitt, a.g.m. s.63, 64

¹³⁸ *Düster*, Üçüncü Tertip, s. 27, 28

¹³⁹ *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı.11 Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ankara, Kasım 1984, s. 9

¹⁴⁰ Fahir Armaoğlu, a.g.e. s.848

1.10.Görece Yumuşama

2000’li yıllara girerken iki ülke dışişleri bakanı George Papandreou ve İsmail Cem, Türk Yunan ilişkilerinin normalleşmesine yönelik dikkatli adımlar atmaya başlamışlardı. Diyalog için ilk fırsat, iki ülkeyi de ilgilendiren bölgesel bir kriz olan Kosova Savaşı’nda çıkmıştı. 1990’lı yıllarda Türkiye, Yunanistan için en büyük güvenlik sorunu iken Yunanistan kuzey sınırlarındaki Balkan ülkelerindeki hareketlilik ve belirsizlik ile karşı karşıya kalarak diğer bir ciddi güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı.¹⁴¹ Böylece Yunanistan’ın Türkiye karşıtı politikaları yumuşamaya başlamıştı. İki ülke, ilişkilerinin yumuşaması yönünde risk teşkil eden yüksek politika tartışmalarından kaçınarak, ticaret, turizm ve çevre gibi işbirliğine yönelik karşılıklı düşük profilli meselelere öncelik vermişlerdir. Yumuşama konusundaki bu çekişen girişimi, Ağustos ve Eylül 1999’da iki ülkede meydana gelen depremlerle karşılıklı oluşan sempati ve merhamet duyguları kolaylaştırmıştır. Aralık 1999’da Helsinki Zirvesi’nde Yunanistan’ın Türkiye’nin AB adaylığını onaylaması bu değişimin kilometre taşı oldu.¹⁴² Bu yakınlaşmayla iki ülkenin ticaret hacmi 1993’te 223 milyon dolar iken, 2002’de 1,01 milyar, 2008’de 3.58 milyar dolara ulaşmıştır. Türk girişimcileri Yunanistan’a yapılacak yatırımlara daha az ilgi göstermesine rağmen, Yunan kuruluşlar Türkiye’ye daha fazla ilgi göstermişlerdir. 2002 yılında 44 Yunan teşebbüsü Türkiye’de yatırım yaparken, bu rakam 2011’de 450’ye ulaşmıştır.¹⁴³

Ayrıca, on yıllardan beri süregelen Türk-Yunan anlaşmazlığı ve bu sebeple savunma kalemlerine yapılan harcamalar, 2009 yılında Yunanistan’da başlayan ekonomik krizin sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Yüklü savunma giderlerinden kaçınmak iki ülke arasındaki yumuşamanın diğer bir sebebidir.

¹⁴¹ Panayotis J. Tsakonas ve Thanos P. Dokos, “Greek-Turkish Relations in the Early Twenty First Century: A View from Athens”, *The Future of Turkish Foreign Policy*, (Ed.) Leonore Martin ve Dimitris Keridis, The Mitt Press, Cambridge, 2004, s. 102

¹⁴²Ioannis N. Grigoriadis, “The Unripe Fruits of Reapprochement: Greek-Turkish Relations in the Post-Helsinki Era”, *International Journal*, Vol.67 No.1, Winter 2011-2012, s.121

¹⁴³Ioannis N. Grigoriadis, a.g.m. s.123, 124

BÖLÜM 2 – HUKUKİ BAKIMDAN DOĞU AKDENİZ REKABETİ

2.1.Sorunun Hukuki Boyutu: Münhasır Ekonomik Bölge

2.1.1. Deniz Hukukunun Gelişim Süreci

Deniz alanlarının hukuki rejimi, devletlerin denizlerdeki çeşitli kullanımları ve denizdeki gemilerin seyrüseferini düzenleyen kuralları kapsamaktadır.¹⁴⁴ Tedvinine yönelik ilk girişimlerin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlandığı deniz hukuku kuralları yüzyıllar boyu örf ve adet hukuku biçiminde gelişmiştir.¹⁴⁵ XIX. yüzyılda, sanayileşme ile birlikte artış gösteren hammadde ihtiyacını karşılayabilmek için ülkelerin denizlerde yeni kaynaklar arama çabalarına girişmeleri, örf ve adet hukuku biçiminde gelişen deniz hukukunun derlenip toparlanması yönünde ihtiyacı doğurmuştur.¹⁴⁶

1945 yılına kadar hukuki anlamda karasuları, bitişik bölge ve açık deniz olarak üç tane deniz alanı kavramı bulunmaktaydı. Kıyı açığındaki kaynakların öneminin farkına varılması ile birlikte 1945 yılında ABD Başkanı Harry Truman, kendi adıyla anılan Truman bildirimlerini yayınlarak aşırı deniz alanı iddialarının devrini açmıştır. Truman Bildirisi, karaların deniz altındaki doğal uzantısı olan kıta sahanlığı kavramının hukuki altyapısı olarak kabul edilmekle birlikte, bu bildiri MEB tarihi ile de alakalıdır.¹⁴⁷ MEB kavramı devlet uygulamalarına ilk defa girmesi Latin Amerika ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İlki, 23 Temmuz 1947’de Şili’nin 200 millik bir deniz alanı üzerinde egemenlik iddiasında bulunması ve bu egemenlik iddiasının açık denizlerdeki seyrüsefer serbestliği hakkını etkilemeyeceği ve seyrüseferlere müdahalede bulunulmayacağını açıklaması olarak kabul edilmektedir. Hemen arkasından 1 Ağustos’ta Peru tarafından kıyından itibaren 200 mile ulaşan bir deniz alanında diğer devletlerin seyrüsefer serbestilerini etkilemeyen bir koruma, saklama ve araştırma bölgesi kurma bildirisi yayınlamıştır.¹⁴⁸ Bu ülkeleri takiben Kosta Rika, El Salvador, Honduras gibi devletler de

¹⁴⁴ Nuray Karapınar, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar”, *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, Sayı.20, 2015, s. 13

¹⁴⁵ Şule Anlar Güneş, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.56 Sayı.2, 2007, s. 5

¹⁴⁶ Nuray Karapınar, a.g.m. s. 13

¹⁴⁷ İbrahim Gökalp, *Kıyı Devleti’nin Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uygulama Yetkisinin Kapsam ve Sınırları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 4, 5

¹⁴⁸ Enver Bozkurt, “Uluslararası Hukuk bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.2 No.5, 2006, s. 57

kıyılarının ötesinde 200 mil mesafedeki alanda koruma, saklama ve araştırma bölgeleri ilan etmişlerdir.¹⁴⁹

Birbiri ardına gelen tek taraflı bildirimler ilk zamanlarda ilgiyle karşılanmış ama zamanla ilan edilen bu alanların açık deniz alanlarını daraltmaya başlaması ile birlikte bir takım kaygılar oluşmaya başlamıştır. Devletlerin ekonomik çıkar amaçlı ilan ettikleri alanların zamanla ülkesel egemenlik alanlarına dönüşmeye başlaması uluslararası alanda tepkilere sebep olmuştur.¹⁵⁰ Uluslararası tepkileri azalmak ve bölgesel işbirliğini sağlamak amacıyla çok taraflı bildirimler ilan edilmeye başlanmıştır. Bu amaçla Latin Amerika devletleri MEB alanları için Santiago Bildirisi (1952), Montevideo Bildirisi (1970), Lima Bildirisi (1970) ve Santa Domingo Bildirisi'ni (1972) ilan etmişlerdir.¹⁵¹

Deniz hukuku konusunda II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Deniz Hukuku Konferansları önem arz etmektedir. Cenevre'de 1958 yılında toplanan I. Deniz Hukuku Konferansı'nda denizlerle ilgili hukuk kuralları uluslararası alanda ilk kez yazılı olarak ortaya konmuştur.¹⁵² Bu konferans deniz hukukunun temel konularına ilişkin dört temel anlaşma ve bir ek protokol ile sonuçlanmıştır. Cenevre'de 1960 yılında organize edilen II. Deniz Hukuku Konferansında ise bir sonuç elde edilememiştir. 1973-1982 yılları arasında düzenlenen III. Deniz Hukuku Konferansı sonucunda ise 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) kabul edilmiştir.¹⁵³ Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı 1982 BMDHS ile uluslararası hukukta kendine yer bulmuştur.

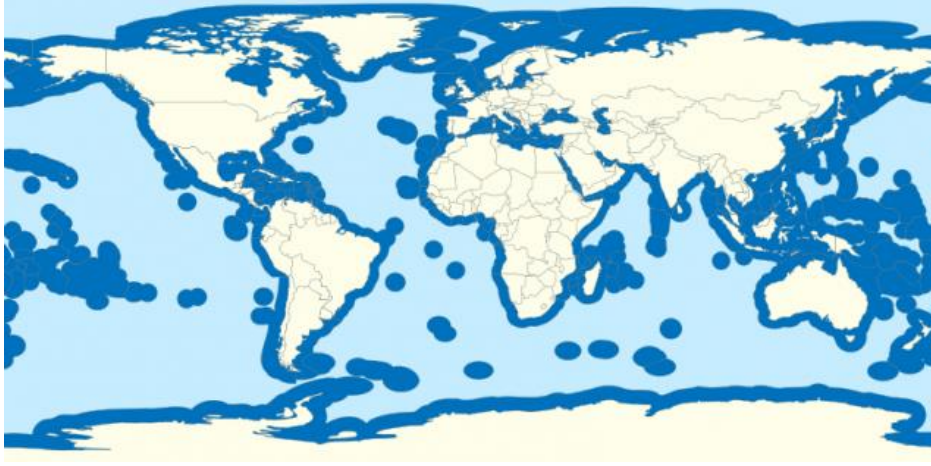
¹⁴⁹ Hakan Arıdemir ve Çağatay Allı, "Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmaları Dergisi*, Cilt.4 Sayı.10, Ekim 2019, s. 189

¹⁵⁰ Hakan Arıdemir ve Çağatay Allı, a.g.m. s. 190

¹⁵¹ Hakan Arıdemir, "Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt.7 Sayı.2, 2018, s. 790

¹⁵² Nuray Karapınar, a.g.m. s. 13

¹⁵³ Şule Anlar Güneş, a.g.m. s.5

Harita 3: Dünyadaki Münhasır Ekonomik Bölgeler

Kaynak: “200 Neautical Miles from Land: Flashpoint of the Future?” 20 Kasım 2013, <https://gcaptain.com/nautical-miles-land-flashpoint/>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2020

2.1.2. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı ve bu kavramda bahsi geçen sahildevletleri hak, yetki ve yükümlülükleri BMDHS'nin 56. maddesinde düzenlenmiştir. Sahildevletleri, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, saklanması ve yönetimi konuları ile enerji üretimi gibi başka ekonomik amaçlarla kullanımına ilişkin hak, yetki ve yükümlülükleri sahiptir. MEB'de kıyı devleti, BMDHS'ye göre haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken diğer devletlerin hak ve yükümlülüklerini göz ardı etmemesi gerekmektedir.¹⁵⁴

Münhasır ekonomik bölgede diğer devletlerin de hak ve yükümlülükleri vardır ve BMDHS'nin 58. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre, sahili bulunsun ya da bulunmasın tüm devletler münhasır ekonomik bölgede seyrüsefer ve uçuş serbestliği ile denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden faydalanırlar. Burada önemli olan devletlerin, bu hakları kullanırken sahildevletleri hak ve yükümlülüklerini göz önünde bulundurması gerektiğidir.¹⁵⁵ Bu sebeple kıyı devletinin onayı alınmalıdır. Ayrıca, başka bir devletin münhasır ekonomik bölgesinde avlananların kıyı devletinin kanun ve kuralları çerçevesinde koruma önlemlerine ve diğer usul ve şartlara uymaları

¹⁵⁴ BMDHS, Madde 56

¹⁵⁵ *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Madde 56, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001, s.18

gerekmektedir.¹⁵⁶ Herhangi bir denize kıyısı olmayan ve bu sebeple coğrafi bakımdan elverişsiz kabul edilen devletlerin hakları BMDHS'nin 69 ve 70. maddelerinde düzenlenmiştir.¹⁵⁷

Sahilleri bitişik veya karşılıklı olan devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinin sınırlandırılması BMDHS 74. maddesine göre, hakkaniyete uygun bir şekilde çözüme ulaşmayı amaç edinerek, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde¹⁵⁸ ifadesini bulan hukuka uygun olarak yapılmalıdır. İlgili devletler makul sürede bir uzlaşmaya varamazlarsa, BMDHS'nin XV. Kısımda¹⁵⁹ öngörülen yöntemlere başvuracaklardır. MEB sınırlandırması konusunda kalıcı bir anlaşmaya varılıncaya kadar ilgili devletler, anlayışlı bir şekilde ve işbirliği ruhu içerisinde aralarında geçici düzenlemeler yapabilir ve bu geçici düzenlemeler nihai anlaşmanın akdini tehlikeye düşürmemelidir.¹⁶⁰

BMDHS'ye göre, başka bir sahil devletinin egemenliği ile çakışmıyorsa, devletler MEB alanları içerisinde haklarını kullanmada serbesttirler. Bununla birlikte, bir devlet münhasır ekonomik bölgeyi ilan ederken ve buralarda haklarını kullanırken aynı bölgede

¹⁵⁶ *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Madde 62, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001, s.20

¹⁵⁷ *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Madde 69 ve 70, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001, s.23, 24

¹⁵⁸ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesi:

- 1- *Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli Divan;*
 - a- *Uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları,*
 - b- *Hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını,*
 - c- *Uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini,*
 - d- *59. madde hükmü (Divan'ın kararı ancak uyuşmazlığın tarafları bakımından ve karar verilen dava için bağlayıcıdır.) saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.*
- 2- *Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları halinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemez.*

Kaynak: Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, s. 74, 75, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020

¹⁵⁹BMDHS'nin XV. kısmı için bkz: "United Nations Convention on the Law of the Sea", https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, ss.129-137, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020

¹⁶⁰*Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Madde 74, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001, s.25

hak sahibi olan diğer devletlere bildirimde bulunmalı, onlarla uzlaşmalı, onların yetkilerini kısıtlamamalı, haklarını ihlal etmemelidir.¹⁶¹

Türkiye, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamaması sebebiyle anlaşmaya taraf değildir ve anlaşmanın Türkiye açısından bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte, BMDHS'nin Türkiye'ye siyasal açıdan bir baskı unsuru olduğu kesindir. Taraf olmamasına rağmen Türkiye, BMDHS'nin uluslararası deniz hukukunun geldiği noktayı, deniz hukukunun uluslararası kabul gören gelişme trendini kolaylıkla göz ardı edemez. Ayrıca Türkiye'nin BMDHS'yi imzalamaması, onu uluslararası deniz hukukunu ve dolayısıyla uluslararası hukuku tanımıyor durumuna düşürebilmektedir. Yunanistan'ın bu durumu Türkiye'ye karşı koz olarak kullandığı da bir gerçektir.¹⁶² Yunanistan'ın diplomatik yolları iyi kullandığı düşüncesinden yola çıkarsak, Türkiye'nin diplomasiyi daha fazla harekete geçirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Uluslararası hukuk kurallarını oluşturan devletlerdir. Devletler, kendi dış politika gereklerine uygun olarak oluşmasını ve uygulanmasını sağlamak için çeşitli normatif stratejiler geliştirirler. Uluslararası antlaşmaların içeriğini ulusal çıkarlara uygun olmasını sağlamaya çalışmak bunlardan biridir. Önemli dış politika ve sorunlarıyla bağlantılı alanlarda çok taraflı antlaşma hükümlerinin belirlenmesi sürecinde etkili olmaya çaba gösteren Türkiye, Yunanistan'la uyuşmazlık yaşadığı deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda uluslararası hukuk kurallarının belirlenmesi sürecinde pek çok diğer devletin yaptığı gibi kendi ulusal çıkar ve tezlerini destekleyen hükümlerin kabulü için gayret göstermiştir. BM III. Deniz Hukuku Konferansında karasuların genişliğinin 12 mil olmasının bir hak olarak kabulüne karşı çıkmıştır. Bu kuralın “coğrafi özellikler” ve “hakça ilkeler” gibi kavramlarla desteklenmesini veya “yarı kapalı denizler” için uygulanmamasını, kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında karasularını sınırlandırırken “eşit uzaklık ilkesi”ne öncelik verilmemesini istemiş, adalara tanınacak deniz alanlarının kısıtlanması için girişimlerde bulunmuştur.¹⁶³ Türkiye'nin

¹⁶¹ Jale Nur Ece, “Energy Wars in the Eastern Mediterranean”, 1 Aralık 2014, <https://www.seanews.com.tr/article%20/COLUMNISTS/JALENUR/139430/?highlight=cyprus&match=>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

¹⁶² Şule Kut, “Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”, (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 494,495

¹⁶³ Zeynep Kıvılcım, “Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk”, (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 346

tüm çabalarına rağmen, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin bazı hükümleri ulusal çıkarlarına aykırı bir biçimde şekillendiğinden¹⁶⁴ Türkiye hayati menfaatlerini koruma konusunda kararlılığını göstermek için sözleşmeye karşı oy kullanmak mecuriyetinde kalmıştır.¹⁶⁵

Münhasır ekonomik bölge, bir kıyı devletinin karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan, karasularının ötesinde kalan deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve onların toprak altında kıyı devletine münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanınan deniz alanıdır. Denizlerden komşu devletlerin arasında MEB sınırlandırılması, kıta sahanlığı sınırlandırılması için kabul edilen hükmün aynısı olan anlaşma yoluyla ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde hakça bir sonuca varılarak gerçekleştirilmesi kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Kıyı devletinin karadaki topraklarının deniz içinde ve altında doğal uzantısını oluşturan ve ilgili devletin *ipso facto* ile *ab inito*¹⁶⁷ haklarının bulunduğu kıta sahanlığında¹⁶⁸ devlet bildirimde bulunmaksızın araştırmada bulunması ve doğal kaynakların işletilmesi konusunda yetkilidir. (BMDHS Madde 77) Münhasır ekonomik bölgede ise doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, korunması, yönetimi ile bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılması ve işletilmesi (BMDHS Madde 56) gibi egemen hakları vardır.¹⁶⁹ Münhasır ekonomik bölgenin kıta sahanlığından önemli bir farkı devletlerin MEB alanındaki haklarını bölgenin kendisine ait olduğunu ilan etmesiyle elde etmeleridir.

2.1.3. Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılmasında Yaşanan Belli Başlı İhtilaflar ve Çözümleri

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi ve sahil devletleri tarafından ilan edilmeye başlanmasıyla birlikte, kıyıları bitişik veya karşılıklı olan devletlerin deniz yetki alanlarının dış sınırı ile yan sınırlarının tespiti, sınırlandırılması,

BM III. Deniz Hukuku Konferansında Türkiye'nin girişimleri için bkz: *Yearbook of the United Nations 1982*, Volume.36, United Nation Publication, New York, 1986, Chapter III ss. 178-247

¹⁶⁴ Zeynep Kıvılcım, a.g.m. s.346

¹⁶⁵ *Yearbook of the United Nations 1982*, s. 184

¹⁶⁶ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk* Turhan Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2013, s. 286, 288

¹⁶⁷ *ipso facto*: fiilen, *ab inito*: başlangıçtan beri anlamındadır.

¹⁶⁸ North Sea Continental Shelf, Judgment, *I.C.J. Reports 1969*, s. 22 para.19

¹⁶⁹ Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletin Egemen Hakları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.XXI Sayı.1, Ocak 2017, s. 42

egemen haklarını kullanabilmeleri gibi sebeplerle komşu devletler arasında uyuşmazlıklar baş göstermiştir. Bu konuda ortaya çıkan anlaşmazlıklar çözümünde devletler, uluslararası sözleşmeleri gözeterek diplomasi yoluyla anlaşmaya varmakta ya da yargı veya hakemlik kararları gibi hukuksal yöntemlerle sınırlandırma yollarına başvurmaktadır. Kıyı devletleri, diplomasi kanalını kullanarak uluslararası sözleşmelere uygun sınırlandırma yapamazlarsa hukuk yoluna başvurarak ya taraf oldukları Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) ya da kendilerinin düzenleyecekleri bir tahkim sözleşmesiyle hakemlik mahkemesine götürebilmektedirler. UAD veya hakemlik mahkemesine başvuru davalarda genellikle hakkaniyet ilkesine uygun bir çözüme ulaşmak için coğrafi ve jeolojik özellikler, devletlerin yaşamsal çıkarları, sınırlandırılma yapılacak ülkelerin hukuksal statüleri, bölgede ortak doğal gaz/ petrol varlığı, tarihsel haklar, bölgede saptanmış başka sınırların varlığı gibi koşullar dikkate alınarak kararlar alınmıştır.¹⁷⁰

Doğal kaynakların paylaşımı sorunu günümüzde uluslararası ilişkilerde pek çok uyuşmazlığın kaynağı olduğundan son zamanlarda artan deniz yetki alanlarının sınırlandırma anlaşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na çok fazla dava konusu olmuştur. Deniz yetki alanlarını sınırlandırmada birçok uluslararası yargı ve hakemlik kararı verilmiştir. Dünyadaki devletlerin birçoğunun kıyıları yan yana ya da karşı karşıyadır. Bu sebeple deniz alanları çakışan yaklaşık olarak 400 uyuşmazlık mevcuttur. Bu uyuşmazlıklardaki deniz yetki alanı sınırlandırmalarının anlaşma ya da mahkeme kararıyla yarısının çözümlendiği bilindiğinden yaklaşık 200 uyuşmazlık çözüm beklemektedir.¹⁷¹ Bu kadar çok sorun arasından en fazla dikkat çeken, en karmaşık siyasi boyutu olan Doğu Akdeniz'deki Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz yetki alanlarını sınırlandırma sorununun hukuki boyutunu ele almak izlenecek politikalarda devletlere rehberlik etme niteliği taşıyacaktır. Bu sebeple deniz yetki alanlarını düzenleyen uluslararası hukuk ve bu konuda örnek olabilecek belli başlı bölgedeki hukuki duruma örnek teşkil edebilecek yargı kararlarını incelemek faydalı olacaktır.

¹⁷⁰ Arda Özkan, "Kıta Sahaneliği Sınırlandırılmasında Uluslararası Uygulamalar: Sözleşmeler, İçtihat ve Doktrin", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number.35, Winter II, 2015, s. 367,378

¹⁷¹ Mustafa Başkara, "Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm önerisi: Müşterek İşletme", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*", (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 424

Almanya, Danimarka ve Hollanda Kuzey Denizi kıta sahanlığı sınırlandırmasını kendi aralarında çözemeyince uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na havale etmişlerdi. Davanın temel sorusu, Kuzey Denizi kıta sahanlığı sınırlandırılmasında taraflar arasında hangi uluslararası hukuk kural ve ilkelerinin uygulanacağıydı. Danimarka ve Hollanda 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı sözleşmesinin 6. maddesinin 2. fıkrasına¹⁷² göre “eşit uzaklık- özel durumlar” ilkesinin uygulanmasını isterken, Almanya “adalet-hakça paylaşım” görüşünün uygulanmasını öne sürmüştür. Almanya, eğer eşit uzaklık ilkesi uygulanırsa iki devletin arasında sıkışan bir devlet olarak kalacağını, coğrafi özelliklerinden dolayı hak ettiğinden daha az kıta sahanlığına sahip olacağını öne sürmüştür.¹⁷³

Kıyıların iç bükey şeklinde uzanması sebebiyle eşit uzaklık prensibi Federal Almanya'yı dezavantajlı durumda bırakıyordu. Divan kararında; eşit uzaklık ilkesinin sınırlandırmada her durum için kullanılmasının zorunlu olmadığını, bütün sınırlandırmalarda tek bir yöntemin olmayacağını, anlaşmalarda hakkaniyet ilkesinin sınırlandırılmayı etkilediğini belirtmiştir.¹⁷⁴ UAD'ın Kuzey Denizi'nde deniz yetki alanının sınırlandırılmasıyla ilgili kararının önemi, kıta sahanlığı konusunda yapılan kodifikasyon çalışmalarının ve bu konuda getirilen temel normların ilk kez bir davada yorumlanmasıdır ve bu dava daha sonraki benzer birçok davaya emsal teşkil edecektir.¹⁷⁵ 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ndeki “eşit uzaklık” ve “orta hat” ilkeleri yerine bu dava ile “hakkaniyet” ve “doğal uzantı” ilkeleri geçerlilik kazanmıştır. Bu normlar

¹⁷² 29 Nisan 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi madde 6 (2): Aynı kıta sahanlığında, bitişik iki ülkenin kıta sahanlığının sınırları aralarında yapılan anlaşmayla belirlenir. Anlaşma yoksa ve özel durumlar başka bir sınır çizgisini haklı çıkarmıyorsa, sınır her bir ülkenin karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından itibaren eşit uzaklık alınarak tespit edilir.

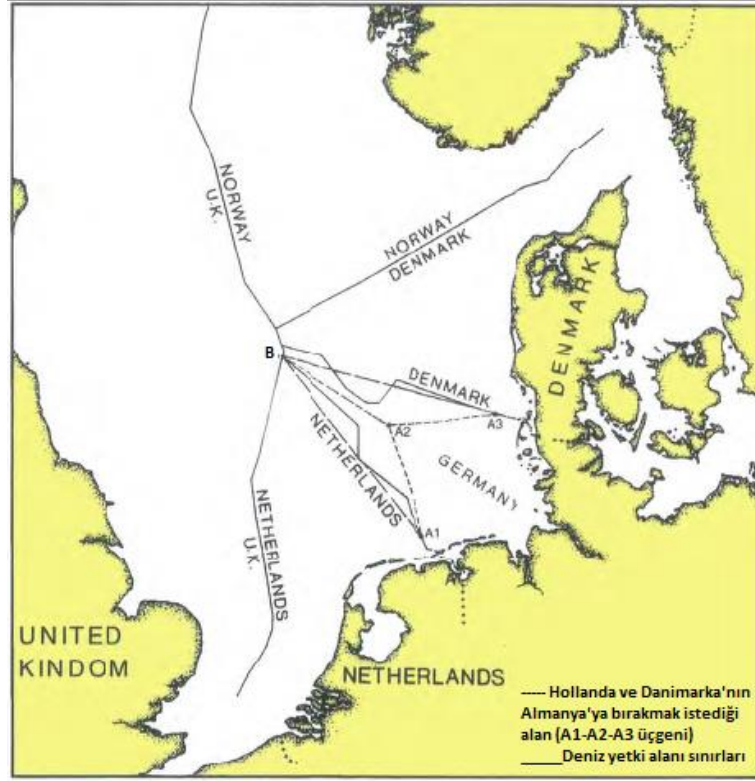
Kaynak için bkz: “Convention on the Continental Shelf Done at Geneva on 29 April 1958”, s. 2-3, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, Erişim Tarihi: 25 Mart 2020

¹⁷³ “Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları (North Sea Continental Shelf Cases, Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands, 1969)”, 16 Ocak 2017, <https://uluslararasıhukukcalismalari.wordpress.com/2017/01/16/kuzey-denizi-kita-sahanligi-davalari-north-sea-continental-shelf-cases-federal-republic-of-germany-v-denmark-and-the-netherlands-1969/>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2020

¹⁷⁴ “North Sea Continental Shelf Cases”, *Judgment of 20 February 1969*, s.75

¹⁷⁵ Arda Özkan, a.g.m. s. 379

uluslararası düzeyde kabul görmüş ve deniz yetki alanların sınırlandırılması konusunda anlaşmalarda ve birçok davada başlıca ilke olarak benimsenmiştir.¹⁷⁶

Harita 4: Kuzey Denizi Davası

Kaynak: “North Sea Continental Shelf, Judgment”, *I.C.J.Reports 1969*, s. 16;

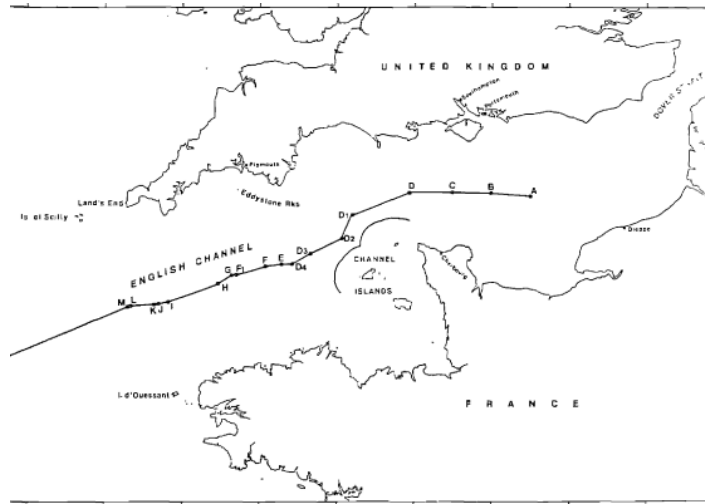
Nuno Sergio Marques Antunes, “Towards the Conceptualisation of Maritime Delimitation: Legal and Technical Aspects of a Political Process”, University of Durham, Durham- The United Kingdom, 2003, s. 437

Federal Almanya ile Hollanda ve Danimarka 1964 ve 1965 yıllarında yaptıkları anlaşma ile kıta sahanlığının yan sınırını A1-B ve A3-B noktaları ile sınırlandırmışlardır. 1966’da Hollanda ve Danimarka “eşit uzaklık” ilkesine göre belirlemek için anlaşma yapmışlar; A2-B noktaları arasına çizilen hattın kuzeyinde Danimarka, güneyinde ise Hollanda hak iddiasında bulunmuştur.

1975 yılında Manş Denizi’ndeki İngiltere’ye ait Kanal Adaları ile alakalı olarak Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesi amacı ile iki ülke konuyu Hakem Mahkemesi’ne götürmüşlerdir. Hakem Mahkemesi, iki ülke arasındaki

¹⁷⁶ Sami Doğru, *Uluslararası Hukukta Kıta Sahaneliği ve Ege Denizi Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s. 23

kıta sahanlığına adaların etkisi göz önüne alındığında, İngilizlere ait Kanal Adalarının Fransa sahillere yakın olduğunu ve eğer adalar kıta sahanlığı paylaşımında orta hat olarak alınırsa, deniz yetki alanı sınırları eşitsiz bir şekilde oluşacağını değerlendirmesine varmıştır. Bu durumun iki ülke arasındaki sorunları daha da körükleyeceği ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Hakkaniyetli sınırlandırmayı amaçlayan eşit mesafe ya da başka bir yöntemin uygunluğu her bir özel durumun coğrafi ve diğer ilgili durumunun işlevi veya yansımasıdır.¹⁷⁷ Komşu devletler arasında kıta sahanlığı sınırlandırma konusunda adaların etkisi sorunu ilk kez çözülmesi gereken uyuşmazlık konusu olarak değerlendirildiği mahkemede, Fransa kıyılarına yakın olan İngiliz adalarına İngiltere yönünde 12 mil genişlikte yetki alanı bıraktıktan sonra kıta sahanlığı sınırının orta hattı iki devletin ana kara ülkeleri temel alınarak eşit uzaklıktaki mesafede olmasına karar verilmiştir.¹⁷⁸

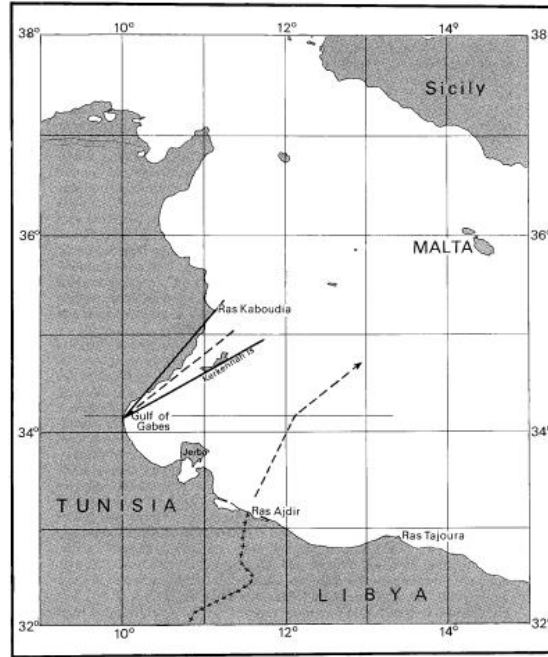
Harita 5: Manş Denizi Kıta Sahanlığı

Kaynak: “Delimitation of the Continental Shelf Between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (UK, France)”, *Reports of International Arbitral Awards*, Volume.XVIII, 30 June 1977-14 March 1978, United Nations, 2006, s. 338

¹⁷⁷ Mazen Adi, “The Application of the Law of the Sea and the Convention on the Mediterranean Sea”, *United Nations-Nippon Foundation Fellow 2008-2009*, s. 54

¹⁷⁸ Simay Erenoğlu, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlanması Sorunu” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2019, s. 129, 132,

1974 yılında Tunus ve Libya arasında eşit uzaklık çizgisi konusunda başlayan anlaşmazlık 1978’de Uluslararası Adalet Divanı’na taşınmıştır.¹⁷⁹ Her iki ülkenin kendi kara toprağının doğal uzantısı olarak öne sürdüğü iddialarını destekleyen jeolojik, fiziksel ve derinlik gibi görüşleri göz önünde bulundurulduktan sonra iki ülkenin de ortak kıta sahanlığına dayanması sebebiyle fiziksel ölçütlerin sınırlandırmada yardımcı olmamıştır. Bu nedenle hakkaniyet ilkesi doğrultusunda sahil şeridinin uzunluğu ile makul bir oran sağlanması gibi faktörler ön plana çıkarılmıştır. Divan, eşit uzaklık yöntemi uygulanmasının adil bir sonuca varamayacağı kanısına varmıştır.¹⁸⁰

Harita 6: Libya-Tunus Davası

Kaynak: “Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgment”, *I.C.J. Reports 1982*, s. 90

Kerkennah adalarını hiç hesaba katmadan oluşturulacak bir hat ile (soldaki çizgi) bu adaları esas hat olarak alarak çizilen hattın (sağdaki çizgi) arasında kalan alanı eşit olarak ortadan bölen hat (haritada kesik olarak gösterilen) ile adalara yarım etki verilmiştir.

Sonuç itibarıyla Divan, söz konusu bölgeyi, bölgeye özgü etki yapıcı koşullara dayanarak iki sektöre bölmüştür. Tunus ana karasının kıyısına dikey bir hat oluşturarak kıyılarına

¹⁷⁹ Hüseyin Pazarcı, “Uluslararası Adalet Divanı’nın Tunus, Libya Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığına İlişkin 24 Şubat 1982 Tarihli Kararı/Karar Metinleri”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt.2 Sayı.2, 1982, s. 42

¹⁸⁰ “Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Overview of the Case”, <https://www.icj-cij.org/en/case/63>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2020

yakın birinci sektör ile Kerkennah adaları esas hat olarak alınarak Libya kıyılarına doğru daha dar bir açı yapılmış kıyılara uzak ikinci sektör çizilmiştir. Kerkennah adalarını hesaba katmadan saptanan sınır hattı ile bu adaları esas hat olarak çizilen çizginin arasında kalan alanı eşit parçalara bölen hat ile belirlenen orta çizgi ile Tunus'a ait Kerkennah adalarına "yarım-etki" verilmiştir.¹⁸¹

Benzer bir karara UAD tarafından ele alınan ABD ve Kanada arasında kalan Maine Körfezi deniz alanındaki yetki alanlarının saptanması davasında varılmıştır. Maine Körfezi Davası, hem kıta sahanlığı hem de MEB sınırını aynı hat ile saptama talebi konusundaki ilk yargılamadır.¹⁸² Davada, 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Yargı Kararına atıfta bulunarak, eşit uzaklıkta bir hat oluştururken ana karadan önemli bir mesafede bulunan küçük adaların, üzerinde yaşam olmayan kayalıkların ve cezir yüksekliklerinin esas olarak hakkaniyet konusunda oluşturabileceği dezavantajlara vurgu yapmıştır.¹⁸³ ABD kıyılarına yakın Seal Adalarına tam etki tanımının aşırı olabileceğini değerlendiren Divan, adalara yarım etki verilmesini uygun bulmuştur.¹⁸⁴

UAD'ın 1985 yılındaki Libya-Malta Davası'nın kararı da eşit uzaklık prensibinin emredici olmadığı yönünde örnek teşkil etmektedir. Dava, bir ada devletine tanınacak deniz yetki alanı konusunda bir ilktir.¹⁸⁵ Libya doğal uzantı ve oransallık ilkelerine,¹⁸⁶ Malta ise bağımsız bir devlet olmasına güveniyordu. Malta'ya göre, kıta sahanlığı konusunda bir ada devletine tanınan alan ile herhangi bir ana kara ülkesine ait adalara tanınacak alanlarla ilgili haklar aynı değildi. Büyüklük, coğrafi koşullar, nüfus ve ekonomik nedenlerden dolayı adalara kısıtlı etki tanınsa da Malta, ada devletlerine deniz alanları konusunda kısıtlı etki tanınamayacağını, devletlerin egemen eşit ilkesinden hareketle çizilecek orta hatla sınırlandırma yapılması gerektiği fikrini öne sürmüştür.¹⁸⁷ Divan, iki ülkenin kıyılarının özelliklerini, uzunluklarının farkını ve aralarındaki mesafeyi dikkate alarak 3 Haziran 1985 tarihinde kararını vermiştir. Ayrıca Divan, iki

¹⁸¹ Hüseyin Pazarcı, a.g.m. s.45

¹⁸² Arda Özkan, a.g.m. s. 380

¹⁸³ Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area, Judgment, I.C.J. Reports 1984, s. 329, 330, para.201

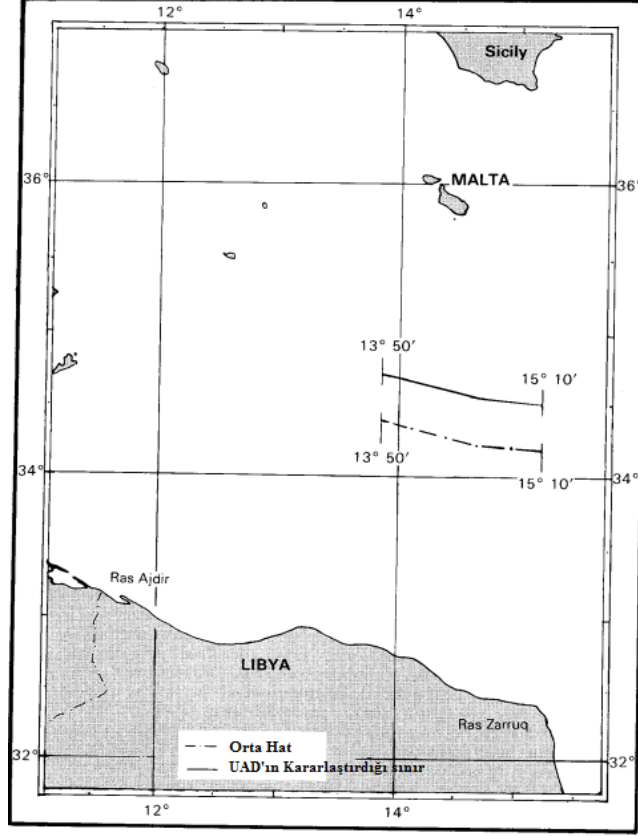
¹⁸⁴ I.C.J. Reports 1984, s. 337, para.222

¹⁸⁵ Sami Doğru, a.g.e. s.45

¹⁸⁶ "Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta) Overview the Case", Erişim Tarihi: 27 Mart 2020

¹⁸⁷ "Malta-Libya Kıta Sahanelığı Davası (Continental Shelf Case, Malta vs. Libya, 1985)" 27 Şubat 2017, <https://uluslararasıhukukcalismalari.wordpress.com/2017/02/25/malta-libya-kita-sahanligi-davasi-continental-shelf-case-malta-vs-libya-1985/>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2020

devletin sahil şeridinin uzunluğu¹⁸⁸ arasındaki aşırı orantısızlığın önlenmesi konusunda özen göstermiş, hakkaniyet ilkeleri gözeterek iki ülke arasındaki münhasır ekonomik bölge sınırını tam ortadan itibaren belirli bir mesafe boyunca kuzeye çekerek çözüm bulmuştur.¹⁸⁹

Harita 7: Malta-Libya Kıta Sahanlığı Davası Kararı

Kaynak: “Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment”, *I.C.J. Reports 1985*, s. 54

Her iki kara parçası da bağımsız bir devlet konumunda olmayan, Danimarka ve Norveç’in sahip olduğu Grönland ile Jan Mayen Adası’nın deniz yetki alanlarının sınırlandırılması oluşan anlaşmazlık Uluslararası Adalet Divanı’na taşınmıştır. Grönland’ın 55.000 olan toplam nüfusunun yüzde altısı Jan Mayen Adası yönünde olan Doğu Grönland’da yaşamaktadır. Bölgedeki iş gücünün dörtte biri balıkçılık sektöründe çalışmakta ve

¹⁸⁸ Libya’nın sahil şeridi 192 mil, Malta’nın ise hesaba katılmayan Filfla adacıkları hariç 24 mil uzunluğundadır.

Kaynak: “Judgment, *I.C.J. Reports 1985*, s. 50, para.68

¹⁸⁹ “Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta) Overview the Case”

balıkçılık aynı zamanda toplam ihracat gelirlerinin yüzde seksenini oluşturmaktadır. Davaya konu Norveç'in Jan Mayen Adası'nda ise yerleşik nüfus bulunmamakta, sadece teknik personel yaşamaktadır.¹⁹⁰ Jan Mayen ile Grönland arasında 250 mil mesafe bulunmaktadır.¹⁹¹ Bölgede balıkçılık gibi deniz kaynakları iki taraf için de önemli bir yer tutmaktadır.¹⁹² Danimarka, Grönland için Jan Mayen Adası'na karşı 200 mil balıkçılık bölgesi ve kıta sahanlığının hakkı olduğunu ve sınırlandırmanın tek bir hat üzerinden yapılarak Grönland'dan itibaren 200 mil uzanması gerektiğini iddia etmekteydi. Norveç ise Jan Mayen ve Grönland arasında deniz sınırlandırmasının orta hatla belirlenmesini istiyordu.¹⁹³

Divan kıyı uzunluklarını göz önüne bulduğunda, Grönland'ın sınırlandırmaya tabi tutulacak deniz alanında kıyı uzunluğu 504.3, Jan Mayen'in ise 54.8 kilometre olarak tespit etmiştir. Böylece iki taraf arasında kıyı uzunluğu açısından orantısızlığın olduğu ortaya çıktı.¹⁹⁴ Divan'a göre, kıta sahanlığı ve balıkçılık alanlarının sınırı ne orta hat ne de Grönland'ın doğu kıyılarından itibaren 200 mil ilerisi olmalıydı. Sınırlandırma hattı hakkaniyetli bir şekilde iki ülkenin iddia ettiği hatların arasında bir yerde olmalıydı.¹⁹⁵

Hakkaniyetli bir sonuca varabilmek için Divan; orantılılık ilkesi, kaynaklara erişim, buzulların varlığı, sosyo-ekonomik faktörler, güvenlik unsurları ve tarafların görüş ve hareketleri gibi koşulları göz önünde bulundurmıştır.¹⁹⁶ Divan'a hidrokarbon kaynakları konusunda az bilgi verilmesine rağmen, capelin balıkçılığının ekonomik yönü üzerinde durulmuştur.¹⁹⁷ Divan, zengin balık kaynakları gibi bölgedeki ekonomik şartları dikkate alarak hakkaniyet ilkesine uyarak tarafların iddia ettiği sınırlar arasındaki bölgeyi¹⁹⁸ üç bölgeye ayırmıştır. Temel balıkçılık alanı olarak belirlenen en güneydeki bölge, iki tarafın balıkçılığa adil erişiminden faydalanması için eşit olarak paylaştırılmıştır.¹⁹⁹ Kuzeydeki diğer iki bölgenin paylaşımının eşit olması durumunda Norveç'e haksızlık yapılacağını

¹⁹⁰ "Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, Judgment", *I.C.J. Reports 1993*, s. 46, para. 14, 15

¹⁹¹ *I.C.J. Reports 1993*, s. 44, para. 11

¹⁹² *I.C.J. Reports 1993*, s. 70, para. 73

¹⁹³ "Digest of International Cases on the Law of the Sea", s. 97, para. 324

¹⁹⁴ "Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, Judgment", *I.C.J. Reports 1993*, s. 65, para.61

¹⁹⁵ *I.C.J. Reports 1993*, s. 69, 70, para.71

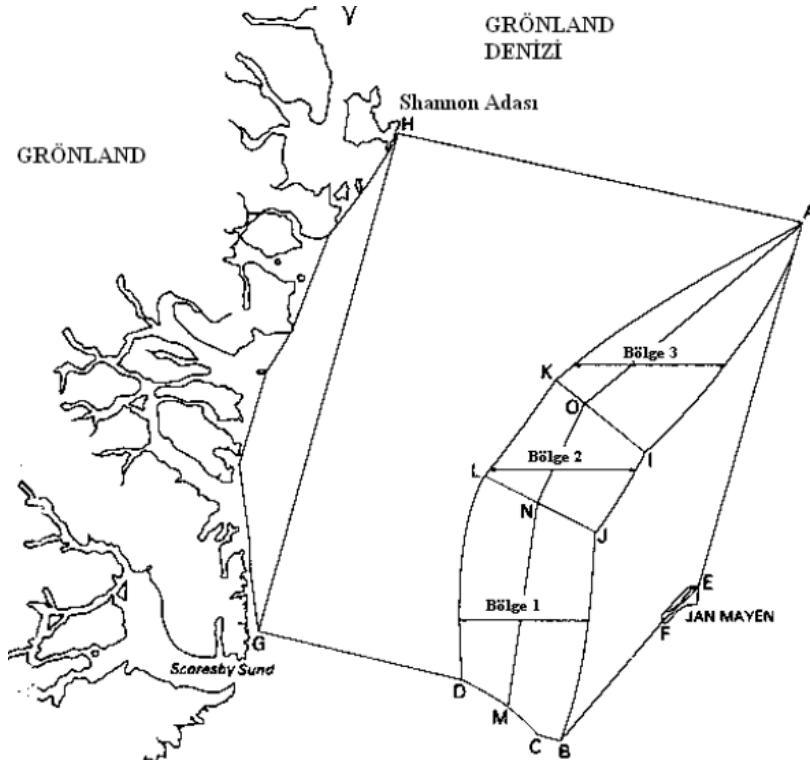
¹⁹⁶ "Digest of International Cases on the Law of the Sea", s. 103, 104

¹⁹⁷ *I.C.J. Reports 1993*, s. 70, para.72, 73

¹⁹⁸ Orta hat ile Grönland'ın doğu kıyılarından itibaren 200 mil ilerisi arasındaki bölge.

¹⁹⁹ *I.C.J. Reports 1993*, s. 79, 81, para.92

değerlendiren Divan, iki bölgeyi de üçe ayırarak üçte ikisini Norveç'e vererek sınırlandırmayı tamamlanmıştır.²⁰⁰

Harita 8: Grönland-Jan Mayen Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması

Kaynak: Nurser Gökdemir Işık, *Kıta Sahaneliği, Hukuki Rejimi ve Ege Sorunu*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009, s. 117

Batı Afrika'da Atlas Okyanusu kıyısı olan iki komşu ülke, 1953'te Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Gine ile 1973'te Portekiz'den bağımsızlığını kazanan Gine-Bissau deniz yetki alanlarını sınırlandırma konusunda aralarındaki anlaşmazlık dolayısıyla 1983 yılında Hakem Heyeti'ne başvurmuşlardır. Gine-Bissau; 1886 tarihli Fransa-Portekiz arasında yapılan sözleşmenin²⁰¹ deniz yetki alanı sınırını belirlemediğini, sözleşmenin dilinin bu konuda açık ve anlaşılır olduğunu, iki Gine arasındaki deniz sınırının eşit uzaklık esasına göre belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Gine ise 1886

²⁰⁰ Nurser Gökdemir Işık, *Kıta Sahaneliği, Hukuki Rejimi ve Ege Sorunu*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009, s. 116

²⁰¹ İki Gine'nin kara sınırı, Fransa ve Portekiz arasında Batı Afrika'daki sömürge topraklarını sınırlandıran 12 Mayıs 1886 tarihindeki sözleşme ile belirlenmiştir.

Kaynak: Kathleen A. McLlarky, "Guinea/Guinea-Bissau: Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary, February, 14, 1985", *Maryland Journal of International Law*, Volume.11 Issue.1, 1987, s. 94

sözleşmesinin uyumsuzluk halindeki iki ülke arasındaki deniz sınırını belirlediğini, ilgili sözleşmenin protokol ve ekleri sınırlandırmayı onayladığını iddia etmektedir.²⁰² 1886 Fransa-Portekiz sözleşmesinin deniz sınırını belirlemediği kararı veren Hakem Heyeti, BMDHS'nin 74 ve 83. maddelerinin 1. fıkraları gereğince hakkaniyetli çözüm bulmak amacıyla fiziksel, matematiksel, tarihi, politik, ekonomik ve diğer mevcut koşulları göz önünde bulundurmıştır. Heyet'in odak noktası her iki devletin de kıyılarının karşısındaki suları kontrol etmesi gerektiği idi.²⁰³ Bölgede bulunan irili ufaklı pek çok ada üç gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Ana karadan dar kanal ya da su yolları ile ayrılan kıyı adaları, ana karadan 2 ila 37 mil arası mesafede olan Bijagos adaları, güneyde sığlık bölgede yer alan Pailao, Samba, Sene, Alcatraz adaları. Hakem Heyeti kıyılara yakın adalar ile Bijagos adalarını sınırlandırmada göz önünde bulundurmıştır. Ayrıca, Batı Afrika kıyıları dışbükey olmasına rağmen içbükey olan bu iki ülkenin kıyıları sebebiyle sınırlandırmada eşit uzaklık metodu uygun bulunmamıştır. İki ülke arasında deniz sınırı hattı çizilirken, iki tarafın ileri sürdüğü eşit uzaklık ve enlem yöntemlerindense hakkaniyet ilkesini ve kapatmama ilkesi göz önünde bulundurulmuştur.²⁰⁴ Hakem Heyeti 1985 yılında verdiği kararında, her bölgedeki deniz sınırlandırmasının farklı ve benzersiz olduğunu, her bölgenin ve olayın özellikleri ve koşullarının incelenerek karar verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.²⁰⁵

²⁰² Kathleen A. McLlarky, a.g.m. s. 97

²⁰³ Kathleen A. McLlarky, a.g.m. s. 103, 104

²⁰⁴ Nurser Gökdemir Işık, a.g.m. , s. 107

²⁰⁵ Kathleen A. McLlarky, a.g.m. s. 108

Harita 9: Gine Bissau-Gine Deniz Yetki Sınırı Tahkim Kararı

Kaynak: Nuno Sergio Marques Antunes, “Towards the Conceptualisation of Maritime Delimitation: Legal and Technical Aspects of a Political Process”, University of Durham, Durham- The United Kingdom, 2003, s. 442

Yunanistan ile Türkiye arasındaki Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarındaki paylaşım sorununa benzer başka bir sorun Kanada ile Fransa arasında, Kanada’nın Newfoundland ana karasına oldukça yakın bir mesafede olan Fransız St. Pierre ve Miquelon Adalarının kıta sahanlığı sınırlandırılması sebebiyle ortaya çıkmıştır. Adaların alanı 93 mil kare, kıyı uzunluğu 10,5 mil ve davanın görüldüğü son yıl olan 1991’de nüfusu yaklaşık olarak 6500’dü. Anlaşmazlık 1960’lı yıllardan beri, adaların çevresindeki bölgede balıkçılık ve hidrokarbon kaynaklarının hakları konusunda sürüp gitmişti. 1976 yılında, Fransa’nın adaların çevresinde 200 millik MEB ilan etmesi, hemen ardından aynı yıl Kanada’nın da 200 mil balıkçılık bölgesi ilanı ile iki ülke doğrudan bir anlaşmazlık içine girdi.²⁰⁶

²⁰⁶ Merritt R. Blakesle, “The Distant Island Problem: The Arbitration on the Delimitation of the Maritime Zones around the French Collectivite Territoriale of Saint-Pierre and Miquelon”, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, Vol.21 No.3, 1991, s. 359, 360

St. Pierre ve Miquelon Adalarına coğrafi gerçeklikle bakarsak, adalar Kanada sahillerine yakın ve Kanada kıyı şeridinin uzunluğu ile oldukça orantısız bir yapıya sahiptir. Fransa'ya göre, insan yaşamaya müsait ve belirli sayıda insan yaşayan St. Pierre ve Miquelon Adaları gibi büyüklüğe sahip adaların 12 mil karasuları, kıta sahanlığı ve 200 mil MEB hakları vardır. Kanada ise bu adaların sadece 12 mil karasuları haklarının olduğunu ileri sürmektedir.²⁰⁷

St. Pierre ve Miquelon Adalarının egemenliğinin kendilerinden çok uzak bir ülkeye ait olması, bu adaların beklenmedik bir biçimde çok yakınında bulunduğu Kanada ana karası ile büyüklük, kıyı uzunluğu ve nüfus bakımından orantısız bir yapıya sahip olması ve tarafların yirmi beş yıl gibi bir süredir sınırlandırma sorununa müzakere ile bir anlaşmaya varamaması gibi sebepler dolayısıyla bu adalar nezdinde uzak adaların deniz yetki alanlarının ne olacağı sorunu öne çıkmıştır.²⁰⁸

Uyuşmazlık iki ülke tarafından Hakem Mahkemesine götürülmüştür. Mahkeme coğrafi faktörlerin önemini vurgulayarak Kanada ana karasındaki Newfoundland ile St Pierre ve Miquelon Adalarının kıyı uzunluklarını ölçerek iki kıyı arasındaki oranı 15.3/1 olarak bulmuştur. Sonuç olarak mahkeme batı sektörünü ve güney-güneydoğu sektörünü ayrı değerlendirmeyi kararlaştırmıştır. Batı sektörü değerlendirmesinde Fransız adalarına 12 deniz mili karasuları vermeyi hakkaniyetli bulmuştur. Güney-güneydoğu sektöründe ise mahkeme, güney yönünde ve 10.5 mil genişliğinde 200 mil MEB alanı vermiştir. Bununla birlikte Fransız adalarına verilen bu alan açık denizlere ulaşmamakta ve Kanada bölgesi tarafından çevrelenmektedir, böylelikle Kanada'nın MEB alanı Fransa'ya verilen bölge ile bölünmemiş olmaktadır.²⁰⁹

Kızıldeniz'in incelerek boğaz olarak sona erdiği ve Hint Okyanusu'na doğru açıldığı, Süveyş Kanalı'ndan gelen seyrüsefer serbestisi için kritik bir güzergâhta bulunan ada ve adacıkların su kaynaklarından yoksun olmaları sebebiyle buralara yerleşim güç olmaktadır. Bu adaların aidiyeti ile birlikte deniz yetki alanı paylaşımı Eritre ve Yemen

²⁰⁷ Ted L. McDorman, "The Canada-France Maritime Boundary Case: Drawing a Line Around St. Pierre and Miquelon", *The American Journal of International Law*, Vol.84 No.1, January 1991, s. 170, 171

²⁰⁸ Merritt R. Blakesle, a.g.m. s. 362, 363

²⁰⁹ "Digest of International Cases on the Law of the Sea" *Division of Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs*, United Nations, New York, 2006, s.92, 93, para.309, 310

arasında uyuşmazlık konusu olmuştur.²¹⁰ İki ülke Kızıldeniz'in güneyinde, bu denizin bittiği Bab el-Mandeb Boğazi'nin kuzeyinde karşılıklı sahilleri olan devletlerdir. Eritre, Kızıldeniz'in batı yakası olan Afrika kıtası, Yemen ise doğu tarafında Arap Yarımadası devletidir. Taraflar deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında sınırın eşit uzaklık hattının esas alınması konusunda hemfikir olsalar da anlaşmazlığın kaynağı adaların hesaba katılıp katılmaması ya da hangi adaların hesaba katılacağıdır. Hakem mahkemesi, sahilleri karşılıklı olan bu iki ülkenin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında eşit mesafe-özel koşullar ilkesinin aynı anda uygulamıştır.²¹¹ Tahkim Mahkemesi geçici eşit uzaklık hattını oluştururken; esas hatlar, adalar, seyrüsefer yolları ile Suudi Arabistan, Cibuti gibi üçüncü devletlerin çıkarları gibi faktörlerden etkilenmiştir. Davada hakkaniyete ulaşmak için Divan, her iki tarafça gayretli ve ustaca savunulan modern deniz sınırlandırması yasalarına uygun tezleri makul bir orantılılığa tabi tutmuştur.²¹² 1999'da verilen kararda, Dahlak ve Kamaran Adaları'na, bu adaların kıyı oluşumunda bütünleyici etkisi düşünüldüğü için tam etki tanınmış, böylelikle adaların ana kara ülkeleri ile birleşik olmaları adalara tanınması gereken etkide değerlendirme ölçütü olmuştur.²¹³ Kıyıdan uzak, Kızıldeniz'in ortalarındaki açık denizde olan al-Tayr Adası ve Zubayr Adaları'na, Yemen ana karasından uzak olmalarından dolayı ve çorak, yaşama elverişli olmayan yapıları da göz önünde bulundurularak sınırlandırmada etki tanınmamıştır.²¹⁴

Uluslararası Adalet Divanı tarafından görülen Katar-Bahreyn Deniz Alanlarının Sınırlandırma Davası'nda Divan, Bahreyn'in ana adası ve Katar yarımadasının orta hattının civarında konumlu olan Qit'at Jaradah Ada'sını çok küçük, üzerinde yaşam ve bitki örtüsü olmayan bir ada olarak değerlendirmiştir. Divan 2001 yılında verdiği kararla, Bahreyn egemenliğindeki bu adayı başlangıç noktası olarak belirleyecekse, bu önemsiz

²¹⁰ Serap Akipek, "Eritre-Yemen Hakem Kararı ışığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.49 Sayı.1, 2000,s. 12

²¹¹ Sertaç H. Başeren, "Eritre/Yemen Kararı'nın Ege Kıta Sahaneliği Sınırlandırmasına Tesirleri", *Ege Kıta Sahaneliği ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Ed.) Aslan Gündüz ve Hüseyin Öztürk, Tüday Yayınları, İstanbul, 2002, s. 89, 91

²¹²Barbara Kwiatkowska, "The Significance of the Eritrea/Yemen Arbitration for the Aegean Insular Formation", *Proceedings of the International Symposium on the Problems of Regional Seas*, (Ed.) Bayram Öztürk ve Nesrin Algan, Tüday Yayınları, İstanbul, 2001s. 223, 229

²¹³Sertaç H. Başeren,a.g.m. s. 97

²¹⁴ "Second Stage of the Proceedings Between Eritrea and Yemen (Maritime Delimitation)", *Reports of International Arbitral Awards Volume.XXII*, United Nations, 2006, s. 368, para.147, 148

deniz adasına orantısız bir etki tanınacağı dolayısıyla sınırlandırmada Qit'at Jaradah Ada'sını yok saymıştır.²¹⁵

Karadeniz'de Romanya ile Ukrayna arasındaki MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırması sorununun çözümünü sağlayan dava diğer önemli bir örnektir. Karadeniz'in kuzeybatı havzasındaki bu sorun uzun görüşmelere rağmen bir çözüme kavuşturulamamıştır. 1967 ve 1987 yılları arasında dağılmadan önce sorunun tarafı olan Sovyetler Birliği ile Romanya 20 yıl süren 10 tur şeklinde görüşmeler yapmış, SSCB'nin dağılması ile sorunun tarafı olan Ukrayna ve Romanya 1997-2004 arasında görüşmeler yapsa da bir sonuca ulaşamamıştır.²¹⁶ 2004 yılında iki ülke arasında deniz sınırı oluşturulması konusunda Uluslararası Adalet Divanına başvurulmuştur.²¹⁷

Divan, yaklaşık 248 kilometre uzunluğundaki Romanya'nın tüm sahilini sınırlandırmaya tabi tutmuştur.²¹⁸ Divan, Serpent (Yılan) Adası'nın kıyılarının kısalığı tarafların deniz alanları sınırlandırmasındaki sahil uzunluğunda herhangi bir etki oluşturmayacağı,²¹⁹ Romanya ve Ukrayna arasında geçici eşit uzaklık hattını oluştururken bu adayı baz almanın uygun olmayacağı kanaatine varmıştır.²²⁰ Divan, iki ülke arasındaki ihtilafı 12.200 kilometrekare olan kıta sahanlığı ve MEB alanından %79'tan fazlasının Romanya'nın egemenliği altında olmasını kararlaştırmıştır.²²¹

²¹⁵ "Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Merits, Judgment" *I.C.J. Reports 2001*, s. 104, 109

²¹⁶ Dan Vataman, "Delimitation of the Continental Shelf and Exclusive Economic Zones Between Romania and Ukraine to the International Court of Justice of the Hague", *Journal of European Studies and International Relations*, Vol.1 Issue.1 2010, s. 81

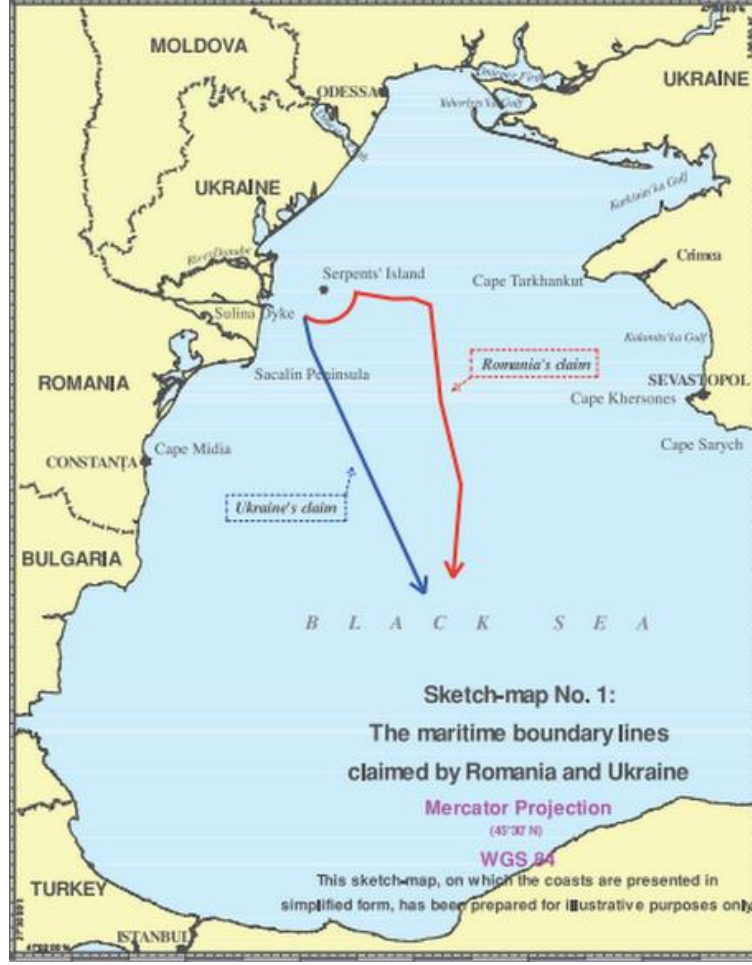
²¹⁷ "Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) Overview of the Case", <https://www.icj-cij.org/en/case/132>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2020

²¹⁸ "Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment", *I.C.J.Reports 2009*, s.93, para.88

²¹⁹ *I.C.J.Reports 2009*, s. 97,98, para102

²²⁰ *I.C.J.Reports 2009*, s. 110, para.149

²²¹ Dan Vataman, a.g.m. s.85

Harita 10: Romanya ve Ukrayna İddiaları

Kaynak: “Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment”, *I.C.J.Reports* 2009, s. 69

Bengal Körfezi’nde Bangladeş ile Myanmar arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırması anlaşmazlığı, iki ülke arasında uzun süren görüşmelere karşın çözülemeyince, 2009 yılında 1982 BMDHS ile kurulan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesine taşınmıştır.²²² Mahkeme; iki ülke arasındaki karasuları, münhasır ekonomik bölge ve 200 mil içerisindeki kıta sahanlığının sınırlandırılması ile birlikte kıta sahanlığının 200 mil ötesine sınırlandırma yapıp yapılmayacağını sonuçlandıracaktı.²²³ Mahkeme’nin, Myanmar ana kara sahilinin önünde bulunan, Bangladeş’e ait olan St.

²²² Merve Erdem, “Bangladeş-Myanmar Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası Işığında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi’nin Kuruluşuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.64 Sayı.2, 2015 s. 329, 343

²²³ “Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary Between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal Judgment”, *International Tribunal for the Law of the Sea*, No.16, 2012, s. 24, para.50

Martin Adası için kararlaştıracağı deniz yetki alanı önemliydi. Mahkeme, adanın büyüklüğü, nüfusu ve ekonomisi gibi faktörleri göz önünde bulundurarak Ada'ya MEB ya da kıta sahanlığı konusunda etki tanımamış, sadece karasuları konusunda tam etki vermiştir.²²⁴

Uluslararası Adalet Divanı'nın Karayip Denizi'nde Nikaragua ile Honduras (2007) ve Nikaragua ile Kolombiya (2012) arasında deniz yetki alanlarını sınırlandırma konusunda verdiği kararlar Doğu Akdeniz bölgesindeki sorunlar için emsal niteliğindedir. Divan, hakkaniyet çerçevesinde bir çözüm için taraflara makul ve karşılıklı olarak dengeli bir şekilde deniz yetkisi vermeyi amaçlamıştır. Divan'ın 2007 yılında verdiği kararla, aidiyetinin Honduras'ta olduğuna hükmettiği Bobel, Savanna, Port Royal ve South adalarının deniz yetki alanlarını BMDHS'nin 3. maddesi hususunca sadece 12 mil karasuları ile sınırlandırmıştır. 15. paralelin kuzeyinde bulunan Honduras'a ait bu adalar ile aynı paralelin güneyinde olan ve Nikaragua'ya ait olduğu saptanan Edinburgh Adası arasında ise eşit uzaklık çizgisi ile yetki alanı belirlenmiştir.²²⁵

Nicaragua ile Kolombiya arasındaki anlaşmazlıkta eğer orta hat esas alınırsa, Nikaragua'nın sahili dörtte üç oranında kesilmekte ve bu kesme etkisi birbirlerinden uzak mesafelerdeki Kolombiya'ya ait birkaç küçük ada tarafından sağlanmaktadır. Bu sebeple Divan Nikaragua'nın, Kolombiya'ya ait olan bu adaların doğusundaki deniz yataklarına ve sulara erişimini engelleyecek şekilde ilgili adalara ana kara sahili kadar haklar verilmemesi görüşündeydi. Böylelikle Divan kesme (kapamama) ilkesi ile hakkaniyetli bir sonuca varılabileceği kanaatine varmıştır.²²⁶ Orta hat hakkaniyetli bir sonuç getirmeyeceğinden, Divan tarafından ilgili özel durumlar göz önünde bulundurulmuştur. İlk özel durum, Kolombiya'nın ilgili kıyıları ile Nikaragua'nın kıyılarının uzunluklarının arasındaki orantısızlıktır.²²⁷ İkincisi, Kolombiya'nın ilgili kıyılarının çoğu küçük ve birbirine yakın sürekli bir kıyı şeridindense birbirlerine önemli uzaklıkları bulunan ayrı ayrı kıyı şeritlerine sahip adalardan oluşmasıdır. Bu adalar

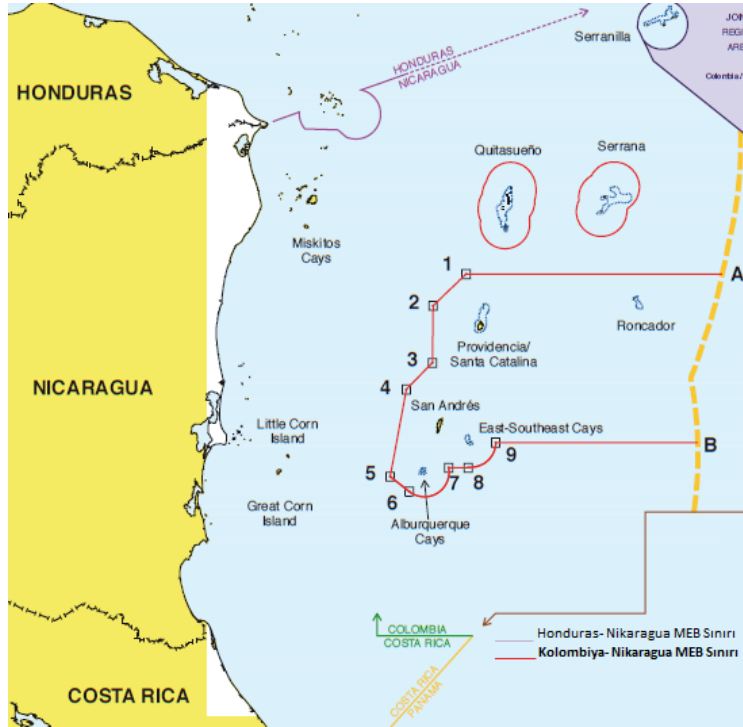
²²⁴ "Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary Between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal Judgment", s. 50, 51, para. 149, 150, 151, 152

²²⁵ "Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment", *I.C.J. Reports 2007*, s. 751, 752, para. 302, 303, 304

²²⁶ "Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment", *I.C.J. Reports 2012*, s. 703, 704, para.215

²²⁷ Kolombiya'nın ilgili kıyıları ile Nikaragua'nın kıyılarının uzunluklarının arasındaki oran 1:8,2'dir.

Nikaragua'nın ana karasından 200 deniz mili uzaklığına kadar giden deniz alanının içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla tarafların tartışmalı yetki alanları sadece Kolombiya adaları ile Nikaragua ana karası arasında kalan adaların batı kıyılarındaki alan ile ilgili değil adaların doğu tarafındaki deniz alanlarını da ilgilendirmektedir. Eğer orta hat çizgisi kabul edilirse ve iki ülkenin kıyıların uzunlukları arasındaki eşitsizlik hesaba katılmazsa, Nikaragua daha uzun bir kıyıya sahip olmasına rağmen Kolombiya'ya verilen deniz yetki alanı çok daha büyük olurdu. Verilen kararda ülkelerin deniz alanları kesilmemelidir ilkesi göz önünde bulundurulmuştur.²²⁸ Adaların büyüklüğü, birbirlerinden uzaklıkları, ilgili kıyı uzunluklarının oranları ve kapatmama ilkesi gibi durumları göz önüne alan Divan, Kolombiya adalarına Harita-11'de görüldüğü gibi sınırlı yetki tanımıştır.

Harita 11: Nikaragua-Kolombiya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması

Kaynak: "Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment", *I.C.J. Reports 2012*, s. 714

Uluslararası Adalet Divanı'nın önüne gelen bir başka dava ise Kostanika ve Nikaragua arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıdır. Bu davada, daha önce anlattığımız

²²⁸ *I.C.J. Reports 2012*, s. 707, 708, para.219

davaların çoğunluğunda olduğu gibi sınırlandırma alanında adaların bulunması sınırlandırma işini zorlaştırmaktaydı. UAD, Nikaragua'ya ait Corn Adaları, Cayos de Perlas, Paxaro Bovo ve Palmenta Cays isimindeki adaların statüleri ve sınırlandırmaya etkilerini kararlaştırmıştır.²²⁹ Divan, Corn Adaları'nda önemli sayıda yerleşik nüfus olduğu ve ekonomik hayat sürdüğü için geçici uzaklık çizgisini belirlemede esas nokta olarak ele almıştır. Bununla birlikte bu adaların sınırlı büyüklüğü ve ana karadan uzaklığı göz önünde bulundurularak buralara yarım etki tanınmıştır.²³⁰ Cayos de Perlas'ta ise insan yaşamının ve ekonomik hayatın sürdürülmesi için bulgu tespit edilemediği için ilgili kıyılara dâhil edilmemiştir.²³¹ Palmenta Cays ve Paxaro Bovo Nikaragua sahiline çok yakın olduğundan dolayı²³² sahille aynı kabul edilerek geçici uzaklık hattının belirlenmesinde temel alınmıştır.²³³

Güney Çin Denizi, ilgili denize kıyısı bulunan ülkelerin deniz alanında ve bu denizdeki adaların bazılarının üzerindeki hak iddiaları ve iddia ettikleri hakların bir kısmının çakışmasıyla birlikte dünyanın en sıcak bölgelerinden biri olma özelliğini taşımaktaydı. Büyük petrol ve doğal gaz rezervine sahip olduğu düşünülen Güney Çin Denizi balıkçılık açısından da zengin bir bölgedir. Çin, Tayvan, Filipinler, Vietnam, Brunei, Endonezya, Singapur ve Malezya denize kıyısı olan devletlerdir. Çin, denizin hemen hemen tamamında hak iddiasında bulunmakta ve iddiasında olan alanı “Dokuz Çizgi Hattı” olarak adlandırmaktadır.²³⁴ Kıyı devletlerin uzun süren ihtilaflarıyla birlikte Çin'in hem Paracel hem de Spratly Adaları'nı kendi alanı içerisinde kabul eden “Dokuz Çizgi Hattı'nın gösteren haritayı yayınlamasıyla birlikte sorunun tansiyonu daha da yükselmiş, 2013'te Filipinler Sürekli Tahkim Mahkemesi'ne Çin aleyhine dava açmıştır.²³⁵ Güney Çin Denizi'nde yüzlerce ada, adacık ve mercan kayalıklarından oluşan Spratly Adaları'nın birçok yeri bir veya birden çok kıyı devleti tarafından zapt edilerek buralara tesis kurularak kalıcı personel yerleştirildiği Tahkim Heyeti tarafından not edilmiştir.

²²⁹ Uğur Bayıllıoğlu, “Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosta Rika-Nikaragua Kararında Adalar Hakkındaki Tespitlerine İlişkin Bazı Gözlemler”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.8 Sayı.2, 2018, s. 99

²³⁰ “Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pasific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua) and Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment”, *I.C.J. Reports 2018*, s. 191, 196, para.140, 154

²³¹ *I.C.J. Reports 2018*, s. 184, para.113

²³² Palmenta Cays Nikaragua sahilinden bir mil, Paxaro Bovo ise üç mil uzaklıktadır.

²³³ *I.C.J. Reports 2018*, s. 192, para.142

²³⁴ Cemre Pekcan, “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizi'nin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1 Sayı.3, Aralık 2017, s. 55

²³⁵ Cemre Pekcan, a.g.m. s. 63, 65

Heyet 2016 yılında verdiği kararla, Çin'in "Dokuz Çizgi Hattı" içindeki deniz alanlarındaki kaynaklar üzerinde tarihsel hak iddia etmesinin yasal temeli olmadığı, aynı zamanda Spratly Adaları'nın met seviyesi üstü olan yerlerin münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı salahiyeti oluşturma yeterliliği olmadığı sonucuna varmıştır.²³⁶

Avustralya ile Papua Yeni Gine'nin arasında bulunan Torres Boğazı'ndaki deniz yetki alanı sınırlarını belirleyen 1978 yılındaki anlaşma diğer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Papua Yeni Gine sahillerine 3-4 mil kadar yakın olan Avustralya'ya ait Boigu ve Saibai adaları ile Papua Yeni Gine arasındaki deniz sınırı basitleştirilmiş eşit uzaklık çizgisi ile belirlenirken,²³⁷ bölgedeki diğer tüm Avustralya adalarının deniz alanları sadece 3 millik karasuları ile sınırlandırılmıştır.²³⁸

2.1.4. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Hukukunda İlke ve Yöntemler

Temel norm olarak kabul edilen ve deniz yetki alanı sınırlandırmalarında uygulanması beklenen örf ve adet hukuku kuralı çerçevesinde sınırlandırmanın tek taraflı olmasından öte anlaşma yapılarak veya üçüncü bir merci tarafından, tüm ilgili koşullar göz önünde bulundurularak hakkaniyet ilkesi çerçevesinde yapılması uygun görünmektedir. Dünyadaki gerçeklere bakıldığında ise sınırlandırma konusunda devletler "hakkaniyet ilkeleri" veya "eşit uzaklık yöntemi" görüşleri çevresinde toplanmıştır.²³⁹ Sahildar devletlere, kıyılarına eşit mesafede belirlenecek sınır ile deniz alanı paylaşımına sebep olacak eşit uzaklık yöntemi her zaman hakkaniyetli bir çözüme ulaşmamakta, anlaşmazlıkları daha da körüklemektedir. Eşitliğin her zaman hakkaniyetli bir sonuca ulaşacağı kanısı yanlış olduğu sorunun hukuki boyutunda ortaya çıkmaktadır.

Deniz yetki alanı sınırlandırmalarında ilgili devletler arasında yapılan anlaşmalarda ve anlaşmazlık sonucunda yürütülen davalarda göz önünde bulundurulmuş bölgeye münhasır ya da ilgili şartlar vardır. Tunus-Libya Davası'nı örnek olarak gösterirsek, ilgili davaya

²³⁶ "Güney Çin Denizi Tahkim Davası (Filipinler Cumhuriyeti/Çin Halk Cumhuriyeti)", (Çev) Selahattin Doğan, *Küresel Bakış*, Cilt.6 Sayı.21, 2016, s. 32, 34, 35

²³⁷ İlgili adalarla Papua Yeni Gine Sahilleri arasındaki mesafe 6 milden daha az olduğu için deniz alanı sınırı basitleştirilmiş eşit uzaklık çizgisi ile belirlenmiştir.

²³⁸ *Treaty between Australia and the Independent State of Papua New Guinea Concerning Sovereignty and Maritime Boundaries in the Area between the Two Countries, Including the Area Known as Torres Strait, and Related Matters*, 18 December 1978, Article 3; Yücel Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletler Arası Uygulama" *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.4 No.16, 2008 s. 15

²³⁹ Dolunay Özbek, *Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004 s.47

göre her kıta sahanlığı anlaşmazlığının kendine has esasları, kendine özgü durumları göz önünde bulundurulur ve değerlendirilir ve bu nedenle kıta sahanlığı ile ilgili ilke ve kuralların uygulanmasını kavramsallaştırmak ile ilgili bir çabaya girişilmemelidir.²⁴⁰

Adaletle uygunluk, doğruluk anlamına gelen hakkaniyet yolu ile çözüm bulunması konusunda uluslararası yargı içtihadı, tüm ilgili/özel şartları dikkate alarak hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla olan ve deniz yetki alanı sınırlandırmasını düzenleyen temel örf ve adet hukuku kuralı niteliğindedir.²⁴¹ Potansiyel ilgili şartlar ise geniş yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Ada, adacıklar ve gelgit yükselmeleri, doğal uzantı, jeoloji, deniz tabanının jeomorfolojik biçimi; kara sınırının konumu ve yönü, kıyı yönündeki değişiklikler, olağandışı coğrafi öğeler, coğrafyayı etkileyen diğer faktörler gibi coğrafi unsurlar; jeopolitik etmenler ve tarafların meşru çıkarları, savunma ve güvenlikle ilgili etmenler, seyrüseferin önemi, ekonomik faktörler, doğal kaynakların varlığı ile ilgili konular, önceden var olan ekonomik bağımlılık, kıyı uzunluğu oranları - orantılılık prensibi ve üçüncü tarafları ilgilendiren sınırlandırma ihtimali, tarafların deniz sınırıyla ilgili tarihi faaliyetleri ve genel davranışları, çevresel ve ekolojik faktörler, mevcut yerleşim yerlerinin istikrarlı olup olmayışı, tarafların hukuksal statüleri gibi unsurlar içtihat hukuku olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴² Sınırlandırmaya tabi her bir bölge kendine has özellikler içerdiğinden, göz önüne bulundurulmuş unsur ve ilgili şartlar farklılık gösterebilmektedir.

Adalarla ilgili deniz yetki alanı paylaşımı konusuna değinmek gerekirse, BMDHS'ye göre adaların kıta sahanlığına sahip oldukları bir gerçektir. Burada işi karmaşıklaştıran adaların karşısında veya bitişiğindeki diğer devletlerle sınırlandırmanın nasıl yapılması gerektiğidir. Deniz sınırlandırmasında adaların varlığı ve sınırlandırmada rollerinin ne olacağı BM deniz hukuku konferanslarında tartışma konusu olmuştur.²⁴³ Sınırlandırmada

²⁴⁰ L.D.M. Nelson, "The Roles of Equity in the Delimitation of Maritime Boundaries", *The American Journal of International Law*, Vol.84 No.4, 1990, s. 838

²⁴¹ Uğur Bayılıoğlu, a.g.m. s. 98

²⁴² Malcolm D. Evans, "Maritime Delimitations and Expanding Categories of Relevant Circumstances", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol.40 No.1, 1991, ss.1-33

²⁴³ Donald E. Karl, "Islands and the Delimitation of the Continental Shelf: A Framework for Analysis", *The American Journal of International Law*, Vol.71 No.4, 1977, s. 642, 643

adaların etkisi konusunda çeşitli unsurlar dikkate alınarak, adalara tam etki, yarım ya da daha az etki veren veya hiç etki vermeyen örnek anlaşma ve yargı kararları vardır.²⁴⁴

Adaların coğrafi konumları, sınırlandırmada sahip oldukları etkinin incelenmesi bakımından önemlidir. Bazı adalar kendi ülkelerinin ana karalarına, diğer devlet ya da devletlerin egemenlik alanlarına göre daha yakın konumdadırlar ve bunlara doğru taraftaki adalar denmektedir. Bazı adalar hem kendi hem de diğer devlet ana karası arasında eşit uzaklıkta konumlandırılmıştır. Diğer bir sınıflandırmada, bazı adalar diğer devlet ya da devletlerin sahillerine daha yakın konumlandırılmış ters (yanlış) taraftaki adalardır. Bu sınıflandırmalardan farklı olarak deniz aşırı konumda olan adalar da mevcuttur.²⁴⁵ Adaların konumu kendi ana karasından uzaklaşıp diğer devlet ya da devletlerin ana karasına yaklaştıkça sınırlandırma daha da çetrefilli bir hal almaktadır.²⁴⁶ İki ana karanın eşit uzaklık çizgisi civarında bulunan ve sadece bir tarafa ait olan adalar ile ters tarafa konumlanmış adalar, karşı devletin ana karalarının deniz yetki alanlarını en fazla kısıtlama potansiyeline sahip olduklarından deniz yetki alanları bakımından en fazla kısıtlanan adalardır.²⁴⁷

Adalara verilecek deniz yetki alanları ile ilgili örnek teşkil edecek birçok anlaşma ve yargı kararı mevcuttur. Manş Denizi'ndeki Kanal Adaları'nı İngiltere'den yarı bağımsız unsurlar olarak değil de bu ülkeye her yönüyle bağlı olarak kabul eden Hakem Mahkemesi, adaların kıta sahanlığı sınırlandırılmasında mutlaka ana karalar kadar kıta sahanlığına sahip olabileceği anlamına gelmediğini ortaya koymuştur.²⁴⁸ Libya ile küçük bir ada devleti olan Malta arasındaki davada Divan, iki ülke kıyılarının büyük oranda eşitsizliğini göz önünde bulundurarak orta hattı, kıyı uzunluğu çok daha fazla olan Libya lehine kuzeye doğru kaydırmayı uygun bulmuştur.²⁴⁹ Papua Yeni Gine ile yapılan anlaşma sonucu Avustralya'nın Torres Boğazı'ndaki adalarına sadece sınırlı bir şekilde karasuları

²⁴⁴ Sami Doğru, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Doğu Akdeniz", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, TASAM Yayınları, 2019 s. 265

²⁴⁵ Yücel Acer, a.g.m. s. 3

²⁴⁶ Donald E. Karl, a.g.m. s. 656

²⁴⁷ Yücel Acer, a.g.m. s. 18

²⁴⁸ Yücel Acer, "İngiltere-Fransa Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Davası: Ege Kıta sahanlığı Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar", *Bir Başka Açından İngiltere*, (Der.) Sedat Laçiner, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.297, 301

²⁴⁹ *I.C.J. Reports 1985*, s. 56 para.78

hakkı,²⁵⁰ Maine Körfezi Davası'nda Seal Adaları'na yarım etki hakkı tanınması adalarla ilgili önemli kararlardan örnek olarak gösterilebilir.²⁵¹

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında, adaların mevcudiyeti sınırlandırmada nihai sonuca varmanın önünde en büyük mesele olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye, Karadeniz'de yetki alanını 1986'da MEB ilanı ile hiçbir anlaşmazlığa düşmeden çözmüştür. Uzun zamandır Ege Denizi ve 2000'li yıllar itibariyle ise Akdeniz'deki yetki alanı sınırlandırmasında Yunanistan'a ait adalar sebebiyle bu ülke ile sorunlar yaşamaktadır. Karadeniz gibi ciddi bir ada varlığına sahip olmayan denizde eşit uzaklık ilkesi hakkaniyetli sonuç verse de Ege ve Akdeniz'deki adalara verilecek etki anlaşmazlık unsuru olmaktadır. Varsayalım ki Ege Denizi'nde ada mevcudiyeti yok, böyle durumda iki ülkenin ana karasından itibaren eşit uzaklık uygulanabilmesi hakkaniyetli sonuç oluşturabilirdi. Gerçekte, Ege Denizi'ndeki 3000'den fazla ada, adacık ve kayalıkların varlığı buradaki yetki alanlarının sınırlandırılmasını oldukça güçleştirmektedir.²⁵²

Devletlerin deniz alanları üzerine öne sürdükleri yetkilerin temelinde “*kara denize hâkimdir*” ve “*kara bu hâkimiyeti kıyı yüzü aracılığıyla kullanır*” ilkeleri vardır. Burada coğrafya kavramı ile anlaşılması gereken kıyı coğrafyasıdır ve devletler deniz alanı üzerindeki yetkilerini kıyı yüzü aracılığı ile kullanmaktadırlar.²⁵³ Libya-Malta Davası'ndaki Divan'ın kararına göre, kıta sahanlığını oluşturma hakkı kara parçasından değil, kara kütlesi üzerindeki egemenlikten kaynaklanmaktadır. Bu egemenlik kıta sahanlığı haklarını, egemen olduğu kara parçasının denize olan cephesi yani kıyı yüzü vasıtasıyla elde etmiş olur.²⁵⁴

Danimarka ve Hollanda kıyıları dışbükey, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ise içbükeydir. 1969 Kuzey Denizi Davası'nda Divan tarafından bu şekilde bir kıyı uzantısına sahip ülkeler için eşit uzaklık yöntemi ile sınırlandırma kararı verildiğinde Federal Almanya'ya son derece küçük bir kıta sahanlığı alanı verilmesi gerekecekti ve bu durum hakkaniyetli bir sonuç ortaya çıkartmayacağından sınırlandırma sürecinin

²⁵⁰ Yücel Acer, “Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü...”, s. 15

²⁵¹ *I.C.J. Reports 1984*, s. 337 para.222

²⁵² Yücel Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, Routledge, New York, 2017, s. 217

²⁵³ İbrahim Gökalp, *Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararında Dikkate Aldığı İlkeler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008, s. 165

²⁵⁴ *I.C.J. Reports 1985*, s. 41 para.49

hedefine varamamasına yol açarak ihtilafı çözemeyecekti.²⁵⁵ Tunus-Libya Davası'nda kıyıların şekli ve uzantısı ilgili koşullar olarak göz önüne alınmıştır.²⁵⁶ Burada iki prensip öne çıkmaktadır: “*Kara denize hâkimdir ve bu hâkimiyetini denizle buluştuğu kıyıları vasıtasıyla kurar.*”²⁵⁷

Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası ile İçtihat hukukuna girmesinden itibaren deniz sınırlandırılmasında çok önemli etki oluşturan orantılılık ilkesi, tarafların kıyı uzunluğu ile taraflara verilen kıta sahanlıkları arasında oran olmasını öngörmektedir. Deniz yetki alanı sınırlandırmalarında sıklıkla kullanılan bu ilke, içtihat hukukuna girmesinden itibaren değişim ve gelişim göstermiştir. Orantılılık ilkesine, Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası ile kıyıları bitişik, Libya-Malta ve Grönland-Jan Mayen Davalarında karşılıklı sahillere sahip devletler arasında sınırlandırmada eşit mesafe çizgisinin sebep olduğu hakkaniyetsizlikleri düzeltmek için başvurulmuştur.²⁵⁸

Kuzey Denizi ve Maine Körfezi gibi emsal gösterilebilecek davalarda bir ülkenin sahilinin başka bir yakın ülkenin sahili tarafından kapanmaması gerektiği ifade edilmektedir.²⁵⁹ Bu ilke tüm yargı ve hakem heyeti kararları için zorunlu olmamakta çünkü bazı bölgelerde diğer ilgili durumlar göz ardı edilerek uygulandığında adaletsizliklere yol açabilmektedir.²⁶⁰ Libya- Malta davasında, davaya taraf devletlerden birinin doğal uzantısının diğeri tarafından kapanmaması gerektiği belirtilmiştir.²⁶¹ Uygulamalara bakıldığında, Meis ve civarındaki adalar ile Kıbrıs Adası'nın Türkiye'nin deniz yetki alanını kapatmama ilkesi kapsamında değerlendirilerek sınır çizgisi belirlenmesi ilgili kararlarla benzerlik göstermektedir. Böylelikle Türkiye'nin *ipso facto* ve *ab inito* haklarının da korunması sağlanacaktır.

Ekonomik faktörler göz önünde bulundurularak alınan kararlara en belirgin örnek, Grönland-Jan Mayen davasıdır. Tarafların iddialarının çakıştığı alan üçe bölgeye ayrılmış

²⁵⁵ Nugzar Dundua, *Delimitation of Maritime Boundries between Adjacent States*, United Nations-The Nippon Foundation Fellow, 2006-2007, s. 56

²⁵⁶ *I.C.J. Reports 1982*, s. 62 para.76, s. 86 para.122

²⁵⁷ Sami Doğru, “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.119, 2015, s. 529

²⁵⁸ Sertaç H. Başeren, a.g.m. s. 100

²⁵⁹ *I.C.J. Reports 1969*, s. 47 para.85; *I.C.J. Reports 1984*, s.313 para.157

²⁶⁰ *I.C.J. Reports 1984*, s.313 para.157

²⁶¹ *I.C.J. Reports 1985*, s.39 para.46

ve bu üç bölgeden sadece en güneydeki olanı iki tarafın temel geçim kaynağı olan balıkçılık konusunda zengin olduğundan eşit bir şekilde paylaştırılmıştır.²⁶² 1969 Katar-Birleşik Arap Emirlikleri ve 1958 Bahreyn- Suudi Arabistan anlaşmalarında deniz yetki alanı sınır hatları petrol alanları göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir.²⁶³

Deniz yetki alanları sınırlandırılmasında hakkaniyet ilkesi ve anlaşmazlıklarla ilgili olan koşulların değerlendirilmesi yaygın olarak kabul edilmektedir. Eşit uzaklık, kapatmama ya da daha önceki çözümlerde oluşan yargı kararları gibi ilkelerin tek başına çözümü getirmeyeceği, ancak ilgili koşullar ve hakkaniyet ilkesi göz önünde bulundurulursa çözüme katkı sunabileceği daha yaygın bir kanı haline gelmiştir. Sınırlandırmada bölgede adaların varlığı, sınırlandırmayı zor ve karışık hale getirmektedir. Adalara deniz yetki alanının verilip verilmeyeceği, verilecekse ne kadar deniz alanının verileceği yanında adaların hangi şartlar altında deniz yetki alanlarına sahip olacağı ya da olmayacağını tespitini sınırlandırmanın zor ve karışık olmasının sebepleridir.²⁶⁴

2.2.Doğu Akdeniz'deki Sorunun Şekilsel Boyutu

2.2.1. Doğu Akdeniz'in Görünümü

İnsanlığın bitmeyen jeopolitik güç ve egemenlik mücadelesi deniz yolları etrafında yoğunlaştığı bir gerçektir. Tek bir gücün mutlak hegemonyasına girmeyecek kadar öneme sahip Doğu Akdeniz, tarihte sürekli olarak güçlerin rekabet yaşadığı bir bölge olarak algılanmıştır.²⁶⁵ Medeniyetlerin kaynağı olan birçok bitki ve hayvanın evcilleştirildiği Bereketli Hilal denilen²⁶⁶ ve bununla paralel olarak, bilinen ilk medeniyetlerin kurulduğu Güneybatı Asya bölgesinin Dünya'ya açılan kapısı konumundadır. Doğu Akdeniz'in kıyı ülkelerinde dini çatışmalar, tarihi anlaşmazlıklar, asimetrik güçler ile yerel, bölgesel ve küresel ölçekte çok eksenli jeopolitik rekabetler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır.²⁶⁷

²⁶² *I.C.J. Reports 1993*, s. 79, 81, para.92

²⁶³ Sami Doğru, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku...", s. 272

²⁶⁴ Uğur Bayıllıoğlu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın... s. 99

²⁶⁵ Dursun Yıldız ve Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, Truva Yayınları, İstanbul, 2012, s.63

²⁶⁶ Jared Diamond, *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev.) Ülker İnce, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2015, s. 130

²⁶⁷ S. Süha Çubukçuoğlu ve Salih Saner, "Aspects of Hydrocarbon Insecurity in the Eastern Mediterranean: Maritime Claims, Access, and Quest for Energy Resources", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, 2019, s. 72

Akdeniz, gelişmiş ve refah seviyesi yüksek Avrupa (kuzey) ile refah seviyesi daha düşük ve birçok insanın ekonomik zorluktan kurtuluş olarak Avrupa'ya göç etmeyi hedeflediği kalabalık nüfuslu Afrika ve Ortadoğu (güney) arasında bariyer konumundadır. Bu konumu ile Akdeniz, birçok Afrikalı ve Ortadoğulu göçmen için aşılması gereken engeldir ve bu yönüyle bu denizde sıklıkla kaçak göçmenlerin denizi aşarken aşırı kalabalık bir şekilde bindikleri teknelerin batması sonucu insani dramlar yaşanmaktadır.

Doğu Akdeniz; eski dünya kıtaları olan Avrupa, Asya ve Afrika ana karalarına yönelik ulaşım, ticaret ve taşıma faaliyetlerini kontrol etme açısından son derece önemli bir coğrafyadır.²⁶⁸ Afrika gibi büyük bir kıtanın güneyinde en uç noktası olan Ümit Burnu'nu dolaşarak Avrupa'dan Hindistan'a gitmektense 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı'nı kullanmak deniz yolculuğunu 9500 km kadar kısaltmaktadır. Dünya ticaretinin %8'i buradan geçmesi kanalın dünya ticareti için önemini gösteren diğer bir husustur.²⁶⁹ Dünyadaki sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) %5,5'i kanal ve Doğu Akdeniz güzergâhından taşınmaktadır. Kanalı kullanan ve çoğu Avrupa pazarına giden yıllık 20 bin geminin %28'i petrol ve LNG taşıyan tankerlerdir.²⁷⁰ Akdeniz'i Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na kısa yoldan bağlayan Süveyş Kanalı, zaman ve maliyet bakımından Doğu ile Batı arasında en ekonomik yoldur.

Doğu Akdeniz, enerji arz güvenliğinin yanında yeni bir enerji jeopolitik merkezi olması ve enerji ticareti açısından önemi sebebiyle dikkat çekici özellikleri barındırmaktadır. Meseleye uluslararası hukuk açısından bakıldığında enerji kaynaklarına ilgisi olan bölgesel ve küresel aktörler, en fazla enerji kaynağına sahip olma isteğinden yola çıkarak, maksimum deniz yetki alanına sahip olmak istemektedirler ve bu sebeple, çeşitli argümanlar ortaya koyarak farklı mücadeleler içine girmeye çalışmaktadırlar.

Doğu Akdeniz, keşfedilmeyi ve çıkarılmayı bekleyen enerji kaynakları ile son yıllardaki anlaşmazlıkların merkezinde bulunmaktadır. Bunun sebebi enerji güvenliğinin askeri planlama ve bütçe lemede ön plana çıkması ve enerji kaynaklarının savaş sebebi (casus belli) olma ihtimalidir. "Enerji silahını" kullanmanın bir şekilde gerçek silahların kullanılmasını engelleyeceği ya da ikame edeceği konusunda kendilerini ikna eden

²⁶⁸ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s.110

²⁶⁹Tim Marshall, *Coğrafya Mahkûmları*, (Çev) Mert Doğruer, 3. Baskı, İstanbul, 2018, s.133, 143

²⁷⁰ Menderes Kurt ve Talha İsmail Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s.188

hükümetler, enerji kaynaklarına sahip olmayı askeri güç kullanmanın alternatifi olarak görmektedirler.²⁷¹ İkinci Dünya Savaşı'ndan beri enerji kaynakları, deniz ticareti ve stratejik noktaları kontrol etmek için birçok kez askeri çatışma ve krizlere şahit olmuşlardır. Büyük güçler arasında ise tam olarak bir askeri karşılaşma olmasa da, enerji piyasalarını korumak için askeri güçlerini yönlendirmişlerdir. Günümüzde bu askeri desteğin hukuksal bir zemine oturturulması ve açıklanması önem arz etmektedir. Enerjinin silahlandırılması örnekleri, barışçıl ve demokratik görünen ülke veya organizasyonlarda dahi görülebilmektedir.²⁷²

2.2.2. Bölgenin Güncel Sorunu: Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Anlaşmazlıkları

Birçok sebepten dolayı Doğu Akdeniz, münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesinde dünyanın en zor bölgelerinden biridir. Bölge, jeopolitik önemi ve son yıllarda keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının yanında kendine münhasır başka anlaşmazlık sebepleri içermektedir. Bölgedeki sorunların çözümünü zorlaştıran en önemli sebep adaların varlığıdır. Bölge ülkeleri arasında geçmişten gelen ya da farklı konular ihtiva eden siyasi sorunlar sorunun çözümünün önündeki diğer bir önemli engel olarak gösterilebilir.²⁷³ Tüm bu sebeplerle bölgede, deniz yetki alanlarının belirlenmesinin tüm kıyıdaş devletlerin bir araya gelerek hakkaniyete uygun bir anlaşma yapma ihtimali zor görünmektedir.

Doğu Akdeniz tarih boyunca çatışma ve sorunlarla birlikte zor bir bölge olmuştur. Günümüzde ise deniz yetki alanlarının paylaşımı meselesi bölgenin en önemli sorunlarından birisi olmuştur. Bu bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları dolayısıyla Yunanistan, Türkiye, KKTC, GKRY, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır ve Libya arasında bazen ittifaklar bazen de anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bölgede, Türkiye ve Yunanistan anlaşmazlığı ve diğer aktörlerin bu iki ülke etrafında toplanması çift kutuplu bir görünüm ortaya çıkarmaktadır. Doğu Akdeniz'deki Türkiye-Yunanistan rekabetinden

²⁷¹ Daniel Moran and James A. Russell, "The Militarization of Energy Security", (Ed.) Daniel Moran and James A. Russell, *Energy Security and Global Politics: The Militarization of Resource Management*, Routledge Global Security Studies Taylor&Francis Group, London/New York, 2009, s.2,3

²⁷² Mesud Ünal, *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler-1*, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 44, 45

²⁷³ Hakan Arıdemir ve Çağatay Allı, a.g.m. s. 194

dolayı Bölgesel ve küresel aktörler, bölge politikalarında ya Yunanistan'ın ya da Türkiye'nin yanında pozisyon almak durumunda kalmaktadır.

Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile Türkiye arasında deniz alanı paylaşım sorununu iki bölgeye ayırarak incelemek sorunu anlamamızda daha faydalı olacaktır. Birincisi, Yunanistan'ın MEB sınırlandırmasının ana karasından değil de adalardan başlamasının gerektiğini öne sürmesiyle Türkiye-Yunanistan-Libya hattındaki paylaşım sorunudur.²⁷⁴ Yunanistan, bölgedeki Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarının ülkenin ana karasının parçası olduğunu iddia ederek, adaların hattını esas almak istemektedir. Adaların her şartta karasuları ve münhasır ekonomik bölgelerine sahip olabileceğini öne sürerek, adalarla Anadolu arasında eşit uzaklık yöntemine göre orta hatla deniz yetki alanı sınırlandırması yapmak iddiasındadır.²⁷⁵ İkinci sorun yaşanan bölge Türkiye-KKTC-GKRY-Mısır-İsrail hattıdır. Burada MEB sınırlandırılması sorununun kaynağı GKRY'nin Kıbrıs'taki sorunlar çözülmeden ve KKTC ile bir anlaşma yapılmadan tüm Ada adına bölge ülkeleri ile ikili MEB anlaşmaları imzalama yoluna girmesidir. Hem Yunanistan hem de Rum Yönetimi Türkiye ile yapılacak anlaşmanın adalarla eşit uzaklık yöntemiyle belirlenmesi taraftarıdır.²⁷⁶ Türkiye-Yunanistan-Libya hattındaki anlaşmazlıklar, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege'deki anlaşmazlıkların Doğu Akdeniz'e açılması, Türkiye-Kıbrıs-Mısır-İsrail hattındaki anlaşmazlıklar ise Kıbrıs'taki ihtilafın denize doğru genişleyerek farklı bir boyuta bürünmesidir. Yunanistan Ağustos 2020'de büyük ölçüde Türkiye'nin MEB alanıyla çakışacak bir şekilde Türkiye-Libya mutabakatını yok saymak amacıyla Mısır ile bir anlaşma yoluna gitmiş, GKRY ise daha erken davranarak 2003, 2007 ve 2010 yıllarında üç bölge ülkesi ile sınırlandırma anlaşması yapmıştır.

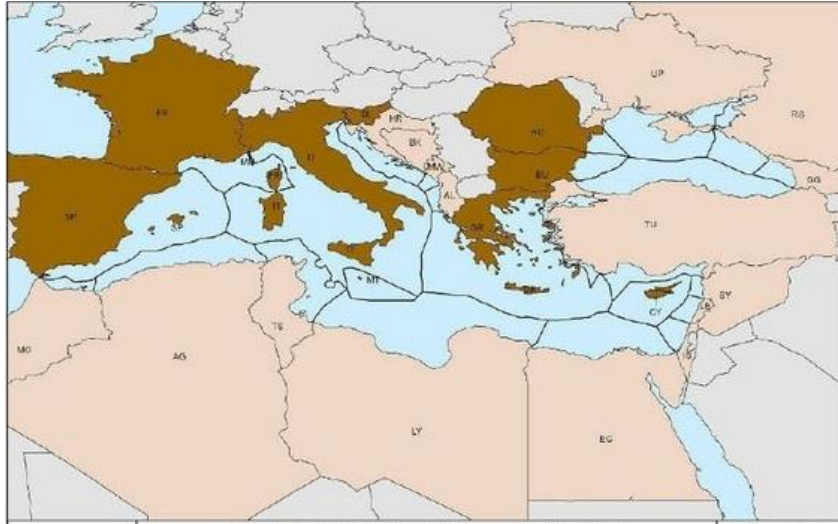
Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar Ege'deki gibi Doğu Akdeniz'de de adalarla ilgilidir. Türkiye'nin ana karasının çok yakınına kadar uzanan Yunan adalarının statüsü iki ülke tarafından farklı yorumlanmaktadır. Yunanistan, adalara sahip olmayan Türkiye'ye karşı ters tarafta konumlanmış en küçük adalarını dahi kullanarak deniz yetki alanlarını olabildiğince büyütme gayreti içine girmektedir. Türkiye, Yunanistan'a ait

²⁷⁴ Hakan Arıdemir ve Çağatay Allı, a.g.m. s. 194

²⁷⁵ İlhan Sağsen, "Türkiye-Libya Anlaşması: Doğu Akdeniz'de Jeopolitik Denklem Değişiyor.", 2 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasi-dogu-akdeniz-de-jeopolitik-denklemdogusiyor/1661248>, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020

²⁷⁶ Hakan Arıdemir ve Çağatay Allı, a.g.m. s. 195

adaların kendi kıyılarına çok yakın olmasını ve kendi kıyıları ile adaların arasındaki orantısızlıktan dolayı sınırlandırmanın eşit uzaklık ilkesi uyarınca yapıldığında büyük haksızlığa uğrayacağını; coğrafyanın üstünlüğü, kapamama ve orantılılık ilkeleri göz önünde tutulmazsa hakkaniyetli olmayan bir sonucun ortaya çıkacağı yönünde görüş bildirmektedir. Eşit uzaklık yöntemi ile yapılan bir sınırlandırma ile bölgede en uzun kıyı uzunluğu olan Türkiye, sahillerinin yanı başındaki deniz alanlarını ana karası çok daha uzak olan başka bir ülkeye vermek zorunda kalacaktır. Bu tarz bir sınırlandırma sonucunda Türkiye'nin bölgedeki önemli su yolu olan Süveyş Kanalı'na ulaşımı kesilecek, Antalya, Mersin ve İskenderun gibi önemli limanların önü kapanmak zorunda kalacaktır.²⁷⁷

Harita 12: Sevilla Üniversitesi Tarafından Hazırlanan Varsayımsal Akdeniz ve Karadeniz Münhasır Ekonomik Bölgeleri

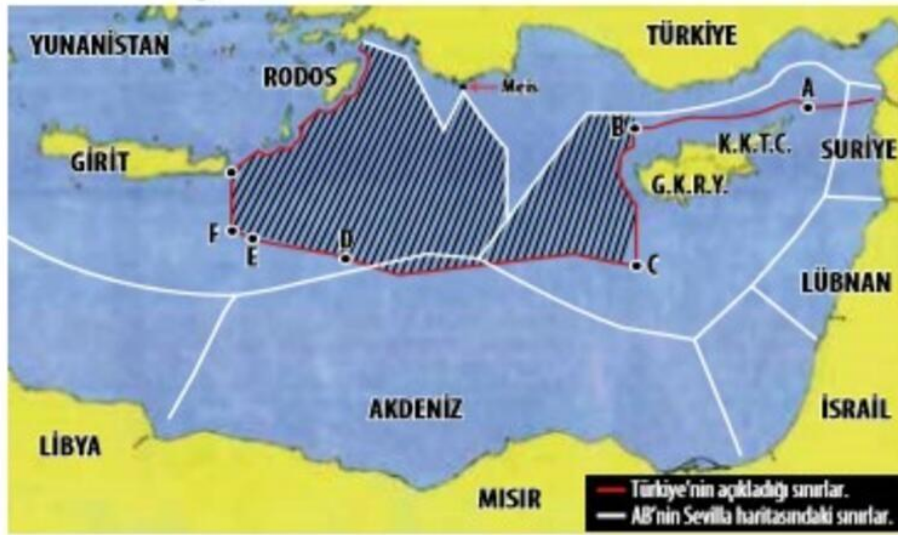
Kaynak: Aristotelis B. Alexopoulos, "Particularly Sea-Sensitive Areas and Marine Protection Zones. A Controversial Issue that needs Interpretation", *SPOUDAI Journal of Economics and Business, University of Piraeus*, Vol.63 (2013), Issue 3, s.57

AB tarafından Sevilla Üniversitesine hazırlatılan harita, Yunanistan-GKRY tezlerini desteklemektedir.

Avrupa Birliği'nin Karadeniz ve Doğu Akdeniz'e ayrı bir önem verdiği bir gerçektir. Bu ilginin sebebi, bölgede son yıllarda keşfedilen hidrokarbon kaynaklarından daha çok

²⁷⁷ Sami Doğru, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve...", s. 546

faaydalanabilmek ve jeopolitik önemi yüksek bölgede varlığını kabul ettirmektir. AB son yıllardaki bölge politikalarında somut adım atarak Avrupa Birliği Bölgesel Danışma Konseyinin tavsiyesi ile Sevilla Üniversitesi'ne deniz yetki alanlarını kendince paylaştırdığı bir harita hazırlatmıştır ve bu haritada Akdeniz'de en fazla kıyı uzunluğuna sahip Türkiye'ye kabul edemeyeceği şekilde çok dar bir alan bırakmıştır.²⁷⁸ "Avrupa Deniz Yetki Alanları" adlı bu çalışmayı AB bazı zamanlarda teknik raporlarında kullanmakta olup, haritanın Doğu Akdeniz'le alakalı kısmı yüksek oranda Yunanistan'ın resmi tezlerini içermektedir. Kıbrıs'ı GKRY altında tek bir devlet olarak kabul eden bu harita ile AB, Türkiye'nin bölgede kendi yetki alanı olarak gördüğü alandan oldukça büyük bir bölümü Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi'ne paylaşmıştır.²⁷⁹

Harita 13: Yunanistan ve GKRY Tezleri ile Türkiye'nin Deniz Alanlarının Çakıştığı Bölgeler

Kaynak: Sedat Ergin, "Akdeniz'deki Krizin Merkez Üssü Yoksa Meis Adası mı?", 10 Aralık 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/akdenizdeki-krizin-merkez-ussu-yoksa-meis-adasi-mi-41393592>, Erişim Tarihi:25 Ocak 2020

²⁷⁸"Yunanistan AB'nin Sevilla Haritasını Uygulamaya Koydu", 11 Ocak 2013, <http://www.topraksuenerji.com/genel/yunanistan-abnin-sevilla-haritasini-uygulamaya-koydu.html>, Erişim Tarihi:25 Ocak 2020

²⁷⁹ Sedat Ergin, a.g.m.

2.2.3.Bölgedeki Son Gelişmeler

2000’li yıllardan sonra Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynakları, bölgedeki ülkelere bu konuda kazançlarını maksimize etmek için faaliyetlere girmesi konusunda teşvik edici oldu. Bölgedeki enerji kaynakları potansiyeline referans olarak gösterilen ABD Jeoloji Kurumu’nun (USGS) 2010’da ortaya koyduğu verilere göre Levant havzasında 122 trilyon fit küp yani yaklaşık olarak 3,5 trilyon metreküp doğal gaz, 1,7 milyar varil petrol keşfedilmeyi beklemektedir.²⁸⁰ Bölgedeki keşfedilen 4900 milyar metreküp doğal gazın %23’lük kısmı üretilmiş olup, kalan miktarın ¾’ünde ya üretim yapılmakta ya da üretime geçmek için hazırlık yapılmaktadır.²⁸¹ Çok sayıda keşif ve arama faaliyeti yapılmasına karşın Doğu Akdeniz’in dünyadaki en az arama gerçekleştirilmiş bölgelerinden birisi olduğunu söylemekte fayda vardır.²⁸² Bölgedeki enerji kaynakları konusundaki bu zenginlik hem bölgedeki hem de bölge dışı birçok aktörün ilgisini çekmektedir.

Doğu Akdeniz’in ortalarında konumlanmış olan Kıbrıs Adası’nın uluslararası alanda tanınan ülkesi olan GKRY, diplomatik durumundan faydalanarak hızlı davranmaya çalışmıştır. MEB ilanını 2004 yılında yapan GKRY, ilanının temelini ilan metnindeki şu cümle ile meşru zemine oturtmaya çalışmıştır: “Sınırlandırmanın çevre ülkeler ile anlaşma yolu ile yapılacak, eğer anlaşma olmazsa sınırlandırma eşit uzaklık metodu temel alınarak orta hattın ilerisine geçilmeyecektir.”²⁸³ Uluslararası platformda tüm Kıbrıs Adası adına tanınan devlet olmanın avantajını kullanmış, elini çabuk tutarak oldubitti ile bölgedeki faaliyetlerini kabul ettirmeyi amaçlamıştır. 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşmaları yapmıştır.²⁸⁴ GKRY, Ada’nın güneyinde belirlediği alanda 13 adet petrol

²⁸⁰ “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resource of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, 12 Mart 2010, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2020

²⁸¹ Sohbet Karbuz, “Doğu Akdeniz’de Ne Kadar Doğal Gaz Var?” *Bilkent Enerji Notları No.12*, Bilkent Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, Temmuz 2019, s. 8

²⁸² Sohbet Karbuz, “Doğu Akdeniz Gazı Kıyamet Koparmaya Değer mi?”, 22 Temmuz 2019, <http://petroturk.com/gaspower/dogu-akdeniz-gazi-kiyamet-koparmaya-deger-mi>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

²⁸³ “A Law to Provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus (2nd April 2004)” https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020

²⁸⁴ Cihat Yayıcı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, Cilt.4 Sayı.6, 2012, s. 17

ve doğal gaz arama parseli ilan etmiştir. Türkiye, GKRY'nin parsellere ayırdığı 13 petrol sahasından 5 tanesinin kendi deniz sahası çakıştığı, diğerlerinde ise KKTC'nin haklarının bulunduğunu belirtmiştir.²⁸⁵ İsraili Delek ve ABD'li Noble enerji şirketlerinin GKRY'nin belirlediği 12. parselde 2011 yılında Afrodit ismini verdikleri doğal gaz yatağını bulmaları²⁸⁶ vurgulanması gereken bölgedeki önemli gelişmelerden biridir. Bölgesel olan meseleyi küresel boyuta taşıma amacıyla ve enerji kaynaklarının çıkartılması ve taşınması konularındaki mali sorunları aşmak için Amerikan (Exxon Mobile ve Noble), Fransız (Total), İngiliz (BP), İtalyan (ENI), Katarlı (Qatar Petroleum), Koreli (Kogas) gibi uluslararası şirketlerle işbirliği yoluna gitmiştir.²⁸⁷

GKRY, Doğu Akdeniz'de deniz yetki paylaşım konusunda fiili olarak Yunanistan'dan daha aktif davranmıştır. Bunun en büyük sebebi tek taraflı olarak belirlediği MEB alanlarının sınırlandırılması için anlaşma yapabileceği Mısır, İsrail ve Lübnan gibi ülkelerin bulunmasıdır. Yunanistan, Libya ile anlaşma zemini arasa da buradaki iç savaş ve bu ülkenin Yunan adaları baz alınarak yapılacak bir sınırlandırmada yaşayacağı büyük kayıp sebebiyle anlaşma sağlanamamıştır.

Doğu Akdeniz'de Yunanistan; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarını temel olarak eşit uzaklık metodu ile sınırlandırma yapmayı hedeflemektedir.²⁸⁸ 2005 yılında verdiği notada, en uçta bulunan Meis adası dâhil tüm adalarına eşit uzaklık/orta hat yöntemine göre kıta sahanlığı veya MEB sınırlandırması yapılması gerektiğini belirterek resmi tezini ortaya koymuştur.²⁸⁹ Yunanistan'a göre BMDHS'de küçük ada, orta büyüklükte ve büyük adalar arasında bir ayırım bulunmamakta, deniz yetki alanları konusunda hepsi aynı haklara sahip olmaktadır. 1977 Yunanistan-İtalya Kıta Sahanlığı, 2003 GKRY-Mısır, 2007 GKRY-Lübnan, 2010 GKRY-İsrail ile 1986'da Karadeniz'de Türkiye'nin Rusya, Romanya ve Bulgaristan'la yaptığı anlaşmalarda eşit uzaklık

²⁸⁵ Sertaç Hami Başeren, Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, Türk Deniz Araştırmaları (TÜDAV) Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13

²⁸⁶ Emre Erdemir, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorunu'nun Çözümüne Etkisi", *EURO Politika*, Cilt.3 Sayı.2, 2019, s. 39

²⁸⁷ Deniz İstikbal ve Hacı Mehmet Boyraz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt.3 Sayı.5, Aralık 2019, s. 74

²⁸⁸ Cihat Yayıcı, a.g.m. s. 19

²⁸⁹ "Note Verbale Dated 24 February 2005 Addressed to the Secretary-General Concerning Turkey's Objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003", https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020

prensibine göre hareket edildiği öne sürülerek benzer şartların Ege ve Akdeniz’de de geçerli olması gerektiğini öne sürmektedirler.²⁹⁰ Aynı Yunanistan 9 Haziran 2020’de, İtalya ile 1977 yılında yaptıkları kıta sahanlığı anlaşmasının devamı niteliğinde olduğu belirtilen MEB sınırlandırma anlaşması yapmıştır.²⁹¹ Bu sınırlandırma anlaşmasında ana kararlar esas alınmıştır.²⁹² Yunanistan, Mısır ile Ağustos 2020’de Türkiye-Libya Mutabakatını yok saymak amacını taşıyan ve bu iki ülkenin MEB alanı ile çakışacak şekilde münhasır ekonomik anlaşmasına imza atmışlardır. Bu anlaşmaya Türkiye büyük tepki göstermiş, yok saydığını ifade etmiştir.²⁹³

Türkiye hariç bölgede en uzun kıyı uzunluğuna sahip olan Mısır, 2003 yılında GKRY ile Kıbrıs Adası ile Mısır ana karası arasında eşit uzaklık noktaları temel alınarak oluşturulan orta hat ile sınırlandırma anlaşması yapmıştır.²⁹⁴ Mursi bu anlaşmayı 2013 Mart ayında iptal etse de, kendinden sonra darbe ile iktidara gelen ve Türkiye ile gergin ilişkilere sahip olan Sisi bu konuda GKRY ile yeniden anlaşmıştır. Mısır için bölgede yaşanan belki de en önemli gelişme 2015 yılında İtalyan enerji grubu ENI tarafından sahilinden 200 kilometre uzaklıkta, 1450 metre derinlikte ve 100 kilometre karelik alana yayılmış olan Zohr doğal gaz kaynağı alanının keşfedilmesiydi. ENI tarafından “supergiant” yani dev bir doğal gaz alanı olarak tabir edilen Zohr Bölgesi’nin Mısır’ın enerji stratejisini değiştirebilecek kadar büyüklükte olduğu ifade edilmektedir.²⁹⁵

GKRY ile İsrail 2010 yılında orta hat esas alınarak MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış, bu anlaşma ile MEB alanını Temmuz 2011’de BM’ye bildirmiştir.

²⁹⁰ Nicholas M. Poulantzas, “The Status of Islands in the International Law of the Sea: Megisti Island”, *Contemporary Developments in International Law*, (Ed.) Rüdiger Wolfrum ve diğerleri, Brill Nijhoff, Leiden/Boston, 2016, s.250, 258

²⁹¹ Mehmet Hatipoğlu, “Yunanistan ve İtalya MEB Anlaşması İmzaladı”, 9 Haziran 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-ve-italya-meb-anlasmasi-imzaladi/1870790>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2020

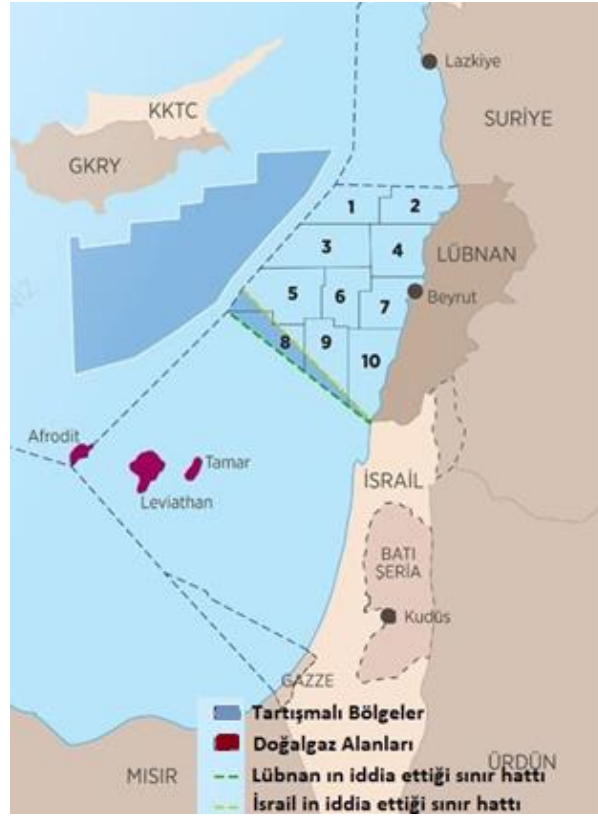
²⁹² İrfan Kaya Ülger, “Türkiye’nin Ege Denizi’nde Tek Taraflı Münhasır Ekonomik Bölge İlan Etmesinin Kapısı Aralandı”, 27 Haziran 2020, <http://www.bursadabugun.com/haber/turkiye-nin-ege-denizinde-tek-taraflı-munhasir-ekonomik-bolge-ilan-etmesinin-kapisi-aralandi-1306570.html>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2020

²⁹³ “Son Dakika: Bakan Çavuşoğlu’ndan Yunanistan Mısır Anlaşmasına Tepki: Türkiye ve Libya’nın Kıta Sahanlığı İhlal Ediliyor”, 6 Ağustos 2020, <https://www.haberler.com/son-dakika-disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-13485392-haberi/>, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020

²⁹⁴ “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003” Article-1, <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020

²⁹⁵ Dursun Yıldız, “Ve Mısır Şah Çekti”, 6 Eylül 2015, <https://www.enerjigunlugu.net/ve-misir-sah-cekti-15176yy.htm>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020

Leviathan ve Tamar isimli ruhsat sahalarından hidrokarbon çıkarmaya başlayan İsrail için bu konuda en önemli gündemi bu kaynakların piyasaya sürülmesidir.²⁹⁶ İsrail gazının Avrupa'ya açılması için Türkiye bypass edilerek Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile planlanan East-Med Boru Hattı Projesi'nin hayata geçirilmesi Tel Aviv yönetimi tarafından önemli görülmektedir.²⁹⁷

Harita 14: İsrail ile Lübnan Arasında Anlaşmazlık Olan Bölge

Kaynak: Gökçe Küçük ve Büşranur Beğçecanlı, “Doğu Akdeniz’de Lübnan-İsrail Anlaşmazlığı Türkiye’ye Yarayabilir”, 20 Ağustos 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-lubnan-israil-anlasmazligi-turkiyeye-yarayabilir/1547663>, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2020

Bölgede önemsenmesi gereken ülkelerden biri olan Lübnan'ın en büyük sorunu görünen siyasi istikrarsızlığı, gerekli yasaların çıkarılması ve bölgede etkin bir rol oynamasının önündeki engeldir. 2007 yılında GKRY ile sınırlandırma anlaşması imzalayan Lübnan'ın İsrail ile yaklaşık 860 kilometrekarelik ihtilafli bölgesi

²⁹⁶ Mehmet Akif Kütükçü ve İslam Safa Kaya, “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt.6 Sayı.2/1, 2016, s. 91

²⁹⁷ Gökçe Küçük ve Büşranur Beğçecanlı, a.g.m.

bulunmaktadır. İsrail, Lübnan hükümetinin Ocak 2017’de ihaleye çıkardığı beş bloktan (1,4,8,9,10) üçünün (8,9,10) İsrail kıta sahanlığı ile çakıştığını ileri sürmektedir.²⁹⁸ İsrail ile yaşanan sınır problemleri ve İsrail’in bölgede artan faaliyetleri Lübnan’ın ithalat ve ihracat rotalarına ulaşmasını kısıtlamaktadır. Dünyanın en çok kamu borcuna sahip devletlerinden Lübnan’da enerji sektörünün gelişmesi için aşılması gereken birçok engel bulunmaktadır.²⁹⁹ Lübnan’a ait 22 bin kilometrekare kadar deniz alanındaki doğal gaz rezervinin 96 trilyon metreküp, petrol rezervinin yıllık olarak 865 milyon varil olduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁰

Gazze açıklarında 1999 yılında bir doğal gaz sahası keşfedilmesine (Gazze Marine) rağmen bir türlü saha geliştirme çalışmaları yapılarak üretim gerçekleştirilememiştir.³⁰¹ Filistin bu konuda diplomatik çabada bulunmaktadır.

Suriye’de uzun yıllardır devam eden iç savaş bu ülkenin Doğu Akdeniz’de aktif politika oluşturmasının önündeki engel olsa da Esad rejimini destekleyen Rusya bu ülkede birçok üs elde ederek dikkat edilmesi gereken aktör konumuna gelmiştir. Suriye Hükümeti 2013’te Banyas’tan Tartus’a kadar kıyı kesimindeki sondaj hakkını yirmi beş yıllığına Rus enerji firmalarına verse de ülkedeki çatışmalar dolayısıyla sondaj faaliyetlerinde bir gelişme olmamıştır.³⁰² Enerji piyasasına egemen güç olan Rusya’nın fiili olarak bölgede varlığı ile Suriye’nin yeni oluşan enerji rotalarını kontrol etmek ve bu konudaki ekonomik birlikliklerin dışında kalmamak için politikalar üreteceği beklenmelidir.³⁰³

Türkiye bölgede iki şekilde mücadelesini sürdürmektedir. Birincisi, uluslararası arenada kimlik sorunu yaşayan ve enerji kaynaklarına erişim konusunda da Türkiye hariç yok sayılan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin hakları ile ilgili mücadeledir. Ada adına uluslararası tanınırlığını bilerek bazı girişimlerde bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin 2011 yılında sondaj çalışmalarına başlamasının akabinde Türkiye ile

²⁹⁸ Gökçe Küçük ve BüşranurBegçecanlı, a.g.m.

²⁹⁹ Gökçe Küçük ve BüşranurBegçecanlı, a.g.m.

³⁰⁰ Mahmut Geldi, “Lübnan ile İsrail’in Deniz Sınırı Anlaşmazlığı Yine Gündemde” 11 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-ile-israilin-deniz-siniri-anlasmazligi-yine-gundemde/1670413>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020

³⁰¹ Sohbet Karbuz, “Doğu Akdeniz’de Ne Kadar Doğal Gaz Var?”, s. 3

³⁰² Yunus Furuncu, “Doğu Akdeniz’de Türkiye Dışındaki Ülkelerin Hidrokarbon Arama ve Sondaj Faaliyetleri”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 271

³⁰³ Meryem İ. Atlas, “Kaygan Zeminde Yenilebilir İttifaklar: Rusya ve Türkiye”, *Kriter Aylık Siyaset, Toplum ve Ekonomi Dergisi*, Sayı.44, Mart 2020, s. 22

KKTC deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile KKTC, deniz alanlarındaki petrol ve doğal gaz arama ruhsatını Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na vermiştir. KKTC'nin deniz yetki alanı ile GKRY'nin alanı çakışmaktadır.³⁰⁴ Türkiye her fırsatta Kıbrıs Türklerinin Ada Rumları ile eşit haklara sahip olduğunu, Ada'nın kaynaklarından müşterek bir şekilde faydalanması gerektiğini öne sürmektedir. Bölge ülkelerine ve bölgede faaliyet gösteren enerji şirketleri ile bölge dışı aktörler olan AB, ABD, Rusya'ya GKRY'nin Kıbrıs Türklerini yok sayarak ilan ettiği MEB alanını tanımadığını, kendisi ve sınırlandırma anlaşması yaptığı KKTC'nin GKRY ile çakışan alanlarda arama ve çıkarma faaliyetlerine izin vermeyeceğini ifade etmektedir. Üstelik Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ın tümünü temsil etmediğini ve bu yüzden MEB ilan etme ve bu bölgelerde ihaleye çıkma hakkının olmadığını muhataplarına iletmektedir.³⁰⁵

2019 yılına kadar sadece KKTC ile sınırlandırma anlaşması yapan Türkiye'nin ikinci mücadele alanında Libya ile imzaladığı güvenlik ve askeri işbirliği mutabakatının yanında deniz yetki alanları konusunda da mutabakat imzalaması, 2020 yılına girerken bölgedeki politik durumu değiştirmiştir. İki ülke deniz yetki alanı sınırlandırması üzerine yaptığı mutabakat ile birbirlerinin denizden komşusu olduğunu ilan etmiş oldular. İki ülke de Yunanistan'ın adalarına tanınmasını istediği tam yetki ile muhtemel olarak uğrayacakları kaybın da önüne geçmiş oldu.

Türkiye'nin tezine göre adalar otomatik olarak karasuları veya MEB sınırlandırmasında tam etki yaratmamalıdır. Yunanistan'ın tezi olan eşit uzaklık metodu hakkaniyet çerçevesinde uygulama alanı bulunmayan Ege ve Akdeniz'de haksız bir durum oluşturacağı için başka yöntemlerle çözüme gidilmelidir. Sınırlandırmada hakkaniyet ilkeleri göz önünde bulundurulmalı ve kıyı uzunlukları dikkate alınmalıdır. Ayrıca Türkiye gibi bölgede en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkenin de önün kapanmamalıdır.³⁰⁶ Türkiye, Doğu Akdeniz'in kendine münhasır olan özelliklerinin göz önünde tutularak bazı ülkelerin maksimum kazanç sağlamak adına diğer ülkelerin kazancını minimuma

³⁰⁴ Mehmet Akif Kütükçü ve İslam Safa Kaya, a.g.m. s. 92

³⁰⁵ "10 Soruda Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi", 14 Haziran 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020

³⁰⁶ Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezlerinin Sahadaki Uygulamaları", 20 Aralık 2019, <http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020

düşürmemesi gerektiği, adaletin terazisine göre davranılması gerektiği yönünde görüş benimsemiştir.

Bölgedeki zenginliklerin adil paylaşımı ve sorunlara işbirliği zemininde ortak çözüm bulunması konusunda isteğini ifade eden Türkiye,³⁰⁷ BMDHS'nin 123. Maddesinde geçen “*Kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında işbirliğine gitmelidir.*” ilkesine göre hareket etmek istemektedir.

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı cari açığının en büyük sebebidir. Türkiye'de dönemin Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak sosyal medyadan 9 Nisan 2020'de yaptığı paylaşım ile “*Doğu Akdeniz'de cari açık sorununu çözecek ve enerjide dışa bağımlılığı bitirecek keşiflerin başındayız*” diyerek keşifler konusunda bölgenin Türkiye açısından önemini ifade etmiştir. Bölgede keşfedilmesi muhtemel enerji kaynaklarının varlığı, Türkiye'nin cari açığının en önemli ithal kalemini ikame edebilecek boyutlarda olması Türk ekonomisi için önemlidir.

İki kutuplu dünyadaki küresel güç dengesinin Soğuk Savaş sonrası nihayete ermesinin ardından bölgesel aktörler kendilerine daha fazla hareket imkânı bulmuşlardır. Aktörlerin sayısının artmasıyla Doğu Akdeniz gibi zor bölgelerde dengeyi sağlamak ve korumak zor bir hal almıştır. Sorunun enerji boyutu, bölgedeki siyasi bunalımları daha güç hale getirmiştir. Bundan sonraki iş bölgenin siyasi boyutu ile ilişkilidir. Sonraki bölümde bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler ile birlikte Doğu Akdeniz meselesi Türkiye'nin proaktif politikalara geçişi bağlamında ele alınacaktır.

³⁰⁷ Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun açıklamaları için bakınız: “Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma”, 24 Eylül 2019, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020; “11. Büyükelçiler Konferansı Sayın Bakanımızın Açılış Konuşması”, 5 Ağustos 2019, Ankara, <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKAN/bkon2019-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’NİN PROAKTİF POLİTİKALARA GEÇİŞİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ’DEKİ REKABET

Doğu Akdeniz’deki kaynaklardan daha çok pay alabilmek için bölgede, bölge aktörleri ve bölgeye müdahil olmak isteyen diğer aktörler tarafından güç mücadelesinin olduğu görülmektedir. Tüm aktörler bölgedeki iki rakip devlet etrafında toplanarak kendilerine maksimum siyasi ve ekonomik kazanç sağlamak peşindedirler. Dış politikanın değişmeyen özelliği olan güç politikası, bu tarz önemi yüksek bölgelerde kendisini ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple bölgedeki siyaseti anlayabilmek için uluslararası politikalara yön veren güç olgusunun ne olduğu, uluslararası ilişkilerde gücün neden önemli olduğu ve gücün Doğu Akdeniz’deki mücadelenin neresinde olduğu sorularına cevap bulunması gerekmektedir.

Modern ulus devletlerin doğuşuyla birlikte güç olgusu sosyal yaşamda merkezi bir rol kazanmış, bilimsel söylemlerde de bunun yansımaları bulmuştur. Kavram, diğer sosyal bilimlere nazaran uluslararası ilişkiler disipliniinde özel ilgiyle karşılanmıştır.³⁰⁸ Güç; uluslararası aktörler arasındaki ilişkilerde, savaş, barış, diplomasi, kriz, güvenlik, ittifak gibi birçok kavramla yakın ilişki içindedir. Bu sebeple, uluslararası ilişkiler disiplini uzmanları, uluslararası aktörlerin hal ve hareketlerinin saptanmasında belirleyici unsur olan güç kavramı üstünde dikkatle durmuşlardır. Bu ilgi ve önceliğe rağmen kavramın tanımlanmasında karşılaşılan zorluk ve anlaşmazlıklar gücü teorik tartışmaların merkezine oturtmuş ve disiplini en fazla tartışılan kavramlardan biri haline getirmiştir. Güç; etki, nüfuz, kontrol, yaptırım, ikna, caydırma, zorlama ve benzeri çok sayıda kavramla tanımlanmaya çalışılmaktadır.³⁰⁹

Gücün, güç olarak algılanma düzeyi ve etkisinin büyüklüğü gibi karmaşık birçok unsuru barındırması, tanımı konusunda tam bir konsensüse varılmasını zorlaştırmaktadır. Kimilerine göre güç ağırlıklı olarak sert unsurlar içermekte, kimilerine göre ekonomi, akıl, bilgi güçlü olmada ön plana çıkmaktadır. Gücün birçok tanımı yapılmıştır. En anlaşılabilir tanımla güç; A aktörünün, B aktörünün aksi bir durumda yapmayacağı bir

³⁰⁸ Oktay F. Tanrısever, “Güç”, *Devlet ve Ötesi*, (Der) Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.53

³⁰⁹ Haydar Çakmak, *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s.61

şeyi ona yaptırarak B aktörü üzerinde sahip olduğu etki olarak tanımlanmaktadır.³¹⁰ İki aktörlü yapılan güç tanımlamalarında ortak bir nokta var. Burada gücün kullanılması ve uygulanması aşamasında; bir konu üzerinde her iki aktörün de ilgi veya çıkarının olması; ortak bir karar alamayacak ya da ortak bir yol izleyemeyecek olması durumunda aktörlerden birinin kararını diğerinin ilgisi, çıkarı ya da tercihi yönünde ondan baskı görerek değiştirmesi ile güç ortaya çıkmış olur. Ayrıca kâğıt üzerinde var olan bir fiziksel güç unsuru eğer kullanılmıyorsa veya sonucunda herhangi bir etki oluşturmayacaksa güç olarak kabul edilememektedir. Tüm bunlara ek olarak fiziksel güç unsurunun kime karşı kullanılacağı da gücün oluşup oluşmamasında etkindir. Sahip olunan kapasite ancak geçerli muhatabı karşısında bir değer ifade eder.³¹¹ Coğrafi mesafe de gücün etkisi konusunda söylenebilecek bir başka unsurdur. Sınırdış ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'ın karşı tarafın sahip olduğu kapasiteleri kendilerine tehdit olabilecek güç unsurları olarak algılamalarıyla Türkiye ile Arjantin'in ya da Yunanistan ile Kanada'nın karşılıklı algılamalarından farklı olması olağandır.

Güç olgusunun, uluslararası ilişkiler teorilerinde de farklı anlam ve sonuçları vardır. Realistler gücü daha çok materyal kapasite üzerinden değerlendirirken, liberaller genellikle gücün davranışsal boyutuna ağırlık verirler. Konstrüktivistler ve eleştirel teoriler üzerinde çalışanlar gücü fikirler, normlar ve söylemler üzerinden tanımlamaya çalışmaktadırlar.³¹² Realistler gücü hayatta kalmanın yolu olarak görürler, liberaller ise karşılıklı bağımlılık ve kazançlar, işbirliği bakış açısıyla olayları görmeye çalışırlar. Realizm dış politikayı, bir tarafın kazandığı zaman diğer tarafın kaybettiği sıfır toplamlı oyun biçimi olarak düşünürler, liberaller ise kazan-kazan mantığı üzerine inşa ederler.³¹³

Güvenlik ikilemleri, çok fazla korkunun ama çok az güvenin olduğu Hobbes'çül bir anarşi durumunda özellikle had safhadadır. Yunan şehir devletleri sistemi, Atina ve Sparta gibi güçlü şehir devletlerinin daha üst bir otoriteye tabi olmaması anlamında anarşikti. Atinalılar ile Spartalılar arasında MÖ 431'de başlayan Peloponnesos Savaşı'nı

³¹⁰ Robert A. Dahl, "The Concept of Power", *Behavioral Science*, Vol. 2 No.3, July 1957, s.202,203

³¹¹ Salih Doğan ve Şeref Kavak, "Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı", *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, (Ed.) Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 246, 247

³¹² Burak Kaderecan, "Güç", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardeş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, 9. Baskı, 2019, s.324

³¹³ Tarık Oğuzlu, "Liberalizm", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardeş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s.153

anlatan Thukydides, Spartalıların Atina'nın büyüyen gücünü denetlemek ve gücü kontrol altına alamayacak Atina'nın Yunanistan'ın tamamını ele geçireceği korkusuyla savaşa girdiğini anlatmıştır. MÖ 404'e gelindiğinde barış talep etmek zorunda kalan mağlup Atinalıların gücü kırılmıştı. Thukydides'e göre savaşın sebebi savaş öncesi gelişen olaylardan ziyade Atina'nın gittikçe daha güçlü bir hale gelmesi, bu durumun Sparta'da sebep olduğu endişe ve karşı tarafın gücünü dengeleme ihtiyacıydı.

Uluslararası anarşi şartlarında, bir devletin güvenliğini sağlama konusundaki hareketi diğer devletleri güvensizleştirebilir. Bir devlet diğer bir devletin tehdidini bertaraf edebilmek için gücünü artırma yoluna girerse diğeri de gücünü artırmaya gidebilir. Sonuç olarak her bir devletin kendi güç ve güvenliğini artırma konusundaki çabaları iki tarafı da daha güven duyulamaz formata sokabilir. Hâlbuki devletler güvenlik ikilemelerinden kaçabilmek için işbirliğine gidebilir, bir başka deyişle iki taraf da daha fazla güçlenmeme konusunda anlaşmaya varabilir ve birbirlerine daha iyi bir yaşam alanı sunabilir. Eğer iletişim mümkün olsa bile devletler arasında güven ve güvenilirlik sorunu sona ermez. Bir devlet başka bir devlete “senin silahlanmana gerek yok çünkü ben de silahlanmayacağım, sana karşı tehdit oluşturmayacağım ve bundan böyle ikimiz de güven içinde olacağız” dese de Tutsak ikileminde³¹⁴ olduğu gibi devlet arası güvensizlik devam edecektir.³¹⁵

2500 yıl önce vuku bulan Peloponnesos Savaşları'ndan beri “güçlü olan” ile “zayıf olan” taraf sıklıkla farklılık gösterse de gücün varlığı hiç değişmemiştir. Kuşku götürmez bir şekilde güç, olgu olarak sürekli bir değişim içerisinde olmuş, yeni şekil ve özelliklere bürünmüştür. Güç tarih boyunca siyasetin en belirleyici unsuru olmuş, böylelikle sürekli

³¹⁴Tutsak ikilemi özetle, iki ayrı sorgu odasında bulunan tutsakların birbirlerinden habersiz bir şekilde birbirleri adına yaptığı anlaşmalardır. İşlediği suç veya suçlardan dolayı çok daha fazla ceza alması gereken tutsakların ikisi de susarsa, her ikisi de 1'er yıl ceza alacaklardır. Eğer tutsaklardan biri diğeri hakkında konuşur ve diğeri susarsa, tanıklık yapan tutsak serbest kalır, susan tutsak 10 yıl hapis cezasıyla yargılanacaktır. Son ihtimal olarak her iki tutsakta konuşursa, her ikisi de 5 yıl hapis alacaklardır. Maruz kaldıkları ikilem karşısında, diğerrinin kendisini "ele vermesi" durumunda en yüksek cezayı alacağı korkusuyla, muhtemelen her ikisi de suçunu itiraf edecektir. Aslında onlar işbirliği yapmamanın ve birbirlerine güvenmemenin cezasını çekeceklerdir.

Kaynak için bkz: “Tutsak İkilemi”, 12 Mart 2014, <http://www.tuicakademi.org/tutsak-ikilemi/>; “Mahkûmlar İkilemi”, http://uliwiki.org/index.php?title=Mahk%C3%BBmlar_ikilemi Erişim Tarihi:22 Aralık 2019

³¹⁵ Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (Çev.) Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.24-35

olarak sosyal bilimler ve diğer çok sayıda bilim dalında çalışmaların odaklandığı noktada yer almıştır.³¹⁶

Peloponnesos Savaşları'ndan beri uygulandığı bilinen, son birkaç yüzyılın ortaya çıkardığı güç dengesi kavramı; zayıf devletlerin, tehdit hissettikleri daha güçlü olan başka bir devlete karşı birlikte hareket ederek denge oluşturmasıdır. Anarşik bir yapıda olan uluslararası sistemde, bir devletin gücünü durdurmak için en çok uygulanan unsur başka bir devletin gücüdür. Diğer bir deyişle, bir aktör tüm bölgede hâkim güç olmaya çalıştığında diğer devletler bunu önlemek için ilgili devlete karşı ittifaklar kurar. Var olan statükoyu korumak isteyen devletler ile statükonun dezavantajlarına olduğunu düşünen ve bu statükoyu ortadan kaldırmak isteyen devletlerin sürekli olarak güç kazanmayı istemeleri sonucunda güç dengesi hali oluşur. Realistlere göre güç dengesi ve bu çerçevede yapılan politikalar, devlet egemenliğindeki anarşik sistemde temel dengeleyici unsurlardır.³¹⁷ Güç dengesi, ya ağır tarafı hafifleterek ya da hafif tarafa ağırlık kazandırarak uygulanır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin askeri gücünü dengelemek isteyen Yunanistan ve GKRY, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkeleri ile Fransa ve ABD gibi bölge dışı ülkelerle birlikte bazı askeri konularda ortaklığa giderek güç dengesini lehlerine çevirmeye çalışmaktadırlar. Türkiye ise Yunanistan'ı diplomatik olarak dengelemek amacıyla Libya ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası imzalayarak ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümetini Hafter güçlerine karşı destekleyip ayakta tutmaya çalışarak bölgedeki konumunu güçlendirmek amacını taşımaktadır.

Gücün çok karmaşık bir kavram olduğu ve özellikle de günümüzde daha da karmaşık bir hal aldığı bir gerçektir. Çiftçi ve meteorologların hava durumunu önceden kestirmeye çalıştıkları gibi siyasi lider ve uluslararası ilişkiler uzmanları da uluslararası alanlardaki güç ilişkilerinin karmaşık yapısını öngörmeye çabalarlar. Gücün yaşaması, tanımlanmasından ve ölçülmesinden daha kolay olduğu bir gerçektir.³¹⁸ Uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı dolayısıyla devletler, diğer devletler hakkında tüm bilgileri elde

³¹⁶ Elif Merve Dumankaya, "Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı", *Trend Analizi (Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi)*, Ocak 2019, s.3

³¹⁷ Mehmet Keyik ve Mehmet Seyfettin Erol, "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt.3 Sayı.1, Ocak 2019, s. 35, 39, 40

³¹⁸ Joseph S. Nye, Jr, *Yumuşak Güç*, (Çev) Reyhan İnan Aydın, BB101 Yayınları, Ankara, 2017, s. 19

edememekte, bazen de elindeki seçeneklerin tümünün değerlendirilmesi çok zor ve maliyetli olabilmektedir. Bu nedenle sınırlı bilgileri kullanarak, sınırlı alternatifler arasında en makulunu seçerek sınırlı rasyonaliteyi uygulayabilmektedirler.

Geleneksel olarak gücün test edilmesi savaşlardaki dayanıklılık ile oluyordu. Günümüzde güç tanımlanırken daha önceki dönemlerdeki gibi askeri güç ve fetih vurgusu önemini yitirmiştir. Coğrafya, nüfus ve hammadde gibi unsurların önemi azalırken, teknoloji, eğitim, ekonomik büyüme ve bilgi gibi faktörler çok daha fazla önem kazanmıştır.³¹⁹

Joseph Nye gücü, istenilen sonuçlara ulaşmak için başkalarının davranışlarını etkileme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Başkalarının davranışlarını etkileme; tehdit yoluyla yani zor kullanarak, karşılığı ödenip teşvik edilerek veya cezbetme yoluyla isteklerinizi karşı tarafı istemeye ikna olmasını sağlayarak olabilir.³²⁰ Aşağıdaki tabloda Nye'in gücü sınıflandırmasını görülmektedir. Askeri ve ekonomik güce sert güç, zorlayıcı olmayan ve yaptırım içermeyen iki veya çok taraflı diplomasilere ve kamu diplomasisine yumuşak güç tanımını yapmıştır. Küresel bilgi çağında güç her zamankinden daha fazla bir şekilde baskı ve zorlamanın sert unsurların yanında yumuşak unsurları da içerecektir. Sert ve Yumuşak gücü bir araya getirme yeteneği ise akıllı güçtür (smart power).³²¹

Günümüzde savaşlar o kadar çok yıkıcı hale gelerek savaş maliyeti o kadar çok yükseldi ki devletler karşı tarafı ikna etmek için yumuşak güç ve kamu diplomasisi gibi yollara yönelmektedirler. Kamu diplomasisi ulusal veya uluslararası kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi faaliyetlerin tümüdür. Kamu diplomasisinde tek taraflı yapılan propagandalardan farklı olarak işbirliğine dayalı olarak karşılıklı etkileşim ve ikna etme ön plandadır ve çok taraflı, müzakereci ve yatay ilişki mevcuttur. Kamu diplomasisinde devlet kurumları ile birlikte sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, üniversiteler, medya, sanatçılar, sporcu ve işadamları girişimleri ön plandadır.³²²

Türkiye bölgedeki askeri gücünü, kamu diplomasisi kanallarını kullanarak tezlerini anlatmalı, bölge ve bölge dışı aktörlerle iki veya çok taraflı diplomatik yollarla iletişime

³¹⁹ Joseph S. Nye, "Soft Power", *Foreign Policy*, No.80, Autumn 1990, s.154

³²⁰ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 20

³²¹ Joseph S. Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.616, March 2008, s. 107

³²² Selçuk Çolakoğlu, "Diplomasi", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, 2019, s.385, 386

geçerek onları ikna etmeye çalışarak var olan sert gücünü yumuşak güçle harmanlayarak bölgedeki haklarını uluslararası meşruiyet zeminine oturtmalıdır.

Tablo 1: Gücün Üç Biçimi

Gücün Biçimleri	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Baskı	Zorlayıcı diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Karşılıklar Yaptırımlar	Yardım Rüşvetler Yaptırımlar
Yumuşak Güç	Cazibe Gündem belirleme	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu diplomasisi İki-taraflı ve çok-taraflı diplomasi

Kaynak: Joseph S. Nye, Jr, *Yumuşak Güç*, (Çev) Reyhan İnan Aydın, BB101 Yayınları, Ankara, 2017, s. 57

Türkiye ile Yunanistan, Lozan Antlaşması'ndan itibaren birçok uyuşmazlık ile karşılaşmış, bu uyuşmazlıkların en önemlilerinden olan Kıbrıs Sorunu ile Ege adaları ve bu adaların yetki alanları sorunu çözülmemiş bir şekilde beklemektedir. İki ülke arasındaki uyuşmazlıklar zaman zaman öyle bir noktaya gelerek zirve yapmış ki savaş hali ile burun buruna kalınmıştır. Anlaşmazlıkların zirvede olduğu 1960 ile 2000 yılları arasında, dış politikalarının odak noktaları karşılıklı olarak birbirleri olmuş, silahlanma yarışı birbirlerine karşı yapılmıştır. Uyuşmazlık konularından biri olan Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığını sınırlandırma sorunu çözümsüz olarak beklerken, 2000'li yıllardan itibaren benzer bir şekilde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını sınırlandırma sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sınırlandırma sorunlarında temel tartışma noktası ve görüş ayrılığı

adaların kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmasına etkileri meselesidir. Deniz yetki alanları paylaşımında maksimum bir şekilde avantaj sağlamayı hedefleyen Yunanistan, BMDHS'nin 121. maddesindeki adalar rejiminden faydalanmak istemektedir. Ayrıca, aynı maddenin 3. fıkrasında “*İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları olmayacaktır.*” şeklinde olduğundan Yunanistan avantajını maksimuma çıkartmak için Ege ve Doğu Akdeniz'deki üzerinde ikamet edeni olmayan bazı adalara iskân politikası uygulamaktadır.³²³

Aynı sınırlandırma hukukunu ve bunları somut olarak uygulayan uluslararası yargı kararlarını kendi tezleri doğrultusunda yorumlayarak zıt sonuçlara ulaşan Türkiye ve Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'de karşı karşıya getiren en büyük unsur, Antalya'ya bağlı Kaş ilçesi açıklarındaki Meis, Karaada ve Fener Adası'dır. Yunanistan, kendisine ait olan bu adalar grubu sebebiyle çok daha büyük bir deniz yetki alanının kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Sevilla Haritası adı altında AB'nin hazırladığı harita temel alınarak, eşkenar üçgene benzeyen geniş bir alanın Yunanistan'a ait olduğunu öne sürülmektedir.³²⁴ Buradaki temel sorun, Yunanistan'ın kıta sahanlığını bütün adalarında yaptığı gibi Kaş'ın 2,5 km karşısındaki Meis Adası'ndan başlatmasıdır. Adaların “otomatikman” kıta sahanlığının bulunduğu tezini kabul etmeyen Türkiye ile adalarına tam etki için mücadele eden Yunanistan arasında ciddi görüş ayrılıkları mevcuttur.³²⁵ Türkiye'nin resmi tezi, bölgede en uzun ana kara kıyı uzunluğu olan ülkenin kıyı projeksiyonunun adalarla kesilemeyeceğidir. Türkiye'nin diğer görüşü, iki ana kara arasındaki ortay hattın ters tarafında kalan adalar karasuları dışında deniz yetki alanlarına sahip olamayacağıdır. Ayrıca deniz yetki alanları belirlenirken kıyı uzunlukları ve yönleri göz önünde bulundurulmalı,³²⁶ kıyılarının uzunluğu Türkiye'nin ana karası ile karşılaştırılmayacak şekilde küçük olan adalara kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik

³²³ Uğur Bayıllıoğlu, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz'de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.XXIII Sayı.2, 2019, s. 186

³²⁴ Uğur Bayıllıoğlu, a.g.m. s. 189, 190, 196

³²⁵ Sedat Ergin, a.g.m.

³²⁶ “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya'yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan'ın ve Mısır'ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı”, SC-73, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa . 1 Aralık 2019, Erişim Tarihi:26 Ocak 2020

bölge verilmemelidir.³²⁷ Türkiye, ana karasının çok yakınında küçük bir ada olan Meis'e Ada'nın büyüklüğünün yaklaşık dört bin katı deniz yetki alanı verilmesine çabalayan maksimalist Yunan-Rum tezlerine karşı çıkmaktadır.³²⁸

Rozakis daha 2000'li yıllara gelmeden yazdığı kitabında, Meis'i Ege'nin güneydoğusunda "takımada" olarak tanımlamakta ve bütün adalar gibi bu adaların da kıta sahanlıkları olduğunu, sahillerinin hattı Yunan kıta sahanlığına ait olduğunu yazmıştır. Bu adaların varlığı Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olmakta ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de deniz yatağı ve toprak altında hak iddia etmesinin kaynağını oluşturmaktadır.³²⁹ Kıyı şeridinin uzunluğu 13.780 kilometre³³⁰ olan Yunanistan'ın kıyı şeridinin 2/3'ü adalarına aittir. Bu görüntüyle birçok adaya sahip olan Yunanistan'ın adalarının birçoğu Türkiye'nin kıyılarına çok yakın ters tarafta konumlanmışlardır. Adaların buldukları Ege Denizi ve Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olması Yunanistan'ın büyük bir ana karaya sahip olması gibi sebeplerle bu ülke BMDHS'nin 46. maddesine göre takımada devleti sayılmamaktadır. Buna rağmen bu ülke birçok ada, adacık ve kayalıkta sahip olduğunu belirterek adalarına tam yetki verilmesi tezini öne sürmektedir. Alexopoulos'a göre, Yunan sularında üzerlerine deniz feneri bulunan seyrüsefer amaçlı, kilise bulunan dini amaçlı, Yunan donamasının tatbikatlarda hedef olarak kullanılan kaya ve kayalıklar mevcuttur. Bazı yerleşim olmayan adacıklara aşırı kalabalık yerlerden insanların göç ederek yerleşmesini politika olarak uygulamaktadır.³³¹ Böylelikle adaların deniz yetki alanları konusunda meşruiyetleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Poulantzas BMDHS'de; küçük ada (adacık), orta büyüklükte ya da büyük adalar arasında fark olmadığını, bütün adaların uluslararası deniz hukukunda aynı haklara sahip olduğunu iddia etmektedir.³³² III. Deniz Hukuku Konferansı'nda Yunanistan bunun mücadelesini vermiştir. Adaların ait olduğu ülkelerin ayrılmaz bir parçası olduğunu, istisnasız tüm adaların ana karalarla eşit bir şekilde bitişik bölge, kıta sahanlığı ve ekonomik bölgelerinin olması yönünde

³²⁷ Sedat Ergin, a.g.m.

³²⁸ "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz'de....." SC-73

³²⁹Christos L. Rozakis, "The Greek Continental Shelf", *Greece and the Law of the Sea*, (Ed.) Theodore C. Kariotis, Kluwer Law International, The Netherlands, 1997, s. 73

³³⁰ "Greece", *Country Overview and Assessment*, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/greece_climate_change_en.pdf, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020

³³¹Aristotelis B. Alexopoulos, "The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of Greek Seas", *Revue Hellenique de Droit International*, Vol.56, 2003, s. 147, 150

³³²Nicholas M. Poulantzas, a.g.m. s. 250

birçok teklif vermiştir. Ayrıca, BMDHS'nin 121(3) maddesinin yani *insanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlıkları olmayacaktır* maddesini keyfi kriter oluşturacağını öne sürerek kaldırılmasını istemiştir.³³³

Resmi siyasetinin de bu doğrultuda olduğunu gösteren Yunanistan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de TPAO'ya verdiği ruhsatları 20 Şubat 2013 tarihli notasıyla protesto etmiştir. Yunanistan ilgili notasında, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşif ve kullanımı için Türkiye tarafından TPAO'ya ruhsatlandırılan 5033, 5034, 5035 ve 5028 numaralı parsellerin Yunanistan kıta sahanlığı içerisinde olduğunu, 5033 numaralı parselin de Meis Adalar Grubunun 6 millik karasularına temas ettiği iddiasında bulunmuştur. Aynı notada 1982 BMDHS'nin 121(2) maddesi ve uluslararası örf ve adet hukuk teamüllerine göre Rodos ve Meis Adalar Grubu dâhil tüm Yunan adalarının karasuları, deniz yetki bölgelerinin olacağını iddia etmiştir.³³⁴

Bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını daha da zor hale getiren bölgeye has zorluklar da mevcuttur. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege'de uzun zamandır çözüm bekleyen sorunlar, Kıbrıs'ta 1950'li yıllardan beri süregelen çözümsüzlük, GKRY'nin Türkiye tarafından, KKTC'nin ise Türkiye hariç başka devletlerce tanınmaması, Libya ve Suriye'deki iç karışıklığın nereye varacağını öngörülememesi, İsrail-Filistin, İsrail-Lübnan, Türkiye-İsrail, Türkiye-Mısır arasındaki ilişkilerin gergin olması gibi sebepler Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge paylaşım sorununu daha da çetrefilli bir hale getirmektedir.

Doğu Akdeniz'deki rekabetin bir tarafında Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail; diğer tarafında Türkiye, KKTC ve Libya bulunmaktadır. KKTC ve Libya'nın siyasi durumları göz önünde getirildiğinde Türkiye'nin bu kanatta çok güçlü bir ittifak içinde olduğu söylenemez. Ayrıca bölge aktörlerinin yanında; AB, ABD ve Rusya gibi küresel güçler de devrede olduğundan küresel bir boyut olan meselede güç dengesi karmaşık bir haldedir.

³³³*The Law of the Sea: Regime of Islands Legislative History of Part VIII (Article 121) of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea, United Nations, New York, 1988, s. 31-34, 90

³³⁴ "Verbal Note", 20 Şubat 2013, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mart 2020

3.1. Yunanistan-GKRY-Mısır Üçgeni

Arap coğrafyasında askeri anlamda en güçlü ülkelerinden biri, kültürel ve tarihi açıdan en kadim ve siyasi bakımdan da en fazla nüfusa sahip ülkesi olan Mısır, tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda bölgenin önde gelen aktörü olmuştur. Afrika ve Asya arasında bir geçiş noktası olan Mısır, Akdeniz ve Kızıldeniz'i ve oradan da Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'na ev sahipliği yapmakta, bu sayede küresel ticaretin gerçekleştiği en önemli geçiş güzergâhlarından biri olmaktadır. Bu yönüyle dış politikası bölgesel ve küresel aktörler için önem taşıyan Mısır, Doğu Akdeniz'de 1050 kilometre kıyı uzunluğu ile bölgedeki gelişmelerde de kilit rol oynayabilecek potansiyele sahiptir.³³⁵

Mısır'ın son yıllarda yaşadığı siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlarla birlikte süregelen güvenlik sorunlarının mevcut rejimin hareket alanını kısıtladığı görülmektedir. Halkın daha fazla ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalması mevcut yönetimi Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının ivedi bir şekilde ihraç kalemine dönüştürerek ekonomiye girdi sağlanması konusunda harekete geçmesine sebep olmaktadır.³³⁶

Darbe sonrası Türkiye'nin Mısır siyasetini kendisine karşı bir tavır olarak gören Sisi yönetimi, Ankara'yı zor durumda bırakmak için bazı hamleler yapmaya yönelmiştir. Bu hamlelerden belki de en önemlisi Doğu Akdeniz meselesinde olmuştur. Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge paylaşımı meselesinde Yunanistan ve Türkiye etrafında toplanarak oluşan iki kutuplu yapıda Yunanistan'la hareket etmeyi tercih etmiştir.

Mısır'ın münhasır ekonomik bölgesinde Ağustos 2015'te keşfedilen 30 trilyon fit küplük Zohr Gaz Sahası'nın keşfi³³⁷ bölgenin önemini daha da artırmıştır. Zohr Sahası, Mısır'da ve aynı zamanda Akdeniz'de keşfedilmiş en geniş gaz yatağı olduğu tahmin

³³⁵ İsmail Numan Telci, "Mısır Dış Politikası: Tarihsel bir Analiz", (Ed.) İsmail Numan Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmasına*, SETA Kitapları, İstanbul, 2018,s.19

³³⁶ Deniz İstikbal ve Hacı Mehmet Boyraz, a.g.m. s. 78

³³⁷ "Zohr Gas Field, Mediterranean Sea", <https://www.nsenegybusiness.com/projects/zohr-gas-field-mediterranean-sea/>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

edilmektedir.³³⁸ Bu keşifle birlikte Doğu Akdeniz'deki rekabet daha da çetin bir hal almıştır.

Akdeniz'de bulunan en büyük doğal gaz kaynağı olan³³⁹ ve büyük miktarının çıkarılabilir olduğu belirtilen Zohr Bölgesindeki doğal gaz kaynakları³⁴⁰ ile birlikte Sisi yönetimine enerji kartını daha etkin kullanma fırsatı doğmuştur.³⁴¹ Bu durumda Türkiye'nin tavrı çok önemlidir. İsrail ve Mısır ile yüksek politika (high politics) konularında sorun yaşayan Türkiye, ya bu ülkelerin Yunanistan ve GKRY ile hareket etmesini sağlayacak ya da yüksek politika meselelerini bir kenarda tutup, Türkiye ve Mısır'ın bölgedeki çıkarına yönelik girişimlerde bulunacaktır. Sisi rejimi ile hem Türkiye hem de Mısır'ın lehine olabilecek bir uzlaşmaya varmanın zor olduğu da bir gerçektir.

GKRY ile eşit uzaklığa göre sınırlandırma yapması Türkiye ile benzer anlaşma yapmasına göre Mısır'ın çıkarının aleyhine olan bir durumdur. Bölgede Sisi'nin ülkesinin çıkarlarına ters gelecek şekilde salt Türkiye karşıtı ve Rum Yönetimi lehine politikalara girmesi ile Libya'da yürüttüğü politika tam anlamıyla kendi meşruiyetini artırmaya yöneliktir. Sisi gibi meşruiyet sorunu yaşayan yöneticiler iktidarının devamını garanti altına alacak politikaları ülkesinin ulusal çıkarlarına tercih edebilmektedirler.

2003 yılı gibi oldukça erken bir zamanda Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Münhasır Ekonomik Bölgelerini sınırlandırma anlaşması yapmıştır.³⁴² Mursi döneminde iptal edilen bu anlaşma, darbe sonucu Mursi'yi devirip 2013 yılında yönetime gelen Sisi ile tekrar imzalanmıştır. Yunanistan, GKRY ve Mısır devlet başkanları arasında olağan hale gelecek zirvelerden Kasım 2014'te Kahire'de gerçekleştiren toplantıda üç ülkenin enerji konularında işbirliği yaptıkları ve yapacakları yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis, zirvenin başka ülkenin aleyhine olmadığını açıklasa da Yunanistan Başbakanı Türkiye'nin GKRY'e yönelik

³³⁸ "A Mediterranean Treasure Trove," <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

³³⁹Dinia Akkad, "Italian Company Discovers Massive Gas Find off Egyptian Coast: Report", 28 Haziran 2018, <https://www.middleeasteye.net/news/italian-company-discovers-massive-gas-find-egyptian-coast-report>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020

³⁴⁰ İsmail Numan Telci, "Mısır'da Geleceğini Arayan Karşı-Devrim", *Analiz*, sayı 149, Ocak 2016, s.22

³⁴¹ İsmail Numan Telci, "Mısır'da Geleceğini Arayan...", s.22

³⁴² Anlaşmanın metni için: "Agreement between the Republic of Cyprus and Arab Republic of Egypt on the Delimitation of Exclusive Economic Zone 17 February 2003" <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2019

ihlallerinin kabul edilemez olduğunu söylemiştir. KKTC'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ile yaptığı deniz ve karada araştırma ve doğal kaynakları değerlendirmede ortaklık sağlayan anlaşmaya istinaden KKTC MEB alanı ile kendi alanlarının çakıştığını iddia eden Rum Yönetimi, tek taraflı olarak ilan ettiği ve anlaştığı bazı firmaların çalışma yaptığı sahalarda Türkiye'nin sismik araştırma faaliyetlerinin durdurulması istedi. Toplantıda üç ülke, deniz sınırının belirlenmesi konusunda müzakerelere tekrardan başlamak için fikir birliğine varmışlardır.³⁴³

Yılda iki kez yapılan üçlü zirvenin diğeri 29 Nisan 2015'te GKRY ev sahipliğinde Lefkoşa'da yapılmış, GKRY lideri Anastasiadis, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi ve Yunanistan Başbakanı Çıpras deniz sınırlarının belirlenmesini görüşmüşlerdir. Üç ülkenin işbirliği öngörülen zirvede Türkiye'nin bölgede devre dışı bırakılmak istendiği göze çarpmıştır.³⁴⁴ Düzenledikleri ortak basın toplantısında Çıpras, deniz hukuku temel alınarak, üçüncü ülkelerle anlaşma ve işbirliği gerektirmeyen yerlerde deniz bölgelerinin tespit edilmesi için müzakerelere devam etme konusunda uzlaştıklarını beyan etmiştir.³⁴⁵

Bu süreçten sonra üç ülke üst zirvelerini sıklaştırmışlardır. Ekim 2018'de Girit Adası'nda gerçekleştirdikleri zirvenin basın bildirisinde Kıbrıs'taki yabancı askeri güçlerinin³⁴⁶ Ada'dan çıkarılmasını ve Türkiye'nin "GKRY'nin deniz yetki alanlarındaki" kanun dışı olarak niteledikleri faaliyetlerine son vermesi çağrısında bulunulmuştur.³⁴⁷ Ekim 2019'da yapılan yedinci zirvede de benzer bir şekilde Türkiye aleyhine bildiri yayınlanarak üç ülke Doğu Akdeniz'de güvenliği ve istikrarı artırmak için ek çaba sarf etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, Türkiye'ye Suriye'nin toprak bütünlüğünün zayıflatma girişimlerinde bulunduğu ithamında bulunulmuştur.³⁴⁸

³⁴³"El Watan Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Arasında "Kahire Bildirgesi" Metni Yayınlandı", 8 Kasım 2014, <https://www.elwatannews.com/news/details/593348>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020; "Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi", 8 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020

³⁴⁴"Güney Kıbrıs'ta Üçlü Zirve", 29 Nisan 2015, <http://www.mynet.com/haber/dunya/guney-kibrista-uclu-zirve-1815922-1>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

³⁴⁵ "Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Mısır Deniz sınırlarının Belirlenmesi için Diyalogu Sürdürecektir", <https://tr.sputniknews.com/politika/201504291015249459/>, 29 Nisan 2015, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020

³⁴⁶ Türk askeri güçleri kastedilmektedir.

³⁴⁷ Cem Gürdeniz, "Doğu Akdeniz'de MEB Sınırımız Acilen İlan Edilmelidir", 14 Ekim 2018, <https://www.aydinlik.com.tr/dogu-akdeniz-de-meb-sinirimiz-acilen-ilan-edilmelidir-cem-gurdeniz-kose-yazilari-ekim-2018>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

³⁴⁸Hagar Hosny, "What's behind Egypt Meeting with Greece, Cyprus at this Time?", 17 Ekim 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/10/timing-egypt-greece-cyprus-meeting-to-show-political-support.html>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2020

Yunanistan'ın Mısır ile birlikte hareket ederek, Türkiye karşısında bölgede diplomatik güç oluşturma faaliyetlerinin yanında askeri gücünü artırmaya yönelik girişimleri de olmuştur. Mısır ve Yunanistan arasında askeri alanda işbirliğini geliştirmek amacıyla 2015 yılından itibaren düzenlenen Medusa tatbikatlarına GKRY 2018 yılında aktif katılım göstermiştir.³⁴⁹ 2019 yılı içerisinde de üç ülke ortaklaşa Medusa 8 ve Medusa 9 tatbikatlarını tatbik etmişlerdir.³⁵⁰ Kasım 2019'da gerçekleştirilen Medusa 9 tatbikatından sonra üç ülkenin savunma bakanları Atina'da üçlü görüşme gerçekleştirerek, Türkiye'nin Kıbrıs sularındaki ihlallerini ve Suriye'deki harekâtını kınayan ortak bir açıklamaya imza atmışlardır.³⁵¹

Yunanistan ve Rum Yönetimi, Mısır'la bölgede yaptığı siyasi, ekonomik ve askeri girişimlerin benzerini İsrail ile de yapmışlardır. Yunanistan-GKRY ikilisi Türkiye'nin Mısır ve İsrail'le ilişkilerinin soğumasını da göz önünde bulundurarak Mısır ve İsrail ile ayrı bir şekilde (Yunanistan-GKRY-Mısır ve Yunanistan-GKRY-İsrail) gerçekleştirdikleri üçgen diplomasisi bazı zamanlar bütünleştirme yoluna giderek dörtgen (Yunanistan, GKRY, Mısır, İsrail) haline getirmişlerdir. Son birkaç yıldır, her iki üçgenin devlet başkanları dâhil üst düzey yöneticileri baş döndürücü bir diplomasi trafiği gerçekleştirmektedir. Bu diplomasi trafiği sonucu, 14 Ocak 2019'de Kahire'de, Dünya Bankası ve AB Komisyonu'nun hazır bulunduğu toplantıda Mısır, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, GKRY'nin enerji bakanları doğal gaz konusunda ortak vizyon ve amaçlar doğrultusunda daha fazla iş birliğini sağlamak amacıyla Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) oluşturma kararı almışlardır.³⁵²

Libya'nın uluslararası olarak tanınan Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile Türkiye'nin 28 Kasım 2019 tarihinde imzaladıkları Deniz Sınırı ve Güvenlik anlaşmalarından sonra Mısır hem söylemsel hem de eylemsel bir şekilde anlaşmalara

³⁴⁹ "Egypt, Greece Concluded Joint military Exercise Medusa 5", 5 Kasım 2017, <https://www.israeldefense.co.il/en/node/31589>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

³⁵⁰ "Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de "Medusa 8" Tatbikatını İcra Etti", 21 Nisan 2019, <https://www.csavunma.com/yunanistan-misir-ve-guney-kibris-dogu-akdenizde-medusa-8-tatbikati-icra-etti/>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

"Yunan Tahriki-9", 4 Kasım 2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/yunan-tahriki-9-3512926>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

³⁵¹Menna A. Farouk, "Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Arasındaki Askeri İşbirliği Artıyor", 18 Kasım 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2019/11/egypt-cyprus-greece-naval-drills-tension-turkey.html>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

³⁵² Sohbet Karbuz, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu", 28 Ocak 2019, <http://petroturk.com/makale/dogu-akdeniz-gaz-forumu>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

tepkide bulunmuştur. Mısır Dışişleri Bakanlığı anlaşmayı kınayarak, bu anlaşmanın 17 Aralık 2015'te Fas'ın Skhirat şehrinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması'na göre geçersiz ve yasal dayanaktan yoksun olduğunu ileri sürerek bu anlaşmanın kıyıdaş devletlerin deniz sınırlarına ait egemenlik haklarını hiçbir şekilde etkilemeyeceğini iddia etmiştir. Mısır, 1150 kilometrelik bir sınıra sahip olduğu Doğu Akdeniz'de Libya ile Türkiye'nin anlaşmalarını kendi ulusal güvenliğine tehdit olarak algılamaktadır. Bu tehdit algısının en önemli kaynağı Sisi rejiminin kendi varlığına en büyük tehdit olarak gördüğü ve terör örgütü kabul ettiği Müslüman Kardeşlerin Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti ve Türkiye'ye olan yakınlığıdır. Mısır'ın desteklediği Hafter de Sisi gibi Müslüman Kardeşleri kendisine tehdit olarak algılamaktadır.³⁵³

Libya'da dokuz yıldır süren iç savaş, ülkenin doğusunda konumlanan Libya Ulusal Ordu Komutanı Hafter ile Birleşmiş Milletler'in tanıdığı Trablus merkezli Feyyaz Serrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin mücadelesini içermektedir. Türkiye'nin Libya'daki askeri varlığının temel dayanağı Serrac hükümeti ile 27 Kasım 2019'da imzaladığı deniz yetki alanı sınırı ve güvenlik anlaşmalarıdır. Bu anlaşmadan rahatsız olan Yunanistan, GKRY, Mısır, Fransa ve İtalya dışişleri bakanları Ocak 2020'de Kahire'de bir araya geldi. Amaçları Libya'daki Türkiye'nin askeri varlığına karşı uluslararası bir seferberlik oluşturmaktır. Zirvede, Libya ile Türkiye arasındaki anlaşmayı geçersiz olduğuna dair bir bildiri yayınlanırken, bir dönem sömürgesi olan Libya'da kayda değer petrol yatırımlarına sahip ve UMH lideri Serrac'ın önemli bir müttefiki olan İtalya Dışişleri Bakanı, Türkiye ve Serrac'a büyük bir haksızlık olduğunu ifade ederek bu bildiriye imzalamamıştır.³⁵⁴

Mısır ve Yunanistan, Türkiye'nin Libya ile yaptığı mutabakat karşısında hamle yapmayı sürdürerek Ağustos 2020'de deniz sınırı anlaşmasına imza atmışlardır. Türkiye-Libya Mutabakatı'nı yok saymak amacını taşıyan ve bu iki ülkenin deniz alanları ile çakışan bölgeyi paylaştıkları anlaşma Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu hem ülkelerinin hem de Kıbrıs Türk halkının haklarını kararlılıkla sahada ve

³⁵³Hagar Hosny, "Mısır, Türkiye-Libya Anlaşmasının Ardından Harekete Geçti", 20 Aralık 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/12/oil-gas-maritime-border-security-turkey-libya-egypt.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

³⁵⁴Ahmed Goma, "Türkiye Karşısı Libya Cephesi Giderek Büyüyor", 17 Ocak 2020, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2020/01/cairo-ministerial-meeting-libya-crisis-anti-turkey-alliance.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

masada koruyacaklarını söyleyerek bölgedeki hakları konusunda geri adım atmayacaklarını söylemiştir. Bunun üzerine Yunanistan Başbakanı Miçotakis stratejik bir ifade kullanarak anlaşmazlık devam ederse Uluslararası Adalet Divanına gidilebileceğini söylemiştir.³⁵⁵ Bu gelişmelere binaen bölgedeki rekabetin daha da ısınacağı ortadadır.

3.2. Yunanistan-GKRY-İsrail Üçgeni

İsrail, kendisine göre “etrafının düşman devletler tarafından sarılı olduğu” tarzında bir dış politika algısına sahip olduğundan müttefik ülkelere her zaman ihtiyaç duyan bir ülke konumundadır. Bölgedeki ülkelerin müttefiklik ilişkileri bakımından bu ülkeye bakışa açıları olumsuz olduğu gerçeğiyle birlikte İsrail, mevcut ilişkilerin yapılandırırken bu yapılandırmayı bağımlılık ve enerji ihracatı üzerinden yapmak istemektedir. Son 10 yıldır bu konuda işbirliğini Yunanistan ve GKRY ile sağladığı görülmektedir.³⁵⁶

Türkiye, İsrail ile bu ülkenin kurulmasından itibaren 2000’li yıllara kadar kayda değer sorun yaşamamış, iki ülke ilişkileri iyi düzeyde seyretmiştir. Bunun birkaç sebebi vardır. Birincisi ABD’nin Ortadoğu’daki çıkarları ve Ortadoğu barışı için bölgenin en büyük askeri gücüne sahip ülke olarak gördüğü Türkiye ile yine bölgenin teknolojik olarak en ileri seviyede olan ülkesi olarak düşündüğü daimi müttefiki İsrail’in güçlü ittifakını desteklemesidir. Ayrıca, 2000’li yıllar öncesinde iki ülke de kendilerini coğrafyalarındaki Arap dünyasından yabancılaşmış hissediyordu. ABD Kongresindeki Rum ve Ermeni lobilerinin karşıtlığından muzdarip olan Türkiye, Amerikan Yahudi lobisi ile bunu dengelemeyi istemesi ilişkilerin iyi seyrinin diğer bir sebebidir.³⁵⁷ İki ülke ilişkilerini belirtilen yıllarda iyi bir konuma getiren en kayda değer iç nedenlerden birisi laik Kemalist çizgide olan Türk asker ve bürokrasisinin Türk dış politikasının İslamlaştığı düşüncesinden hareketle bu süreci aksi duruma döndürme çabası ile İsrail ile ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmasıdır.³⁵⁸

³⁵⁵ Stelyo Berberakis, “Yunanistan Başbakanı Miçotakis: Türkiye ile Diyakogdan Sonuç Alınmazsa Lahey’e Gidelim”, 6 Ağustos 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53682316>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020

³⁵⁶ Deniz İstikbal ve Hacı Mehmet Boyraz, a.g.m. s. 76

³⁵⁷ Dov Waxman, “Turkey and Israel: A New Balance of Power in TheMiddle East”, *The Washington Quarterly*, 22(1), January 2010, ss. 26, 29, 31

³⁵⁸ Ali Balcı, “Türkiye’nin Dış Politikası ve İsrail: 1990’lar ve 2000’lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt.2 Sayı.2, Ocak 2011, s. 120

2000’li yıllara girdiğimizde, İsrail’in ikinci intifadaya orantısız güçle karşılık vermesi, Türkiye’de oldukça yüksek Filistin sempatisine olan toplumsal tabanla birlikte bu ülkeyle kurulan yakın ilişkiler ciddi ölçüde sorunsallaşmaya başlamıştır. Aynı yıllarda Türkiye’de PKK’nın etkisinin azalması, bu ülkenin Suriye ve Yunanistan’la ilişkilerinde olumlu gelişmelerin olması, İran’da devrim ihracı düşüncesinin hafiflemesi, İslami çizgideki Refah Partisi’nin kapatılması ve ardılının oy kaybetmesi ve böylelikle İslami politikanın iç siyasette etkinliğini düşmesi, yaşanan iki büyük ekonomik krizle birlikte Türkiye’de sivil siyasetin tekrardan yükseliş göstermesi ve Türkiye-AB ilişkilerinin düzelmesi gibi etkenler de Türkiye’nin İsrail’e olan ihtiyacını azaltmıştır.³⁵⁹

2002 sonrasında, Türkiye-İsrail ilişkilerinde 1990’lardan kalan silah ve ortak tatbikat anlaşmaları varlığını devam ettirse de,³⁶⁰ o dönemde Türkiye Başbakanı olan Erdoğan’ın 30 Ocak 2009 tarihinde dönemin İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez’le girdiği tartışmada “one minute” çıkışı yapmasıyla ikili ilişkiler en gerilimli döneme girmiştir. Bu çıkışla birlikte gerileyen Türkiye-İsrail ilişkilerinin aksine, Doğu Akdeniz’de fazlasıyla hissedilen İsrail-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ilişkileri ivme kazanmıştır.³⁶¹

31 Mayıs 2010’da İsrail askerlerinin Gazze’ye insani yardım malzemeleri götüren konvoya saldırması sonucunda Mavi Marmara gemisindeki aktivistlerden 9 Türk vatandaşı hayatını kaybetti.³⁶² Mavi Marmara olayının ardından Türkiye-İsrail diplomatik ilişkileri en alt düzeye indi. 2013’te ABD Başkanı Obama’nın arabuluculuğu ile İsrail Başbakanı Netanyahu’nun Başbakanı Erdoğan’ı arayarak Mavi Marmara saldırısından dolayı özür dilemesinin ardından ikili ilişkilerin normalleşmesi için müzakereler başlasa da 2014 yılında İsrail tarafından Gazze’ye düzenlenen “Koruyucu Hat Operasyonu”nuyla Filistinlilere karşı orantısız güç kullanılması Türkiye’nin bu ülke ile görüşmeleri sonlandırmasına sebep olmuştu.³⁶³ İki ülkenin ilişkilerinin seyri o kadar gerginleşti ki

³⁵⁹Ali Balcı, a.g.m. s. 126-127

³⁶⁰Ali Balcı, a.g.m. s. 131

³⁶¹Sinan Baykent, “Doğu Akdeniz’de “Anti-Türkiye” Cephesi: Yükselen Rum Milliyetçiliği ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Sorunu”, 4 Temmuz 2019, <https://www.independentturkish.com/node/48006/t%C3%BCrkiyeden-sesler/do%C4%9Fu-akdeniz%E2%80%99de-%E2%80%98anti-t%C3%BCrkiye%E2%80%99-cephesi-y%C3%BCkselen-rum-milliyet%C3%A7ili%C4%9Fi-ve>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020

³⁶² Veysel Kurt, “İsrail 2010”, (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2010*, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 188

³⁶³ Abdüssamet Pulat, İsrail 2015, (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Açılım Kitap, İstanbul, 2016, s. 133

2020 yılına geldiğimizde, İsrail askeri istihbarat raporunda Türkiye tehdit olarak ifade edilmiştir.³⁶⁴

2010 yılından itibaren gelişmeye başlayan Yunanistan-İsrail ilişkileri konusunda çeşitli nedenler öne sürülmektedir. Bu nedenlerin en başında geleni, Türkiye ile olan ilişkilerinde sorunlar ortaya çıktığı zaman İsrail'in Doğu Akdeniz'de stratejik gücünü artırmak için yeni bir bölgesel ortağa ihtiyaç duymasıydı. Ayrıca iki ülkenin yakınlaşması, Netanyahu hükümetinin Filistinlilere karşı sergilediği sert tutum sonucunda Batı tarafından eleştirilen ve giderek yalnızlaştırılan Tel-Aviv için faydalı görülmüştür. Atina açısından Doğu Akdeniz'de önemli bir rol elde ederek stratejik önemini artırması önemliydi. Atina, krizdeki ekonomisi konusunda, savunma/güvenlikle ilgili ve turizm sektöründe ikili işbirliğinden faydalanma, aynı zamanda etkili Yahudi lobisinden destek bulma amacındaydı.³⁶⁵

İsrail, Türkiye ile arası açıldıktan sonra müttefik ihtiyacını Türkiye ile sorunları olan bölgedeki diğer devletlerle yakınlaşarak gidermeye çalışmıştır. Yunanistan-GKRY ikilisi bu fırsatı iyi değerlendirerek İsrail ile bölgedeki amaçları için işbirliğine gitmişlerdir. İsrail ile kurulan yakın ilişki ile bu iki ülke, yaşadıkları ekonomik krize olumlu katkı sunmanın yanında, bölgede ve Kıbrıs Adası'nda Türkiye tarafından gelebileceğini düşündükleri olası bir müdahalenin önüne geçmeyi amaçlamaktaydı.³⁶⁶ Bu süreçte birlikte ivme kazan İsrail-Yunanistan ve İsrail-GKRY ilişkileri kapsamında tarım, askeri ilişkiler ve turizm alanında işbirliğinde artış yaşanmıştır. Akdeniz'de zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığının bilinmesi ve bu kaynakların ortaya çıkardığı işbirliği fırsatları bu ülkeleri birbirlerine yaklaştırmıştır.³⁶⁷ 21-22 Temmuz 2010 tarihinde İsrail'i ziyaret eden Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandrou'nun daveti üzerine bir ay bile geçmeden 16-17 Ağustos İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu Yunanistan'a iade-i ziyaret gerçekleştirdi. Ziyaretin ana konusu, iki ülkenin Doğu Akdeniz'deki ortak çıkarlarıdır.

³⁶⁴ Judah Ari Gross, "In First, Turkey Leader's Hostility Noted as "Challenge" in Annual Intel Report", 14 Ocak 2020, <https://www.timesofisrael.com/in-first-turkey-included-as-threat-in-idfs-annual-intel-assessment/>, Erişim Tarihi: 4 Mart 2020

³⁶⁵ Thanos Dokos, "The Prospect for Greek-Israeli Relations: A View from Athens", *ELIAMEP Briefing Notes*, No.11, Nisan 2013, s.1

³⁶⁶ Utku Kırıldökme, "Yunanistan-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye ve Balkanlara Etkisi", *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Ed.) Hasret Çomak ve Ayşegül Gökalp Kutlu, Kocaeli, Nisan 2014, s. 171

³⁶⁷ Yıldırım Turan, "İsrail 2012", (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2012*, Açılım Kitap, İstanbul, 2014, s. 148,149

Netanyahu, 1993'ten beri ilk kez Yunanistan'ı ziyaret eden İsrail başbakanı olmuştur. Netanyahu'nun 2010 yılındaki Yunanistan ziyareti, 1990'lardan beri süregelen Türk-İsrail Askeri Eğitim İşbirliğinin sona erdiğini gösteriyordu.³⁶⁸ Bu süreçle birlikte Yunanistan-GKRY-İsrail liderleri tarafından üst düzey zirveler sıklıkla yapılır hale gelmiştir.

İsrail ile GKRY'nin 17 Aralık 2010'da imzaladığı münhasır ekonomik bölge (MEB) sınırlandırma anlaşması İsrail-Türkiye ile ilişkileri daha da sıkıntılı bir hale sokmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada GKRY'nin tüm Ada'yı temsil etmediği, Ada'nın zenginliklerinde Kıbrıs Türklerinin de eşit bir şekilde hakları ve yetkilerinin olduğu ve bu anlaşmanın Türkiye tarafından tanınmadığı ifade edilmiştir.³⁶⁹ İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ise bu konuda üçüncü bir ülkenin söz söylemesini anlayamadıklarını, bu anlaşmanın kendi ülkeleri ile GKRY arasında ikili bir anlaşma olduğunu, üçüncü ülkeleri etkilemediğini ifade etmiştir.³⁷⁰

İsrail ile Yunanistan ve GKRY arasındaki işbirliğinin güvenlik boyutu da vardır. Yunanistan ve İsrail'in savunma konusunda işbirliğine gitmesi ve İsrail ile Rum Yönetimi arasında yapılan savunma işbirliği anlaşmaları sonucunda bölgede güvenlik yönünden farklı bir ortam şekillenmiştir.³⁷¹ 2011 yılında Türkiye'nin itirazlarına rağmen GKRY'nin tek yönlü olarak ilan ettiği 12. parselde başlayan sondaj çalışmalarının korumasını İsrail savaş gemileri ve casus uçakları yapmıştır.³⁷² Rum Yönetimi aynı yıl içerisinde bazı havaalanları ve üslerini İsrail'in savaş uçağı ve helikopterlerine açtığı görülmüştür.³⁷³

2012'de ilk kez bir İsrail devlet başkanı tarafından Yunanistan'a yapılan ziyarette İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ve Yunan mevkidaşı Karolos Populyas, bölgede çıkartılacak

³⁶⁸ Celalettin Yavuz, "İsrail'in Yunanistan ile İttifak Arayışları, 29 Ağustos 2010, <https://www.batitrakya.org/yazar/celalettin-yavuz/israilin-yunanistan-ile-ittifak-arayislari.html>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020

³⁶⁹ No: 288, "İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk." 21 Aralık 2010, http://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 6 Mart 2020

³⁷⁰ "İsrail ile Türkiye Arasında Yeni bir Kriz daha doğdu", 20 Aralık 2010, <https://www.dunyabulteni.net/dis-politika/israil-ile-turkiye-arasinda-yeni-bir-kriz-daha-dogdu-h140065.html>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2020

³⁷¹ Yıldırım Turan, a.g.m. s.150

³⁷² "İsrail'in Kanatları Altında Sondaj", 20 Eylül 2011, <https://www.ntv.com.tr/dunya/israilin-kanatlari-altinda-sondaj,Hqg66tNl3UWvsmB-luDXg>, Erişim Tarihi: 8 Mart 2020

³⁷³ "İsrail Rum Kesiminde Tatbikat Yaptı", 15 Aralık 2011, <https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-rum-kesiminde-tatbikat-yapti,Ns9flgxcUWoMNdTacXvQw>, Erişim Tarihi: 8 Mart 2020

enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması konusunda Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden geçecek şekilde denizin altından boru hattı döşenmesi konusunda benzer düşüncelerinin olduğunu ifade etmişlerdir.³⁷⁴

3.3. EastMed Boru Hattı Projesi

Uluslararası ilişkilerde önemli bir politika sahası olan enerji kaynaklarının bulunması, çıkarılması ve taşınması meseleleri devlet politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Enerji kaynakları çıkarıp üreten devletler bu durumu ithal eden devlete karşı kullanmış, enerji ithal eden devletler de enerji güvenliği politikalarını her zaman ön planda tutmuşlar ve alternatif yöntemler bulmaya yönelmişlerdir.³⁷⁵ Enerji kaynakları ihraç edilebilirse bu işten kar elde edilebilir, ihraç edilemezse kaynakların yer altından çıkartılması pek bir anlam ifade etmez.

Yunanistan, GKRY ve İsrail üçlüsü AB ile ortak hareket ederek, İsrail gazı ile GKRY'nin "Afrodit" adını verdiği 12. parselinde keşfedilen doğal gazın, İsrail'den GKRY, oradan da Girit Adası, Yunanistan ana karası ve İtalya topraklarından geçerek ve büyük bir bölümü deniz altından geçecek şekilde olan EastMed isimli boru hattı için anlaşmışlardır. Temelleri 2015 yılında atılan ve AB'nin ikinci Ortak Çıkar Projeleri Listesinde (Project of Common Interest, PCI) Güney Gaz Koridoru Projelerine eklenen EastMed Boru Hattı Projesini geliştirilmesini onayladıklarını gösteren bildirge 2017 yılında İtalya, Yunanistan, GKRY ve İsrail enerji bakanları tarafından imzalanmıştır.³⁷⁶ Anlaşmanın imza töreni ise Türkiye-Libya mutabakatının hemen ertesinde 2 Ocak 2020'de Yunanistan ile İsrail başbakanları ve GKRY cumhurbaşkanının katılımlarıyla Atina'da gerçekleşmiştir. 2025 yılında hayata geçirilmesi planlanan proje ile İsrail ve Kıbrıs Adası açıklarında çıkarılacak doğal gazın Avrupa ülkelerine taşınması ve kıtanın gaz ihtiyacının %10'unu karşılaması öngörülmektedir. Yaklaşık 6 milyar dolar olarak tahmin edilen maliyeti ve yıllık 12 milyar metreküp gaz taşıyacağı hesaplanan 1872 kilometrelik boru

³⁷⁴ Yıldırım Turan, a.g.m. s. 149

³⁷⁵ Emre Erdemir, a.g.m. s.37

³⁷⁶ "Eastern Mediterranean Pipeline Project", <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020

hattının 1335 kilometresi deniz altından, 537 kilometresi ise karadan döşenmesi planlanmaktadır.³⁷⁷

GKRY Cumhurbaşkanı Anastasiades'in, Brüksel ve Washington'un desteğini vurguladığı proje Ankara'da rahatsızlık uyandırmıştır.³⁷⁸ Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy yaptığı açıklamada Doğu Avrupa'da keşfedilen doğal gazın değerlendirilmesi ve tüketilmesi için Avrupa pazarlarına iletilmesinde en ekonomik ve güvenli güzergâhın Türkiye olduğunu belirtmiştir. Bölgede kıyı uzunluğu en fazla olan Türkiye ile Kıbrıs'taki doğal kaynaklarında eşit hakkı bulunan Kıbrıs Türklerini görmezden gelen hiçbir projenin başarılı olamayacağını ifade ederek uluslararası toplumun dikkatini çekmek istemiştir.³⁷⁹ EastMed Projesine imzacı üç devletin lideri projenin Türkiye ya da bölgedeki başka ülkeye karşı olmadığını tarzında optimist söylemler dile getirse de Türkiye açısından durum bundan ibaret değildir. Ankara bu proje aracılığı ile Yunanistan, GKRY ve İsrail ittifakı tarafından çembere alınmaya çalışıldığını her seferinde ifade ederek projeye karşı çıkmaktadır.³⁸⁰

Projenin uygulanabilirliği konusunda Yunan medyası umutlu olsa da³⁸¹, projenin geleceği ile ilgili bazı soru işaretleri dile getirilmektedir. Öne sürülen en önemli sorunlardan biri projenin maliyetidir. Girit'in güneyinde deniz seviyesinden 3 kilometre derinliğe kadar inmesi dolayısıyla bazı teknik zorluklar içermekte ve bu yüzden yüksek maliyet gerektirmektedir. Projenin yüksek maliyeti, daha ucuz Rus veya Katar gazı ile rekabet konusunda özellikle petrol fiyatlarının düşük seyir gösterdiği zamanlarda sorun olacaktır. Bu durumda Yunanistan, İsrail'in Türkiye lehine petrol ve doğal gaz boru hattı konusunda

³⁷⁷Stelyo Berberakis, "Doğu Akdeniz-EastMed Doğal Gaz Boru Hattı Anlaşması Atina'da İmzalandı", 2 Ocak 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020

³⁷⁸Sarantis Michalopoulos, "EU Welcomes EastMed Gas Pipe Deal as "One Option" to Strengthen Energy Security", 3 Ocak 2020, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-welcomes-eastmed-deal-but-highlights-further-cost-benefit-analysis/>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020

³⁷⁹"SC-1, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un EastMed Projesine İlişkin Anlaşmanın İmzalanması Hakkındaki Soruya Cevabı", 2 Ocak 2020, http://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ili%C5%9Fkin-anlasmanin-imzalanmasi-hk-sc.tr.mfa, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020

³⁸⁰"Ankara'nın Karşı Olduğu Anlaşma İmzalandı", 2 Ocak 2020, <https://www.dw.com/tr/ankaran%C4%B1n-kar%C5%9F%C4%B1-oldu%C4%9Fu-anla%C5%9Fma-imzaland%C4%B1/a-51872597>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020

³⁸¹ Philip Chrysopoulos, "How Greece Will Benefit from EastMed Gas Pipeline", 1 Ocak 2019, <https://greece.greekreporter.com/2019/01/01/how-greece-will-benefit-from-east-med-gas-pipeline/>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

kararı değiştirme ihtimalinden endişe duymaktadır.³⁸² Maliyetinin rekabet edilebilir düzeyde olmadığı görölen proje siyasi nitelikte bir görünüm sergilemektedir. Ülkelerin uzun vadeli boru hattı sevkiyatı yerine esnek, hesaplı ve istediği zaman elde edebileceği sıvılaştırılmış doğal gazı (LNG) tercih etme ihtimali de göz önünde tutulmaktadır.³⁸³ İsrail ve GKRY gaz rezervinin miktarının bu maliyete cevap verip vermeyeceği diğer soru işaretlerinden biridir. Aynı zamanda EastMed Projesi imza töreninde hiçbir İtalyan temsilcinin olmaması, İtalya'nın projeye desteği konusunda soru işaretlerinin oluşmasına sebep olmaktadır. İtalyan bazı çevreci grupların projeye karşı oldukları³⁸⁴ ve bu ülkenin Türkiye ile karşı komşusu Libya'yı karşısına almak istemediği bilinmektedir. İtalyan Dışışleri Bakanı Di Maio, Yunanistan çıkışlı EastMed proje önerisinin maliyet ve inşaat aşamaları göz önünde bulundurulduğunda, benzerlerinin yanında orta ve uzun vadeli bir seçenek olamayacağını, inşaatı için gerekli sermayeyi çekebilmesinin yanında ekonomik olarak sürdürülebilir olabileceğinin kanıtlanması gerektiğini ifade ederek³⁸⁵ proje hakkında çok da iyimser bir görüş belirtmemiştir. BMDHS'ye göre boru hattının Türkiye ve Libya arasında karşılıklı olarak sınırlandırılan deniz alanından geçmesi bir sakınca oluşturmasa da³⁸⁶ her halükarda Türkiye veya Libya'nın rızasının alınması gerekmektedir. Sonuç itibariyle, Türkiye tercih edilmeyerek uzun bir deniz yolu güzergâhında döşenecek boru hattı ile Avrupa'ya gaz ulaştırma beklentisi ekonomik olmaktan öte Yunanistan cephesinin siyasi bir hamlesidir. Bu siyasi hamle ile Türkiye'nin bölgedeki politikalar konusunda elini zayıflatmak istenmektedir.

Maliyet ve inşaat süreci sebebiyle bazı kesimler tarafından ütöpik olarak değerlendirilen EastMed Boru Hattı Projesi yerine daha güvenli, ucuz ve hızlı bir şekilde pazarlara ulaştırma seğeneğini kullanmayan İsrail'in neden böyle bir tercihte bulunmadığına yönelik iki senaryo karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, EastMed projesini Türkiye'ye karşı

³⁸²Antonios M. Stratakis ve Theodore Pelagidis, "The Competitive Advantage of the Forthcoming Mediterranean Energy Hub and its Implementation Alternatives: the EastMed Pipeline or an LNG Terminals Network?", <https://www.haee.gr/media/5378/stratakis-pelagidis.pdf>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

³⁸³ "EastMed: Belirsizliklerle Dolu Boru Hattı Projesi", 3 Ocak 2020, <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

³⁸⁴ Cemal Aslan, "EastMed Projesi", 25 Ekim 2019, <https://kibrisvolkan.net/cemal-aslan-yazdi-eastmed-projesi-16787.html>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

³⁸⁵ "EastMed Orta ve Uzun Vadeli Bir Seçenek Olamaz", 18 Ocak 2020, <https://www.bik.gov.tr/eastmed-orta-ve-uzun-vadeli-bir-secenek-olamaz/>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

³⁸⁶ BMDHS 58. Madde: "Münhasır ekonomik bölgede, sahili bulunsun ya da bulunmasın bütün devletler ... petrol boruları döşeme serbestliğinden ... yararlanır."

bir blöf aracı olarak kullanarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki İsrail'in diğer hamlelerine vereceği sert tepkiyi azaltmayı amaçlayabilir. GKRY ile 2010 yılında eşit uzaklık yöntemine göre³⁸⁷ yaptığı MEB sınırlandırmasından memnun olmayan İsrail³⁸⁸ için Türkiye karşıtı politikaları sebebiyle Doğu Akdeniz'de yaptığı GKRY ile yaptığı MEB sınırlandırması ve Türkiye'den geçecek bir boru hattı yerine EastMed Boru Hattını tercih etmesi bu ülkeye pahalıya mal olmuştur. İsrail bölgede Türkiye'yi daha fazla sıkıştırarak Türkiye'nin büyük tepkisini çeken Kudüs'ün başkent ilan edilmesi, Golan Tepeleri'nin ilhakı konusunda elini güçlendirmek isteyebilir. İkinci bir ihtimal, Türkiye seçeneğini bir kenarda tutmak isteyen İsrail, EastMed'den başka alternatifi olmayan GKRY-Yunanistan ikilisine karşı bu projeyi bir koz olarak düşünerek bölgedeki hareket ve tercih alanını geniş tutmayı hedeflemiş olabilir.

2019 Libya Mutabakatı sonrası Yunanistan'ın İsrail ve GKRY arasındaki MEB alanları Türkiye ve Libya deniz yetki alanları tarafından kesilmiştir. Deniz altından dökünecek petrol borularının hattının kıyı devleti tarafından belirlenmesi ya da belirlenen güzergâhın kıyı devleti tarafından kabul edilmesinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.³⁸⁹ Her halukarda Türkiye'nin devre dışı bırakılmasının zorluğu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Genel anlamda İsrail; Gazze, Kudüs ve Doğu Akdeniz'deki tutumunu ve oyun bozucu varlığını kendisine yönelik olarak algıladığı Ankara'nın bölgedeki etkinliğini kısıtlama, hatta sonlandırmaya yönelik politikalar oluşturmaktadır.³⁹⁰ Bölgede Ankara'nın etkinliğini azaltmanın yolu karşıt blokta aktif olarak yer almaktır. İsrail 2010 yılından beri Yunanistan ve GKRY ikilisi ile ortak hareket ederek bölge politikalarını oluşturmaktadır.

³⁸⁷ Ömer Lütfi Taşçıoğlu, "GKRY'nin Münhasır ekonomik Bölge Anlaşmaları ve Petrol ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları", *Social Sciences Studies Journal*, Vol.4 Issue.26, 2018, s. 5699

³⁸⁸ Çağrı Erhan, "İsrail'in Türkiye Sempatisi", 17 Mayıs 2020, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/613628.aspx>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2020

³⁸⁹ Burak Şakir Şeker, a.g.m.

³⁹⁰ Haydar Oruç, "Türkiye'nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2018", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2018*, (Ed.) Burhanettin Duran ve diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2019, s. 168

3.4. Doğu Akdeniz Gaz Forumu Oluşturma Çabaları

Doğu Akdeniz ülkeleri Yunanistan-GKRY-Mısır veya Yunanistan-GKRY-İsrail şeklinde üçlü yürütülen diplomasiyi bir bütün olarak yürütmek ve Türkiye'nin karşısında daha güçlü görünmek için Yunanistan-GKRY-İsrail-Mısır ile bu ülkelerin etrafında toplanan diğer ülkelerin enerji bakanları Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu (DAGF) oluşturdular. 14 Ocak 2018 tarihinde Kahire'de, Yunanistan, Mısır, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, GKRY enerji bakanları, Dünya Bankası ve AB Komisyonu'nun da katıldığı toplantıda doğal gaz konusunda ortak vizyon ve amaçlar belirlenerek yakın işbirliği kurmak hedefiyle bu forumu oluşturma kararı almışlardır. Bu forumun müzakereleri 10 Ekim 2018'de Çıpras, Sisi ve Anastasiades'in Girit'te gerçekleştirdikleri zirvede başlamıştı.³⁹¹

Oluşumun ikinci toplantısı Temmuz 2019'da Kahire'de düzenlenmiştir. Toplantıya kurucu ülkelerin enerji bakanlarının yanında, ABD Enerji Bakanı ile AB Komisyonu, Fransa ve Dünya Bankası'ndan temsilciler katılmıştır.³⁹² Forumun temel hedefinin, arz ve talep konusunda üye ülkelerin yararlarına olacak şekilde bölgesel gaz piyasası oluşturulması olarak açıklanmıştır. Aynı zamanda, Doğu Akdeniz'de enerji üreten, tüketen ya da geçiş güzergâhlarından birinde olan herhangi bir devletin de foruma daha sonra üye olabileceği vurgusu yapılmıştır.³⁹³

Ocak 2020'de üçüncü zirvesi düzenlenen DAGF kuruluş tüzüğü, kurucu yedi bölge ülkesinin enerji bakanları tarafından parafe edilmiştir. Rum basınına göre Fransa'nın resmen foruma katılma isteğinde bulunduğu, ABD'nin daimi gözlemci statüsünde olacağı işaret edilmiştir.³⁹⁴

Yeni oluşumun hedefi; bölgesel bir gaz pazarı oluşturmak, altyapı maliyetlerini azaltmak ve rekabetçi fiyatlar sunmak gibi teknik meseleler olduğu belirtilse de bazı gözlemcilere göre oluşumun amacı, bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik Türkiye'den gelebilecek

³⁹¹ Sohbet Karbuz, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

³⁹² "Doğu Akdeniz Ülkeleri Kahire'de Gaz Forumu Kurmayı Kabul Etti", 25 Temmuz 2019, <https://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=25072019&id=f4907a7e-d39f-44fc-b3e9-41c5ab0c4250>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

³⁹³ M. Hakan Özçelik, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye'nin Bölgesel Sorunları: Osmanlı'dan Günümüze Doğu Akdeniz*, (Ed.) Mehmet Çelik ve Alev Duran, Hiper Yayınları, İstanbul, 2020, s. 69

³⁹⁴ "Doğu Akdeniz Gaz Forumu, Bölgesel Enerji İttifakına Dönüştü", 17 Ocak 2020, <https://www.kibrisgenctv.com/guney/dogu-akdeniz-gaz-forumu-bolgesel-enerji-ittifakina-donustu-h62344.html>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

hamleleri engellemektir. Örneğin Mısırlı enerji uzmanı Ramadan Ebu El Ala forumu, üye ülkelerin Doğu Akdeniz'deki arama çalışmalarını engellemek için Türkiye'den gelecek olası hamlelere karşı kurulmuş “bölgesel bir lobi” olarak tanımlamaktadır.³⁹⁵

Foruma katılmayan ya da davet edilmeyen Türkiye, Suriye, Lübnan, KKTC ve Libya olmadan bu oluşumun kapsayıcılığı ya da geleceği uzmanlar tarafından tartışılmaktadır. Suriye ve Libya'daki iç karışıklıklar, bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin bu ülkelerdeki iç savaşta farklı grupları desteklemesi ve bölgedeki var olan diğer tüm sorunlar çözülmeden oluşturulmak istenen forumdaki temsil sorununun çözülmesi zor görünmektedir. Lübnan ile İsrail'in arasındaki deniz yetki alanı anlaşmazlığı ile aralarındaki aşılması zor diplomatik sorunlar bu ülkenin forumdan soyutlanmasının sebebi olmaktadır. KKTC'nin de diplomatik tanınma sorunu foruma katılmamasının cevabıdır. Türkiye'nin durumu için İngilizce bir deyim olan “Elephant in the room” iyi bir benzetme olacaktır. Forumu oluşturan bölgedeki ülkeler için Türkiye odadaki fil konumundadır. Açmak gerekirse, Libya mutabakatına kadar Türkiye; Yunanistan-GKRY ve etrafında oluşan ittifakın tüm üyelerinin bildiği ama konuşmanın kolay olmadığı ya da konuşulmak istenmeyen bir meseleydi. İngilizce deyim olan “odadaki fil”, bölgede Türkiye ve diğerlerinin bölgedeki pozisyonunu anlatmak için uygun bir deyimdir.

3.5. Libya Mutabakatı Öncesi Türkiye'nin Tepki ve Faaliyetleri

Coğrafi olarak Türkiye, dünyadaki keşfedilmiş petrol ve doğal gaz rezervlerinin %75'inden fazlasına sahip enerji üreten ülkelerle enerji tüketici pazarı olan Avrupa'nın arasında bir köprü konumundadır. Bu ayrıcalıklı doğal konum Türkiye'ye enerji güvenliği bakımından hem fırsat hem de sorumluluklar sağlamaktadır. Türkiye, jeostratejik konumunun verdiği bu eşsiz rolü gereğince, enerji stratejisini geliştirerek, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney Enerji Koridorları arasındaki konumunu güçlendirmeyi hedeflemektedir.³⁹⁶

Bu önemli jeopolitik konumunun yanında Türkiye, Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasında iki şekilde anlaşmazlık yaşamaktadır. Birincisi,

³⁹⁵Mohamed Saied, “Kahire Merkezli Yeni Enerji Oluşumu Türkiye'ye Karşı mı Kuruldu?” 24 Ocak 2019, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/01/gas-regional-market-eastern-mediterranean-cairo-ankara.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

³⁹⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Turkey's Energy Profile and Strategy”, <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin KKTC'yi yok sayarak tüm ada adına hareket ederek bu ülkenin ve Türkiye'nin MEB alanı ile çakışacak bir şekilde geniş bir alanı Mısır, Lübnan ve İsrail ile ikili anlaşmalar yaparak kendi MEB alanını ilan etmeye teşebbüs etmesi, buralarda arama ve sondaj faaliyetlerine girişmesidir. Türkiye, Kıbrıs Rumlarının on yıllardır süren Kıbrıs sorununa bir çözüm buluncaya kadar deniz sondajını ertelemelerini talep etmektedir.³⁹⁷ Türkiye, Kıbrıslı Türklerle geliri paylaşmadan Kıbrıslı Rumların Ada'nın doğal kaynaklardan faydalanmaması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca GKRY'nin ilan ettiği MEB'in Türkiye'nin deniz yetki alanlarını ihlal ettiğini iddia etmektedir.³⁹⁸ Türk Dışişleri Bakanlığı; GKRY'nin ekonomik krizinden çıkış olarak yatırım fonu veya herhangi bir borçlanma planı için adanın ortağı Kıbrıs Türklerinin mevcut haklarını göz ardı ederek adanın doğal kaynaklarını teminat olarak sunması bölgede yeni bir krize yol açması muhtemel olarak adanın tek sahibi gibi davranmasının tehlikeli bir durum olduğunu belirtmiştir. Kıbrıslı Türklerin Ada'da azınlık statüsünde olmasına izin vermeyi düşünmeyen Türkiye, eşit şartlarda iki toplumun görüşmeye hazır olduğunu da belirtmiştir.³⁹⁹

İkincisi Yunanistan'ın; Girit, Kerpe, Kaşot, Rodos, Meis adalarını baz alarak eşit uzaklık yöntemine göre deniz yetki sınırlarını belirlemek istemesidir. Hem Yunanistan hem de Kıbrıs Rum Yönetimi, Doğu Akdeniz'de kendilerine maksimum avantaj sağlayan ve kendi tezlerine benzer şekilde, Avrupa Birliği tarafından hazırlatılan Sevilla Haritasını sınırlandırmada göz önünde bulundurmamaktadır.

Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölgedeki ülkelerle yaptığı sınırlandırma anlaşmalarına tepkisini göstermiştir. 2010 yılında İsrail ile yapılan anlaşma sonucunda Türk Dışişleri Bakanlığı, bu tür anlaşmaların kapsamlı çözüm sonrası iki toplumun kuracağı ortak hükümetin yapması gereken anlaşmayı Kıbrıslı Türkleri yok sayarak imza

³⁹⁷ Michael Theodoulou, "Turkey Rattles Sabres over Cypriot Natural Gas Drilling", <https://www.thenational.ae/world/mena/turkey-rattles-sabres-over-cypriot-natural-gas-drilling-1.376835?videoId=5754807360001>, 19 Eylül 2011, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020

³⁹⁸ Stefanos Evripidou, "Turkey Warns 15 Countries to Stay away from Cyprus Gas", [http://www.lawyersincyprus.com/news-read/turkey-warns-15-countries-to-stay-away-from-cyprus-gas-](http://www.lawyersincyprus.com/news-read/turkey-warns-15-countries-to-stay-away-from-cyprus-gas-1), 1 Ağustos 2012, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020

³⁹⁹No:83, "Statement Regarding the Claims of the GCASC on Hydrocarbon Resources in the Eastern Mediterranean", 23 Mart 2013, http://www.mfa.gov.tr/no-83_-23-march-2013_-statement-regarding-the-claims-of-the-gcasc-on-hydrocarbon-resources-in-the-eastern-mediterranean.en.mfa, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2020

çalışmalarının Rumların çözüme bakış açılarını gösterdiğini ve GKRY tarafından yapılan bu tarz anlaşmaların Türkiye için hükmünün olmadığını açıklamıştır.⁴⁰⁰

Türkiye Doğu Akdeniz konusunda ortak hareket edeceği aktör bulmakta zorlanırken, bölgedeki enerji kaynakları konusunda ilk işbirliğini KKTC ile yapmıştır. GKRY, Ağustos 2011 itibariyle Kıbrıs Ada'sının güneyinde enerji kaynakları konusunda kapsamlı araştırmalara başlamış, 15 Eylül'de ABD'li Noble ve İsraili Delek firmaları ile anlaşarak 18 Eylül'de "Afrodit" olarak isimlendirdiği 12. parselde sondaj işlemine başlamıştır. BM 66. Genel Kurulu'nda görüşme ve temaslarda bulunmak için New York'ta olan KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile Türkiye Başbakanı Erdoğan 21 Eylül'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalamışlardır. Anlaşmanın ardından TPAO'ya petrol ve doğal gaz arama izni verilmiştir. Türkiye'ye ait Koca Piri Reis Gemisi sismik veri çalışmalarını Kıbrıs Adası'nın güneyinde "G" noktası olarak adlandırılan bölgede yapmıştır.⁴⁰¹ Gemi, belirtilen bölgede, 40 günlük çalışma sonucunda 4 bin kilometrekare alanda veri toplamıştır.⁴⁰²

Bu süreçten sonra Türkiye, bölgede Yunanistan-GKRY ikilisinin oldubittilerine engel olmak için mücadele içine girmiştir. Bu mücadele çerçevesinde, GKRY'nin tek taraflı olarak ilan ettiği MEB alanında çalışma yapan şirketleri kara listeye alacağını beyan etmiş hem de GKRY adına çalışma yapan şirketlerin kendisinin ve KKTC'nin Türkiye'ye yetki verdiği MEB alanlarındaki çalışmaları donanması vasıtasıyla engellemeye çalışmıştır. Örnek verecek olursak, GKRY ile anlaşan İtalyan ENİ firmasına ait "Saipem 12000" gemisinin Türkiye ve KKTC MEB alanında doğal gaz arama teşebbüsü Şubat 2018'de Türk Donanması tarafından engellenmiştir.⁴⁰³ Türkiye'nin buna benzer faaliyetleri GKRY ile arama ve sondaj anlaşması yapan firmaların Türkiye KKTC ile çakışan sahalarda rahat çalışmasının önüne geçmiştir. 2020 yılının başlarında ABD'li Exxon

⁴⁰⁰ Nasuh Uslu, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası 2010", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (Ed.) Burhanettin Duran ve Diğerleri, Seta Yayınları, Ankara, 2011, s. 250

⁴⁰¹ Sina Kısacık, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Yatakları: Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Sahası mı?", 16 Ağustos 2013, <http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogu-akdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020

⁴⁰² "Piri Reis Sismik çalışmalarını tamamladı", 2 Kasım 2011, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/piri-reis-sismik-calismalarini-tamamladi-19150231>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020

⁴⁰³ Sina Kısacık ve Fahri Erenel, "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması - The Permanent Structured Cooperation (PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt.2 Sayı.1, 2019, s. 66

Mobil, Fransız Total ve İtalyan ENI firmalarının petrol fiyatlarındaki düşüşü gerekçe göstererek faaliyetlerini askıya almasının⁴⁰⁴ arka planında Türkiye'nin caydırıcı tavrının olduğu gerçektir.

Bu süreçle birlikte Türkiye petrol arama çıkarma konusunda eksikliklerini giderme yoluna girmiş üç sondaj ve iki sismik araştırma gemisi edinmiştir. Barbaros Hayrettin Paşa Sismik Araştırma Gemisi, Oruç Reis Sismik Araştırma Gemisi, Fatih Sondaj Gemisi, Yavuz Sondaj Gemisi⁴⁰⁵ ve 2020 yılının başlarında alınan 11.400 metre derinliğe, 3.000 metre sondaj açabilme kapasitesine sahip altıncı nesil ultra deniz sondaj gemisi olan ve yakın zamanda faaliyete geçmesi planlanan Kanuni Sondaj Gemisi⁴⁰⁶ Türkiye'nin son yıllarda edindiği ve bölgede faaliyet gösteren milli gemileridir.

Türkiye 12 Mart 2013'te Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlere nota vererek Türk kıta sahanlığını deklare etmiştir. 32 derece 16 dakika 18 saniye Doğu meridyeninin batısı ile 28 derece Doğu boylamının doğusunda ve Mısır kıyısı baz alınarak oluşturulan orta hattın kuzeyinde kalan bölge kıta sahanlığı ve MEB olarak ilan edilmiştir. 18 Mart 2019'da BM'ye verilen nota ile sınırlar teyit edilmişti. 13 Kasım 2019'da verilen başka bir notada Türk kıta sahanlığının batı hattının Yunan adalarının karasularından geçtiği ve adaların Türk kıta sahanlığının önünü kapatamayacağı bildirilmiştir.⁴⁰⁷

Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerine karşı sesler yükselse de bu ülkenin deniz alanını daraltıcı eylemlere sessiz kalması beklenmemelidir. Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri ve üst düzey Türk yöneticilerinin beyanatları bu durumu desteklemektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan "Ben yaptım oldu" mantığı ile yapılanlara izin vermemekte kararlı olduklarını, bölgede bulunan hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı ve kendi

⁴⁰⁴ "Son Dakika: Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Hayalleri Suya Düştü! Şirketler Arama Faaliyetlerini Durdurdu...", 8 Mayıs 2020, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/05/08/son-dakika-rum-yonetiminin-dogu-akdeniz-hayalleri-suya-dustu-sirketler-arama-faaliyetlerini-durdurdu>, Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2020

⁴⁰⁵ "İşte Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Boy Gösteren Yerli Araştırma Gemileri", 30 Ocak 2020, <https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2020/01/30/iste-turkiyenin-dogu-akdenizde-boy-gosteren-yerli-arastirma-gemileri>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020

⁴⁰⁶ "Kanuni Sondaj Gemisinin Taşucu'ndaki Bekleyişi Sürüyor", 7 Haziran 2020, <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/78525730-kanuni-sondaj-gemisinin-tasucundaki-bekleyisi-suruyor>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020

⁴⁰⁷ Cihat Yaycı, "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmasının Sonuç ve Etkileri", *Kriter Dergi*, Yıl 4, Sayı 42, Ocak 2020, <https://kriterdergi.com/yazar/cihat-yayci/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020

hakları konusunda mücadeleye devam edeceklerinin mesajını sıklıkla dile getirmektedir.⁴⁰⁸

3.6. Türkiye-Libya Mutabakatı ve Mutabakat Sonrası Gelişmeler

17 Mart 2011 tarihli ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile başlayan askeri müdahale ile Libya'daki çok da güçlü olmayan merkezi yapı, farklı güçlerin rol aldığı bir bölünme yaşadı. 2014 seçimleri ile birlikte doğuda Tobruk ve batıda Trablus olarak iki blok çevresinde uluslararası bir kümeleşme ile rekabet yaşanmaya başlandı.⁴⁰⁹ Ülkede, iki ayrı parlamento ve hükümetin bulunduğu kaotik ve anarşik bir ortam oluştu.⁴¹⁰

Libya, Ortadoğu'daki isyan hareketlerinin iç savaşa dönüştüğü ülkelerden biridir. Devrimlerin meydana getirdiği rekabet ortamının etkisiyle bölgesel ve küresel aktörlerin nüfuz mücadelesi vermeleri ile birlikte Libya'daki bölünmeye taraf oldukları söylenebilir. Libya'daki kutuplardan Tobruk merkezli yönetime destek vermekle gündeme gelen Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Ürdün; Trablus merkezli yönetime destek vermekle gündeme gelen Türkiye ve Katar'dır.⁴¹¹

Libya'daki atmosfer de Doğu Akdeniz'deki ile benzerlik taşımaktadır. Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ı destekleyen aktörlerin Hafter'in etrafında toplandığı görülmektedir. Hafter güçleri Nisan 2019'dan itibaren Birleşik Arap Emirlikleri'nin askeri malzeme desteği ve Rus Wagner paralı askerleri sayesinde özellikle Eylül sonrası önemli ilerlemeler kaydederek UMH güçlerini sıkıştırmışlardı. Türkiye, 27 Kasım'da UMH ile imzaladığı Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası ve kısa süre sonra Libya'da sahaya inmesi güç dengesini değiştiren unsur olmuştur.⁴¹²

⁴⁰⁸ "Atina Libya'yı Tehdit Etti Erdoğan "Zillete Boyun Eğmeyiz" Dedi", 30 Kasım 2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/yunanistan-libyayi-tehdit-etti-erdogan-zillete-boyun-egmeyiz-dedi/5187576.html>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020

⁴⁰⁹ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, "Libya krizi ve Akdeniz'de Derin Jeopolitik Dönüşüm", 27 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/libya-krizi-ve-akdeniz-de-derin-jeopolitik-donusum/1685395>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁴¹⁰ Furkan Polat, "Libya 2015", (Ed.) Kemal İnâat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yılığ 2015*, Açılım Kitap, İstanbul, 2016, s. 385

⁴¹¹ Furkan Polat, "Libya 2015", s. 391

⁴¹² Burhanettin Duran, "Libya'da Denge Değişiyor mu?", 17 Nisan 2020, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/04/17/libyada-denge-degisiyor-mu>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020

Dünya coğrafyasının eğimli duruşu sebebi gereğince diyagonal hatların oluşturulması prensibiyle Türkiye ana karasının karşılıklı olarak Libya sahilleriyle komşu olması muhtıra ile gerçekleşmiştir. Böylelikle Türkiye, Doğu Akdeniz’de kendisini devre dışı bırakacak oldubitti (fait accompli) girişimlerin önüne geçmiştir.⁴¹³ Libya’nın ise Yunanistan’ın tek yönlü hamlesiyle kendisine bırakılması muhtemel alandan çok daha fazla deniz yetki alanı olmuştur.⁴¹⁴

Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019’da imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Türkiye’nin bölgedeki diplomatik izolasyonunu kırma konusunda atılan bir adımdır. Yunanistan, İsrail, Mısır ve GKRY gibi bölge ülkelerinin ortak hareket ederek diplomatik anlamda Türkiye’yi yalnız bırakarak bu ülkenin bölgedeki haklarını minimize etmeye yönelik adımlar karşısında gerçekleştirilen diplomatik hamledir. Bu anlaşma ile Türkiye, deniz yetki alanını 186.000 kilometrekare olarak belirlemesinin yanında Yunanistan’ın GKRY ve Mısır⁴¹⁵ ile yapmayı planladığı sınırlandırma anlaşmasının önüne geçmiş oldu ya da yapılsa da bu tarz anlaşmaları şimdiden etkisiz kıldı. Yunanistan-GKRY ikilisinin tezlerine göre Türkiye’ye bırakılmayı planlanan 41.000 kilometrekare gibi daracık bir alana sıkıştırılmayı da engellemiştir. Türkiye’nin bu diplomatik hamlesinin KKTC ile 2011 yılında imzaladığı deniz yetki alanlarının sınırlandırma anlaşmasından itibaren bölgede yaptığı ilk sınırlandırma anlaşması olması bakımından önemlidir.

Türkiye ile Libya’nın kıyıdaşlığı konusunda sesler çok daha önce yükselmeye başlamasına rağmen 2011’den sonraki süreçte Libya’nın maruz kaldığı iç savaş bu sürecin ilerlemesini engellemiştir. 7 Mart 2006’da Libya ile müzakerelere başladığını duyuran Yunanistan istediği haritayı çizebilmek için hem Mısır hem de Libya ile çok sayıda görüşme gerçekleştirse de istediğini elde edememiştir.⁴¹⁶ Libya’daki iç savaş

⁴¹³ Mesut Hakkı Caşın, “Türkiye-Libya Anlaşmasının Hukuki ve Stratejik Boyutları”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270> , 9 Aralık 2009, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020

⁴¹⁴ İlhan Sağsen, a.g.m.

⁴¹⁵ Yunanistan, Mısır ile 2009 yılından bu yana Münhasır Ekonomik Bölge sınırlandırma anlaşması yapma çabasıdadır ve Ağustos 2020’de Türkiye’nin net bir şekilde reddettiği bu tarz bir anlaşma yapmışlardır. Kaynak için bkz: Dinçer Bayer, “Doğu Akdeniz Deniz Alanının Tarihi Geçmişi, Türkiye’nin Ulusal Menfaatleri ve Uluslararası Hukuk Uygulamaları Kapsamında Bir Jeopolitik Analiz”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, 2019, s. 402

⁴¹⁶ Asya Karagül, “Türkiye’den Yeni Sykes-Picot’a Libya Darbesi”, 30 Kasım 2019, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2920443-turkiyeden-yeni-sykes-picota-libya-darbesi>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020

ortamından kaynaklanan boşlukta Yunanistan Girit ve civarındaki ada ve adacıklar dolayısıyla tek taraflı avantaj elde etmeye çalışarak Libya'nın Akdeniz'deki hakları aleyhine 39 bin kilometrelik bölgeyi kendi deniz alanı olarak ilan etmiştir.⁴¹⁷ Yunanistan, Libya ile anlaşmaya varmadan bu ülkeye ait deniz sahalarına içeren, Girit Ada'sının güneybatısındaki alanlarda Exxon Mobil ve Total şirketlerine 1 Ekim 2019'da hidrokarbon arama lisansını vermesi⁴¹⁸ Ulusal Mutabakat Hükümeti'nde rahatsızlık uyandırmıştı.

Mutabakat ile hem Türkiye hem de Libya büyük kazanımlar elde etmiştir. Birincisi, deniz yetki alanlarını birleştirerek oluşturdukları hat Yunanistan'ın bölgedeki faaliyetlerine set olmuş, muhtemel bir Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasına engel olunmuştur. Ayrıca AB'nin hazırladığı ve Yunanistan'ın tezlerini yansıtan Türkiye'yi 41.000 kilometre kare bir deniz alanına sıkıştırmaya yönelik plan ortadan kaldırılmıştır. Benzer bir şekilde Libya'nın da münhasır ekonomik bölge alanı daha fazla olmuştur. Ayrıca mutabakat ile Yunanistan ve GKRY ikilisi kendi tezlerine göre belirlediği ya da belirlemeye çalıştığı yetki alanları üzerinde savunma pozisyonunda olmaya mecbur bırakılmış, Yunanistan'la olası müzakereler konusunda Türkiye'nin eli güçlenmiştir.

Türkiye-Libya muhtırasına giden süreçten öte muhtıra sonrası aktörlerin tutumu üzerinde durmak bölgedeki değişen dengeleri anlama yolunda daha sağlıklı olacaktır. Muhtıradan sonraki süreçte Türkiye, Libya'nın BM tarafından tanınan meşru hükümeti Ulusal Mutabakat Hükümeti ile ilişkilerini birçok açıdan geliştirmiştir. Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası, Türkiye ve Libya'nın aynı tarihte imzaladıkları Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nın tamamlayıcısı niteliktedir. Bölgede Türkiye karşıtı güçlerin etrafında toplandığı Hafter'in başarılı olması ve UMH'ye zarar vermesi yapılan anlaşmayı geçersiz kılma riskini getirebilecektir. Bu sebeple Türkiye iç politikasında bazı kesimlerin Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'na onay verirken Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası'na karşı çıkması bu iki muhtıranın birbirinin

⁴¹⁷ Gül İnal, "Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye ve Libya", 12 Aralık 2019, <https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdeniz-enerji-denkleminde-turkiye-ve-libya/>, Erişim Tarihi: 9 Haziran 2020

⁴¹⁸ Muhittin Ataman ve Mehmet Çağatay Güler, "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Gelişmeleri", *2019'da Türkiye*, (Ed.) Nebi Miş ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 139

tamamlayıcısı olduğunun anlaşılmasını anlamına gelmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının korunması için Libya ve Libya'daki UMH hayati önem taşımaktadır. Diğer bir anlatımla, olaylara bir bütün olarak yaklaşarak şu sonuca varılmalıdır: İlgili muhtıralarla birlikte Libya, Türkiye için Libya'dan çok daha fazlasıdır. Mutabakatlar sonucu, Doğu Akdeniz'deki Türkiye karşıtı aktörlerin Hafter güçlerine desteği daha da artmıştır. Türkiye, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin desteklenmesi için yoğun çaba göstermelidir. UMH'nin düşmesi Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki jeopolitik rekabette yeniden savunmacı rolüne büründürerek bölgede yalnız bırakacaktır. Uluslararası İlişkilerde her kazanımın ekonomik olsun askeri olsun bir bedeli vardır. Doğu Akdeniz'de milli çıkarları için Türkiye'nin Libya konusunda üretilen politikalar doğru analiz sürecinden geçirilmelidir. Kısacası, Türkiye'nin Libya'da askeri inisiyatifte bulunması ile iki ülke arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasının kalıcı hale getirilmesi hedeflenmektedir. 3 Ocak 2020 tarihinde Türkiye Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak yürürlüğe giren Libya'ya asker gönderme tezkeresi ile birlikte Türkiye bu ülkede olumlu başarı ve kazanımlar elde etmiştir.

Türkiye-Libya mutabakatları sonrası bölgedeki diğer aktörlerin tutumu ve mutabakata tepkileri sert olmuştur. Yunanistan, GKRY, Mısır, Fransa, BAE söz konusu anlaşmaların “üçüncü ülkelerin egemenlik haklarına müdahale gerekçesiyle “uluslararası hukuka aykırı” olduğunu ilan etmişlerdir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Antlaşması'nı Girit Adası'nı yok saydığı gerekçesiyle “uluslararası hukuka ve mantığa aykırı” olduğunu dile getirerek tepkisini ortaya koymuştur. Bu ülke anlaşmalara tepki olarak Libya'nın Atina büyükelçisini persona non grata (istenmeyen kişi) ilan ederek sınır dışı etme kararı almıştır.⁴¹⁹ Berlin'de 19 Ocak 2020 tarihinde düzenlenen Libya konulu konferansın hemen öncesinde Hafter'in Yunanistan'a “ani ve gizli” bir ziyaret gerçekleştirmesi ve Başbakan Miçotakis ile Dışişleri Bakanı Dendias ile görüşmesi Türkiye'nin tepkisiyle karşılanmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Yunanistan'ı düşmanımın düşmanı dostumdur anlayışı ile hareket

⁴¹⁹ İsmail Şahin, a.g.m.

ettiğini, Hafter'i ülkesine çağırarak kendi ulusal gündemini ön plana çıkardığını, Libya'ya barış getirme yönündeki çabaları sabote ettiğini ifade etmiştir.⁴²⁰

Bölgedeki diğer aktörlerden İngiltere, Libya'ya dış güçlerin müdahalesini azaltmaya çalıştığını ve Türkiye'nin bu konuda adımlarının İngiliz hükümetini zor durumda bırakacağı yönünde görüş belirtmiştir.⁴²¹ GKRY, Libya ile Türkiye arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasının egemenlik haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru yoluna gitmiştir. ABD Yunanistan büyükelçisi Geoffrey Pyatt mutabakata Washington yönetiminin karşı olduğunu ifade etmiştir. AB Komisyonu Başkanı Ursula Von der Leyen Türkiye'nin eylemlerini kabul edilemez bulduklarını belirterek Yunanistan'ın yanında olduklarını söylemiştir. Denizden karşı komşusu Libya konusunda hassas olan İtalya kendisini UMH yanında konumlandırmasına karşın mutabakat sonucunda Hafter ile görüşebileceklerini ifade etmiştir.⁴²² İsrail Dışişleri Bakanlığı 4 Aralık 2019'da resmi Twitter hesabından yaptığı kısa açıklama ile Atina ile işbirliğine önem verdiklerini, Yunanistan'ın deniz yetki alanlarına tam destek verdiklerini ve bu hakları ihlal edecek her türlü girişimin karşısında olduklarını belirtmişlerdir.⁴²³ Türkiye ile Libya UMH arasında imzalanan mutabakat muhtıraları karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) başvuran Mısır, başvuru mektubunda mutabakatların "hukuki dayanaktan yoksun olduğunu" ileri sürerek Libyalı taraflarca 17 Aralık 2015'te imzalanan Suheyat Anlaşmasına⁴²⁴ aykırı

⁴²⁰ Ahmet Furkan Mercan, "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan Yunaistan'a "Hafter" Tepkisi", 18 Ocak 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/libya/disisleri-bakani-cavusoglundan-yunanistana-hafter-tepkisi/1706921>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020

⁴²¹ "Türkiye-Libya Anlaşması İngilizleri Rahatsız Etti: Hoş Karşılanmayacak", 12 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-libya-anlasmasi-ingilizleri-rahatsiz-etti-12713089-haberi/>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020

⁴²² Mehmet Akif Ersoy, "Doğu Akdeniz ve Libya Meselesi Nedir, Ne Değildir?", 15 Aralık 2019, <https://www.haberturk.com/yazarlar/mehmet-akif-ersoy-2548/2549600-dogu-akdeniz-ve-libya-meselesi-nedir-ne-degildir>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020

⁴²³ "Israel Foreign Ministry" Resmi Twitter Hesabı, 4 Aralık 2019, <https://twitter.com/IsraelMFA>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴²⁴ Skhirat Antlaşması olarak bilinen Libyan Political Agreement, 2011 yılında Kaddafi'nin öldürülmesi üzerine Libya'da bozulan siyasi birliğin ve dağılan hükümetlerin yeniden kurulması için ülkedeki partilerin bir araya gelerek imzaladığı mutabakattır. 2015 yılında BM aracılığı ile imzalanan bu mutabakat Libya'da Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasını öngörüyor. Fas'ın Skhirat kentinde imzalandığı için Skhirat Antlaşması olarak adlandırılmıştır.

Anlaşma maddeleri için: "Libyan Political Agreement", <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>, 17 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020

olduğunu iddia etmiştir.⁴²⁵ Anlaşmanın 8. maddesi gereğince, Libya Başbakanı Al Sarraj'ın uluslararası anlaşma imzalama yetkisinin bulunmadığını iddia etmiştir.⁴²⁶ Libya UMH ise mutabakat muhtıralarıyla ilgili olarak BMGK'ya sunduğu mektupta, mutabakatların Suheyrat anlaşmalarına aykırı olmadığı, Libya'nın dünyadaki herhangi bir ülke ile anlaşma hakkına sahip olduğunu ve bu durumun uluslararası hukuk ile teminat altına alındığı ifade edilmiştir. Mısır'ın tavrını ise Libya'nın iç işlerine karışma olarak nitelendirmiştir.⁴²⁷

2020 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Libya Ordusunun Hafter karşısında başarı kazanması üzerine Yunanistan farklı bir endişe içine girmiştir. 2014 yılından beri Hafter güçlerinin elinde olan ve kritik öneme sahip Vattiye Askeri Hava Üssü'nün ele geçirilmesi gibi sonuçlar getiren UMH'nin başlattığı operasyon ile UMH Trablus'un batısındaki kentlerde üstünlüğü ele geçirmeye başlamıştır. Afrika'nın jeopolitik bakımından en önemli ülkelerinden olan Libya'da Türkiye'nin askeri desteği ile dengelerin değiştiği bir gerçektir. Barış Fırtınası adı verilen operasyonun başarılı sonuçlar vermesi üzerine Batı basınına yansıdığı bir şekilde Türkiye'nin yakın gelecekte Libya'da sözü geçen bir ülke olacağı söylentisi Yunan kamuoyunda Yunanistan'ın güneyden kuşatılacağı iddiasının ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴²⁸ Yunan medyasında benzer bir çevrenme iddiası Türkiye-Arnavutluk askeri işbirliği dolayısıyla ortaya atılmıştır. Arnavutluk'taki Avlonya donanma üssünün modernizasyonunun Türkiye tarafından finanse edilmesi ile Ege ve Girit'ten sonra İyon Denizi'ndeki Türk varlığı ile birlikte Türkiye'nin Yunanistan'ı tamamen çevreleyeceği algısına kapılmışlardır.⁴²⁹ Tarihten gelen alışkanlıklarla Türkiye aleyhine genişleme konusunda isteğini sürdüren Yunanistan, Doğu Akdeniz'de maksimalist yaklaşımına ulaşmak istemektedir ve Türkiye karşısında tedirgin ve şüpheli davranmaktadır.

⁴²⁵ Aydoğan Kalabalık, "Mısır Yönetiminden Türkiye-Libya Mutabakat Muhtıralarına Karşı Hamle", 18 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-yonetiminden-turkiye-libya-mutabakat-muhtiralarina-karsi-hamle/1677507>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴²⁶ Sevil Erkuş, "Komşuları Panikleten Harita", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/komsulari-panikleten-harita-41386108>, 30 Kasım 2019, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2020

⁴²⁷ "Libya'dan son dakika Türkiye Hamlesi! ABD'den Sürpriz Açıklama Geldi!", 21 Aralık 2019, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2927016-libyadan-son-dakika-turkiye-hamlesi-abdden-de-surpriz-aciklama-geldi>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴²⁸ İsmail Şahin, a.g.m.

⁴²⁹ "Turkey Besieges Greece from Ionian, Cretan&Aegean-Reconstructs Its Naval Base in Avlova", 27 Mayıs 2020, https://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/toyrkia/882108_i-toyrkia-kyklonei-tin-ellada-apo-ionio-kritiko-aigaio-anakataskeyazei, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020

Haziran 2020 boyunca Yunanistan'daki askeri yetkililer tarafından dile getirilmeye başlayan sert unsurlar içeren söylemler, son zamanlarda hem Doğu Akdeniz'de hem de Libya'da Türkiye'nin istediğini elde etmeye başlaması ile Yunanistan'ın zor durumda kalmasının bir sonucudur. Tüm bunlarla birlikte, sıklaşan bu tarz söylemler üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı'nun bu söylemleri "kuru sıkı" olarak nitelendirmiştir. Bunun üzerine 12 Haziran'da Yunanistan Başbakanı Atina'daki Delfon 20 Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmada ilk kez Türkiye ile deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda diyaloga açık olduklarını belirtmiştir. Yunanistan Başbakanının gerilimi düşürme yoluna girmesi sert güç unsurları bakımından destek bulmayacaklarının farkında olmalarının bir sonucudur.⁴³⁰ Yunanistan eski dışişleri Bakanı Dora Bakoyannis'in dediği gibi Atina'nın diplomatik olarak yalnız olmadığı, savaş durumunda ise hiçbir ülkenin kendisini Yunanistan için feda etmeyeceğidir.⁴³¹

Türkiye'nin Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile ilişkileri bu süreçte ilerleme göstermiştir. UMH'nin Hafter güçlerine karşı başarılı harekâtları devam ederken UMH lideri Fayez El Sarrac Haziran 2020'de Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Türkiye'ye ülkesindeki sorunla ilgili tarihi misyon içeren ve cesaretli tavrından dolayı teşekkür eden Sarrac, Libya'nın yeniden imarı sürecinde Türk şirketleri bu ülkeye davet etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan hem Doğu Akdeniz'deki doğal kaynaklardan yararlanmak üzere arama ve sondaj hem de Libya topraklarında işbirliğini genişletme hususunda anlaşmaya vardıklarını ifade etmiştir.⁴³² Ayrıca Türkiye, Libya ile vardığı anlaşma kapsamında bu ülkede petrol arama faaliyetlerine 2020 sonbaharında başlamayı planlamaktadır.⁴³³ İç savaş öncesinde küresel petrol üretiminin yüzde üçünü gerçekleştiren ve Afrika kıtasındaki en büyük petrol rezervine sahip ülke konumundaki

⁴³⁰ Burhanettin Duran, "Merkel, Macron ve Miçotakis'i İkna Edebilir mi?" 13 Haziran 2020, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/06/13/merkel-macron-ve-micotakisi-ikna-edebilir-mi>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

⁴³¹ "Yunanistan Eski Dışişleri Bakanı Bakoyannis: Türkiye ile Savaşa Girsek Yalnız Kalırız", 10 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/yunanistan-eski-disisleri-bakani-bakoyannis-12705263-haberi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

⁴³² "Erdoğan: Doğu Akdeniz'de Libya'yla İşbirliğimizi Genişletmeyi Hedefliyoruz", 4 Haziran 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52919009>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

⁴³³ "Bakan Dönmez: Libya ile Anlaşma Kapsamında 3-4 Ay İçinde Petrol Arama Faaliyetlerine Başlayacağız", 30 Mayıs 2020, <https://tr.euronews.com/2020/05/30/bakan-donmez-libya-ile-anlasma-kapsaminda-3-4-ay-icinde-petrol-arama-faaliyetlerine-baslay>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

Libya⁴³⁴ ile varılan tüm anlaşmalar önem arz etmektedir. Bu ülke ile Türkiye'nin tarihi, ekonomik ve siyasi olarak ortak noktaları ve işbirliği yaparak giriştikleri faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda iki ülkenin de birbirileri için ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Mutabakatların kazanımları hem Libya hem de Türkiye'nin milli çıkarları açısından oldukça önemlidir.

Harita 15: Libya Mutabakatı sonrası Türkiye ve Libya kıta sahanlığı

Kaynak: Nazlı Yüzbaşıoğlu ve Tuğrul Çam, “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Kıta Sahanlığımızda Bizden İzinsiz Çalışma Yapan Olursa Engelleriz”, 11 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakani-cavusoglu-kita-sahanligimizda-bizden-izinsiz-calisma-yapan-olursa-engelleriz/1670184>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

Mutabakat sonrası Türkiye bölgedeki haklarını korumak için çeşitli adımlar atmaya devam etmiştir. Temmuz 2020’de Türkiye’nin sismik araştırma gemisi olan Oruç Reis Gemisi’nin Meis Adası’nın güney ve doğusunda sondaj faaliyetlerinde bulunacağı

⁴³⁴ “Üst Üste Dikkat Çeken Hamleler! Türkiye’nin Savaşta Yeri Sağlamlaştı”, 11 Haziran 2020, <https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2984234-ust-uste-dikkat-ceken-hamleler-turkiyenin-savastaki-yeri-saglamlasti>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

bölgede navtex⁴³⁵ ilan etmesi Yunanistan'da tepkiyle karşılanmıştır. Atina, Meis Adası'nın kıta sahanlığının ihlal edildiği iddiasıyla karşı navtex ilan etmiş ve donanmasını Ege'de alarma geçirmişti. Ardından Ankara, adaların kıta sahanlığı olmadığı prensibiyle hareket ederek Yunanistan iddiasını yalanlamış ve bölgeye 15 savaş gemisi göndermiştir.⁴³⁶ GKRY'de bulunan Yunanistan Genelkurmay Başkanı ülkeye acil bir şekilde geri dönmüştür. ABD mevkidaşı ile görüşen Yunanistan Savunma Bakanı görüşmede “güçlü savunma işbirliğini” ele alarak destek arayışlarında bulunmuştur. Kısacası Türkiye önleyici bir politika üreterek bölgede rekabet içerisinde olduğu Yunanistan'a karşı bir hamle yapmıştır.⁴³⁷ Bu süreçten sonra Türkiye ve Yunanistan arasında ihtilafli deniz alanında sular daha da ısınmaya başlamış, iki ülke de bölgenin kendilerine ait olduğunu ispatlamak amacıyla sıklıkla navtex ilanında bulunmuştur.

3.7. Bölge Dışı Aktörler ve Bu Aktörlerin Pozisyonları

Küresel güçler enerji güvenliklerini sağlamanın yolunu, enerji arzını sağlayan bölgelerin ve ülkelerin siyasi yapısını şekillendirmede görmüşlerdir. Küresel güç olan Rusya ve bu ülkenin etki alanı Orta Asya ve Hazar bölgesi hariç olmak üzere enerji kaynakları açısından zengin olan diğer bölgelerdeki siyasi yapıların sürekli olarak şekillendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Venezuela, Ortadoğu ülkeleri gibi bölgelerdeki siyasi iktidarları kendilerine yakın bir oluşuma göre değiştirme gayretleri; İran'a yönelik ambargo, uluslararası tecrit ve baskı gibi uygulamalar bunlara örnektir. Benzer bir şekilde Doğu Akdeniz'de de bölge dışı küresel aktörler siyasi yapıyı şekillendirme gayretindedirler. Yunanistan ve GKRY, bölgedeki dengeyi lehlerine çevirmek için meseleyi uluslararası boyuta taşımaya büyük çaba gösterdikleri ortadadır. Üyesi oldukları Avrupa Birliği'nin hem siyasi hem de ekonomik olarak desteğini görmektedirler. ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi güçlerin de bölgede olmasının ellerini güçlendirdiği için bu güçlerle ittifak yapmakta ya da ittifak arayışı içerisinde olmaktadır.

⁴³⁵ Navtex, meteoroloji tahminleri, seyir bilgileri, aciliyet, emniyet ve denizde çalışma yapılan sahalara ilgili denizcilere bilgi veren haberleşme sistemidir. Deniz kuvvetleri, eğitim ve tatbikat bilgilerini önceden duyurarak ilgili sahalara girilmemesi uyarısında bulunmaktadır.

⁴³⁶ Burhanettin Duran, “Doğu Akdeniz Geriliminde Kısa Mola”, 24 Temmuz 2020, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/07/24/dogu-akdeniz-gerilimine-kisa-mola>, Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2020

⁴³⁷ “Türkiye'nin Akdeniz'de NAVTEX İlanı sonrası Yunanistan Savunma Bakanı, ABD Savunma Bakanı'nı Aradı”, 22 Temmuz 2020, <https://www.haberler.com/abd-ve-yunanistan-savunma-bakanlari-telefonda-13439828-haberi/>, Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2020

3.7.1. Avrupa Birliği

Bölgenin enerji kaynaklarının yanında mülteci sorunu, bölge ve çevresinde yoğunlaşan terör örgütlerinin faaliyetleri gibi sebepler dolayısıyla Doğu Akdeniz, başta İtalya ve Fransa olmak üzere Avrupa devletleri açısından aynı zamanda bir güvenlik meselesi durumundadır. Avrupa Birliği'nin Akdeniz'e yönelik bilinen özel ilgisinin nedenleri arasında kıtanın güney sınırını oluşturan bu denizin diğer tarafından gelen göçmen dalgasından kıtayı olabildiğince uzak tutmaktır. AB'nin bölge ülkelerine ilgisinin bir diğer sebebi ise enerji güvenliği konusundaki hassasiyetidir. AB, son 10 yıldır Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz kaynakları ile yaşanan deniz yetki alanı anlaşmazlıklarına yakın ilgi göstermektedir.

2004 yılında açıklanan AB Komşuluk politikası ile AB'nin hem doğu hem de güney bölgelerinde istikrar, güvenlik ve refahın desteklenerek teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Akdeniz'e yönelik ilgisi her zaman olan Avrupa ülkelerinin bölgede varlığı tespit edilen enerji kaynakları ile bölgeye olan ilgisi farklı bir yönde daha gelişmeye başlamıştır. Doğal gaz tedariki konusunda Rusya üzerinde jeopolitik endişeleri bulunan AB için Norveç, güvenilir tedarikçi olmasının yanında kaynakların tükenmesi gibi bir gerekçeyle ileriki zamanlarda doğal gaz ihracını azaltmaya gitme ihtimali ile de gündemdedir. Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkeleri öngörülemeyen bölgesel siyasi karışıklıklarla karşılaşması halinde tedarik kesintisine gidebilir.⁴³⁸Enerji güvenliđi⁴³⁹ AB için önemli bir gündemdir.

AB'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları anlaşmazlığı konusunda izlediği politikaların geneli göz önünde bulundurulduğunda, Yunanistan ve GKRY tezlerine yakın hareket ettiği anlaşılmaktadır. AB, Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında doğal gaz arama

⁴³⁸*Enerji Doğu Akdeniz'de İstikrarı Şekillendirici Bir Faktör Olabilir mi?*, (Çev.) Feyzi Özcan, Avrupa Parlamentosu Dış Politika Direktörlüğü, İyi düşün Yayınları, İstanbul, 2017, s. 30, 106

⁴³⁹ Literatüre ilk defa 1970'lerdeki petrol krizi ile giren "enerji güvenliği" terimi, Arap-İsrail savaşlarında İsrail'e verilen destek karşısında Arap ülkelerini petrol arzında kesintiye gitmesiyle ortaya çıkmıştır. Petrol arzındaki kesintiyle birlikte artan petrol fiyatları küresel çapta ekonomik krize sebep olmuş, böylelikle oluşan güvensizlik ortamıyla birlikte devletler, enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda politikalar üretmekle yenilenemez enerji kaynaklarına bağımlılıklarını azaltma yollarına gitmişlerdir. Enerji güvenliği, ekonomiyi enerji hizmetlerinin kesilmesinden korunmasının yanında enerji arzındaki azalma durumunda fiyatların yükselmesi ve böylelikle oluşacak ekonomik krizlerin önüne geçmek için alınan tedbirleri içermektedir. Enerji güvenliğini sağlamada kullanılabilirlik, ulaşılabilirlik, makul fiyat ve uygunluk olmak üzere dört unsur vardır.

Kaynak için Bakınız: Burak Şakir Şeker, "Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Ekseninde Yunanistan-GKRY'nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye'nin Tutumu", *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, 2019, s. 286,287

faaliyetlerini “uluslararası hukuka aykırı olarak nitelemektedir. Bu görüşleri çerçevesinde AB üyesi ülkeler Temmuz 2019’da Türkiye’ye karşı dört başlıkta yaptırım uygulanmasına kararlaştırılmıştır. Ekonomi ve ticari ilişkilerle ilgili olan yaptırımlarla AB, Türk ekonomisini etkileyerek Türkiye’nin bölgedeki sondaj faaliyetlerine sonlandırmasını sağlamayı hedeflemiştir.⁴⁴⁰ Söz konusu yaptırımlar Türk tarafında tepkiyle karşılanmış, TBMM’de grubu bulunan beş siyasi partiden dördü ortak bildiri yayınlarak kararın uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilemez olduğunu bildirmişlerdir.⁴⁴¹ Türkiye’nin Kıbrıs Adası açıklarındaki sondaj faaliyetlerini “yasa dışı” olarak niteleyen AB, aynı yılın Kasım ayının başında benzer yaptırım taslağının yol haritasını çizmişti. Söz konusu taslağa göre, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki sondaj çalışmalarına katılan kişi ve kurumların mal varlıklarının dondurulması ile seyahat yasağının getirilmesinin önünün açıldığı ifade edilmiştir.⁴⁴²

Bir barış projesi olarak ortaya çıkan AB’nin Yunanistan-GKRY’nin kara, deniz ve hava sahalarını Türkiye aleyhine genişletme yönündeki tezlerini desteklemesinin bir diğer sebebi üyesi olduğu Rum Yönetimi’nin stratejik konumundan araya Türkiye girmeden kesintisiz bir biçimde faydalanmak isteğidir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, GKRY MEB ve Lefkoşa FIR’ını, Yunanistan MEB ve Atina FIR’ı ile irtibatlandırarak iki ülkenin deniz ve hava sahalarını AB sorumluluk alanına Türk müdahalesi olmadan sokmak istemektedirler. AB’nin Yunanistan ve Rum tezlerine paralel bir şekilde Doğu Akdeniz’de bu ikilinin MEB alanları ve FIR hatlarını birleştirilmesi yönünde harita çalışmaları yapması⁴⁴³ Yunanistan’a verdikleri desteği göstermektedir.

27 Kasım 2019’da Türkiye’nin Libya ile yaptığı Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşmasına da karşı tavır alan AB’ye göre bu mutabakat, üçüncü

⁴⁴⁰ “AB’den Türkiye’ye Dört başlıkta Yaptırım”, 15 Temmuz 2019, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiye-d%C3%B6rt-ba%C5%9Fl%C4%B1kta-yapt%C4%B1r%C4%B1m/a-49601764>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

⁴⁴¹ Kubilay Çelik ve Sinan Uslu, “TBMM’den AB’nin Yaptırım Kararına Tepki”, 18 Temmuz 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-den-ab-nin-yaptirim-kararina-tepki/1535493>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

⁴⁴² Tuğba Altunkaya, “AB, Doğu Akdeniz nedeniyle Türkiye’ye Yaptırım Uygulamak için Düğmeye Bastı” 11 Kasım 2019, <https://tr.euronews.com/2019/11/11/ab-dogu-akdeniz-nedeniyle-turkiyeye-yaptirim-uygulamak-icin-dugmeye-basti>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020

⁴⁴³ Ömer Lütfi Taşçıoğlu, “Yunanistan’ın ve GKRY’nin ABD, İsrail Mısır Arap Cumhuriyeti (MAC), İngiltere ve Fransa ile Yaptığı Ortak Askeri Tatbikatlar”, 18 Ağustos 2019, <http://ankaenstitusu.com/yunanistanin-ve-gkrynin-abd-israil-misir-arap-cumhuriyeti-mac-ingiltere-ve-fransa-ile-yaptigi-ortak-askeri-tatbikatlar/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020

ülkelerin egemenlik haklarını ihlal etmekle birlikte deniz hukuku sözleşmesine aykırı olup üçüncü devletler için yasal sonuç doğurmayacaktır.⁴⁴⁴

Doğal gaz konusunda oldukça büyük oranda ithalata ve bu ithalatta da ağırlıklı olarak Rusya'ya bağımlı olan Avrupa Birliği için Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları keşifleri oldukça önemlidir. “Enerji Çeşitlendirme Politikaları” benimsendiğinden, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynakları önemli bir alternatif olarak düşünülmektedir.⁴⁴⁵ Bu sebeple AB, Doğu Akdeniz gazını Türkiye bypass edilerek deniz altından ve Kıbrıs, Girit adalarından geçirilerek Yunanistan ana karası ve oradan da Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen ve maliyeti oldukça yüksek görünen EastMed Boru Hattı Projesini desteklemektedir.

Hem Yunanistan hem de GKRY zor durumda kaldıklarında Avrupa Birliği'ni güvenlikleri için rahatlatıcı bulmaktadırlar. Kendi tezlerini, AB tarafından hazırlanmış Sevilla Haritası sayesinde hukuki bir zemine oturtma amacıyla olan bu ikili, AB tarafından Daimi Yapısal İşbirliği Savunma Anlaşması'nın (Permanent Structured Cooperation – PESCO) oluşturulmasında oldukça istekli davranmışlardır. Yunanistan, TPAO'nun Türkiye'nin belirlediği MEB'de pafta numaraları verilen ruhsat sahalarında yedi tane ek petrol alanı için başvuruda bulunması üzerine Türkiye aleyhine AB'ye başvuruda bulunmuştur. Yunan hükümet sözcüsünün “Ankara'nın taktiği sadece bir Yunan-Türk krizine değil, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerde de kapsamlı bir krize yol açacaktır” beyanatında bulunması Yunanistan'ın Avrupa Birliği kimliğini nasıl ve nerede konumlandırmak istediğini göstermektedir.⁴⁴⁶ Yunanistan'ın Türkiye ile yaşadığı anlaşmazlığı, Türkiye-AB anlaşmazlığına çevirmek istediği bir gerçektir.

Birçok politikada olduğu gibi Avrupa Birliği üye ülkeleri nezdinde, Doğu Akdeniz ve Libya meselelerinde politik anlamda bazı konularda fikir ayrılığı yaşanmaktadır. Libya, İtalya için kolonyalist bağların yanında enerji ve mülteci sorunuyla hem fırsat hem de

⁴⁴⁴ “AB: Türkiye-Libya Anlaşması Üçüncü Ülkelerin Egemenlik Haklarını İhlal Ediyor”, 13 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/ab-turkiye-libya-anlasmasi-ucuncu-ulkelerin-12713546-haberi/>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

⁴⁴⁵Menna A. Farouk, “Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Arasındaki Askeri İşbirliği Artıyor”, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

⁴⁴⁶ “Yunanistan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Yaptığı Lisans Başvurusunu AB'ye Şikâyet Etti”, 4 Haziran 2020, <https://www.haberler.com/yunanistan-turkiye-nin-dogu-akdeniz-de-yaptigi-13291764-haberi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

risklerin başladığı yerdir. Enerji şirketi Eni’ni Libya’nın batısında yatırımları olan İtalya, BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni desteklerken, Libya’nın güneyi ilgi alanına giren Fransa Hafter’i desteklemektedir. Bu rekabet, sıcak konularda (hot point) AB politikalarının ulusallaşarak ayrışabileceğini göstermektedir.⁴⁴⁷

3.7.2. Fransa

Uluslararası lobi gücüne güvenen Yunanistan ve birlikte hareket ettiği GKRY, bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz’de bulunmasında etkin rol oynamaktadırlar. Fransa, keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile ilgili Doğu Akdeniz’in artan jeopolitik öneminden fayda sağlamak isteyen ülkelerden biridir. Paris bölgede etkin olabilmek için açık kapıyı, Türkiye’ye karşı sürekli destek arayışlarında olan Kıbrıs Rum Yönetimi ile işbirliğinde bulmuştur.

Kıbrıs Rum Yönetimi, Fransa ile 2007 yılında imzaladığı savunma işbirliği anlaşmasını bölgenin giderek sıcak noktaya dönüşmesi üzerine genişletip güncelleme teklifinde bulunmuştur.⁴⁴⁸ GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerine olası “Türk müdahalesine” karşı önlem amaçlı tasarlanan yeni anlaşma 2017’de Paris’te imzalandı. 2018 yılında ise bir yıl önce imzalanan askeri işbirliği anlaşması kapsamı genişletilerek 10 yıllığına uzatıldı. İlgili anlaşma sonucunda Fransa, GKRY’nin hava ve deniz üslerinin sürekli kullanım haklarını elde etmiş, Rumların tek taraflı ilan ettiği MEB’de sondaj ve deniz trafiğinin güvenliğini üstlenmiştir.⁴⁴⁹ Anlaşma ile Güney Kıbrıs topraklarındaki hava ve deniz üslerini daimi olarak kullanım, bölgedeki enerji sondaj ve deniz trafiğinin güvenliğini GKRY ile birlikte tesis etme hakkını elde eden Fransa, Güney Kıbrıs’taki Mari deniz üssünün modern hale getirilmesi, askeri malzeme transferi ve GKRY askerlerinin Fransız askeri okullarında eğitimine katkı sunacaktı.⁴⁵⁰ Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı, Fransa ile GKRY arasında yapılan savunma alanında işbirliği anlaşmasının 1960 Kıbrıs anlaşmalarına aykırı olduğunu, GKRY’nin bu tür bir anlaşma

⁴⁴⁷Nurşin Ateşoğlu Güney, “Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 153

⁴⁴⁸ “Fransa Doğu Akdeniz’e Yerleşiyor” 13 Şubat 2019, <https://www.dw.com/tr/fransa-do%C4%9Fakdenize-yerle%C5%9Fiyor/a-47490681>, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020

⁴⁴⁹ Yurdağül Atun ve Ata Atun, “Doğu Akdeniz’de Yeni Siyasi Dengeler”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Cilt.10 Sayı.39, 2018, s.9

⁴⁵⁰Yurdağül Atun ve Ata Atun, a.g.m. s. 9

yapmaya ehil ve yetkili olmadığını, Rumların uzlaşmaz tutumlarını pekiştirerek, kapsamlı çözüme ciddi zarar vereceğini ifade ederek anlaşmaya itiraz etmiştir.⁴⁵¹

15 Mayıs 2019’da Fransa ile Kıbrıs Rum Yönetimi’nin imzaladığı savunma işbirliği anlaşması ile Fransa’ya Mari bölgesinde bir deniz üssü tedarik edildi.⁴⁵² Anlaşma ile Mari Bölgesi’nde bulunan Evangelos Florakis Deniz Üssü’nün çok daha büyük savaş gemilerini ağırlaması için yapılan büyütme çalışmalarının finansmanının Fransa ve GKRY tarafından karşılanacağı ve çalışmaların tamamlanmasıyla Fransız savaş gemilerinin bu deniz üssünü kullanabileceği konusunda niyet bildirisi imzalanmıştır. Yapılan resmi açıklama ile Rum kesiminin askeri ve donanma gücünü artırmak için işbirliğine gidileceği ifade edilmiştir.⁴⁵³ Fransız savaş gemilerinin operasyon merkezi, Doğu Akdeniz’de devriye gezen uçak gemisi Charles de Gaulle olması planlanmıştır.⁴⁵⁴ Bunun üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi Milletvekili Mustafa Esgin TBMM’de açıklama yaparak, asılsız ise Fransa’yı bu iddiaları yalanlamaya davet etmişti. Açıklamada, 1960 Londra ve Zürih anlaşmaları uyarınca garantör ülkelerin savunma görevini üstlendiği Kıbrıs’ın üçüncü ülkelerle herhangi bir ortaklık kuramayacağını belirterek Rum Yönetimi’ni Türkiye ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’deki haklarını elinden almak amacıyla tehlikeli ittifaklardan uzak durmaya davet etmiştir.⁴⁵⁵

Charles De Gaulle adlı uçak gemisini Doğu Akdeniz’e gönderen Fransa, 2010 yılından itibaren Güney Kıbrıs’taki Baf hava üssünü kullanabiliyordu.⁴⁵⁶ Fransa ile GKRY arasındaki yakınlaşma 2020 yılında da devam etti. Temmuz ayında GKRY

⁴⁵¹ No:39- “Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması Hk.” http://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasında-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020

⁴⁵² İrfan Kaya Ülger, “EU Aims to Restrict Turkey in Mediterreanean”, 22 Şubat 2020, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-eu-aims-to-restrict-turkey-in-mediterranean/1741620>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020

⁴⁵³ “Fransa’nın Güney Kıbrıs’ta Deniz Üssü Konusunda Anlaştığı İddia Edildi”, 16 Mayıs 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/fransanın-guney-kibrista-deniz-ussu-konusunda-anlastigi-iddia-edildi-41216277>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

⁴⁵⁴ “Cyprus, France Reportedly Agree on Use of Naval Base”, 16 Mayıs 2019, <https://www.ekathimerini.com/240536/article/ekathimerini/news/cyprus-france-reportedly-agree-on-use-of-naval-base>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

⁴⁵⁵ “Fransa’nın Evangelos Florakis Deniz Üssü’nü kullanma hakkını elde ettiği haberlerinin asılsız olması durumunda Fransa’yı bu iddiaları yalanlamaya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni de tehlikeli ittifaklardan uzak durmaya davet ettiklerine ilişkin açıklaması” 29 Mayıs 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=78225, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

⁴⁵⁶ Nejat Tarakçı, “Güç Dengeleri Işığında Türkiye’nin Doğu Akdeniz Stratejisi Nasıl Olmalıdır?”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, 2019, s. 326

Cumhurbaşkanı Anastasiadis Fransa ziyareti esnasında bu ülke ile yaptığı anlaşma ile birçok yönden GKRY ve Fransa havada ve denizde askeri güçlerini birleştirme kararı almışlardı.⁴⁵⁷

2020 yılında bölgede askeri anlamda güçlü görünmek isteyen Fransa, Yunanistan ve GKRY ile ortak tatbikatlara katılım göstermek için savaş gemilerini Doğu Akdeniz'e göndermiştir. Fransa, Türkiye'nin hem Libya ile deniz yetki sınırlarını belirleyen anlaşmayı hem de Libya'daki iç savaşa müdahale ettiğini düşündüğü güvenlik ve işbirliği mutabakatını kınamıştır. Yunanistan Başbakanı Miçotakis, Fransız gemilerin "barışın garantörü" olarak niteleyerek ülkesinin bu durumdan memnuniyetini dile getirmişti. Savaş gemileri ile askeri manevralara başlayan ve ortak tatbikata katılan Fransa böylelikle bölgede Yunanistan'a somut deniz desteğini sağlamıştır.⁴⁵⁸

AB üyesi ülkelerden aktif bir şekilde bölgede bulunmaya en istekli ülke Fransa'dır. Tekrardan küresel güç olma beklentisi içinde olan bu ülke, hedefine ulaşmadaki yolun gövde gösterisinin ve vekalet savaşlarının en yoğun yaşandığı bölgede varlığını sürdürmek ve etkisini artırmak için çaba göstermektedir. Bölgede Türkiye'nin karşısında pozisyon alan Fransa'nın "Türkiye Doğu Akdeniz'de çalışmalarını durdurmalı" şeklindeki açıklamaları üzerine Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fransa'nın Doğu Akdeniz'de söz söyleme hakkı olmadığını, bölgede kıyısı olmadığını, aynı zamanda Kıbrıs'ta da garantör ülke olmadığını belirterek Fransa Cumhurbaşkanı Macron'u eleştirmiştir.⁴⁵⁹

Son zamanlarda Fransa'nın Türkiye karşıtı faaliyetlerinin nedenlerini özetlemek gerekirse, ilk olarak Paris'in Ortadoğu ve Kuzey Afrika üzerindeki etkisinin azalmasından Türkiye'yi sorumlu tuttuğunu söyleyebiliriz. Eski sömürgesi Suriye'de Türkiye'nin etkisinin artmasından ve böylelikle kendi etkisinin azalmasından endişe duyan Fransa, 2020 yılında Beyrut Limanı'nda meydana gelen patlama sonrasında da

⁴⁵⁷ "Fransızları Akdeniz'de Türkiye Korkusu Sardı! Hava ve Denizde Askeri Güçler Birleşiyor", 26 Temmuz 2020, <https://www.haberler.com/fransizlari-akdeniz-de-turk-korkusu-sardi-13453668-haberi/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2020

⁴⁵⁸Tasos Kokkinidis, "France Sends Warships in Support of Greece Against Turkish Aggression", 30 Ocak 2020, <https://greece.greekreporter.com/2020/01/30/france-sends-warships-in-support-of-greece-against-turkish-aggression/>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

⁴⁵⁹ Hasan Basri Yalçın, "Fransa'nın Doğu Akdeniz'de Söz Hakkı Yok", 16 Haziran 2019, <https://www.setav.org/fransanin-dogu-akdenizde-soz-hakki-yok/>, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2020

benzer endişeyi ortaya koymuştur. Ayrıca Libya'daki planlarının başarısızlığından da Türkiye'yi sorumlu tutmaktadır. Bu sebeple Fransa, Doğu Akdeniz başta olmak üzere Türkiye karşıtı siyasi aktörleri seferber ederek onlara sınırsız destek vermekten geri durmamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin AB üyelik sürecini ve NATO üyeliğinin baltalamaya çalışmaktadır. Fransa'ya göre Türkiye, bölgedeki diğer ülkeler için model ülke olarak lanse edilmemeli, "Türk deneyimi" algısı başarısız olmalıdır.⁴⁶⁰

Manş Denizi'nde Fransa kıyılarına oldukça yakın olan İngiltere'ye ait adalar dolayısıyla deniz alanında ters tarafta konumlanmış bu adalara tam etki verilmemesi ve dolayısıyla deniz sınırı belirlenirken iki ülkenin ana karalarının esas alınmasını talep etmesi Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki görüşleri ile tezatlık oluşturmaktadır. 1970'li yıllardaki Kanal Davası'nda kıyılarına oldukça yakın İngiliz adaları değil de iki ülkenin ana karaları baz alınarak eşit uzaklık metoduna göre karara bağlanması ile Fransa, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin tezleriyle örtüşecek şekilde deniz alanlarına sahip olmuştur. Bu ülkenin Doğu Akdeniz'de Yunanistanı ve dolayısıyla Yunanistan tezlerini desteklemesi, Manş Denizi'ndeki kazancıyla çelişmektedir.

3.7.3. İngiltere

Doğu Akdeniz'in İngiltere için ekonomik ve siyasi unsurların yanında tarihi öneminin olduğu bir gerçektir. Bu sebeple İngiltere'ye ayrı bir parantez açmak fayda sağlayacaktır. Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetinde bulunması, İngilizlerin çok değerli bulduğu Hindistan sömürgeleri için güven teşkil etmekteydi. Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle sömürgelerinin güvenliği konusunda endişeye kapılan İngiltere 1798'de Osmanlı Devleti ile ittifak yaparak 1801 yılında Fransa'yı Mısır'dan çıkarmıştır. Sömürgelerinin güvenliği için bu tarihten itibaren 1868 yılında Gladstone'un başbakanlığına kadar Osmanlı toprak bütünlüğü politikasını izlemiştir. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması sonucunda bölgede yeni oluşan ulaşım güzergâhı İngiltere için daha da önemli hale gelmiştir. 1877-1878 yılları arasındaki 93 Harbi sonucu Rusya'ya karşı büyük kayıplar yaşayan Osmanlı Devleti, savaş sonucunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nın şartlarının hafifletilmesi amacıyla imzalanan Berlin Antlaşması'ndaki İngiltere'nin yardımı karşılığında 1878'de

⁴⁶⁰ Muhittin Ataman, "What does France Want from Turkey?", 9 Eylül 2020, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/what-does-france-want-from-turkey>, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2020

Kıbrıs'ı “geçici olarak” bu ülkeye vermişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin karşı safta savaşa girmesi sonucu Ada'yı ilhak eden İngiltere'nin buradaki hâkimiyeti 1960 yılına kadar 72 yıl sürmüştür.⁴⁶¹ 1960 yılındaki Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu anlaşmaları ile Türkiye ve Yunanistan'la birlikte İngiltere garantör ülkedir. Birçok sömürge bölgelerinde olduğu gibi Kıbrıs'taki iki toplumun ayrışması İngiliz egemenliği altında dallanıp budaklanmıştır. 1960 sonrası Ada'nın maliyetinden kurtulmak için kendi toprağı olarak iki üs elde ederek Ada'dan çekilen İngiltere Doğu Akdeniz'de önemli bir aktördür.

1956 Yılında Nasır'ın Süveyş Kanalı'nın millileştirmesiyle bölgeden, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile Kıbrıs Adası'ndan çekilen İngiltere'nin, Bölgeye ve Kıbrıs'a olan ilgisi devam etmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs'taki Akrotiri ve Dhekelia adında iki askeri üssü sayesinde Ada'da varlığını koruyan bu ülke ilerleyen zamanlarda Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarından faydalanmak istemeyeceğini kimse söyleyemez.⁴⁶² İngiltere, 1960 Kıbrıs Anayasası ve Londra, Zürih anlaşmalarına göre Ada yüzölçümünün %2,76'sı kadar büyüklüğe denk gelen bu iki üssü ile her platformda Kıbrıs üzerinde söz sahibi olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu üsleri sayesinde Akdeniz ve Ortadoğu politikaları geliştirmekte ve bölgede ticari, ekonomik ve askeri ağırlığını korumaktadır. İngilizlerin ilgili üsleri terörle mücadele, istihbarat ve Ortadoğu'ya yönelik askeri operasyonlarda faal olarak kullanılmaktadır.⁴⁶³ “Egemen Üs Bölgesi” konumundaki üsleri ile İngiltere bölgede karasuları olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca MEB ilan edebileceği bir olasılık olarak kenarda beklemektedir.⁴⁶⁴

2014 yılında bir değerlendirme yapan İngiltere'nin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü David Lidington, GKRY'nin ilan ettiği MEB'i “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında, ülkesinin

⁴⁶¹ Ali Satan, “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı.6, 2012, s. 55, 56, 57

⁴⁶² Zekiye Nazlı Kansu, “Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Keşiflerinin Bölgesel ve Küresel Açıdan Ekonomi-Politigi” (Ed.) İlkey Noyan Yalman ve Sibel Akova, 5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK, 11-14 Temmuz 2019/Bandırma) Bildiri Tam metin Kitabı 2 Sosyal bilimler, Ankara, 2019 s. 418

⁴⁶³ İsmail Şahin, “İngiltere ve Doğu Akdeniz”, 23 Kasım 2019, <https://www.karabukanahaber.com/yazarlar/doc-dr-ismail-sahin/ingiltere-ve-dogu-akdeniz-krizi/372/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2020

⁴⁶⁴ Uğur Özgöker ve Hüseyin Çelik, “Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere “İlgisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa, 11-13 Aralık 2014, s. 534

tanıdığını, bu kaynakların Kıbrıs'taki tüm toplumların faydası için araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. İlan edilen MEB'in Rumlara ait değil de "Kıbrıs Cumhuriyeti" ne ait olduğu yönünde görüşü, İngiltere'nin 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş anlaşmaları ile taahhüt edilmiş haklarının devamı için önemlidir. Bu anlaşmalar ile üslerinin varlığını sürdürme ve bölgedeki enerji potansiyelini değerlendirmesi daha kolaydır.⁴⁶⁵ Özellikle siyasi anlamda bölünmüş bir Kıbrıs'ın varlığı bu anlamda İngiltere'nin işine geldiği söylenebilir. Ada'da tek bir siyasi birlik olması durumunda, İngiltere'nin üsleri sorgulanabilir. Mevcut statüko ile hem Rum hem de Türk tarafı Ada'daki hakları için bu ülkenin desteğini yanlarında görmek istemektedir. Rum basınının 2012 yılında ortaya attığı bir iddiaya göre İngilizler, isteği olan Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutmak için Kıbrıs'taki üslerin kalıcılığı önemsemektedirler. Ada'daki üslerinin idamesi açısından çözümsüzlük İngiltere'nin işine gelmektedir. Londra için tam bağımsız ve birleşmiş Kıbrıs, üsleri tamamen tasfiye edemese de bu üslerin işlemlerini imkânsız hale getirebilir.⁴⁶⁶

1960 kurucu anlaşmalar ile Kıbrıs'ta kalıcı üs elde eden İngiltere Ada üzerinde istediğini elde etmiş, bundan sonraki süreçte özellikle Ada'daki siyasi çözüm için inisiyatif almaktan uzak durduğu gözlenmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi Türkiye'nin destek talebine olumlu yanıt vermemesi bunun en iyi örneğidir. Bu ülkenin bölgedeki anlaşmazlıklarda en temel unsurlardan olduğu göz önünde tutulduğunda ve inisiyatif alırsa çözüm için de en önemli aktörlerden olacağı bir gerçektir. Bu bağlamda, bölge politikalarında İngiltere'nin kuracağı denge bölge barışı için önem teşkil etmektedir.

Tüm bunlara rağmen, son yıllarda İngiltere'nin fiili olarak Rumlara destek verdiği görülmektedir. Mayıs 2019'da, Kıbrıs Rum Kesimi tarafındaki Akrotiri Hava Üssü'ndeki Tornado uçaklarını emekliye ayıracağını açıklayarak bu üsse 121 adet⁴⁶⁷ F-35 uçağı nakletti. Getirilen bu uçaklarla eğitim ve koordinasyon faaliyetleri yürütülmesinin yanında intikal ve saldırı tatbikatları yapılması planlanmaktadır. Bölgede yaşanan enerji

⁴⁶⁵ Uğur Özgöker ve Hüseyin Çelik, a.g.m. s. 544, 545

⁴⁶⁶ "Rum Basımından Büyük İddia!", 26 Ağustos 2012, <https://www.dunyabulteni.net/kibris/rum-basinindan-buyuk-iddia-h224103.html>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

⁴⁶⁷ Kıbrıs'taki üslerinde 17 olan savaş uçağı sayısını 138'e çıkarmıştır.

sahası geriliminde Türkiye'nin olası bir müdahalesine karşı Rum Yönetimi'nin Fransa ve İsrail ile yaptığı işbirliği anlaşmasının benzerini İngiltere ile görüşmektedir.⁴⁶⁸

Tüm bu yaşananlara ek olarak, İngiliz şirketlerinin bölgedeki doğal gaz kaynaklarında söz söyleme hakkı olması yönündeki gayreti, İngiltere'nin varlığını askeri alanla sınırlı tutmadığını göstermektedir.⁴⁶⁹

Harita 16: Kıbrıs'taki Akrotiri ve Dhekelia adlı İngiliz Üsleri

Kaynak: “Çözumsuzlüğün Nedeni İngiltere”, 26 Ağustos 2012,

<http://www.pressmedya.com/avrupa/10696/cozumsuzlugun-nedeni-ingiltere.html>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020

3.7.4. Amerika Birleşik Devletleri

Uluslararası silahlı teröre destek verdikleri ve yasadışı yollardan kitle imha silahları edinmeye çalışan ve ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik tehdit unsuru oluşturan devletlerin çoğunun Doğu Akdeniz çevresine olması bölgeyi bu ülke açısından öne çıkarmaktadır.⁴⁷⁰ Aynı zamanda ABD, dünyadaki enerji kaynakları olan tüm bölgelerde olduğu gibi Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon keşifleri ile yakından ilgilenmektedir.

⁴⁶⁸ “Rumların Aradığı Destek İngiltere'den Geldi”, 22 Mayıs 2019, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2862711-rumlarin-aradigi-destek-ingiltereden-geldi>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020

⁴⁶⁹ Uğur Özgöker ve Hüseyin Çelik, a.g.m. s. 545

⁴⁷⁰ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s.133

İsrail'in bu devletin daimi müttefiki olması, bölgede faaliyet gösteren Amerikan şirketleri gibi unsurların yanında Ortadoğu sorunlarına müdahil olan ABD, Filistin ve Kıbrıs sorunu gibi tarihi anlaşmazlıklarda arabulucu rol üstlenmesi ile bölgedeki ekonomik-politik dinamiklere dâhil olmaktadır.⁴⁷¹ Aynı zamanda, Suriye meselesinde olduğu gibi ABD'nin bıraktığı boşlukların küresel rakipleri Rusya ve Çin tarafından doldurulmaya çalışılması, bölgede ABD'nin daha temkinli davranmasına sebep olmaktadır.

ABD'nin Akdeniz'deki çıkarları çeşitlilik göstermektedir. ABD için Akdeniz; Atlantik, Hint Okyanusu, Basra Körfezi, Asya-Pasifik bölgesi arasında kuvvetlerinin transferi için önemli bir geçiş güzergâhıdır. Bölge aynı zamanda stratejik sonuçlara sebep olabilecek kriz ve umulmadık çatışmaların merkezi olma potansiyeline sahiptir.⁴⁷² Libya, Suriye çatışmaları, Kıbrıs meselesi, İsrail-Filistin, İsrail-Lübnan, Türkiye-Yunanistan sorunları Doğu Akdeniz bölgesinde vuku bulmaktadır.

Son yıllarda Türkiye-ABD ilişkileri istikrarsız bir şekilde yürümektedir. Amerikan Stratejik Ve Uluslararası Merkezi'nin (Center for Strategic & International Studies – CSIS) 22 Mayıs 2018'de yayınladığı raporda Türkiye'nin NATO için daha az güvenilir bir ortağa dönüştüğünün ve ABD ile bağlarının Soğuk Savaş dönemindeki gibi olmasının muhtemel gözükmediği ifade edilmiştir.⁴⁷³ Ankara'nın ABD ve Avrupa'nın Türkiye ve Doğu Akdeniz politikalarının ikiyüzlü ve Türkiye düşmanlarını destekler nitelikte olarak gördüğü yazılan raporda, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi'yle bağları artırarak ABD'nin Türkiye'deki üs ve askeri varlığına alternatif oluşturulması gerektiği yazılmıştır.

2014'ten beri Doğu Akdeniz'de yıllık olarak üçlü diyalog toplantıları yapan Yunanistan, GKRY ve İsrail'le birlikte hareket ederek “Doğu Akdeniz Dörtlüsü” oluşturulabileceği önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca ABD resmi makamlarından yapılan açıklamalarda, Türkiye'nin Rum Yönetimi'nin ilan ettiği MEB ile çakışan bölgelerdeki sondaj faaliyetlerini kışkırtıcı ve bölgedeki gerilimleri artırıcı nitelikte olduğunu ifade ederek Türkiye'yi faaliyetlerini durdurmaya davet etmesi bu devletin bölgedeki tarafını

⁴⁷¹ Zekiye Nazlı Kansu, a.g.m. s. 418

⁴⁷² Nejat Tarakçı, a.g.m. s. 323,324

⁴⁷³ Jon B. Alterman ve Diğerleri, *Resoring the Eastern Mediterranean as a US Strategic Anchor*, Center for Strategic & International Studies – CSIS, Mayıs 2018, s. 49, 50, 54, 56, 57

göstermektedir.⁴⁷⁴ 7 Kasım 2018 tarihinde GKRY, ABD ile savunma ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, Fransa ile birlikte ABD'ye askeri üs kurma yetkisi veren Rum Yönetimi'nin Türkiye'ye karşı elini güçlendirmek için küresel güçleri bölgeye çekme konusundaki ısrarlı politikaların devamı niteliğindedir.⁴⁷⁵

Mart 2019'da ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Ortadoğu gezisi esnasında ziyaret ettiği Kudüs'te Yunanistan, GKRY ve İsrail liderlerinin Doğu Akdeniz Forumu için güçlerini pekiştirme amacıyla toplandıkları zirveye katıldı. Toplantıda, "Doğu Akdeniz bölgesinde barış ve istikrarı desteklemekten" söz edilirken "hasmane güçlere karşı duruş"un pekiştirildiği açıklanmıştır.⁴⁷⁶ ABD ile Yunanistan arasında 1990 yılında imzalanan Savunma İşbirliği Protokolünü yenilemek için Ekim 2019'da Atina'ya gelen ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, Yunanistan Başbakanı Miçotakis'in Doğu Akdeniz'deki gerilim için yardım istemesi üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'ın egemenlik haklarını ihlal ettiğini dile getirerek Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini "yasa dışı" olarak nitelendirmiştir.⁴⁷⁷ GKRY, Yunanistan ve İsraili diplomatlar, Doğu Akdeniz'de barış, güvenlik, istikrar, refahı sağlamak ve ekonomik işbirliğinin önemini tartışmak için Temmuz 2019'da Washington'ta bir araya gelmişlerdir. ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, Yunanistan, GKRY ve İsrail arasındaki üçlü mekanizmaya desteklerinin altını çizmiş, ekonomik işbirliğinin artırılmasının da önemine vurgu yapmıştır.⁴⁷⁸ Türkiye'nin Rusya'dan aldığı S-400 hava savunma sistemleri nedeniyle bu dönemde gerilen Türkiye-ABD ilişkilerinin bir yansıması olarak da okunabilecek iki ülke gerginliği ABD tarafından bölgedeki politikalarında da sürdürülmüştür.

2019 yılında imzalanan Türkiye ile Libya arasındaki mutabakat konusunda açıklamalarda ABD'li yetkililer bu mutabakattan endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. ABD tarafından

⁴⁷⁴ "Turkish Drilling in Cypriot Claimed Waters", 6 Mayıs 2019, <https://www.state.gov/turkish-drilling-in-cypriot-claimed-waters/>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

⁴⁷⁵ Recep Yorulmaz, "Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz", *Ortadoğu Analiz*, Cilt.10 Sayı.88, Temmuz Ağustos 2019, s.83

⁴⁷⁶ Ceyda Karan, "Kıbrıs Üzerinden Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Rusya'ya karşı Cepheleşme Oluşturulmaya Çalışılıyor", 22 Mart 2019, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/201903221038411563-abd-pompeo-israil-yunanistan-kibris-zirve-turkiye/, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020

⁴⁷⁷ "Doğu Akdeniz-ABD Dışişleri Bakanı Pompeo: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faaliyetleri Yasa Dışı, Hiçbir Ülke Avrupa'yı Rehin Alamaz", 5 Ekim 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49944636>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

⁴⁷⁸ "ABD, Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail Doğu Akdeniz'i Görüştü", 27 Temmuz 2019, <https://tr.euronews.com/2019/07/27/abd-kibris-yunanistan-ve-israil-dogu-akdenizi-gorustu>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020

Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni tanıdığını belirtirse de bu ülkedeki iç savaşta taraf tutmadığını söyleyen yetkililer UMH'yi savunmasız bırakmak taraftarı bir görünüm sergilemektedirler.⁴⁷⁹

Amerikan Senatosu Dışişleri Komitesi'nin onay verdiği 2019 Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası'na göre Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de ABD, Yunanistan, İsrail ve GKRY işbirliği halinde hareket etme yönünde karar aldı. Yasaya göre, dört ülke arasında enerji işbirliği koordine edecek bir şekilde ABD- Doğu Akdeniz Enerji Merkezi kurulması, GKRY'ye silah satışı ile ilgili kısıtlamaların kaldırılması,⁴⁸⁰ Yunanistan'a doğrudan üç milyon Amerikan Doları askeri yardım yapılması, 2020-2022 yılları arasında Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi'ne Uluslararası Askeri Eğitim (IMET) yardımı yapılması ve Türkiye Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi alma planından vazgeçerse bu ülkeye F-35 sevkiyatı yapılmasının kolaylaştırılması yönünde kararlar alınmıştır. Ayrıca Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan, Rum Yönetiminin tek taraflı ilan ettiği ve ABD'nin tanıdığı MEB alanlarında yapmış olduğu arama ve sondaj faaliyetlerine diğer ülkeler tarafından müdahaleleri ile Yunan hava sahasına yapılan ihlalleri içeren bir rapor hazırlanması talep edilmiştir.⁴⁸¹

7 Ocak 2020'de Beyaz Saray'da ağırlanan Yunan Başbakanı Miçotakis, Yunanistan'ın F-35 alımı ve programa katılımının konuştuğu toplantıda Türkiye için egemenlik ihlali olursa askeri olarak karşılık vereceğiz diyerek ABD ile ortaklaşa bölgedeki Türkiye aleyhine söylemlerde bulunmuştur.⁴⁸² ABD'nin enerjiden sorumlu Dışişleri Bakan

⁴⁷⁹ “Son Dakika: ABD'den Türkiye-Libya Anlaşmasına Dair Açıklama: Endişe Duyuyoruz”, 21 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/abd-den-turkiye-libya-anlasmasına-dair-acıklama-12741151-haberi/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴⁸⁰ Bir yıl kadar sonra ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, GKRY lideri Anastasiadis'i arayarak 2021 yılını kapsayacak şekilde ölümcül olmayan savunma malzemelerinde 33 yıllık silah ambargosunu kaldırdıklarını bildirmiştir.

Kaynak için bkz: “ABD, Güney Kıbrıs'a 33 Yıldır Uygulanan Silah Ambargosunu Kısmi Olarak Kaldırdı”, 1 Eylül 2020, <https://tr.euronews.com/2020/09/01/abd-guney-k-br-s-a-33-y-ld-r-uygulanan-silah-ambargosunu-k-smi-olarak-kald-rd->, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2020

⁴⁸¹ “To Promote Security and Energy Partnerships in the Eastern Mediterranean, and for other Purposes”, *In the Senate of the United States*, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/eastern%20med%20res.pdf>, “All Information (ExceptText) for S.1102-Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/all-info#subjects-content>; “ABD'den Doğu Akdeniz'de Suları Isındıracak Yeni Hamle”, 26 Haziran 2019, <https://ab-ilan.com/abdden-dogu-akdenizde-sulari-isindiracak-yeni-hamle/>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

⁴⁸² “Miçotakis'ten Türkiye'ye Küstah Tehdit: Askeri Olarak Cevap Vereceğiz”, 14 Ocak 2020, <https://www.haberler.com/micotakis-ten-kustah-tehdit-turkiye-ye-askeri-12813953-haberi/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

Yardımcısı Francis Fannon'ın katılımıyla Şubat 2020'de, Lefkoşa'da Yunanistan, GKRY ve İsrail enerji bakanları bir araya geldi. Bu toplantıda, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları faaliyetlerinin güvenliğinin artırılması ve ortaya çıkabilecek acil durumlar karşısında hazırlık gibi konular tartışılmıştır. Fannon, ABD şirketlerinin bölgedeki varlığından memnun olduğunu ve bölgede siyasi işbirliği ve refahı artıracak enerji ortaklıklarını desteklediklerini belirtmiştir. ABD bakan yardımcısı, Rum Yönetimine de bölgede kilit rol düştüğünü ifade ederek desteğini göstermiştir.⁴⁸³

Yunanistan'da Avrupa ve dış politika konusunda saygın bir araştırma merkezi olan Eliamep'in 2020 yılının başında hazırladığı rapora göre Yunanistan-ABD ilişkileri savunma, enerji ve ticaret konularında yeni fırsatlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Rapora göre iki ülke ilişkilerin yakınlaştıracak en önemli sebeplerden biri ABD'nin Rus nüfuzunu Doğu Akdeniz ve Balkanlarda sınırlandırma isteğidir. Amerikan karşıtlığı azalan Yunanistan'da, ABD'nin kendilerini Doğu Akdeniz'de Türkiye ile yaşanan bir kriz durumunda destekleyip desteklemeyecekleri konusunda yaygın bir endişe bulunduğunu belirten raporda Yunanistan, İsrail ve GKRY üçlüsünün ABD'den aldığı desteğin Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Yasası ile güçlendiğini ifade edilmektedir. Rapora göre, ABD-Yunanistan Stratejik Diyalogu ile NATO Akdeniz Diyalogu Yunanistan'ın Güney'deki rolünü güçlendirerek yeni bir güvenlik ortamına katkıda bulunacaktır.⁴⁸⁴

ABD'nin bölgedeki gelişmelere aktif katılımı değerlendirildiğinde, 2019 yılı itibariyle bölgeye olan ilgisinin arttığı ve bu ilginin Yunanistan tarafına doğru hızlı bir meyil gösterdiğini göze çarpmaktadır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Suriye Krizinde kendisinden doğan boşluğu Rusya doldurdu ve bu ülke Suriye topraklarında elde ettiği üsler sayesinde Doğu Akdeniz'e ve böylelikle yüzyıllardır hayalini kurduğu sıcak denizlere inmiş oldu. Rusya'nın Libya'da da aktif siyaset izlediği de göz önünde tutulduğunda, ABD bölgede Rusya'ya boşluk bırakmak istememektedir. İkincisi, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi almasıdır. S-400 hava savunma sistemi ile Türkiye'nin bölgede dengeleri değiştireceği öne sürülürken, Rusya'dan S-400

⁴⁸³ “ABD: Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki Haklarını Destekliyoruz”, 5 Şubat 2020, <https://www.dw.com/tr/abd-k%C4%B1br%C4%B1s%C4%B1n-do%C4%9Fu-akdenizdeki-haklar%C4%B1n%C4%B1-destekliyoruz/a-52271164>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020

⁴⁸⁴ George N. Tzogopoulos, “The Greek-American Partnership: What Next?”, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Policy Brief No.60/2020, January 2020, s.3

alımını sebebiyle 2019 yılı ABD ile Türkiye arasında sürekli gerilimlere sahne olmuştur. Bu iki ülkenin yaşadığı gerginlikler Doğu Akdeniz’de Yunanistan’a fayda sağlamıştır. Bu durumda ABD’nin askeri gücünün bölgede bulunması ve bölgeye askeri güç yığması Türkiye’yi rahatsız, Yunanistan’ı ise memnun edeceği bir gerçektir.

3.7.5. Rusya Federasyonu

2013 yılında Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Akdeniz’in ulusal çıkarlarına yönelik tehditlerin odağındaki bir bölge olduğunu ve burada daimi görev gücü kurulacağını açıklayarak bölgede ağırlığını koyma konusundaki niyetlerini açıklamıştır. Açıklamadan iki yıl kadar sonra Rusya, 2015 sonbaharında Suriye iç savaşına askeri unsurlarıyla birlikte müdahil olmuştur. 18 Ocak 2017 tarihinde bu ülke ile imzaladığı anlaşma ile Tartus Üssü’nü 49 yıllığına bedelsiz olarak kullanma hakkına sahip olmuştur. Suriye’nin üs ile ilgili herhangi bir yetki veya denetimi ile birlikte el koyma gibi işlemler yapma hakkı yoktur. Tartus, kuzeyindeki Hmeymim Hava Üssü ve Kamışlı askeri Üssü⁴⁸⁵ Rusya’nın Doğu Akdeniz’deki askeri varlığının ana merkezleridir.⁴⁸⁶ Suriye’deki Tartus deniz üssünün yanında, 2015’te yapılan anlaşma ile Güney Kıbrıs limanlarının Rus askeri gemilerine açılması ile Rusya⁴⁸⁷, Doğu Akdeniz’de önemli bir küresel aktör haline gelmiştir. Son zamanlarda Moskova, bölgedeki faaliyetlerinde bekle-gör tarzında daha sakin bir görüntü vererek bölgeden azami çıkar sağlama peşindedir.

Bölgede Rusya’nın doğrudan bir tavra büründüğünü söylemek zordur. Birleşmiş Milletlerin daimi üyesi olan Rusya ve Çin, Doğu Akdeniz’deki mücadele Türkiye-Libya mutabakatı sonrası yoğunluğuna ulaşmadan AB’nin Türkiye’ye karşı aldığı kısıtlı yaptırımları desteklemediklerini açıklamışlardır.⁴⁸⁸ Öte yandan Temmuz 2019’da Türkiye’nin ikinci sondaj gemisi Yavuz’un Kuzey Kıbrıs’ın doğusuna ulaşması üzerine

⁴⁸⁵ “Rusya Kamışlı’da Askeri Üs Kurdu”, 14 Kasım 2019, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/rusya-kamisli-da-askeri-us-kurdu-6079472>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴⁸⁶ Arda Mevlütoğlu, “Doğu Akdeniz’deki Deniz Güçleri: Rusya Federasyonu”, 7 Aralık 2018, <https://www.marinedealnews.com/dogu-akdenizdeki-deniz-gucleri-rusya-federasyonu/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴⁸⁷ “Kıbrıs Limanlarını Rus Donanmasına Açıyor”, 26 Şubat 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_kibris_liman, Erişim tarihi: 13 Mayıs 2020

⁴⁸⁸ Abdurrahman Babacan, “Libya: Berlin’e Giden yol ve Ötesi”, *Kriter Dergi*, Sayı.43, Şubat 2020, s. 43

“Kıbrıs’ın egemenliğinin ihlal edilmemesi” çağrısında bulunması⁴⁸⁹ bu ülkelerin bölgede izleyecekleri politika konusunda dikkatli olunması yönünde bir işarettir.

Suriye savaşının sağladığı fırsatlar ile Çar I. Petro’dan beri “sıcak denizlere inme” politikasında başarıya ulaşmış görünen Rusya böylelikle özelde Suriye ve genelde Ortadoğu ve Doğu Akdeniz politikaları ile son dönemde bölge ülkelerini etkilediği bir gerçektir. “İktidar boşluk kabul etmez” sözünden hareketle Rusya’nın nasıl Suriye’de ABD’nin boşluğunu doldurduysa, elde ettiği Tartus deniz üssü ve Hmeymim hava üssüyle ve enerji konusundaki hassasiyeti düşünülürse Doğu Akdeniz’de sahayı ve masayı domine etme gücüne sahip olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁴⁹⁰

Libya’daki iç savaşta Hafter, Rusya’nın desteğini görmekte ve Rus paralı askerlerinden faydalanmaktadır.⁴⁹¹ Rus merkezli özel bir savunma şirketi olan Wagner vasıtasıyla Hafter’e paralı asker temin etmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri’nin finansal desteğiyle Rusya, Libya’da Hafter güçlerini silahlandırmaya devam etmekte, Rus uçakları Libya’nın doğusuna sevkiyat yapmaktadır. Böylelikle Moskova, Libya’da konumunu güçlendirmek için hamleler yapmaya çalışmaktadır.⁴⁹²

Ağustos 2019 itibariyle Libya’da bazı aşiretlerin milis güçlerini doğuya doğru kendi bölgelerine geri çekmesiyle Hafter için savaşçı ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte birlikte sahaya inen Rusya, Libya politikasında Wagner Grubu’nun paralı askerleri sebebiyle ağırlığını Hafter’den yana koymuş gibi görünmektedir. Böylelikle Moskova’nın politikası Doğu Akdeniz’den Libya’ya doğru açılma fırsatı yakalamış oldu.⁴⁹³ Aslında Putin’in Libya’ya ilgisi sadece paralı askerler ya da Kaddafi dönemi imzalanan petrol anlaşmaları değildir. 2011’de Kaddafi’nin devrilmesi ile sonuçlanan

⁴⁸⁹ “Doğu Akdeniz-Rusya: Kıbrıs’ın Egemenliği İhlal Edilmemeli”, 9 Temmuz 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48917130>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020

⁴⁹⁰ Cengiz Tomar, “Rusya, En Sıcak Denizler ve Ortadoğu”, 5 Şubat 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rusya-en-sicak-denizler-ve-ortadogu/1383721>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020

⁴⁹¹ “Son Dakika: ABD’den Türkiye-Libya Anlaşmasına Dair Açıklama: Endişe Duyuyoruz”,... Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020

⁴⁹² Burhanettin Duran, “Libya Krizi Nereye?”, 12 Mayıs 2020, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/05/12/libya-krizi-nereye>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020

⁴⁹³ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, a.g.m.

uluslararası müdahalede ABD tarafından kandırıldığını düşünen Rusya'nın bu saatten sonra Libya'da seyircisiz kalacağı düşünülmemelidir.⁴⁹⁴

Rusya dünyanın en büyük doğal gaz üreticisidir ve bu konumunu kaybetmek istememektedir. Bu devletin Doğu Akdeniz'deki varlığı sadece Suriye'deki iç savaşta Esad'ı desteklemek ya da sıcak denizlere inme hayalini pratiğe dökmek olarak açıklanamaz. Bölgedeki potansiyel enerji kaynaklarından yararlanarak, bu kaynakları kontrol etmek istemesi bölgedeki varlığının önemli sebeplerindendir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları Avrupa'ya ihraç edildiği durumda Avrupa enerji piyasalarındaki tekel konumu zayıflayabilecektir. Tüm bunlara ek olarak küresel rekabet yaşadığı ABD'nin bıraktığı boşlukları doldurarak bölgedeki faaliyetlerine devam edeceği düşünülmelidir.⁴⁹⁵

3.7.6. Çin Halk Cumhuriyeti

Geçmiş 4000 yıl kadar öncesine dayanan, Uzak Doğu'yu Akdeniz'e bağlayan önemli bir medeniyet köprüsü olan, güzergâhı üzerinde yer alan ülkeler arasında başta ticaret olmak üzere siyasal, kültürel ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynayan tarihi İpek Yolu'nu "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" adı altında yeniden canlandırma girişimini ortaya koyan Çin'in⁴⁹⁶ bölge ile ilgili politikalar üretmeyeceğini kimse söyleyemez. Çin bölgeyle ilgilenmesinin iki sebebi vardır. Birincisi, artan nüfusu ve sanayisi ile birlikte dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz ithalatçısı olması sebebiyle bölgede son yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarıdır. İkincisi, bölgenin Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında deniz yolu güzergâhında olmasıdır.

Projenin kara ayağındaki Orta Koridor girişimi ile projeye destek veren Türkiye, birçok demiryolu, karayolu, köprü, tünel, lojistik üs ve iletişim altyapıları konusunda ilerlemeler kaydetmiştir. İki ülke ticareti asimetrik bir şekilde Türkiye aleyhine bir görüntü verse de⁴⁹⁷ Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin en kısa kara yolu ayağında stratejik bir konumda

⁴⁹⁴ Burhanettin Duran, "Doğu Akdeniz'de Üç Kritik Adım", 28 Aralık 2019, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2019/12/28/dogu-akdenizde-uc-kritik-adim>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020

⁴⁹⁵ Zekiye Nazlı Kansu, a.g.m. s. 418

⁴⁹⁶ Filiz Kutluay Tutar ve Fatma Şura Bahsi Koçer, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, Vol.5 Issue.17, 2019, s.619

⁴⁹⁷ Elif Nuroğlu, "Kuşak-Yol Projesi Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkileri", 22 Temmuz 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kusak-yol-projesi-cercevesinde-turkiye-cin-iliskileri/1538112>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

bulunan Türkiye ile Çin ilişkileri diplomatik olarak gelişmiştir. Buna rağmen diğer tüm ülkeler gibi KKTC ile diplomatik ilişki kurmayan Çin, Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilişkilerini geliştirmektedir.⁴⁹⁸ GKRY ve Çin ekonomik ve stratejik işbirliğinin yanında 2011 yılında savunma alanında bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır.⁴⁹⁹ Doğu Akdeniz’i projenin önemli sacayaklarından gören Çin, Güney Kıbrıs’ta telekomünikasyon, yenilenebilir enerji ve uydu haberleşme alanlarında yatırım yapmasının yanında, Yunanistan ile de işbirliğine giderek bu ülkenin Pire Limanı’nı 2008 yılından beri kullanmaktadır.⁵⁰⁰ Yunanistan’a savunma alanında yatırımlar yapan ABD’den farklı olarak Çin, bu ülkede ağırlıklı olarak ekonomik alanında yatırımlar yapmaktadır. 2019 yılının sonlarına doğru Çin ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde iki ülke 16 anlaşma yapmış ve bu anlaşmalardan en dikkat çekici olanı ise uzun yıllardır Çin tarafından kullanılan Pire Limanı’ndaki yatırımların artması yönünde olanıydı.⁵⁰¹ Görünen o ki, Çin tüm dünyada olduğu gibi kendi ekonomik çıkarlarını ön planda tutmakta ve bu doğrultuda Doğu Akdeniz’de iki tarafla da iyi ilişkiler izleme gayretini göstermektedir.

3.7.7. Birleşik Arap Emirlikleri

İran’ın politikalarının Suriye’den sonra Doğu Akdeniz’e uzanması, bölgeyi Suudi Arabistan ile birlikte Birleşik Arap Emirlikleri için önemli bir dış politika sahası haline getirmiştir. Bu iki ülke, Arap Baharı diye adlandırılan süreci ve bölgedeki yönetim değişikliklerini güvenlikleri açısından tehdit olarak algılamışlar, Sisi ve Hafter gibi eski rejimlerin tarzındaki yöneticileri ekonomik ve siyasi olarak desteklemişlerdir. İran’ın bölgede artan etkisiyle birlikte Türkiye ve Katar’ın bölgedeki halkların değişim isteklerine destek olması bu iki ülke yönetimini rahatsız etmiştir.⁵⁰² Ekonomik ve askeri

⁴⁹⁸ Merve Altun, “Doğu Akdeniz’de Değişen Dengeler ve Kıbrıs-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri”, 15 Ekim 2019, <http://yde.neu.edu.tr/dogu-akdenizde-degisen-dengeler-ve-kibris-cin-halk-cumhuriyeti-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

⁴⁹⁹ “Güney Kıbrıs ve Çin Arasında Savunma İşbirliği Anlaşması İmzalandı”, 27 Nisan 2011, <https://www.tuicakademi.org/guney-kibris-ve-cin-arasinda-savunma-isbirligi-anlasmasi-imzalandi/>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

⁵⁰⁰ Mehmet Cem Demirci, “Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Üzerinde Hegemonya Mücadelesi”, 5 Mayıs 2019, <https://tr.euronews.com/2019/05/05/kibris-ve-dogu-akdeniz-uzerinde-hegemonya-mucadelesi-dogu-akdenizde-neler-oluyor>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

⁵⁰¹ Günay Duruluel, “ABD ve Çin’in Yunanistan Çıkması”, 19 Kasım 2019, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ve-cinin-yunanistan-cikmazi-442034.html>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

⁵⁰² Menderes Kurt ve Talha İsmail Duman, a.g.m. s. 186

güç olarak bölgede aktif politika izleme çabasında olan BAE açısından Doğu Akdeniz ve özellikle Libya, etki alanlarının Körfez dışına çıkması ve Suudi Arabistan'dan daha bağımsız bir aktör niteliğine kavuşması için önemli sahalar olarak ön plana çıkmaktadır.⁵⁰³ 27 Kasım 2019 sonrası süreçte Türkiye'nin Libya hamlesi Yunanistan ve Mısır'ı olduğu kadar bu iki ülkeyi de fazlasıyla rahatsız etmiştir.

Son yıllarda Ortadoğu, Afrika Boynuzu ve Kuzey Afrika'da çıkarlarını sürdürmek isteyen ve bu bağlamda iddialı ve agresif dış politika takip etmeye başlayan BAE'nin sert güç unsurlarıyla caydırıcılık stratejisi Bahreyn'deki müdahale ile başlamış, Suriye, Yemen ve Libya ile devam etmiştir. Kaddafi sonrası Libya'da BAE, bu ülkenin siyasetine yön vermek adına kontrol edebileceği İhvan karşıtı Hafter'e yoğun bir destek sağlamaktadır. BAE, Hafter milislerine çok sayıda savaş uçağı ve askeri araç temin etmiştir. Rus şirketi Wagner'dan 2500 savaşçıyı fonlamasının yanında 5000 kadar Sudanlı ve Çadlı savaşçının Hafter saflarına dahil olmasını sağlamıştır.

Bölgesel hegemonya kurma hedefinde olan BAE, bu hedefin önünde en güçlü engel olarak gördüğü Türkiye'nin nüfuzunu azaltmak için çeşitli stratejilere başvurmaktadır.⁵⁰⁴ Doğu Akdeniz'deki Türkiye karşıtı ülkelerle hareket eden BAE, Mayıs 2020'de Yunanistan, GKRY, Mısır ve Fransa ile ortak açıklama yaparak Türkiye'nin Libya'daki varlığını kınamış, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz arama ve sondaj faaliyetlerinin GKRY'nin haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Türkiye ile Libya'nın 2019 mutabakatlarının da "uluslararası hukuka aykırı olduğunu" öne sürmüştür.⁵⁰⁵ Görüldüğü gibi BAE, Türkiye açısından bölgede dikkate alınması gereken bir unsur olarak durmaktadır.

3.8.Bölgedeki Askeri Hareketlilik

Doğu Akdeniz'deki aktörler askeri güç unsurlarını ortaya koyarak bölgede psikolojik üstünlüğü elde etmeye çalışmaktadırlar. Bölgedeki aktörler askeri nicelik kapasitelerini

⁵⁰³ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, a.g.m.

⁵⁰⁴ Mehmet Rakipoğlu, "Birleşik Arap Emirlikleri'nin Libya Stratejisi", 12 Haziran 2020, <https://www.libyagundemi.com/birlesik-arap-emirlikleri%E2%80%99nin-libya-stratejisi>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

⁵⁰⁵ Enes Canlı, "Mısır, BAE, Yunanistan, GKRY ve Fransa'dan Ortak Doğu Akdeniz Açıklaması", 11 Mayıs 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-bae-yunanistan-gkry-ve-fransadan-ortak-dogu-akdeniz-aciklamasi/1837312>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

yükseltmekle birlikte güç gösterisi olarak tek başına ya da ortak olarak bölgede sıklıkla tatbikatlar uygulamaktadırlar. Sıcak çatışmaya dönüşmeyen, dönüşmesi de kısa vadede öngörülmeleyen bölgedeki askeri hareketlilik tatbikatlar yoluyla kendini göstermektedir.

Bölgede temel rekabetin kutupları olan Türkiye ve Yunanistan'ın askeri unsurlarını nicelik olarak ele alırsak iki ülke arasında büyük fark olduğunu görürüz. Türkiye'nin sert güç unsurlarının Yunanistan'inkine göre nicel olarak fazla olsa da⁵⁰⁶ Yunanistan bölgedeki aktörlerle ittifak yoluna girerek durumu dengelemeye çalışmaktadır. Yunanistan ordusunda başta hava ve deniz kuvvetleri olmak üzere pek çok alanda Amerikan ve Fransız savunma şirketleri ağırlıklı olarak rol alarak modernizasyon çalışmaları yapılmaktadır. Yunan hükümeti MQ-9 Guardian İHA satın almak ve F-35 savaş uçağı programına katılmak istemektedir. ABD-Yunanistan arasındaki savunma alınıdaki işbirliği planları 2020 Ocak ayı başındaki Yunanistan başbakanı Kiriakos Miçotakis'in Washington ziyaretinde gündeme gelmişti.⁵⁰⁷

Bölgedeki ülkelerden deniz gücü ihtiyaçlarını kendisi üreterek karşılayabilen iki ülke vardır; İsrail ve Türkiye. Yine bölgede büyük savaş gemisi üretebilen ülke olarak Türkiye karşımıza çıkmaktadır. Rusya'dan 2019 yılında teslim aldığı S-400 hava savunma sistemi ile birlikte Türkiye'nin son dönemde savunma sanayiinde gösterdiği gelişme ile hava, kara ve deniz gücünde önemli ilerlemeler kaydettiği dikkat çekmektedir.⁵⁰⁸

Niceliğin yanında niteliğin de önemi vardır. Etkisi yüksek bir silah, etkisi düşük olandan daha önemlidir. Sürekli zinde tutulan bir personelle gerekli eğitimi alamayan personel arasında sayı eşitliğine rağmen nitelik olarak fark olacaktır. Bu yüzden bölge devletleri, sahip oldukları askeri unsurları artırma, revize etme, güçlendirme çabası içine girmektedirler. Bölgede devletlerin çoğunda oldukça sınırlı deniz operasyonu deneyimine sahip küçük olan donanmaları, deniz aşırı enerji çıkarlarını korumak ve münhasır ekonomik bölgelerinin devriyesi konusunda giderek artan bir şekilde görev almaktadırlar.

⁵⁰⁶ Türkiye'nin savunma bütçesi 19 milyar dolar iken, Yunanistan'ın 4 milyar 844 milyon dolardır. Kaynak için bakınız: "Comparison Results (Turkey vs Greece)", <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=turkey&country2=greece&Submit=COMPARE>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

⁵⁰⁷ "Yunanistan'dan Türkiye'ye Karşı ABD Hamlesi! Askeri Anlaşmalar Parlamentoda Kabul Edildi.", <https://www.haberler.com/yunanistan-dan-turkiye-ye-karsi-abd-hamlesi-12873817-haberi/>, 31 Ocak 2020, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

⁵⁰⁸ Melih Yıldız, "Doğu Akdeniz'de Güç Dengesi ve Türkiye", *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s. 98

Bu yeni gereklilikleri karşılayabilmek için bölgedeki aktörler donanma kapasitelerini; modernizasyon programları, ek savaş gemileri ve deniz devriye uçaklarının satın alınması ile kıyı radar şebekelerinin kurulması yoluyla genişletmektedirler. Deniz ve hava kuvvetleri karasularında devriye gezmenin yanında münhasır ekonomik bölgelerindeki ticari faaliyetleri izlenmesi, açık deniz kaynaklarının araştırılması ve kullanılması ile ilgili lisanslama uygulamalarının yapılması, kritik altyapı için savunma noktaları oluşturulması, diğer bölge ülkeleri tarafından verilen lisanslar altında faaliyet gösteren şirketlerin engellenmesi gibi rolleri üstlenmeye başladılar.⁵⁰⁹ Bölge ülkeleri ordularındaki deniz unsurlarının yanında diğer askeri unsurları da modernize etme gayreti içindedirler. Bu konuda en güncel örnek Mayıs 2020’de Yunanistan basınının ülkelerinin sınırlarını korumak amacıyla İsrail ile insansız hava aracı almaya yönelik yapılan anlaşma gösterilebilir.⁵¹⁰

Silah teknolojisinin gelişmesi ve yıkıcılığının artması ile birlikte güçler sıcak çatışmadan kaçınmakta, silahlanma daha çok rakipleri caydırma amacını gütmektedir. Bu anlamda askeri güç her durumda salt sert güç unsuru olarak görmemek gerekmektedir. Doğru yönetildiğinde yumuşak güç etkisi de ortaya koyabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, güçlü bir ordu hayranlık duygusu verebilir ya da oluşacak psikolojik savaşta silahlar konuşmadan kazanç sağlayabilir.

Daha geniş açıdan bakarsak askeri güç, sadece nitelik ve niceliksel unsurlardan daha fazlasıdır. Çok daha karmaşıktır, farklı boyut ve içeriklerle karşımıza çıkabilir. Eskiden kılıç ve okla, at üzerinde yapılan geleneksel savaştan öte günümüzde savaş stratejileri çok çeşitli şekillere bürünmüştür: Örneğin düzenli, düzensiz, hibrid, ekonomik, vekâlet, kitle imha silahları gibi farklı yollarla yapılan savaşlar. Askeri gücün başarısı stratejik etkinlik

⁵⁰⁹ Sarah Vogler ve Eric V. Thompson “Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security” *Policy Brief*, The German Marshall Fund of the United States, March 2015, s.2

⁵¹⁰ Tasos Kokkinidis, “Greece to Acquire Israeli Drones for Border Defense”, 6 Mayıs 2020, <https://greece.greekreporter.com/2020/05/06/greece-to-acquire-israeli-drones-for-border-defense/>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020

gerektiren politik etkenlere bağlıdır.⁵¹¹ Akıllı bir dış politika ile askeri güç “sopa” niteliğinden çok daha fazlası olabilmektedir.⁵¹²

Bölgede askeri güç unsurlar üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, çakışan münhasır ekonomik bölgelerde diğer ülke veya ülkelerin arama ve sondaj faaliyetlerini engellemek ya da kendi arama ve sondaj faaliyetlerini askeri güçlerin refakati ile devam etmesini sağlamaktır. İkinci yol ise özellikle GKRY ve Yunanistan’ın başvurduğu gibi küresel güçleri bölgeye çekmek amacını taşımaktadır. Yunanistan ile tek taraflı ilan ettiği MEB parsellerini bölge dışı ülkelerin şirketlerine ihale eden GKRY; Fransa, ABD, Rusya gibi ülkelerle askeri anlaşmalar yapma yolunu tercih etmekte ya da onlara topraklarında askeri üs sağlayarak, meseleye bölge dışı güçlerin katılımlarını sağlayarak bu amaca ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bölgede askeri unsurların ortaya koymanın üçüncü şekli, bölge ülkelerinin askeri güçlerinin imkân ve kabiliyetlerini ispatlayacakları bir şekilde sıklıkla tatbikatlar düzenlemeleridir. Bu tatbikatlar, bölgede oluşan ittifaklar tarafından ekseriyeti müşterek bir şekilde tatbik edilmektedir. Böylelikle bölgede oluşan çift kutuplu ittifaklar birbirlerine psikolojik üstünlük sağlamaya çalışmaktadır.

Doğu Akdeniz’de 2010 yılından itibaren gerginleşen diplomatik ortam ile birlikte sert güç unsurları sahaya inmiştir. Örneğin, 2018 yılında Yunanistan donanmasına ait bir fırkateyn bölgede sismik araştırmalar yapan Türk Barbaros Hayrettin Paşa gemisini engelleme çabasında bulunmuştur.⁵¹³ Türk tarafından da gelen bu tarz arama ve sondaj faaliyetlerinin engellenmesine yönelik askeri gücün kullanılmasının yanında bölgede sıklıkla yapılan tatbikatlar göze çarpmaktadır. Bu tatbikatlardan ABD ile İsrail arasında yapılan Noble Dima adlı tatbikatlara 2011 yılı itibariyle Yunanistan katılmaya başlamıştır. ABD’nin 1998’den 2009’a kadar bölgede Türkiye ve İsrail ile gerçekleştirdiği tatbikatlar, Mavi Marmara olayı nedeniyle 2010 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan tarafından Türkiye-İsrail askeri işbirliğinin askıya alınması ile iptal

⁵¹¹Colin S. Gray, “Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century”, *Strategic Studies Institute, US Army War College, 2001, s. 16*

⁵¹²Arda Görkem Yatağan, “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, Cilt.28 Sayı.2, Aralık 2018,s. 79*

⁵¹³Muhsin Barış Tiryakioğlu, “Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi-2”, 10 Mayıs 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi-2/1475013>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

edilmiş, yerine Noble Dima tatbikat serisi başlamış ve bölgede oluşan diplomatik ortamla Yunanistan bu tatbikatlardaki yerini almıştır.⁵¹⁴

Noble Dima 2011 tatbikatı Yunanistan'ın katılımıyla 3-14 Nisan tarihleri arasında yapılmıştır. Bu tatbikatta sekiz gemi, iki denizaltı ve dört Yunan F-16'sı ile 52 savaş jeti gibi savaş unsurları vardı. Yunanistan ile İsrail'in savunma anlaşması imzaladığı⁵¹⁵ 2012 yılında yapılan tatbikata Yunanistan; savaş jetleri, birer fırkateyn ve deniz altı ile katılım göstermiştir. Yeni askeri operasyonları adı altında açık deniz doğal gaz ve petrol platformlarını “düşman saldırılarından” koruma gibi aktiviteleri içeren tatbikat ile İsrail, Yunanistan ve ABD arasındaki işbirliğinin enerjinin yanında askeri unsurları da kapsadığı görülmektedir.⁵¹⁶ Her yıl baharda düzenli olarak yapılan Noble Dima tatbikatları için diğer önemli bir husus GKRY'nin 2017 yılı itibariyle bu tatbikatlara katılmasıdır.⁵¹⁷ 2019 Nisan ayı başında başlayıp üç hafta süren “Noble Dina 2019” tatbikatına Yunanistan, ABD, İsrail ve GKRY katılmıştır. Girit Denizi'nde gerçekleşen tatbikatta katılımcılar su altı savaş senaryoları, denizden kurtarma, karaya çıkarma ve hava savunması gibi senaryolar uygulamıştır.

Rum basınında yer alan habere göre Kıbrıs Rum Yönetimi'nin silahlı kuvvetleri olan Milli Muhafız Ordusu ile İsrail hava kuvvetleri Rum Yönetimi'nin tek taraflı olarak ilan ettiği deniz alanlarının ve Güney Kıbrıs'taki Vasiliko terminalinin korunmasının amaçlandığı geniş ölçekli bir tatbikat Şubat 2014'te icra edilmiştir.⁵¹⁸ Ayrıca Yunanistan ile İsrail havacılık alanlarında da ortak tatbikatlar düzenlemişlerdir. 2013 yılında, iki ülkenin askeri işbirliği programının bir parçası olarak Ege ve Mora üzerinde

⁵¹⁴Gavriel Fiske, “Iran Scenerio at Israel, US, Greece Naval Exercise”, 25 Mart 2014, <https://www.timesofisrael.com/israel-us-and-greece-begin-naval-exercises/>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020

⁵¹⁵ “Israel Defence Forces: Greece-US-Israel Joint Military Training”, Mart 2014, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/greece-u-s-israel-joint-military-training>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020

⁵¹⁶ Stella Tsolakidou, “Greece Joins Israel-US Military Exercise in Southern Mediterreanean”, 28 Mart 2012, <https://greece.greekreporter.com/2012/03/28/greece-joins-israel-usa-military-exercise-in-southern-mediterranean/>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020

⁵¹⁷ “Cyprus Participates for First Time in Noble Dina Exercise”, 30 Mart 2017, <http://www.parikiaki.com/2017/03/cyprus-participates-for-first-time-in-noble-dina-exercise/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020

⁵¹⁸ Ali Ruhluel, “İsrail Hava Kuvvetlerinin RMMO'yla Müşterek Tatbikatı Başladı”, 11 Şubat 2014, <https://www.haberler.com/israil-hava-kuvvetleri-nin-rmmo-yla-musterek-5656753-haberi/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020

gerçekleştirdikleri hava tatbikatının⁵¹⁹ benzerini 2017 yılı için ortak savunma işbirliği programı imzalayarak aynı yıl ortak havacılık tatbikat ve eğitimleri olarak düzenlemişlerdir.⁵²⁰

10-11 Nisan 2014 tarihlerinde Yunanistan, GKRY, İsrail, ABD ve Fransa; hava ve deniz kuvvetlerinin katılımıyla Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı olarak ilan ettiği MEB ile İsrail MEB'i arasında "Nemesis" adını verdikleri ve daha sonraki yıllarda sürdürecekleri arama kurtarma tatbikatı gerçekleştirdiler. Yedi savaş gemisi, üç araştırma gemisi, çevre kirliliği ile mücadele amaçlı dört gemi, altı helikopter ve farklı tipte beş uçağın katıldığı tatbikatla ilgili Rum Yönetimi'nin egemenlik vurgusu yaptığı gözlenmiştir.⁵²¹ Arama-kurtarma adı altında yapılan Nemesis 2015 tatbikatı Temmuz ayının ilk günlerinde⁵²² Rum tarafından, güvenlik alanındaki yeni tahriklere ve ortak tehditlerle başa çıkılması yönünde olduğu açıklanan ve 18 ülkeyle yapılan Argonaftis 2015 tatbikatından⁵²³ çok kısa bir süre sonra icra edilmiştir. Nemesis 2016 ve 2017 tatbikatlarına katılımcı ülkelere ek olarak Mısır ve İngiltere de dâhil olmuştur.⁵²⁴ 10 savaş gemisi, sekiz helikopter ve uçak ile 750'den fazla askeri yetkilisi ile icra edilen Nemesis 2018 tatbikatına Yunanistan, ABD, İngiltere, İsrail ve Fransa fiilen; Mısır, İtalya ve Ürdün gözlemci olarak katılmışlardır.⁵²⁵ Yunanistan, ABD, Fransa, İsrail, İngiltere ve GKRY'nin hava ve deniz imkânlarıyla katıldığı ve Kasım 2019'da yapılan Nemesis 2019 tatbikatında, deniz

⁵¹⁹ Maria Korologou, "Greece, Israel to Perform Joint Aeronautical Exercises", 4 Ekim 2013, <https://greece.greekreporter.com/2013/10/04/greece-israel-to-perform-joint-aeronautical-exercises/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020

⁵²⁰ Babis Petrakis, "Greece, Israel Sign Joint Defence Cooperation Program for 2017", 21 Mart 2017, <https://greece.greekreporter.com/2017/03/21/greece-israel-sign-joint-defense-cooperation-program-for-2017/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020

⁵²¹ "Akdeniz'de Nemesis 2014 Tatbikatı Gerçekleşti", 12 Nisan 2014, <https://www.denizhaber.net/akdenizde-nemesis-2014-tatbikati-gerceklesti-haber-54904.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵²² "Güney Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Tatbikat Üstüne Tatbikat Yapıyor!", 3 Temmuz 2015, <https://www.denizhaber.net/guney-kibris-dogu-akdenizde-tatbikat-ustune-tatbikat-yapiyor-haber-62722.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵²³ "Argonaftis 2015 Tatbikatı Sona Erdi", 30 Mayıs 2015, <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/argonaf-tis-2015-tatbikati-sona-er-di-h116383.html>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵²⁴ Ömer Lütfi Taşçıoğlu, a.g.m.

⁵²⁵ "Nemesis 2018 Tatbikatı Yapıldı", 1 Kasım 2018, <https://www.haberherdakika.com/rum-basini/nemesis-2018-tatbikati-yapildi-h6539.html>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

içerisine oluşturulan yapay sondaj platformlarında arama-kurtarma, asimetrik terör tehditleri ve deniz kirliliği ile mücadele senaryoları canlandırılmıştır.⁵²⁶

Akdeniz ve Ege’de, ağırlıklı olarak hava unsurlarının katılımıyla; Yunanistan, GKRY, ABD, İsrail, İtalya ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin katılımıyla icra edilen Iniohos askeri tatbikatlarından bahsetmek faydalı olacaktır. 30 Mart-11 Nisan tarihleri aralığında icra edilen⁵²⁷ Iniohos 2014 yılı askeri tatbikati, 2015 yılında 19-30 Nisan,⁵²⁸ 2016’da 4-14 Nisan,⁵²⁹ 2017’de 27 Mart-6 Nisan⁵³⁰ ve 2018 yılında da 12-23 Mart tarihleri arasında icra edilmiştir.⁵³¹ Yunan Hava Kuvvetleri tarafından amacının karmaşık ve çok boyutlu tehdit ortamı karşısında gerçekçi operasyonel eğitim sağlama olduğu ifade edilen ve 1-11 Nisan arasında tatbik edilen Iniohos 2019 Tatbikati⁵³² İsrail basını tarafından Yunanistan’da icra edilen en büyük askeri tatbikat olarak değerlendirilmiştir.⁵³³ Akdeniz’den geçmesi planlanan EastMed Boru Hattı Anlaşması’nı imzalayan ülkelerin katıldığı belirtilen “Iniochos 2019” tatbikatında, birçok senaryonun tek bir hava üssünden yönetilmesi planlanmıştır.⁵³⁴

Birçok alanda olduğu gibi Doğu Akdeniz konusunda da Türkiye karşıtı politikaları tercih eden Sisi yönetimi, Yunanistan ve GKRY liderleri ile 2015 yılından beri birçok zirve düzenlenmiş; ekonomik, enerji, deniz ulaşımı, turizm, tarım, güvenlik gibi alanlarda işbirliğine gitmişlerdir. Yunanistan’ın Mısır’la bölgedeki kazanımlarına yönelik siyasi ilişkilerinin yanında askeri işbirliği de görülmüştür. İki ülke, 2015 yılından itibaren her

⁵²⁶ “Çok uluslu “Nemesis 2019” Tatbikati Dün İcra edildi”, 14 Kasım 2019, <http://www.detaykibris.com/cok-uluslu-nemesis-2019-tatbikati-dun-icra-edildi-202075h.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵²⁷ “Iniochos 2014”, <https://www.haf.gr/en/structure/htaf/air-tactics-center/iniohos/archives/iniochos-2014/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵²⁸ “Iniochos 2015”, <https://www.haf.gr/en/structure/htaf/air-tactics-center/iniohos/archives/iniochos-2015/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵²⁹ “Exercise INIOHOS 2016” 2 Mayıs 2016, <https://www.milavia.net/specials/iniohos-2016-andravid/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵³⁰ “Iniochos 2017 Exercise” 28 Mart 2017, <https://www.haf.gr/en/2017/03/iniohos-2017-exercise/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵³¹ “Exercise INIOHOS 2018”, 15 Nisan 2018, <https://www.milavia.net/specials/iniohos-2018-andravid/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵³² “Yunanistan’da Iniohos 2019 tatbikati”, 17 Nisan 2019, <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/yunanistanda-iniohos-2019-tatbikati>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵³³ Anna Ahronheim, Israel Air Force in Greece as part of Iniohos 2019, 8 Nisan 2019, <https://www.jpost.com/israel-news/israel-air-force-in-greece-as-part-of-iniohos-2019-585993>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵³⁴ “Yunanistan’ın “Iniochos 2019” Tatbikati Ege ve Akdeniz’de Başladı”, 2 Nisan 2019, <https://www.csavunma.com/yunanistanin-iniochos-2019-tatbikati-ege-ve-akdenizde-basladi/>, Erişim Tarihi: 8 Mart 2020

yıl savaş deneyimlerini ve yeterliliklerini artırmak ve Doğu Akdeniz'in kendileri açısından güvenliğini sağlamak için Medusa adını verdikleri askeri tatbikatlar düzenlemişlerdir.⁵³⁵ Kıbrıs Rum Yönetimi 2018 yılında icra edilen Medusa 6 ve Medusa 7 tatbikatlarından itibaren ilgili tatbikatlara katılım göstermiştir. 2019 yılında tatbikatların sekiz ve dokuzuncusu uygulanırken kapsamı da genişletilmiştir. 13-19 Nisan tarihleri arasındaki Medusa-8 tatbikatına Yunanistan bir fırkateyn, bir denizaltı, bir narkotik gemisi, sekiz F-16 avcı uçağı, bir Chinook helikopteri, üç AH-64 hücum helikopteri ile katılırken GKRY bir denizaşırı gemi ve özel harekât personelleri ile katılmıştır. Mısır ise bir helikopter, bir fırkateyn, bir hücum bot, bir denizaltı, sekiz F-16 savaş uçağı ile katılım göstermiştir. Tatbikata Bulgaristan, Fransa, Almanya, Birleşik Arap Emirlikleri, İtalya, Ürdün, Kuveyt, Fas, Bahreyn, Portekiz, Romanya, Suudi Arabistan, Sırbistan, Sudan ve ABD gözlemci olarak davet edilmiştir.⁵³⁶ Çeşitli deniz operasyonlarına katılan görevlilerin becerilerini geliştirmeyi, katılımcı ülkeler arasında savaş ve saha deneyimlerini paylaşmayı, çeşitli koşullar altında ortak görevlerin uygulanmasına hazırlanmayı ve Akdeniz'deki ekonomik hedeflerine yönelik potansiyel bir tehdide karşı durmayı hedefleyen Medusa 9 tatbikatı Kasım 2019'da icra edilmiştir. Tatbikatta, helikopter gemisi dâhil birçok modern silahın yer aldığı Mısır medyası tarafından ifade edilmiştir.⁵³⁷ 2020 yılında Rum Kesimi'nde uygulanacak Medusa tatbikatına Fransa'nın katılarak tatbikatları dörtlü yapma planı Kıbrıs medyasında öne sürülmüştür. Bu hamle ile Fransa, Total gibi firmasının bölgedeki faaliyetlerinin kendi çıkarlarına uygun olarak daha güvende faaliyet göstermesini hedeflemektedirler.⁵³⁸

Yunanistan ve GKRY ikilisini bölgede diğer aktörlerle işbirliği yaparak düzenli olarak icra ettiği Noble Dima, Nemesis, Iniohos, Medusa gibi tatbikatların yanında başka tatbikatlar da düzenlemiştir. Türkiye'nin düzenlediği 2019 Deniz Kurdu Tatbikatı'ndan

⁵³⁵ Ömer Lütfi Taşçıoğlu, "Yunanistan'ın ve GKRY'nin ABD, İsrail Mısır Arap Cumhuriyeti (MAC), İngiltere ve Fransa ile Yaptığı Ortak Askeri Tatbikatlar" ... Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020

⁵³⁶ "Yunanistan, Kıbrıs ve Mısır "Medusa 8" Ortak Tatbikatına Başladı", 12 Nisan 2019, <http://www.trmilitarynews.com/yunanistan-kibris-ve-misir-medusa-8-ortak-tatbikatina-basladi/>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵³⁷ "Egypt, Greece and Cyprus Implement Joint Air and Maritime Training Medusa 9", 3 Kasım 2019, <https://www.elwatannews.com/news/details/4406659>, Erişim tarihi: 1 Haziran 2020; "Military Personnel on the Army's Conduct of the Largest Maneuver in the Mediterranean: a Deterrent Message", 10 Kasım 2019, <https://www.elwatannews.com/news/details/4412466>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

⁵³⁸ "Medusa Askeri Tatbikatına 2020 İtibariyle Fransa da katılacak", 8 Kasım 2019, https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n302625-medusa-asker-tatbikatina-2020-itibariyle-fransa-da-katilacak, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

hemen ertesinde Yunanistan, İsrail, Fransa, Almanya ve ABD donanmasının katıldığı Arganovatis Tatbikatı icra edilmiştir. Bu tatbikatın en önemli sonucu tatbikata katılan ülkelerin taraflarını net bir şekilde ortaya koymalarıdır.⁵³⁹ Kıbrıs Rum Yönetimi ile Fransa Ağustos 2019’da arama kurtarma tatbikatı yaptıktan sonra, Ekim ayı içerisinde de Türkiye’ye mesaj olarak değerlendiren ortak tatbikat düzenlemişlerdir.⁵⁴⁰ Diğer bir AB üyesi ülke olan İtalya, Fransa’nın yaptığı gibi GKRY’ye tatbikatlarla destek olmuştur. GKRY İtalyan Büyükelçiliği yaptığı açıklamada, uluslararası yasalara uygun olarak ulusal çıkarları için Doğu Akdeniz’de olduklarını söylemiştir. GKRY ile Ağustos 2019’da ortak tatbikat icra eden Fransa ve İtalya⁵⁴¹ bölgede faaliyet gösteren petrol şirketlerini öne sürerek bölgedeki varlıklarının meşruiyetini sağlamaya çalışmaktadırlar.⁵⁴² Yunanistan, ABD ve Fransa’nın ortaklaşa yürüttüğü ve “Büyük İskender” adını verdikleri tatbikatta bir Yunan adasını ele geçiren düşmandan geri alma operasyonu uygulanmış olup, Yunanistan’ın “Doğu Ege” adalarını askersizleştirilmesi gerektiğini söyleyenlere karşı açık ve doğrudan mesaj olarak gönderildiği yorumu yapılmıştır.⁵⁴³

Avrupa Birliği üyesi 23 ülke tarafından 2017’nin son çeyreğinde imzalanan Daimi Yapısal İşbirliği Savunma Anlaşması (Permanent Structured Cooperation – PESCO) ile AB operasyonel güce sahip olmayı hedeflemektedir.⁵⁴⁴ PESCO, Avrupa Birliği’nin üç temel sacayağından biri olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) alt ayaklarından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) çerçevesinden atılmış adımlardan biridir.⁵⁴⁵ PESCO konusunda son yıllarda atılan adımlarda, Yunanistan ve

⁵³⁹ Recep Yorulmaz, a.g.m. s.88

⁵⁴⁰Tasos Kokkinidis, “France, Cyprus Joint Naval Exercises Seen as Message to Turkey”, 13 Ekim 2019, <https://greece.greekreporter.com/2019/10/13/france-cyprus-joint-naval-exercises-seen-as-message-to-turkey/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵⁴¹ “Doğu Akdeniz’de Askeri Tatbikat Başlattılar”, 12 Aralık 2019, <https://dogruhaber.com.tr/haber/630170-dogu-akdenizde-askeri-tatbikat-baslattilar/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵⁴²Nick Kampouris, “Italian Navy Frigate Conducts Military Exercises with Cyprus off Larnaca”, 11 Şubat 2020, <https://greece.greekreporter.com/2020/02/11/italian-navy-frigate-conducts-military-exercises-with-cyprus-off-larnaca/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵⁴³Nick Kampouris, “Greece, France an US Send Message of Strength in “Alexander the Great” Military Exercise”, 7 Şubat 2020, <https://greece.greekreporter.com/2020/02/07/greece-france-and-us-send-message-of-strength-in-alexander-the-great-military-exercise/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

⁵⁴⁴ Gökhan Güler, “NATO Krizi, PESCO ve Doğu Akdeniz”, 8 Mayıs 2019, <https://habergunes.com/nato-krizi-pesco-ve-dogu-akdeniz/18495/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁵⁴⁵ Kemal İnat, “PESCO ve NATO: Hangisi daha İleri İş Birliği?”, 24 Kasım 2018, <https://www.setav.org/pesco-ve-nato-hangisi-daha-ileri-is-birligi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hamlelerine karşı güvenliklerinin sağlanabilmeleri için girdiği arayışlar sonucu üyesi buldukları AB'den destek beklmelerinin katkısı büyük olmuştur. Türkiye'yi dengelemek için Yunanistan ve GKRY ikilisinin son zamanlarda AB'den bekledikleri desteklerden en önemlilerinden biri askeri güçtür. Bu iki ülkenin girişimleri sonucu PESCO adlı güvenlik teşkilatını devreye sokma kararını alan AB bölgeye deniz gücü gönderme konusunda hazırlıklar yapmıştır.⁵⁴⁶ Avrupa'daki Atlantikçiler ve egemenlik kaygısı taşıyanlardan dolayı NATO'dan farklı bir yapıya sahip bir şekilde PESCO'nun ulus üstü yapısına şüpheli yaklaşanların⁵⁴⁷ çokluğu sebebiyle bu yapı şimdiye dek Doğu Akdeniz'de bir varlık gösterememiştir. AB askeri anlamda bölgede bir bütünlük gösteremese de bölgede çıkarı olduğunu düşünen Fransa ve İtalya özelinde Kıta Avrupası'ndan aktörler bölgede askeri varlığını sürdürmektedirler.

Doğu Akdeniz'deki haklarını kaybetmemek için sert gücünü göstermekten geri durmayan Türkiye, karşısındaki cephenin tatbikatlarına bölgede yaptığı geniş çaplı tatbikatlarla cevap vererek psikolojik üstünlüğü elde etmeye çalışmıştır. İcra ettiği tatbikatların yanında Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı ilan ettiği, Türkiye'nin MEB alanı ile çakışan ve KKTC'nin haklarını yok sayarak parsellerini ihale ettiği firmaların faaliyetlerini engelleme yolunda askeri unsurlarla caydırma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin bölgede son yıllarda artan varlığı GKRY'nin tek taraflı olarak ilan ettiği arama ve sondaj sahalarını ihale ettiği firmalarda güvensizlik oluşturmuştu. Kovid-19 salgını ve enerji fiyatlarındaki düşüş gerekçe gösterilerek ABD'li Exxonmobil, Fransız Total ve İtalyan ENI şirketleri bölgedeki faaliyetlerini durdurma kararı almalarında⁵⁴⁸ Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerinin de payı olduğu ortadadır.

Yunanistan cephesinin bölgede ittifak halinde sıklıkla icra ettiği tatbikatların yanında Türkiye de gücünü ve kararlılığını ortaya koymak için tatbikatlar düzenlemiştir. 1 Nisan 2006 tarihi itibarıyla icra edilen Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarında denizde durumsal farkındalığına, deniz güvenliğine sahip olmak ve deniz yetki alanlarındaki hak ve çıkarlarını muhafaza etmek amacını

⁵⁴⁶ Sina Kısacık ve Fahri Erenel, a.g.m. s. 65

⁵⁴⁷ Kemal İnat, a.g.m.

⁵⁴⁸ "Son Dakika: Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Hayalleri Suya Düştü! Şirketler Arama Faaliyetlerini Durdurdu"... Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

taşımaktadır. Harekât ile Doğu Akdeniz’de Türkiye için çalışan araştırma ve sondaj gemilerini korumak ve desteklemek, Türkiye’nin deniz yetki alanlarında başka unsurlar adına izin almaksızın araştırma faaliyetleri yapan gemileri uyarmak ve kendinden izinsiz araştırma faaliyetlerini sürdürmelerini engellemek amaçlanmaktadır.⁵⁴⁹ 2006 yılından beri milli imkânlarla icra edilen Akdeniz Kalkanı Harekâtına Kasım 2019’dan itibaren Pakistan ve Ürdün katılım göstermeye başlayarak harekât uluslararası bir hal almıştır. Türkiye, diğer yabancı deniz kuvvetlerine bağlı personel ve gemilerin harekâta katılımına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.⁵⁵⁰ Pakistan ve Ürdün’ün yanında Arnavutluk, Azerbaycan, Cezayir, Gürcistan, Libya, Lübnan ve Tunus’un harekâtın uluslararası katılımcıları olması beklenmektedir.⁵⁵¹

Doğu Akdeniz’de süregelen Mavi Balina ve Doğu Akdeniz-Davet adı altında Türk Silahlı Kuvvetlerin ev sahipliğinde düzenli tatbikatlar yapılmıştır. 5-13 Kasım 2012 tarihinde Doğu Akdeniz’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ev sahipliğinde icra edilen Mavi Balina Tatbikatına NATO, ABD, Pakistan ve Türkiye’ye ait deniz ve hava unsurları katılmıştır.⁵⁵² 4-14 Kasım 2013 tarihlerinde icra edilen Doğu Akdeniz 2013 Davet Tatbikatında Suriye’den kaynaklı olası bölgesel krize müdahale provası gerçekleştirilmiştir.⁵⁵³ Kasım 2014’te dördüncüsü gerçekleştirilen tatbikatlardan Mavi Balina-2014 Fiili Deniz Davet Tatbikatına Türk Deniz Kuvvetleri unsurlarının yanında NATO Daimim Deniz Görev grubu-2, ABD ve Pakistan deniz kuvvetleri unsurları katılmıştır.⁵⁵⁴ 18 Ekim-6 Kasım tarihleri arasında Batı/Orta/Doğu Akdeniz’de icra edilen Doğu Akdeniz-2015 Davet Tatbikatına Türkiye, NATO ve ABD unsurları katılım

⁵⁴⁹ “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, 3 Kasım 2015, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

⁵⁵⁰ “MSB: Akdeniz Kalkanı Harekâtı Uluslararası Boyut kazandı”, 23 Nisan 2020, <https://aydinlik.com.tr/haber/msb-akdeniz-kalkani-harek%C3%A2ti-uluslararasi-boyut-kazandi-206270>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

⁵⁵¹ “Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nda İttifak Genişliyor”, 27 Nisan 2020, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/04/27/akdeniz-kalkani-harekatinda-ittifak-genisliyor>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

⁵⁵² “Levent İçgen, “Doğu Akdeniz ve Ege’de İki Büyük Tatbikat”, 5 Kasım 2012, <http://www.gazetevatan.com/dogu-akdeniz-ve-ege-de-iki-buyuk-tatbikat--491230-gundem/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

⁵⁵³ “Doğu Akdeniz 2013 Davet Tatbikatı”, 4 Kasım 2013, <https://www.denizhaber.net/dogu-akdeniz-2013-davet-tatbikati-haber-51893.htm>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

⁵⁵⁴ Levent Kişi ve Ali Rıza Akkır, “Mavi Balina-2014 Fiili Deniz davet Tatbikatı”, 9 Kasım 2014, <https://www.hurriyet.com.tr/mavi-balina-2014-fiili-deniz-davet-tatbikati-37000207>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

göstermiştir.⁵⁵⁵ Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ev sahipliğinde, 19-28 Kasım tarihleri arasında Doğu Akdeniz’de icra edilen Mavi Balina-2016 Davet Tatbikatına Türk deniz ve hava kuvvetleri unsurlarının yanında NATO, ABD, Bulgaristan, Pakistan ve Romanya deniz kuvvetleri unsurları iştirak etmiştir.⁵⁵⁶ 1987 yılından beri gerçekleştirilen ve 6-16 Kasım 2017’de yirminci defa yapılan Doğu Akdeniz-2017 Davet Tatbikatına NATO ve Türkiye dâhil beş ülkeden 25 gemi ve denizaltı, 27 uçak ve helikopter, 52 platform, 3500’den fazla personel iştirak etmiştir.⁵⁵⁷ Ekim 2018’deki Mavi Balina-2018 Davet Tatbikatına Türk Deniz Kuvvetlerine ait deniz ve hava unsurlarıyla birlikte NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2’de yer alan Türkiye, Hollanda ve İspanya Deniz Kuvvetlerine ait üç firkateyn ve helikopter, ABD, Pakistan ve Romanya’nın deniz ve hava vasıtaları katılmıştır.⁵⁵⁸ 9-20 Kasım 2019 tarihleri arasında yapılan Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatına 15 devletten 48 gemi ve yaklaşık 4700 personel katılmıştır. Tatbikata yüksek katılım, Türkiye’nin hem bölgesel güç hem de NATO’nun önemli bir ülkesi olarak önemli ve caydırıcı bir deniz kuvvetine sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.⁵⁵⁹ Uzun yıllardır tatbik edilen hem Mavi Balina hem de Doğu Akdeniz Davet tatbikatları NATO ile ortaklaşa gerçekleştirilse de bölgede Türkiye’nin gücünü ve caydırıcılığını göstermesi açısından önemlidir.

2019 yılı boyunca Türkiye bölgede psikolojik üstünlüğü elde etmek için sert gücünü ortaya koyan, geniş kapsamlı tatbikatlar düzenlemiştir. Bu tatbikatlardan Denizkurdu-2019 cumhuriyet tarihinin en büyük planlı tatbikatı olarak kayda geçmiştir. 2015 yılı Mayıs ayında yapılan Denizkurdu-2015 tatbikatına 11 Firkateyn, 6 korvet, 21 hücum botu, 8 denizaltı, 4 mayın avlama gemisi, 15 yardımcı sınıf gemi, 6 karakol gemisi, 8 SAT, 4 SAS timi, 4 deniz karakol uçağı, 16 helikopter, 1 sahil güvenlik arama kurtarma gemisi, 20 sahil güvenlik botu, 4 sahil güvenlik helikopteri ile sahil güvenlik deniz karakol uçağı

⁵⁵⁵ “Doğu Akdeniz-2015 Davet Tatbikatı’na Türkiye Ev Sahipliği Yaptı”, 10 Kasım 2015, <https://www.savunmahaber.com/dogu-akdeniz-2015-davet-tatbikatina-turkiye-ev-sahipligi-yapti/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

⁵⁵⁶ “Mavi Balina-2016 Davet Tatbikatı tamamlandı”, 28 Kasım 2016, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mavi-balina-2016-davet-tatbikati-tamamlandi-285179.html>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

⁵⁵⁷ “Doğu Akdeniz-2017 Davet Tatbikatı”, 8 Kasım 2017, <https://www.haberler.com/dogu-akdeniz-2017-davet-tatbikati-10219525-haberi/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

⁵⁵⁸ “Bilgi Notu”, 15 Ekim 2018, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1465&dil=1>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

⁵⁵⁹ “Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatı Tamamlandı”, 20 Kasım 2019, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/dogu-akdeniz-2019-davet-tatbikati-tamamlandi-442239.html>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı unsurları ile havadan ihbar ve kontrol uçağı gibi geniş çapta unsurlar katılım sağlanmıştır.⁵⁶⁰ 13-14 Mayıs 2017 tarihinde icra edilen Denizkurdu-2017 tatbikatına ise 14 firkateyn, 6 korvet, 9 denizaltı, 17 hücumbot, 6 mayın avlama gemisi, 4 karakol botu, 13 yardımcı sınıf gemi, 19 helikopter, 1 sahil güvenlik arama kurtarma gemisi, 1 sahil güvenlik helikopteri, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan av bombardıman uçakları, erken ihbar uçağı ve hedef çekme uçağı iştirak etmiştir.⁵⁶¹

27 Kasım 2019'daki Türkiye'nin Libya mutabakatı ile bölge en hareketli dönemini yaşamıştır. Aynı yıl içerisinde hem Şubat ayı sonu-Mart başı içerisinde gerçekleştirdiği Mavi Vatan-2019 hem de Mayıs ayında icra ettiği Denizkurdu 2019 tatbikatları ile geniş çaplı bir şekilde gücünü göstermeyi hedeflemiştir. Mavi Vatan 2019 tatbikatında, Anadolu'nun üç tarafını çevreleyen Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de aynı anda 103 savaş gemisiyle senaryo gereği amfibi çıkarma harekâtı da düzenlenmiştir.⁵⁶² Tatbikatın diğer önemli bir özelliğı, jenerik bir senaryo ve jenerik bir coğrafyada gerçekleştirilmesinin yanında tüm safhalarının ulusal ve uluslararası kuruluşlara bağılı 50'ye yakın basın mensubu tarafından açık ve şeffaf bir şekilde yerinden takip edilmesiydi.⁵⁶³ Cumhuriyet tarihinin en büyük planlı tatbikatı olarak kayda geçen ve 13-25 Mayıs 2019'da icra edilen Denizkurdu-2019 Tatbikatına 131 gemi, 57 uçak, 33 helikopter ve 25.900 personel katılmıştır. Tatbikat Anadolu'yu Çevreleyen üç denizde eş zamanlı olarak düzenlenen oldukça geniş kapsamlı bir tatbikat olmuştur.

Türkiye, KKTC ile uzun zamandır düzenli olarak Şehit Teğmen Caner Gönyeli Arama Kurtarma tatbikatları düzenlemektedir. Doğı Akdeniz gibi zor bir bölgede, iki ülkenin amacı hem karada hem de denizde birlikte arama kurtarma harekâtı icra etme imkân ve

⁵⁶⁰ "Denizkurdu-2015 Tatbikatı", 23 Mayıs 2015, <https://www.haberler.com/denizkurdu-2015-tatbikati-7339219-haberi/>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

⁵⁶¹ "Denizkurdu-2017 Tatbikatı Başarıyla Tamalandı", 26 Mayıs 2017, <https://www.savunmahaber.com/denizkurdu-2017-tatbikati-basariyla-tamamlandi/>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

⁵⁶² "Mavi Vatan-2019 Tatbikatında Amfibi Çıkarma Harekâtı Başladı", 5 Mart 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/mavi-vatan-2019-tatbikatinda-amfibi-cikarma-harekati-basladi?page=1>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

⁵⁶³ Durmuş Genç, "Mavi Vatan'daki Dev Tatbikat Göz Kamaştırdı", 7 Mart 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

kabiliyetleri geliştirmek, arama kurtarma teşkilat ve unsurlarının eğitim seviyelerinin etkinliğini artırmaktır.⁵⁶⁴

2019 yılı boyunca bölgede çok sayıda tatbikat gerçekleştiren Türkiye, denizlerinde yukarıda anlattıklarımızdan başka tatbikatlar da icra etmiştir. İki yılda bir icra edilen Beyaz Fırtına tatbikatların 2014 yılında olanı Antalya Körfezi'nde 101 unsurun katılımıyla gerçekleşmiştir.⁵⁶⁵ Deniz Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri ve sahil Güvenlik Komutanlığı unsurlarının katıldığı; Marmara, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de 16-27 Mayıs 2016 tarihleri arasında Beyaz Fırtına-2016 tatbikatı icra edilmiştir.⁵⁶⁶ Mayıs 2018'de icra edilen Beyaz Fırtına-2018 tatbikatı ile tatbikata katılan birlik/komutanlıkların görev fonksiyonlarının harekât imkân ve kabiliyetlerini geliştirmeyi, harbe hazırlık seviyelerini yükseltmeyi, Ege Denizi ile Doğu Akdeniz'de deniz güvenliğinin idamesine katkıyı amaçlamıştır.⁵⁶⁷ Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin sahip olduğu ve KKTC'nin TPAO'yı yetkilendirdiği ruhsat sahalarını koruma konusunda diplomatik olarak yalnız kalmasına rağmen askeri gle bu durumu dengelemeye çalışarak bölgede sıklıkla tatbikatlarına devam etmiştir. Bu kapsamda 16-22 Eylül 2019 tarihleri arasında Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Ege denizi ve Doğu Akdeniz'de Kararlılık-2019 tatbikatı gerçekleştirilmiştir.⁵⁶⁸

Karşılıklı sıcak temas yaşanmamasına rağmen, Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan rekabetinin askeri boyutu tatbikatlarla sahada var olmuştur. İki lke de psikolojik üstünlüğü ele geçirmek için tatbikat icra etmeyi sürdürecektir. Askeri gücün belirleyici olacağı Doğu Akdeniz'le birlikte artık Libya'daki unsurlar da önem kazanmıştır. 2020 yılının başında TBMM tezkeresi ile Libya'ya asker göndermiş ve bu ülkedeki iç savaşa müdahil olmuştur. Geçen süre zarfında aynı yılın Mayıs ve Haziran aylarında basına

⁵⁶⁴ Murat Demirci, "Türkiye-KKTC Ortak Tatbikatı Başarıyla tamamlandı", 20 Haziran 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-kktc-ortak-tatbikati-basariyla-tamamlandi-/1180394>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

⁵⁶⁵ "Beyaz Fırtına 2014 Tatbikatı İcra Edildi", 30 Mayıs 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/beyaz-firtina-2014-tatbikati-icra-edildi/155156>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁵⁶⁶ "Beyaz Fırtına-2016 Tatbikatı Tamamlandı", 30 Mayıs 2016, <https://www.savunmahaber.com/beyaz-firtina-2016-tatbikati-tamamlandi/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁵⁶⁷ "TSK'dan Denizlerde "Beyaz Fırtına Tatbikatı", 14 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tskdan-denizlerde-beyaz-firtina-tatbikati/1144465>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

⁵⁶⁸ "Milli Savunma Bakanlığı "Kararlılık 2019" Tatbikatının Görüntülerini Paylaştı", 17 Eylül 2019, <https://www.haberler.com/msb-deniz-kuvvetleri-komutanligi-nin-kararlilik-12434596-haberi/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

yansıdığı kadarıyla Türkiye'nin desteklediği UMH sahadaki dezavantajlı konumunu kırarak başarılar kazanmaya başlamıştır. Türkiye bölgedeki politikalarında kararlı duruşunu devam ettirebilirse gelişmeleri sadece "Libya" olarak değil de "Doğu Akdeniz-Libya" bütünüyle değerlendirirse Doğu Akdeniz politikası konusuna daha kapsamlı bakış açısı oluşturarak ve elini güçlendirecektir.

SONUÇ

Uluslararası politika, egemen devletlerin üzerinde devletler üstü bir yönetimin bulunmaması anlamında anarşik bir yapıya sahiptir ve bu doğa halinin nasıl olacağına dair farklı görüşler mevcuttur. Örneğin iç savaşın İngiltere’inde Hobbes insanlığı sürekli bir savaş halinde betimlemiş ve emniyetsizliği, gücü, hayatta kalmayı öne çıkarmıştır. Hobbes’tan kısa zaman sonra daha istikrarlı bir İngiltere’de yazan Locke,⁵⁶⁹ anarşinin barışın önünde mutlak bir engel oluşturmadığını ve insanların doğa halinde üst bir otorite olmadan da bağlar kurup sözleşme yapabileceğini öne sürmüştür. Biri daha karamsar ve diğeri daha iyimser olan bu iki görüş realizm ve liberalizmdir. Realist ve liberaller arasındaki tartışmada hangi tarafın haklı olduğunun cevabı net olmamakla birlikte iki tarafın da bazı konularda haklı bazılarında ise haksız olduğu görülmüştür. Hatta günümüzde dünya üzerinde bile realizmin ya da liberalizmin ağır bastığı politikalar mevcuttur. Uluslararası politikada Ortadoğu gibi bölgelerde realizm, Batı Avrupa gibi bölgelerde liberalizm ağır basmaktadır.⁵⁷⁰ Uluslararası olaylara realist perspektiften bakan ülkeler anlaşmazlıklarda liberallerin kazan-kazan anlayışının aksine sıfır toplamlı oyun mantığı güderler. Bu anlayışla Doğu Akdeniz’de anlaşmaya varma ve bölge zenginliklerinden faydalanma ihtimali düşüktür.

Realizme göre güç, uluslararası sorunların çözümünde en önemli unsurdur. Örneğin, 1930’lu yıllardaki İtalya ve Almanya’nın güç tehdidi Türkiye ve Yunanistan yakınlaşmış, Yunanistan’da yüzyılın ideali olarak görülen “megali idea”ya son verilmiş, çözülemeyen ve çözülemez sanılan iki ülke arasındaki birçok sorun hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Soğuk savaşın keskin olduğu ve dehşet dengesinin hâkim olduğu İkinci Dünya Savaşı ertesinde Sovyet gücünün tehdidini yakından hisseden iki ülke Amerikan gücüne olan ihtiyacı dolayısıyla bu ülkeye sadık müttefik olmuşlardı. Ortak tehdit algısı ve ABD’nin teşvikiyle iki ülkenin dostlukları bu dönemde de bir süre daha devam etmiştir. Öyle ki Sovyet gücü ve tehdidi ile 1947 yılında yanı başındaki Oniki Adalar’ın İtalya’dan Yunanistan’a devrinde Türkiye pazarlık dahi yapmamıştı. 1960’lı yıllarda yumuşama ile birlikte Sovyet tehdidinin ve ABD etkisinin azalmaya başlaması iki ülkeyi yakın tutacak güç unsurlarının dengesinde değişimin yaşanmasına sebep olmuş,

⁵⁶⁹ İkisi de 17. yüzyılda yaşamışlardır.

⁵⁷⁰ Joseph S. Nye ve David A. Welch, *a.g.e.* s.7,10

böylelikle iki ülke arasındaki kırılmalar başlamıştı. 1960'lar ve sonrasında ABD'nin denge kurma çabaları her iki ülke tarafından da olumsuz karşılanmış, iki ülkenin kamuoylarında ABD aleyhtarlığı had safhaya ulaşmıştır. Soğuk Savaş'taki yumuşamayla birlikte 1980'li yıllara gelindiğinde Yunanistan başbakanı Papandreu, bizim için tehlike kuzeyden (SSCB) değil doğudan (Türkiye'den) gelir iddialarında bulunmuştu. Bunun üzerine dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal bir mülakatta Yunanistan başbakanını kastederek, "Kuzeyden tehdit beklemiyorsan NATO'da ne işin var diye sormak gerekir" demiştir.⁵⁷¹ Bu sözler, Soğuk Savaş'ın başlangıcında ve sonunda küresel güç dengesi ve iki ülkenin önceliklerinde yaşadığı değişimin bir göstergesidir.

Dünyadaki küresel düzen hızlı bir değişim içerisinde ve liberalizm gün geçtikçe aşınmaktadır. Bu yüzden büyük güçler küresel rollerini yeniden tanımlamaktadırlar. Uluslararası örgütlerin eskisinden çok daha problematik hale büründüğü, güç rekabetine dayalı çok kutuplu bir dünya ile karşı karşıyayız. Günümüz dünyasında devletler arasında oluşabilecek sorunları çözecek eksen, ittifak ya da hegemon güç bulunmamaktadır ki bulunsa da büyük güçlerin ittifaklarda genellikle asimetrik ilişki dayattıkları unutulmamalıdır. Hegemon bir güce yaklaşarak güven bulma konusunda daha önce politikaları olan Türkiye, böyle bir çabanın ülkeye pek fayda sağlamadığının bilincindedir. Bu sebeple, risk ve fırsatları bir arada barındıran jeopolitik çatışma-gerginlik kuşağında bulunan Türkiye yeni dünya trendlerini iyi okuyup, risk alarak ve proaktif davranarak fırsatları değerlendirmek zorundadır. Yunanistan, Ukrayna, İran, Mısır gibi bu coğrafyanın devletleri bu realiteye uyum sağlamaya çalışırken Türkiye'nin iç siyasetinin yapısı ve çevre bölgelerindeki sorunlar sebebiyle tek yanlı bir bağımlılık politikası izlemesi düşünülemez. Türkiye'nin ABD ve Rusya ile dahi stratejik ilişkileri tek taraflı bağımlılığı ve asimetrik ilişkiyi kaldıracak durumda değildir ve bu tarz ilişkiler gerginliklere açıktır.⁵⁷²

Yunanistan, bağımsızlığını kazandığından beri kaybettiği savaşların sonucunda dahi büyük güçlerin de yardımıyla masa başında çok kez istediğini elde ederek kurulduğu zamanki ülke yüzölçümünü Türkiye aleyhine katlayarak genişleterek diplomatik gücün önemini ortaya koymuştur. Aslında bu durum salt askeri gücün tek başına yetersiz

⁵⁷¹ *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı.11, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ankara, Kasım 1984, s.31

⁵⁷² Burhanettin Duran, *Tek eksen Milli Çıkar*, sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/02/08/tek-eksen-mill-i-cikar, 8 Şubat 2020, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2020

olduğunun bir kanıtıdır. Türkiye, Yunanistan'la ilgili sorunlarda kendi tezlerini kabul ettirmede yıllarca zorlanmış, Kıbrıs'ta işgalci algısı yaratılmasının önüne geçememiştir. Birçok olaya akademik ve kurumsal çalışmalardan yoksun ve hazırlıksız olarak yakalanan Türkiye, özellikle Ege sorunlarında görüldüğü gibi Yunanistan'ın faaliyetlerine reaktif bir şekilde çeşitli yollardan tepki vermekten başka girişimde bulunmamıştır. Proaktif politikalar yerine reaktif davranmak bazen geri dönüşü olmayan kayıplara sebep olabilmektedir. Doğu Akdeniz'de de benzer bir şekilde kaçan fırsatların büyük olmaması için Türkiye dikkatli ve kararlı adımlarına devam etmelidir. Dahası, Doğu Akdeniz'de elde edeceği kazanç Türkiye'ye Ege Denizi'nde de kazanım olarak gelecektir.

İki ülke arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin Libya ile yaptığı deniz yetki alanını sınırlandırma anlaşmasının tarihin alışkanlığına nokta koyduğunu ifade edebiliriz. Özellikle 1947 yılında Oniki Ada'nın İtalya'dan Yunanistan'a geçmesi sürecinde Türkiye'nin pazarlığa dahi girmeyen politikası sorun çözen değil sorun ortaya çıkaran olmuştur. 1947'nin dost kabul edilen Yunanistan'ı çok kısa bir süre sonra Türkiye'nin en büyük rakibi olmayı sürdürmüştür. Devletler ne mütemadiyen dost ne de düşmandır. Çıkarları ölçüsünde dost veya düşmandırlar sözü iki ülke rekabetinde görülmektedir. Özellikle Türkiye gibi ateş çemberi olan bölgelerin ortasında konumlanan ülkeler güçlü bir şekilde varlığını sürdürmek istiyorsa diğer aktörlerin bir sonraki hamlelerinden çok daha sonrasını görüp anlayabilmeli, ona göre önleyici bir şekilde hareket etmelidir. Türkiye'nin proaktif politikası niteliğindeki Libya mutabakatı ile Türkiye Doğu Akdeniz'de beklentilerini karşılayacak deniz alanına sahip oldu ve bölgedeki rakiplerinin hamleleri kendi meşru münhasır ekonomik bölgesine karşı olacaktır.

Doğu Akdeniz'de karşımıza çıkan ittifaklaşmayı kısaca açıklamakta fayda vardır. Devletlerin ittifak yapmasının temel nedeni, karşı taraftaki aktör/aktörlerin gücünü dengelemektir. Zayıf devletlerin ittifaklarda bulunmaları, güvenliği için tehdit oluşturan başka bir devleti dengelemek ya da başka bir devletten gelebilecek tehditleri engellemektir. İttifaklardaki zayıf olanın ittifakı bozması daha zor ve bedeli ağır iken, güçlünün var olan ittifakı yeni ortaklıklarla ikame etmesi daha kolaydır. Bazı ittifaklar sağlam zemine otururken bazıları daha kaygan bir zeminde kurulurlar. Ortadoğu coğrafyasının karmaşık siyasi yapısında oluşan ittifaklara baktığımızda, bölgede en sağlam ittifak İsrail ile ABD arasında görülmekte ve bu ittifakın istikrarlı bir şekilde

sürdürülmesinde en büyük bir etki ABD'deki İsrail lobisidir. Moskova-Şam ittifakı asimetrik yapısına rağmen sağlam ittifaklardan birisidir.⁵⁷³ Moskova-Şam ittifakını sağlam zemine oturtan Rusya'nın yüzyıllardır süregelen sıcak deniz hayali, Esad rejiminin ise varlığını sürdürme isteğidir. Bu noktadan çıkışla Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı ittifakı değerlendirmek sağlıklı olacaktır. Yunanistan-GKRY ikilisinin bölgedeki ülkelerle kurdukları ittifaklar bölgeden maksimum fayda sağlamak olduğu bir gerçektir. Türkiye askeri ve siyasi gücünü planlı ve esnek bir şekilde yürütebilirse karşıdaki ittifakın gücünü azaltabilir ya da bu ittifakı kırabilir.

Ortadoğu'da kalıcı fayda sağlayacak ittifakların oluşumunu başarısız kılan en büyük neden bu ülkelerin kurumsallaşamaması, yeni gelen yönetimlerin ittifak tercihlerinin bir öncekinden tam da ters yönde olabilecek şekilde farklılaşmasıdır. Örneğin, Türkiye-Katar ortaklığına Türkiye'deki bazı kesimlerin Arap sermayesine ve Arap ülkeleriyle ilişkilere sorunlu bakış açısına sahip olması bu iki ülkenin ortaklığının geleceği konusunda tereddütler oluşturmaktadır.⁵⁷⁴ Libya konusunda da farklı yaklaşımlar Türkiye'nin çıkarlarına ters durum ortaya çıkarabilmektedir. Hâlbuki dış politikada birlik ve beraberlik olacak şekilde ülke çıkarları ön planda tutulmalı ve uzun vadeli planlar ortaya konarak ortaklık konusunda kurumsallaşmaya gidilmeli daha güvenilir bir tutum içerisinde olması için gayret gösterilmelidir.

XIX. yüzyılda yaşamış İngiliz başbakanlarından Lord Palmerston'un "*İngiltere'nin ebedi düşmanları ve dostları yoktur, değişmez çıkarları vardır*" şeklindeki pragmatik anlam içeren sözü etik, ahlaki ve siyasi sorunlar ortaya çıkartarak birçok kimseye acımasız görünse de devletlerin insani duygularla hareket etmediği bir gerçektir. Çok aktörlü, değişkenli, gücün merkezinin sürekli hareket ettiği günümüz dünyasında bu söz "mutlak müttefiklik yoktur" diye güncellenebilir. Hatta daha da ötesi günümüzde dost veya dost olmayan ayrımı belirsizleşmeye başlamıştır. Aktörler bazı konularda ortak hareket ederken aynı aktörler farklı sahalarda rakip olabilmektedirler. Örnek olarak Türkiye-Rusya ilişkilerini değerlendirirsek bu iki ülkeyi müttefik olarak değerlendirebilir miyiz? Savunma sanayi ve enerji alanları gibi en stratejik konularda işbirliğini konuşsak da

⁵⁷³ Kemal İnat, "Orta Doğu İttifaklarını Anlamak", 6 Haziran 2020, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/613864.aspx>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020

⁵⁷⁴ Kemal İnat, "Ortadoğu İttifakları –III- Türkiye'nin İttifakları", 13 Haziran 2020, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/613964.aspx>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020

Suriye ve Libya’da masanın karşı taraflarında oturmaktadırlar. “Mutlak müttefiklik diye bir ilişki biçimi yoktur” ilkesi Lord Palmerston’un daha önce söylediği sözden çok uzak bir şekilde devletin dış politikası dengesiz, marjinal ya da güvensiz olacağı anlamında değildir. Müttefiklik ilişkisi konu başlıklarına göre ve belirlenen ölçüde kiminle hangi konuda ve ne kadar yol yürüyebileceğinin bilinmesi anlamındadır.⁵⁷⁵ Türkiye’nin bölge politikalarında bu tarz bir yola girmesi bölge ülkeleri ile zor görünsede ABD ve Rusya gibi küresel güçlerle hangi konuda, hangi koşullarda ve ne kadar yol yürüyeceğini bildiği bir gerçektir.

Tarih boyunca yenenle yenilenin, statükoyu korumakla bozmak isteyenlerin bakış açıları farklı olmuştur. Örneğin Amerikan hükümetinin bakış açısına göre Dominik Cumhuriyeti, Haiti ve Vietnam’a asker göndermek haklı ve doğru, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a asker göndermesi yanlış ve haksızdır. Gerçekte iki ülke de aynı amaçla hareket etmiştir. Amaçları, kendi ulusal çıkarlarına aykırı olan güçlerin bu ülkelerdeki iktidarı ellerine geçirmelerinin önüne geçmektir. Burada birbirlerine ters olan durum insan davranışlarının ölçülebileceği sürekli, evrensel ve mutlak bir etik standardın olmayışıdır. Evrensel barış ve ortak etik değerler bütünü, devletleri uluslararası hukuk sistemine uygun olarak barışa zorlayacak uluslar üstü bir yapıyla olabilir ama böyle bir dünya örgütü gerçek olmaktan çok uzaktadır.⁵⁷⁶

Libya Mutabakatı öncesinde, deniz yetki alanları konusunda adalarına tam etki sağlamak için çabalayan Yunanistan ve bölge ülkeleri ile ikili anlaşmalar yapma yoluna girerek deniz yetki sınırlandırması faaliyetleri ile statüko oluşturma çabasına giren GKRY, Türkiye’yi fazlasıyla rahatsız ediyordu. Yunanistan ve GKRY oluşturma çabasında oldukları statükoyu korumak, Türkiye ise bozmak mücadelesi içindeydi. 2019 Libya Mutabakatı ile beklentilerini karşılayacak şekilde deniz yetki alanına sahip olunca ve Yunanistan ile GKRY’nin muhtemel deniz sınırlandırma anlaşmasının önüne set gerince Türkiye oluşturduğu statükoyu korumak, Yunanistan ise bozmak istemeyen taraflar olarak rollerini değiştirmişlerdir.

⁵⁷⁵ İdris Kardaş, “Mutlak Müttefik Yoktur”, 15 Ekim 2018, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/aktuel/idris-kardas/2018/10/15/mutlak-muttefik-de-yoktur>, Erişim Tarihi: 25 Haziran 2020

⁵⁷⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih:1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 595, 596

Doğu Akdeniz’de Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan farklı olarak oldukça karmaşık siyasi durum mevcuttur. Bu siyasi konjonktür meseleyi Türkiye-Yunanistan arasındaki bir sorun olmaktan daha fazlası bir konuma getirmiştir. Bölgede deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda birbirleriyle masaya dahi oturmayacak ülkelerin bulunması hukuki olarak çözümü zorlaştırmaktadır. Türkiye’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni tanımaması, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Türkiye hariç hiçbir ülke tarafından tanınmaması, Rum Yönetimi’nin tüm Ada adına uluslararası tanınırlığı, Türkiye’nin Mısır ve İsrail ile ilişkilerinde gerginlikler çözüm konusunda diğer önemli engeldir. Ayrıca, Suriye ve Libya’daki uzun zamandan beri devam eden iç savaş, İsrail’in bölge ülkeleri ile kemikleşmiş sorunları, bölge dışı aktörlerin meseleye müdahil olmaları gibi bölge sorunları, tüm bölge aktörlerin tek bir masa etrafında toplanmalarının önünde sorun teşkil etmektedir. Bu durum bölgede bloklaşmaya yol açmıştır. Küresel güçler bölgedeki bloklar arasında arabulucu rol üstlenmektense bir bloğun tarafında durup diğerini rahatlıkla karşısına almakta ve bu durum sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada bölgedeki taraflarda fiilen durum yaratmanın üstünlük sağlayacağı, diğer tarafa geri adım attırabileceği yönünde bir algı oluşmuştur.

Denizler tarih boyunca stratejik öneme sahip olmuşlardır. Başat güç olabilmenin ön koşulu denizlere egemen olabilmektir. Üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye bu önemin farkına geç varmıştır. Vatan kavramı sadece kara parçası ile sınırlı olduğu algısı ile denizlerin önemi arka planda kalmıştır. Hâlbuki II. Dünya Savaşı’na kadar güvenlik bakımından çok önemli olan denizler, savaş sonrası yıllarda ortaya çıkan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramları ile daha da önem kazanmıştır. Balıkçılık ve doğal kaynakların kullanımı ile deniz yetki alanları vatanın parçası olmuştur. Bu sebeple Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki mücadelesi çok önemlidir ve bu konuda, siyasi görüş ve ideoloji farkı gözetmeksizin ülke içinde birlik ve beraberlik sağlanması devlet menfaatinedir.

Doğu Akdeniz meselesi ortaya çıktığından beri Türkiye’de “Mavi Vatan” doktrini sıklıkla gündeme gelmektedir. İlgili doktrin ile etrafındaki tüm denizlerde 460 bin kilometrekarelik yetki alanlarını kapsayan bölgelerde Türkiye’nin milli menfaatleri çerçevesinde tedbirler alınması amaçlanmaktadır. Karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri içeren Türkiye’nin denizde vatan olarak belirttiği alan kara

topraklarının yarısı kadardır.⁵⁷⁷ “Mavi Vatan” doktrini ile Ege Denizi ve Akdeniz’de Türkiye’nin kıyılarına çok yakın, ters tarafta konumlanmış Yunanistan adalarından kaynaklanan meydan okumalara karşı koymak hedeflenmektedir.

Lozan Anlaşması sonrası Türkiye’nin hakları konusunda ortaya çıkan meydan okumalardan birincisi Musul meselesidir ve Türkiye’nin aleyhine sonuçlanmıştır. İkincisi 1947’de Oniki Adalar’ın kaybıdır. Üçüncüsü Kıbrıs Meselesidir ve Kıbrıs 1974 Harekâtı ile kaybedilmemiştir. Burada sadece diplomatik anlamda KKTC’nin ülke olarak uluslararası tanınırlığının olmaması, Rum Yönetimi’nin tüm Ada adına tanınması gibi sorunlar olsa da Türkiye, Ada’daki Türklerin haklarını ve Türkiye’nin çıkarlarını korumuştur. Dördüncü meydan okumayı ise Ege ve Doğu Akdeniz’de yaşamaktadır. Bölgede en fazla kıyı uzunluğu olan Türkiye gelecek nesillere travmatik olarak daracak bir deniz alanı bırakmamak için uygun zamanda doğru politikalar üretmelidir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 121/2. maddesine göre adalara ait karasuların, bitişik bölgenin, münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması diğer ana kara parçalarına uygulanan hükümlere göre yapılır. Bu uygulama okyanuslarda geleneksel bir şekilde yaşam süren, geçimini deniz ürünleri ile sağlayan, kendine has ekonomiye sahip, hakkaniyeti bozacak bir şekilde başka bir ülkenin deniz yetki alanı ile çakışmayan yerlerde ideal olabilir. Kapalı veya yarı kapalı denizlerde ve ters tarafta konumlanmış adaların bulunduğu bölgelerde ilgili maddenin yorumlanması anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Çatışma ve anlaşmazlıkların önüne geçmek ve hakkaniyetli çözüme ulaşmak için oluşturulan deniz hukuku Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanı paylaşımını çözmek bir yana daha da karmaşıklştırmaktadır. Kendine has ekonomik yaşamı olmayan, sosyo-ekonomik olarak ana karası Yunanistan’a bağlı, 2011 sayımına göre toplam nüfusu 490,⁵⁷⁸ yüzölçümü ise 9 kilometrekare⁵⁷⁹ olan Meis Adası sebebiyle Yunanistan, bu Ada’nın 4 bin katı deniz alanının kendisine ait olduğunu iddia etmekte,⁵⁸⁰ bu Ada sebebiyle bölgede en uzun kıyı uzunluğuna sahip Türkiye’ye oldukça küçük bir deniz alanı bırakmak istemektedir. Meis Adası Yunanistan ana karasına 580,

⁵⁷⁷ Muhittin Ataman ve Mehmet Çağatay Güler, “Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz’de Çözümün Ön Şartı”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, 2020, s.41

⁵⁷⁸ Uğur Bayılhoğlu, a.g.m. s. 203

⁵⁷⁹ Jon M. Van Dyke, a.g.m. s. 21

⁵⁸⁰ Sedat Ergin, “Akdeniz’deki Krizin Merkez Üssü Yoksa Meis Adası mı?”, 10 Aralık 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/akdenizdeki-krizin-merkez-ussu-yoksa-meis-adasi-mi-41393592>, Erişim Tarihi: 29 Haziran 2020

Anadolu'ya ise sadece 2 kilometre uzaklıktadır.⁵⁸¹ Bu sebeple, Doğu Akdeniz'de 1577 kilometre⁵⁸² kıyı uzunluğa sahip Türkiye'nin MEB alanını fazlasıyla küçülterek sahillerinin önünü kapamanın hakkaniyetli bir sonuç oluşturmayacağı bir gerçektir. Bir örnek vermek gerekirse, Akdeniz'de kendine has ekonomisi olan ada devleti Malta'nın Libya ile yaşadığı anlaşmazlıkta Uluslararası Adalet Divanı, iki ülkenin kıyı uzunlukları göz önünde bulundurarak ve hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde Malta'nın bağımsız bir devlet olmasına rağmen bu ülke aleyhine olacak şekilde iki ülke arasındaki deniz yetki sınırını Malta'ya yaklaştırmıştır. Böylelikle kıyı uzunlu çok daha uzun olan Libya'ya daha geniş deniz alanı bırakılmıştır. Fransız sahillerine yakın, ters tarafta konumlanmış İngiltere'ye ait adalar sınırlandırmada esas alınmamış, iki ülkenin ana karaları baz alınmıştır. Yunanistan tarihten gelen alışkanlıklarla çıkarlarını maksimize etmek amacıyla BMDHS'nin 74. maddesini göz ardı etmektedir. İlgili maddeye göre sahilleri bitişik veya karşı karşıya olan devletler aralarındaki MEB sınırlandırmasını hakkaniyete uygun bir şekilde UAD statüsünün 38. maddesine⁵⁸³ göre uluslararası hukuka uygun bir anlaşma ile yapılması gerekmektedir.⁵⁸⁴

Doğu Akdeniz'de, Yunanistan ve GKRY'nin diplomatik olarak hızlı hareket etmeye meyil gösterdiği ve Türkiye'nin açık bıraktığı alanları doldurmaya çalıştığı görülmektedir. Türkiye önleyici politikalar üretmektense bu iki ülke tarafından ortaya atılan politikaları sert gücünü göstermeye çalışarak ilgili ülkelerin politikalarının fiiliyata geçmesini engelleme yolunu tercih etmesinin etkili olamayacağı bir gerçektir. Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması ile klasik tutumunu değiştirmiştir. Bu mutabakat ile Türkiye'nin sağladığı avantaj göstermektedir ki Türkiye politikalar üretmek için bu alanda uzmanlaşmış kişilerin çalışmaları doğrultusunda diplomatik kapılar aralayarak var olan sert gücünü yumuşak güçle harmanlayarak, kamu diplomasisine ağırlık vermeli, Libya mutabakatı örneğinde olduğu gibi önleyici politikalar üretmelidir.

⁵⁸¹ Hami Aksoy, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, 22 Temmuz 2020, <https://www.savunmasanayi.org/anadoluya-2-km-yunanistana-580-km-mesafedeki-meis-adasi/>, Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020

⁵⁸² "Türkiye'nin Kıyı Uzunlukları Nedir?" <https://turkiyenin-kiyi-uzunluklari.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2020

⁵⁸³UAD statüsünün 38. maddesi için bkz: sayfa 56 ve 158 numaralı dipnot.

⁵⁸⁴ *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Madde 74, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001, s.25

Türkiye, Doğu Akdeniz politikalarını bölgedeki aktörlere kabul ettirmekte zorlansa da, özellikle son zamanlarda kararlı politikalar üretmeye başlaması karşı tarafın hareket alanını oldukça kısıtlamaktadır. Önleyici politikalar üretmek adına Doğu Akdeniz politikalarını istikrarlı bir Libya, Tunus, Cezayir ve İtalya gibi ülkelere kabul ettirerek diplomatik güç kazanma yoluna gidilebilir. Kamu diplomasisi çalıştırılarak domino etkisiyle bu politikalarının diplomatik kabulü artırılabilir.

Türkiye'nin sahadaki adımlarının meyvelerini verdiği de söylenebilir. ABD'li enerji şirketi Exxon Mobil'in Kıbrıs açıklarındaki 10 numaralı parseldeki arama sondajı programını Nisan 2020'de erteleme kararı alması önemli bir gelişmedir. Bu dönemde yaşanan petrol fiyatlarındaki düşüş ve covid-19 krizinin yanında Türkiye'nin bölgede attığı adımlar ve kararlı duruşu Exxon Mobil'in erteleme kararında rol oynadığı bir gerçektir. Türkiye bölgedeki güçlü ve kararlı duruşunu ve attığı adımları Libya ile arasındaki deniz yetki alanlarını sınırlandırmasına yönelik varılan mutabakat ile pekiştirmesi GKRY'nin tek taraflı ilan ettiği parsellerdeki faal olan uluslararası şirketler arasında bir tedirginlik unsuruydu. Türkiye işi burada bırakmayıp aynı kararlılıkla bu süreçte adımlarına yenisini eklemek zorundadır. Yüksek tempoda enerji diplomasisi yürüterek Libya ile varılan mutabakatın benzerlerini bölgedeki diğer ülkelerle yapmanın yollarını aranmalıdır. Bölgedeki hedefler hukuki temeller üzerine oturtulmaya çalışarak, doğru bir süreç planlanmalıdır. Türkiye, bölgedeki hukuki durumunu uluslararası şirketlere arama ve sondaj çalışmaları için ruhsat verebilecek konuma oturtmalıdır.⁵⁸⁵

Türkiye açısından Doğu Akdeniz'deki haklarını elde etmek için yumuşak gücünü ve kamu diplomasisini artıran ve bu konuda dağınık görüntü vermeyen, ikna edici akademik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaları üç ana başlıkta toplamak faydalı olacaktır. Birincisi bölgedeki enerji kaynaklarının miktarı, erişilebilirliği, getirisi, maliyeti gibi konularda enerji uzmanları tarafından yapılacak çalışmaları kapsamalıdır. İkincisi bölgenin hukuki durumunu, Türkiye'nin bölgedeki haklarının ne olduğunu araştıran hukuk çalışmaları ve son olarak da bölgedeki kazanımlarımızı elde edebileceğimiz güvenlik ve politik kararlarda etki edecek siyaset bilimciler ile uluslararası politika

⁵⁸⁵ Sertaç Aksan, "Doğu Akdeniz'deki Denklem "Petrol" Ayarı", 15 Nisan 2020, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-akdenizdeki-denkleme-petrol-ayari-476265.html>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020

Enerji Ekonomisi Derneği Başkanı Prof. Dr. Gürkan Kumbaroğlu'nun görüşlerinden yola çıkmıştır.

uzmanlarının çalışmalarını içeren üç boyutlu çalışmalarla bölgede üretilebilecek politikalar en ince ayrıntısına kadar ele alınmalıdır.

Bölgede diplomatik olarak yalnız bırakıldığı gözlemlenen Türkiye, 2019 yılı sonlarında Libya ile yapılan iki mutabakat ile birlikte hem bölgedeki haklarını hukuki bir zemine oturtmuş hem de Libya'daki iç savaşa Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin daveti ile meşru bir biçimde müdahil olmuştur. Burada vurgulanmak istenen nokta, Libya meselesinin Türkiye'de daha iyi anlaşılıp siyasi iç çekişmelere malzeme olmaması gerektiğidir. Libya'nın, Türkiye için salt Libya olmadığı bir gerçektir. Libya, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tezlerini kazanıma dönüştürmek için en önemli dayanağı ve kazanımlarını oturtabileceği hukuki bir zemindir.

Denizlerdeki enerji kaynaklarının devletlere ekonomik ve jeopolitik olarak katkıları ile kazan-kazan diplomasisi devletler tarafından göz ardı edilmektedir. Bu sebeple Doğu Akdeniz'de uluslararası hukukun temel alınmasından öte, “askeri güç temelli savaş diplomasisi”nin (gunboat diplomacy-gambot diplomasisi) öne çıktığı görülmektedir. Yunanistan, kendisinden çok daha az diplomatik güce sahip olduğunu düşündüğü ve kendisinin Ege, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki hamlelerine karşı sert gücünü göstermeye çalışan Türkiye'ye “agresif devlet” imajı kazandırmaya çalıştığı bir gerçektir. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası bu görünümü daha fazla vurgulamıştır. Libya Mutabakatı, on yıllardan beri süregelen “agresif devlet” imajını ortadan kaldırma konusunda doğru bir hamle olmuştur. Bölgedeki rekabeti kazandıracak olan güçtür. Bu güç, sert gücün yanında konumlandırılmış yumuşak güçtür.

Türkiye, sahada sert güce dayalı politikaların yanında masada da gücünü göstereceği mutabakat benzeri diplomatik adımlar artırmalıdır. Türkiye, bölgedeki anlaşmazlıkların kaynağıymış gibi bir izlenim oluşturulmaya çalışılmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölgedeki diğer aktörlerden önce davranarak uluslararası desteği de arkasına alarak kendi tezlerine göre tüm Kıbrıs adına sınırlandırmalar yapması ve Yunanistan'ın Türkiye ile masaya oturma konusunda bir çabaya girmeden en küçük adasına dahi tam yetki sağlamaya yönelik teşebbüslere yeltenmesi engellenmelidir. Türkiye sahadaki gücünü kullanmasının yanında, bu iki ülke teşebbüslerinin uluslararası hukukun ihlali olduğu her platformda vurgulamalıdır.

Rusya'nın Akdeniz'de bulunması ve Çin'in "Modern İpek Yolu Projesi" ile bölgedeki devletlerle ilişkilerini yükseltmesi, bunun karşısında ABD ve AB'nin bölgedeki beklenti ve faaliyetleri, sahada Kıbrıs Adası üzerindeki baskıların artmasına neden olmaktadır. İsrail-Rum yakınlaşmasını destekleyen ABD ve doğrudan enerji piyasasına katılma isteğindeki AB tarafından desteklenmeyen Türkiye, Deniz Kuvvetleri'nin korumasıyla sondaj ve arama faaliyetlerini doğrudan yürüterek kendi yolunu çizme çabasına girmiştir.⁵⁸⁶

Tüm bunlara rağmen, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ihtilafların çözümü mümkün mü, sorusu açıklanması gereken husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke arasındaki meseleler, iki tarafın da eşit bir şekilde çıkarlarından feragat etmesi halinde çözülebilir. Dönem dönem statükodan memnun olduğundan taraflar taviz vermekten kaçınsa da kalıcı bir çözüm isteniyorsa eldekiler ortaya konup hakkaniyetli bir şekilde tavizler verilerek çözüme ulaşılabilir. İki ülkenin tarihi ve günümüz uluslararası konjonktürü göz önünde bulundurulduğunda anlaşma için gerekli tavizleri iki tarafın da vermeyeceği bellidir. Ege Denizi'ndeki sorunları örnek verirsek ya Yunanistan'ın Ege'de statükoyu değiştirecek şekilde egemenlik iddialarından vazgeçmesi ya da Türkiye'nin Yunanistan'ın bölgedeki egemenlik iddialarını kabul etmesini gerekmektedir.⁵⁸⁷ Bu cümle dahi göz önüne bulundurulursa günümüz koşullarında iki ülke için anlaşma ihtimalinin mümkün olmadığı anlaşılır. Kazan-kazan anlayışı çerçevesinde liberal değerlendirmelerden uzak, bunun yerine sıfır toplamlı oyun mantığı ile bölgedeki sorunlara bakıldığında tüm aktörlerin bir arada aynı masa etrafında toplanması ve böylelikle çözümün zor olduğu ortadadır. İyimser yaklaşımla sorunların uluslararası hukuka uygun ve karşılıklı anlaşmalarla çözülmesi durumunda, bölge farklı bir biçimde barışçıl ittifaklaşmalara sahne olacak, Doğu Akdeniz tarihin vermiş olduğu misyonu yerine getirerek barış, bolluk ve huzurun kol gezdiği bir medeniyet beşiği olacaktır.⁵⁸⁸

Anlaşmaya varma ihtimali bu kadar düşük olan iki ülkenin neden Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmadığı sorgulanması gereken diğer bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan zor durumda kaldığında bu yola girmeyi dile getirirse de, öncelikle Lahey'e başvurmak için anlaşmazlık konularında mutabık kalındığını gösteren

⁵⁸⁶ Mesut Hakkı Caşın, a.g.m.

⁵⁸⁷ Şule Kut, a.g.m. s.506

⁵⁸⁸ Mesud Ünal, a.g.e. s.61

ortak tahkimname hazırlanması gerekmektedir. İki ülke arasındaki tarihi, hukuki ve siyasi konjonktür iki ülkenin bu konuda mutabık kalmasının zor olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi, UAD kararı doğrultusunda iki ülkenin de beklentilerin karşılayacak maksimal MEB alanının tamamına sahip olamayacaklarını düşünmeleridir. Türkiye’yi endişelendiren ihtimaller, UAD tarafından Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne atıfta bulunarak yerleşik adaların kıta sahanlığı ve MEB alanlarına sahip olacağı yönünde karara varılması, Libya ile belirlenen deniz yetki alanlarının küçülmesi ve Meis gibi Türkiye ana karasının çok yakınında konumlanmış Yunan adalarına az da olsa MEB alanına sahip olma hakkının verilmesidir. Yunanistan ise UAD kararının GKRY ile istediği MEB sınırlandırmasını olanaksız kılmasından ve böylece çok istediği Ortadoğu ülkeleri ile arada Türkiye olmadan kesintisiz bağlantı kurmasının engelleneceği endişesini taşımaktadır. Üye devletler için bağlayıcı nitelikte olan UAD kararlarının bu konuda olası sonuçlarını ülkelerinin kamuoyuna anlatmada zorlanma ve iç politikada ülkelerinin egemenlik haklarını kaybetmekle suçlanma durumu ile karşılaşmak istemeyen iki ülke hükümetleri sorunun çözümünü Lahey yerine zamana yayarak güç politikaları ile çözmeyi tercih etmektedirler.⁵⁸⁹

Libya mutabakatı ile Türkiye, Yunanistan’la yeni nesil mücadele yoluna girmiş bulunmaktadır. İleriki zamanlarda bu doğrultuda politika arayışında olmalıdır. Böylelikle Türkiye bölgedeki meşruiyetini artırarak kamu diplomasisine yönelmeli ve proaktif politikaların önünü açmalıdır. Libya mutabakatı rekabette uzun vadede yetersiz bir hamle olabilir. Bölgede başka diplomatik kanallar açılarak bölgedeki hakları ile ilgili kamu diplomasisini daha fazla kullanmalıdır. Türkiye, Libya ile yaptığı mutabakat ile Doğu Akdeniz’deki enerji jeopolitiğini değiştirmeye yönelik bir hamle yaparak, bölgede hukuki ve ekonomik inisiyatifte bulunmuştur. Anlaşma ile Türkiye, bölgedeki ülkelerle uzlaşmadığı konusundaki hipotezi ortadan kaldırmış ve Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail gibi bölge ülkeleriyle yeni anlaşma zeminlerine adım atmıştır. Sonuç olarak Türkiye, kendisinin bölgede hukuki ve siyasi olarak dışlanıp yok sayılmasının hukuken ve fiilen imkânsız olduğunu açıkça ortaya koymuştur.⁵⁹⁰

⁵⁸⁹Stelyo Berberakis, “Türk-Yunan Anlaşmazlıkları Niçin Giderilemiyor? Taraflar Neden Lahey Adalet Divanına Başvurmuyor?”, 9 Ocak 2020, <https://tr.euronews.com/2020/01/09/ege-de-turk-yunan-ihtilaf-neden-giderilemiyor-taraflar-lahey-adalet-divanina-basvurur-mu>, Erişim Tarihi: 30 Haziran 2020

⁵⁹⁰ Mesut Hakkı Çaşın, a.g.m.

Bölgedeki aktörlerin Doğu Akdeniz ve Libya politikalarında Türkiye'ye bakış açıları oryantalist bir şekilde kendi kurguladıkları bir pencereden olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerinin nedenlerinin anlaşılması konusunda direnç gösterilmekte ve bölgedeki faaliyetleri tehdit olarak algılanmaktadır. Aynı Batı demokrasilerinin anti-demokratik yollarla iktidara gelen Sisi ile aynı yolla iktidar mücadelesi veren Hafter'e destek vermeleri ya da bunlara karşı sessiz kalmaları ise demokratik anlamda büyük bir çelişkiyi göstermektedir.

Devletler arasında yaşanan bu kadar acımasız rekabete rağmen, dünyadaki potansiyel kaynaklar tüm insanlara yetebileceği bir gerçektir. Burada sorun insanoğlunun yeryüzünde yaşayan diğer insanları ve gelecek nesilleri düşünmeden bencil davranarak daha fazlasını istemeleri ve var olan kaynakları acımasızca sömürmeleridir. 2020 yılındaki covid-19 salgınında insanlar birkaç ay doğal kaynakları idareli kullandığında doğanın kendini ne kadar hızlı yenileyebileceğine şahit olduk. İnsanoğlu, bu kadar cömert olan doğayı acımasız bir şekilde kullanmaktan ve adaletsiz paylaşmaktan vazgeçmeli, tüm dünyanın huzur ve güvenliği için dünyadaki Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik uçurum ve dengesizliği azaltmalıdır. Ülkelerin maksimum fayda arayışları ve böylelikle diğer ülkelerin paylarını da elde etme yönündeki eğilimleri sonucu oluşan adaletsiz paylaşım aynı zamanda saldırgan milliyetçiliği ve köktendinciliğin önünü açmaktadır.

Devletler hala uluslararası politikalarında bildiklerini okumaya devam ederek ulusal çıkarlarını tüm etik ilkelerin önünde tutmaktadırlar. Günümüzde kamuoyunun gücünü kullanarak "otoriter, saldırgan" gibi yaftalarla karşı tarafın haklılığını ortadan kaldırma yoluna gitmektedirler. Doğu Akdeniz meselesiyle birlikte coğrafyasındaki tüm sorunlarla başa çıkmak için proaktif politikalar üretmek isteyen Türkiye sıklıkla benzer suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Terörle mücadele, Suriye iç savaşı, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs ve doğal gaz meseleleri, Libya eksenli gelişmelerle; Rusya ve ABD gibi iki büyük aktöre yönelik yürütülen dış politika ile Türkiye kendisini karmaşık bir ilişkinin içinde bulmaktadır. Bir devletin çevresinde cereyan eden değişikliklere refleks göstermek için gerekli kaynakları ayırarak değişikliklere tepki verebilme yeteneği olan stratejik esnekliği, birbiriyle bağlantılı ama bir o kadar karışık durumların ortasında kendini bulan Türkiye'nin hayata geçirebilmesi önemlidir. Örnek verirsek, Libya'ya Türkiye'nin müdahale etmemesi yönündeki görüşler

stratejik esneklik olmamakta, bilakis Doğu Akdeniz’de stratejik kayıplara yol açmasına sebep olabilecek stratejik kayıpların önünü açmaktır.⁵⁹¹

Türkiye’nin Libya ile yaptığı mutabakat sonrası Doğu Akdeniz’deki rekabet sahası Libya’daki iç savaşa doğru genişlemiştir. Yunanistan ve bölgede ittifak kurduğu ülkeler, Türkiye’nin UMH’yi desteklemesinin karşısında Hafter güçlerini desteklemektedir. Yunanistan’ın Hafter’i desteklemedeki amacı, Trablus’un Hafter güçleriyle ele geçirilmesi durumunda Türkiye’nin Trablus’taki UMH ile imzaladığı Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırmasına Dair Mutabakatı ortadan kaldırma ümididir. Fransa, Rusya, BAE, Mısır, Suudi Arabistan ve başka ülkeler tarafından desteklenen Hafter’in Libya’daki iç savaşı kazanacağına kesin gözle bakması Yunanistan desteğinin diğer bir sebebidir. Libya’daki iç savaşa pragmatist açıdan yaklaştığı anlaşılan Yunanistan’ın Hafter’in kazanmasıyla Türkiye’nin hak ve iddialarını geçersiz kılıp Libya ile kendi istediği şartlarda deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması yapma beklentisi içinde olduğu açıkça görülmektedir.⁵⁹²

Bölgedeki hedeflerini, deniz yetki alanlarını uluslararası hukuka uygun bir biçimde hakkaniyet çerçevesinde sınırlandırarak kıta sahanlığındaki egemenlik haklarını korumanın yanında Kıbrıs Türklerinin Ada ve çevresindeki enerji kaynakları üzerinde eşit olan hak ve çıkarlarını garanti altına almak olarak belirleyen Türkiye karşısında Yunanistan, Anadolu’nun çok yakınındaki adalara dahi tam yetki istemektedir. 9 Haziran 2020’de bu ülkenin İtalya ile yaptığı münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşmasında İyonya Denizi’nde Yunan hâkimiyeti altındaki adalara sınırlandırmada yetki verilmeyip ana karaların esas alınması Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’deki beklentileri ile çelişmektedir. Bu anlaşma ile Yunanistan zımni olarak adaların deniz yetki alanına sahip olmadığını kabul etmektedir.

Birçok sorunun cereyan ettiği coğrafyada bulunan Türkiye’nin son yıllardaki bölgesel aktivizmi, Yunanistan’ı rakip bir ülke olarak görmediğini göstermektedir. İki ülke arasında açılan uçurum sebebiyle Yunanistan, Türkiye karşıtı olan herhangi bir aktörle

⁵⁹¹ Murat Yeşiltaş, “Stratejik Esneklik”, 21 Aralık 2019, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/murat-yesiltas/2019/12/21/gunaydan-arda-mesaji>, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020

⁵⁹² Kemal İnat, “Yunanistan’ın Libya Politikası”, 27 Haziran 2020, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/614173.aspx>, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020

işbirliğine rahatlıkla yönelmektedir. Yunanistan; Avrupa Birliği ve ABD ile birlikte Rusya, Fransa, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Hafter ve Esad rejimi gibi aktörlerle birlikte hareket etme çabalarını artırmıştır.⁵⁹³ Diğer aktörler de Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunları Türkiye’yi yıpratma aracı olarak görmektedirler. AB ise iki ülkenin rekabetinde her zaman yaptığı gibi meselede yapıcı olmayan bir yol izlemektedir. Yunanistan başta Avrupa Birliği olmak üzere Türkiye karşıtı tüm aktörleri arkasına alarak Türkiye’ye geri adım attırma söylem ve stratejileri geliştirmektedir.

2020 yılının ikinci yarısında, Türkiye’nin bölgede çok sayıda Navtex ilan etmesi, 86 yıllık aradan sonra Ayasofya’yı camiye çevirmesi ve KKTC’de 1974 yılından beri kapalı olan Maraş’ı açma girişimleri Yunanistan’ın Türkiye karşıtı faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Son yaşananlarla birlikte Yunanistan Doğu Akdeniz meselesini askeri ve siyasi olarak değerlendirmesinin yanında uluslararası kamuoyu oluşturma çabasını daha da artırmıştır. Tüm bunlara rağmen, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres’in 27 Kasım 2019’da imzalanan Türkiye-Libya arasındaki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırma Anlaşmasını, BM şartınının 102. Maddesi gereği 30 Eylül 2020’de onaylaması⁵⁹⁴ ile bölgede yaşanan deniz hâkimiyeti rekabetinde Yunanistan’ın beklentilerini boşa çıkarmıştır.

Doğu Akdeniz eksenli olarak artan iki ülke arasındaki gerginlikler sonucunda AB dönem başkanı Almanya’nın girişimleri ile 2020 Eylül ayının sonlarına doğru masaya oturma yönünde açıklamalarla meselenin diplomatik yola gireceği yönünde sinyaller verilmiştir. “İstikşafi görüşmeler” adı altında planlanan diplomatik yollar, AB’nin 1999 Helsinki Zirvesi kararları esasında iki ülke ilişkilerinin yumuşaması ile Ege sorunlarının görüşülmesi üzerine kurulan mekanizmaydı. 2002 yılında başlayan iki ülke arasındaki istikşafi görüşmeler 2016’da askıya alınmıştı.⁵⁹⁵ Doğu Akdeniz’deki gerginliklere ve iki ülkenin tarihi, ekonomik ve politik beklentileri göz önünde bulundurulduğunda istikşafi

⁵⁹³ Muhittin Ataman, “Greece Benefits from Rising Tensions with Turkey”, 5 Ağustos 2020, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/greece-benefits-from-rising-tensions-with-turkey>, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020

⁵⁹⁴ “BM, Türkiye-Libya Deniz Sınırı Anlaşmasını Tescil etti”, 1 Ekim 2020, <https://tr.euronews.com/2020/10/01/bm-turkiye-libya-deniz-s-n-r-anlasmas-n-tescil-etti>, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020

⁵⁹⁵ “Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İstikşafi Görüşmeler Hakkında Neler Biliniyor?” 24 Eylül 2020, <https://www.haberler.com/turkiye-ve-yunanistan-arasindaki-istiksafi-13622523-haberi/>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020

görüşmeler beklenen uzlaşmayı sağlayacak mı, sorusu akla gelmektedir. Sözlük anlamı “*keşif ve tahkik etmeye çalışma, etraf ve teferruatını zahire çıkarma*” olan⁵⁹⁶ istikşafî görüşmeler aslında gerçek bir müzakere olmamakta, müzakere öncesi alt yapı oluşturma amacını taşımaktadır. İki ülke de masadan kaçan taraf olmak istemediğinden dolayı bu tarz görüşmelere açık kapı bırakmaktadır. Aslında, iki ülke arasındaki kökleşmiş diğer sorunlar gibi Doğu Akdeniz meselesi de teknik bir sorun olmaktan öte egemenlik tartışması içeren siyasal sorundur. Ege sorunları ve Kıbrıs konusunda on yıllardır süren müzakerelerde ilerleme kaydedilemediği düşünüldüğünde Doğu Akdeniz sorununa yönelik gerçekleştirilmesi planlanan istikşafî tarzında görüşmelerin umut vermediği bir gerçektir.⁵⁹⁷ Taviz verme konusunda isteksiz iki ülke, bu tarz müzakerelerle diplomatik yollara açık görünmek, zaman kazanmak ve alternatif yolları tüketmek amacını taşımaktadırlar.

⁵⁹⁶ “TDK’ya Göre İstikşafî Ne Demek?” 23 Eylül 2020, <https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/tdkya-gore-istiksafi-ne-demek-2742253>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020

⁵⁹⁷ Hasan Basri Yalçın, İstikşafî Görüşme, 26 Eylül 2020, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hasan-basri-yalcin/2020/09/26/istiksafi-gorusme>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ACER, Yücel (2001), “İngiltere-Fransa Kıta Sahanelığı Sınırlandırma Davası: Ege Kıta sahanlığı Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar”, *Bir Başka Açıdan İngiltere*, (Der.) Sedat Laçiner, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, ss.285-322
- ACER, Yücel (2017), *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, Routledge, NewYork
- ADIYEKE, Ayşe Nükhet ve Nuri Adıyeke (2002), *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi(SAEMK) Araştırma Projeleri Dizini 1/2002, Ankara
- AKGÜN, Sibel (2010), “Kıbrıs'ta Annan Planı Sonrası Müzakere Süreci ve Bugünkü Durum”, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss. 601-623
- ALTERMAN, Jon B. ve Diğerleri (2018), *Resoring the Eastern Mediterranean as a US Strategic Anchor*, Center for Strategic & International Studies – CSIS, Lanham
- ARMAOĞLU, Fahir (2017), 20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1995, 23. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul
- ATAMAN, Muhittin ve Mehmet Çağatay Güler (2020), “Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnât ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss. 31-57
- ATAMAN, Muhittin ve Mehmet Çağatay Güler (2020), “ Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Gelişmeleri”, *2019'da Türkiye*, (Ed.) Nebi Miş ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.133-139
- BAŞEREN, Sertaç Hami (2006), *Ege Sorunları*, Tüдав Yayınları, No.25, Ankara
- BAŞEREN, Sertaç H. (2002), “Eritre/Yemen Kararı'nın Ege Kıta Sahanelığı Sınırlandırmasına Tesirleri”, *Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Ed.) Aslan Gündüz ve Hüseyin Öztürk, Tüдав Yayınları, İstanbul, ss. 81-103
- BAŞKARA, Mustafa (2020), “ Doğu Akdeniz Sorununa Bir Çözüm önerisi: Müşterek İşletme”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*”, (Ed.) Kemal İnât ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.424-435
- BAYER, Dinçer (2019), “Doğu Akdeniz Deniz Alanının Tarihi Geçmişi, Türkiye'nin Ulusal Menfaatleri ve Uluslararası Hukuk Uygulamaları Kapsamında Bir

- Jeopolitik Analiz”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, ss. 389-407
- BOZKURT, İsmail (2002), “Kıbrıs’ın tarihine kısa bir bakış”, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, (Ed.) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, Ahsen Yayıncılık, Ankara, ss.9-15
- Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, T.C. Dışışleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü
- ÇAKMAK, Haydar (2014), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavramlar ve Teoriler*, Doğu Kitabevi, İstanbul
- ÇOLAKOĞLU, Selçuk (2019), “Diplomasi”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, ss.379-387
- ÇUBUKÇUOĞLU, S. Süha ve Salih Saner (2019), “Aspects of Hydrocarbon Insecurity in the Eastern Mediterranean: Maritime Claims, Access, and Quest for Energy Resources”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, ss. 69-93
- DEMİR, Ergül (2019), “Notlarım: Bilimsel Araştırma Paradigmaları”, Ankara Üniversitesi, Ankara,
- DIAMOND, Jared (2015), *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev.) Ülker İnce, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara
- Dışışleri Bakanlığı Belleteni (1984)*, Sayı.11 Dışışleri Bakanlığı Basımevi, Ankara
- DOĞAN, Salih ve Şeref Kavak (2014), “Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı”, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, (Ed.) Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, Hükümdar Yayınları, İstanbul, ss. 239-272
- DOĞRU, Sami (2019), “Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Doğu Akdeniz”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, TASAM Yayınları, ss.248-279
- DOĞRU, Sami (2003), *Uluslararası Hukukta Kıta Sahanlığı ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- EFEĞİL, Ertan (2003), *BM’nin Kıbrıs’ta Son Diplomatik Girişimi: K. Annan Planının Analizi*, Gündoğan Yayınları, İstanbul
- Enerji Doğu Akdeniz’de İstikrarı Şekillendirici Bir Faktör Olabilir mi?* (2017), (Çev.) Feyzi Özcan, Avrupa Parlamentosu Dış Politika Direktörlüğü, İyidüşün Yayınları, İstanbul

- EREN, T. Mesut (2010), “Yunanistan ve Türkiye’nin Avrupa Birliği ile İlişkileri”, *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.539-554
- ERİŞEN, Cengiz (2019), “Dış Politika Analizi”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, ss.367-378
- ERSOY, Hamit (2020), “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi*, (Ed) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil, Ahsen Yayıncılık, Ankara, ss. 118-125
- FIRAT, Melek (2009), “Yunanistan’la İlişkiler 1919-1923, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 178-193
- FIRAT, Melek (2009), “Yunanistan’la İlişkiler 1923-1939, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1* (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 325, 356
- FIRAT, Melek (2009), “Yunanistan’la İlişkiler 1945-1960”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.576-614
- FIRAT, Melek (2009), “Yunanistan’la İlişkiler 1960-1980”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-Cilt.1*, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.716-768
- FIRAT, Melek (2009), “Yunanistan’la İlişkiler 1990-2001”, (Ed.) Baskın Oran, *Türk Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar - Cilt.2*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 440-480
- GRAY, Colin S.(2001), “Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century”, *Strategic Studies Institute, US Army War College*
- GÜLDEMİR, Ufuk (1986), *Kanat Operasyonu*, Tekin Yayınevi, İstanbul
- GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu (2020), “Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.137-169
- HASGÜLER, Mehmet ve F. Murat Özkaleli (2010), *Kıbrıs’ta Kimlik ve Değişim: Post Annan Sürecinde Ada*, Alfa Yayınları, İstanbul
- HASGÜLER, Mehmet ve F. Murat Özkaleli (2010), *Kıbrıs’ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi*, USAK Yayınları, Ankara

- KADERCAN, Burak (2019), “Güç”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardeş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, ss.323-335
- KANSU, Zekiye Nazlı (2019), “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Keşiflerinin Bölgesel ve Küresel Açından Ekonomi Politikası” (Ed.) İlkay Noyan Yalman ve Sibel Akova, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK, 11-14 Temmuz 2019/Bandırma) Bildiri Tam Metin Kitabı 2 Sosyal bilimler, Ankara, ss. 415-421
- KARLUK, S. Rıdvan (2013), *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak*, Beta Yayınları, İstanbul
- KER-LINDSAY, James (2015), “The Cyprus Problem”, *Frozen Conflict in Europe*, (Ed) Anto Bebler, Barbara Budrich Publishers, Opladen-Berlin-Toronto, ss. 19-34
- KIRLIDÖKME, Utku (2014), “Yunanistan-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye ve Balkanlara Etkisi”, *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Ed.) Hasret Çomak ve Ayşegül Gökalp Kutlu, Kocaeli, ss. 155-182
- KIVILCIM, Zeynep (2016), “Türk Dış Politikası ve Uluslararası Hukuk”, (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, ss. 345-353
- KUT, Şule (2016), “Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”, (Der.) Faruk Sönmezoğlu, *XX. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, ss. 491-507
- KURT, Menderes ve Talha İsmail Duman (2020), “Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikası”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnât ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.170-196
- KURT, Veysel (2011), “İsrail 2010”, (Ed.) Kemal İnât ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yılığı 2010*, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 165-191
- KWIATKOWSKA, Barbara (2001), “The Significance of the Eritrea/Yemen Arbitration for the Aegean Insular Formation”, *Proceedings of the International Symposium on the Problems of Regional Seas*, (Ed.) Bayram Öztürk ve Nesrin Algan, Tüdev Yayınları, İstanbul, 2001, ss.206-244
- MANİSALI, Erol (2002), *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları & Gündoğan Yayınları, İstanbul
- NEUMAN, W. Lawrence (2014), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I. Cilt*, (Çev.) Sedef Özge, Yayınodası Yayıncılık, Ankara
- NYE, Joseph S. (2017), *Yumuşak Güç*, (Çev) Reyhan İnân Aydın, BB101 Yayınları, Ankara
- NYE, Joseph S. ve David A. Welch (2018), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

- OĞUZLU, Tarık (2019), “Liberalizm”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Ed.) Şaban Kardeş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, ss.147-165
- OKTAY, H. Emre (2015), *Kıbrıs Sorunu*, Akis Yayınları, İstanbul
- O’MALLEY, Brendan ve Ian Craig (2001), *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*, I.B. Tauris Publishers, Londra
- ORUÇ, Haydar (2019), “Türkiye’nin İsrail, Filistin ve Ürdün Politikası 2018”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2018*, (Ed.) Burhanettin Duran ve diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.157-181
- ÖZÇELİK, M. Hakan (2020), “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye’nin Bölgesel Sorunları: Osmanlı’dan Günümüze Doğu Akdeniz*, (Ed.) Mehmet Çelik ve Alev Duran, Hiper Yayınları, İstanbul, ss.55-76
- ÖZER, Yonca (2010), “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü”, *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.557-576
- ÖZGÖKER, Uğur (2010), “Türk Dış Politikasının Kilit Konusu: Kıbrıs Sorunu”, *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası* (Der.) Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.577-599
- ÖZGÖKER, Uğur ve Hüseyin Çelik (2014), “Kıbrıs’ta Enerji Politikaları ve İngiltere ‘İlgisi’”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, (Yay. Haz.) Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa, ss.531-549
- ÖZHASAR İbrahim ve İsa Elbinsoy (2017), *Modern Dönem İslam Ülkeleri (Cilt 2):Balkanlar, Türkistan ve Güney Asya*, Tire Kitap, İstanbul
- ÖZTÜRK, Osman Metin (2003), *Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs*, Ankara, Altinküre Yayınları
- PAZARCI, Hüseyin (2013), *Uluslararası Hukuk* Turhan Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Ankara
- POULANTZAS, Nicholas M.(2016), “The Status of Islands in the International Law of the Sea”, *Contemporary Developments in International Law: Essays in Honour of Budislav Vukas*, (Ed.) Rudiger Wolfrum ve Diğerleri, Brill Nijhoff, Leiden/Boston, ss.250-262
- POLAT, Furkan (2016), “Libya 2015”, (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 381-396

- PULAT, Abdüssamet (2016), İsrail 2015, (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2015*, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 119-142
- ROZAKIS, Christos L.(1997), “The Greek Continental Shelf”, *Greece and the Law of the Sea*, (Ed.) Theodore C. Kariotis, Kluwer Law International, The Netherlands, ss. 67-114
- SANDER, Oral (2013), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- SANDER, Oral (2013), *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- SANDIKLI, Atilla (2010), “Yeni Kıbrıs stratejisi Tanınma”, *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, (Ed.) Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, s.261, 274
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1997), “Kıbrıs Sorunu ve Sorunun Çözümüne İlişkin Perspektifler”, *Sakarya Üniversitesi’nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler*, (Der.) Alaeddin Yalçınkaya, Sakarya, ss. 87-108
- SVORONOS, Nikos (1988), *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, (Çev) Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul
- ŞEKER, Burak Şakir (2019), “Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Ekseninde Yunanistan GKRY’nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye’nin Tutumu”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul ss.280-319
- TANRISEVER, Oktay F. (2019), “Güç”, *Devlet ve Ötesi*, (Der) Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.53-71
- TARAKÇI, Nejat (2019), “Güç Dengeleri Işığında Türkiye’nin Doğu Akdeniz Stratejisi Nasıl Olmalıdır?”, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, (Ed.) Deniz Güler ve Diğerleri, Tasam Yayınları, İstanbul, ss.320-352
- TELCİ, İsmail Numan (2018), “Mısır Dış Politikası: Tarihsel bir Analiz”, (Ed.) İsmail NumanTelci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*, SETA Kitapları, İstanbul, ss.19-31
- TSAKONAS, Panayotis J. ve Thanos P. Dokos (2004), “Greek-Turkish Relations in the Early Twenty First Century: A View from Athens”, *The Future of Turkish Foreign Policy*, (Ed.) Leonore Martin ve Dimitris Keridis, The Mitt Press, Cambridge, ss. 101-126
- TURAN, Yıldırım (2014), “İsrail 2012”, (Ed.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, *Ortadoğu Yıllığı 2012*, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 137-156

USLU, Nasuh (2011), “Türkiye’nin Kıbrıs Politikası 2010”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, (Ed.) Burhanettin Duran ve Diğerleri, Seta Yayınları, Ankara, ss. 223-265

ÜLGER, İrfan Kaya (2015), *Avrupa Birliği Rehberi*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli

ÜLGER, İrfan Kaya (2002), “Türkiye ile Yunanistan Arasında Temel Sorunlar”, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi*, (Ed) İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, Ahsen Yayıncılık, Ankara, ss. 199-210

ÜLKER, Halil (2019), “Kıbrıs Jeopolitiğinin Ulusal Güvenlik Bağlamında Türk Dış Politikasına Etkileri”, *Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük 1. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı*, (Ed.) Gökçe Yükselen Peler ve Güven Arıklı, Hiper Yayın, İstanbul, ss. 324-340

ÜNAL, Mesud (2015), *Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz’de Küresel Hamleler-1*, Beta Yayınları, İstanbul

VOGLER, Sarah ve Eric V. Thompson (2015), “Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security” *Policy Brief*, The German Marshall Fund of the United States

YALÇINKAYA, Alaeddin (1997), “Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Sorunların Genel Çerçevesi: Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu”, *Sakarya Üniversitesi’nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler*, (Der.) Alaeddin Yalçinkaya, Sakarya, ss. 1-47

YENİGÜN, M. Cüneyt (1997), “Türkiye ve Yunanistan Arasında Ege’deki Deniz Sorunları”, *Sakarya Üniversitesi’nde 28 Nisan 1997 Tarihinde Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Konulu Panelde Sunulan Metinler*, (Der.) Alaeddin Yalçinkaya, Sakarya, ss. 55-85

YILDIZ, Dursun ve Doğan Yaşar (2012), *Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç*, Truva Yayınları, İstanbul

YILDIZ, Melih (2020), “Doğu Akdeniz’de Güç Dengesi ve Türkiye”, *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (Ed.) Kemal İnat ve Diğerleri, SETA Yayınları, İstanbul, ss.95-136

Süreli Yayınlar

ACER, Yücel (2008), “Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletler Arası Uygulama” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.4 No.16, ss. 1-18

ADI, Mazen (2008-2009), “The Application of the Law of the Sea and the Convention on the Mediterranean Sea”, *United Nations-Nippon Foundation Fellow*

- AKİPEK, Serap (2000), “Eritre-Yemen Hakem Kararı ışığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.49 Sayı.1, ss.1-30
- ALEXOPOULOS, Aristotelis B.(2003), “The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of Greek Seas”, *Revue Hellenique de Droit International*, Vol.56, ss. 131-151
- ANTUNES, Nuno Sergio Marques (2003), “Towards the Conceptualisation of Maritime Delimitation: Legal and Technical Aspects of a Political Process”, *University of Durham, Durham- The United Kingdom*, ss.429-629
- ARI, Tayyar (1995), “Ege Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri: Son Gelişmeler Işığında Kararları ve Hava Sahası Sorunları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt.50 Sayı.1, ss. 51-68
- ARI, Tayyar (1992), “Kıta Sahaneliği Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.XIII, Sayı.1-2, Mart-Kasım, ss.167-184
- ARIDEMİR, Hakan (2018), “Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt.7 Sayı.2, ss.789-804
- ARIDEMİR, Hakan ve Çağatay Allı (2019), “Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmaları Dergisi*, Cilt.4 Sayı.10, Ekim, ss. 188-202
- ARIK, Umut (2011), “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.2 Sayı.1, Haziran, ss. 3-21
- ARIKAN, Harun (2004), “Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt.2 sayı.1, ss. 153-162
- ARMAOĞLU, Fahir H.(1959), “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.14 Sayı.2, ss. 57-86
- ARSLAN, Ali (1998), “Yunanistan'ın Doğu Ege Politikası İle Osmanlı Devleti'nin Adalardaki Halkla İlişkileri ve Yardımları(1913 - 1919)”, *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, İstanbul, ss.23-36
- ATUN, Yurdağül ve Ata Atun (2018), “Doğu Akdeniz’de Yeni Siyasi Dengeler”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Cilt.10 Sayı.39, ss.7-14
- BABACAN, Abdurrahman (2020), “Libya: Berlin’e Giden yol ve Ötesi”, *Kriter Dergi*, Sayı.43, Şubat, ss.41-43

- BALCI, Ali (2011), “Türkiye’nin Dış Politikası ve İsrail: 1990’lar ve 2000’lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt.2 Sayı.2, Ocak, ss.117-136
- BAYILLIOĞLU, Uğur (2019), “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz’de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası’nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.XXIII Sayı.2, ss. 185-223
- BAYILLIOĞLU, Uğur (2018), “Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosta Rika-Nikaragua Kararında Adalar Hakkındaki Tespitlerine İlişkin Bazı Gözlemler”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.8 Sayı.2, ss.94-137
- BAYIR, Özgün Erler (2014), “Cyprus Issue in Turkish Russian Relations”, *International Journal of Turcologia*, Vol.9 No.17, Spring, ss. 89-102
- BLAKESLE, Merritt R.(1991), “The Distant Island Problem: The Arbitration on the Delimitation of the Maritime Zones around the Franch Collectivite Territoriale of Saint Pierre and Miquelon”, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, Vol.21 No.3, ss.359- 385
- BOZKURT, Enver (2006), “Uluslararası Hukuk bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.2 No.5, ss.50-74
- COUFOUDAKIS, Van (1985), “Greek-Türkish Relations 1973-1983: The View From Athens”, *International Security*, Vol.9 No.4, Spring, ss. 185-217
- ÇAKMAK, Zafer (2008), “Venizelos’un Atatürk’ü Nobel Barış Ödülü’ne Aday Göstermesi”, *Erdem Dergisi*, Sayı.52, ss.91-109
- DAHL, Robert A.(1957), “The Concept of Power”, *Behaviorel Science*, Vol. 2 No.3, July, ss.201-215
- DEĞERLİ, Esra Sarıkoyuncu (2006), “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.15, Ağustos, ss. 239-261
- DEMİRÖZÜ, Damla (2008), “The Greek-Turkish Rapprochement of 1930 and the Repercussions of the Ankara Convention in Turkey”, *Journal of Islamic Studies*, Vol.19 Issue.3, ss. 309-324
- DOĞRU, Sami (2015), “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı.119, ss. 503-554
- DOKOS, Thanos (2013), “The Prospect for Greek-Israeli Relations: A View from Athens”, *ELIAMEP Briefing Notes*, No.11
- DUMANKAYA, Elif Merve (2019), “Uluslararası İlişkiler ve Güç Kavramı”, *Trend Analizi (Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi)*, Ocak, ss.1-9

- Düstur* (1931), Üçüncü Tertip, Cilt.5, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul
- EKER, Kemal ve Murat Kağan Kozanhan (2019), “1969 Kuzey Deniz Davaları”, *Mavi Vatandan Açık Denizlere*, Yıl.1 Sayı.2, ss. 8-15
- ERDEM, Merve (2015), “Bangladeş-Myanmar Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Davası Işığında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi’nin Kuruluşuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.64 Sayı.2, ss.329-364
- ERDEMİR, Emre (2019), “Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi”, *EURO Politika*, Cilt.3 Sayı.2, Temmuz, ss.37-40
- ERTUĞRUL, Ümmühan Elçin (2017), “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletin Egemen Hakları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.XXI Sayı.1, Ocak, ss. 41-71
- ERYILMAZ, Bilal ve Mücahit Bektaş (2017), “Lozan Perspektifinden Türkiye’de Azınlık Politikaları (1923-2016)” *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt.5, Sayı.2, Eylül, ss.25-50
- EVANS, Malcolm D.(1991), “Maritime Delimitations and Expanding Categories of Relevant Circumstances”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol.40 No.1, ss.1-33
- GRIGORIADIS, Ioannis N.(2011-2012), “The Unripe Fruits of Reapprochement: Greek Turkish Relations in the Post-Helsinki Era”, *International Journal*, Vol.67 No.1, ss.119-133
- GÜNEŞ, Şule Anlar (2007), “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.56 Sayı.2, ss. 1-37
- İLHAN, Metin (2015), “Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958 1974)” *Türkiyat Mecmuası*, Cilt.25, ss.255-280
- İSTİKBAL, Deniz ve Hacı Mehmet Boyraz (2019), “Doğu Akdeniz’de Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt.3 Sayı.5, Aralık, ss. 69-86
- KALELİOĞLU, Oğuz (1999), “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Mayıs, ss.105-123
- KAMINARIS, SpirosCh (1999), “Greece and The Middle East”, *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, Cilt.3 Sayı.2, Haziran, ss. 36-46

- KARAPINAR, Nuray (2015), “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar”, *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, Sayı.20, ss.13-21
- KARL, Donald E.(1977), “Islands and the Delimitation of the Continental Shelf: A Framework for Analysis”, *The American Journal of International Law*, Vol.71 No.4, ss.642 643
- KEYİK, Mehmet ve Mehmet Seyfettin Erol (2019), “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt.3 Sayı.1, ss. 12-49
- KISACIK, Sina ve Fahri Erenel (2019), “Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması – The Permanent Structured Cooperation (PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt.2 Sayı.1, ss.51-76
- McDORMAN, Ted L.(1991), “The Canada-France Maritime Boundary Case: Drawing Line Around St. Pierre and Miquelon”, *The American Journal of International Law*, Vol.84 No.1, January, ss.157-189
- McLLARKY, Kathleen A.(1987), “Guinea/Guinea-Bissau: Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary, February, 14, 1985”, *Maryland Journal of International Law*, Volume.11 Issue.1, ss.93-121
- NELSON, L.D.M.(1990), “The Roles of Equity in the Delimitation of Maritime Boundries”, *The American Journal of International Law*, Vol.84 No.4, ss.837-858
- NYE, Joseph S.(1990), “Soft Power”, *Foreign Policy*, No.80, Autumn, ss.153-171
- NYE, Joseph S.(2008), “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.616, March, ss.94-109
- ÖKSÜZ, Melek (2010), “Girit Meselesi’nin Belirsizlik Yılları” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı.25, s. 93-114
- ÖZKAN, Arda (2015), “Kıta Sahaneliği Sınırlandırılmasında Uluslararası Uygulamalar: Sözleşmeler, İçtihat ve Doktrin”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number.35, Winter II, ss.367-386
- PAZARCI, Hüseyin (1982), “Uluslararası Adalet Divanı’nın Tunus, Libya Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığına İlişkin 24 Şubat 1982 Tarihli Kararı/Karar Metinleri”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt.2 Sayı.2, ss.42 48

- PEKCAN, Cemre (2017), “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizi’nin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1 Sayı.3, Aralık, ss.54-80
- SATAN, Ali (2012), “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı.6, ss. 55-70
- SCHMITT, Michael N (1996), “Aegean Angst: The Greek Turkish Dispute”, *Naval War College Review*, Vol.49 No.3, ss.42-72
- TAŞÇIOĞLU, Ömer Lütfi (2018), “GKRY’nin Münhasır ekonomik Bölge Anlaşmaları ve Petrol ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları”, *Social Sciences Studies Journal*, Vol.4 Issue.26, ss. 5697-5709
- TELCİ, İsmail Numan (2016), “Mısır’da Geleceğini Arayan Karşı-Devrim”, *Analiz*, sayı 149
- TUTAR, Filiz Kutluay ve Fatma Şura Bahsi Koçer (2019), “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, Vol.5 Issue.17, ss.618-626
- “TZOGOPOULOS, George N.(2020), “The Greek-American Partnership: What Next?”, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Policy Brief No.60/2020, January
- VATAMAN, Dan (2010), “Delimitation of the Continental Shelf and Exclusive Economic Zones Between Romania and Ukraine to the International Court of Justice of the Hague”, *Journal of European Studies and International Relations*, Vol.1 Issue.1, ss.81-87
- VATANSEVER, Müge (2010), “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.12, Özel Sayı, ss. 1487-1530
- WAXMAN, Dov (2010), “Turkey and Israel: A New Balance of Power in The Middle East”, *The Washington Quarterly*, 22(1), January, ss.23-32
- YALÇIN, Emruhan (2017), “Yunanlıların Bitmeyen İdeali: Megali İdea”, *İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.4 Sayı.7, Aralık, ss. 33-48
- YATAĞAN, Arda Görkem (2018), “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt.28 Sayı.2, Aralık, ss.69-94
- YILDIRIM, Ali (1999), “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim*, Cilt.23 Sayı.112, ss.7-17
- YORULMAZ, Recep (2019), “Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt.10 Sayı.88, Temmuz Ağustos 2019, ss.80-83

Tezler

- EDİZ, İsmail (2011), *Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- ERENOĞLU, Simay (2019), “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- GÖKALP, İbrahim (2012), *Kıyı Devleti'nin Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uygulama Yetkisinin Kapsam ve Sınırları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- GÖKALP, İbrahim (2008), *Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararında Dikkate Aldığı İlkeler*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- İŞİK, Nurser Gökdemir (2009), *Kıta Sahaneliği, Hukuki Rejimi ve Ege Sorunu*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- İŞİK, Salih (2011), *Balkan Atlantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne
- İZGİ, Ali Rıza (2007), *Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli
- ÖZBEK, Dolunay (2004), *Komşu Devletler Arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku ve Ege Denizi Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi
- ÜNSAL, Emin (2009), *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Edirne

İnternet Kaynakları

- AKKAD, Dinia (2018, 28 Haziran), “Italian Company Discovers Massive Gas Find off Egyptian Coast: Report”, <https://www.middleeasteye.net/news/italian-company-discovers-massive-gas-find-egyptian-coast-report>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020
- AKSAN, Sertaç (2020, 15 Nisan), “Doğu Akdeniz'deki Denklem “Petrol” Ayarı”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dogu-akdenizdeki-denkleme-petrol-ayari-476265.html>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2020
- AKSOY, Hami, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü (2020, 22 Temmuz), <https://www.savunmasanayi.org/anadoluya-2-km-yunanistana-580-km-mesafedeki-meis-adasi/>, Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020
- AKSU, Fuat (2017, 17 Aralık), “Hava Sahası ve FIR”, <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/7-hava-sahasi-vefir>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020

- ALTUN, Merve (2019, 15 Ekim), “Doğu Akdeniz’de Değişen Dengeler ve Kıbrıs-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri”, <http://yde.neu.edu.tr/dogu-akdenizde-degisen-dengeler-ve-kibris-cin-halk-cumhuriyeti-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020
- ALTUNKAYA, Tuğba (2019,11 Kasım), “AB, Doğu Akdeniz nedeniyle Türkiye’ye Yaptırım Uygulamak için Düğmeye Bastı”, <https://tr.euronews.com/2019/11/11/ab-dogu-akdeniz-nedeniyle-turkiyeye-yaptirimuygulamak-icin-dugmeye-basti>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020
- ANRONHEIM, Anna (2019, 8 Nisan), Israel Air Force in Greece as part of Iniohos 2019, <https://www.jpost.com/israel-news/israel-air-force-in-greece-as-part-of-iniohos-2019-585993>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- ASLAN, Cemal (2019, 25 Ekim), “EastMed Projesi”, <https://kibrisvolkan.net/cemal-aslan-yazdi-eastmed-projesi16787.html>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020
- ATAMAN, Muhittin (2020, 5 Ağustos), “Greece Benefits from Rising Tensions with Turkey”, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/greece-benefits-from-rising-tensions-with-turkey>, Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020
- ATAMAN, Muhittin (2020, 9 Eylül), “What does France Want from Turkey?”, <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/what-does-france-want-from-turkey>, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2020
- BAYKENT, Sinan (2019, 4 Temmuz), “Doğu Akdeniz’de “Anti-Türkiye” Cephesi: Yükselen Rum Milliyetçiliği ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Sorunu”, <https://www.indyturk.com/node/48006/t%C3%BCrkiyeden-sesler/do%C4%9Fakdeniz%E2%80%99de-%E2%80%98anti-t%C3%BCrkiye%E2%80%99-cephesi-y%C3%BCkselen-rum-milliyet%C3%A7ili%C4%9Fi-ve>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020
- BERBERAKIS, Stelyo (2020, 2 Ocak), “Doğu Akdeniz-EastMed Doğal Gaz Boru Hattı Anlaşması Atina’da İmzalandı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020
- BERBERAKIS, Stelyo (2020, 9 Ocak), “Türk-Yunan Anlaşmazlıkları Niçin Giderilemiyor? Taraflar Neden Lahey Adalet Divanına Başvurmuyor?”, <https://tr.euronews.com/2020/01/09/ege-de-turk-yunan-ihtilaf-neden-giderilemiyor-taraflar-lahey-adalet-divanina-basvurur-mu>, Erişim Tarihi: 30 Haziran 2020
- BERBERAKIS, Stelyo (2020, 6 Ağustos), “Yunanistan Başbakanı Miçotakis: Türkiye ile Diyalogdan Sonuç Alınmazsa Lahey’e Gidelim”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53682316>, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020
- CANLI, Enes (2020, 11 Mayıs), “Mısır, BAE, Yunanistan, GKRY ve Fransa’dan Ortak Doğu Akdeniz Açıklaması”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-bae->

yunanistan-gkry-ve-fransadan-ortak-dogu-akdeniz-aciklamasi/1837312, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

CAŞIN, Mesut Hakkı (2019, 9 Aralık), “Türkiye-Libya Anlaşmasının Hukuki ve Stratejik Boyutları”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270> , Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020

CHRYSOPOULOS, Philip (2019, 1 Ocak), “How Greece Will Benefit from EastMed Gas Pipeline”, <https://greece.greekreporter.com/2019/01/01/how-greece-will-benefit-from-east-med-gas-pipeline/>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

ÇELİK, Kubilay ve Sinan Uslu (2019, 18 Temmuz), “TBMM’den AB’nin Yaptırım Kararına Tepki”, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmmden-abnin-yaptirim-kararina-tepki/1535493>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

ÇELİKKOL, Oğuz (2020, 26 Aralık), “Ege Denizi”, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/ege-denizi-41406058>, Erişim Tarihi:2 Şubat 2020

DEMİRCİ, Mehmet Cem (2019, 5 Mayıs), “Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Üzerinde Hegemonya Mücadelesi”, <https://tr.euronews.com/2019/05/05/kibris-ve-dogu-akdeniz-uzerinde-hegemonya-mucadelesi-dogu-akdenizde-neler-oluyor>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

DEMİRCİ, Murat (2018, 20 Haziran), “Türkiye-KKTC Ortak Tatbikatı Başarıyla tamamlandı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-kktc-ortak-tatbikati-basariyla-tamamlandi/1180394>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020

DURAN, Burhanettin (2019, 28 Aralık), “Doğu Akdeniz’de Üç Kritik Adım”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2019/12/28/dogu-akdenizde-uc-kritik-adim>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020

DURAN, Burhanettin (2020, 24 Temmuz), “Doğu Akdeniz Geriliminde Kısa Mola”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/07/24/dogu-akdeniz-gerilimine-kisa-mola>, Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2020

DURAN, Burhanettin (2020, 17 Nisan), “Libya’da Denge Değişiyor mu?”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/04/17/libyada-denge-degisiyor-mu>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020

DURAN, Burhanettin (2020, 12 Mayıs), “Libya Krizi Nereye?”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/05/12/libya-krizi-nereye>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020

DURAN, Burhanettin (2020, 13 Haziran), “Merkel, Macron ve Miçotakis’i İkna Edebilir mi?” <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/06/13/merkel-macron-ve-micotakisi-ikna-edebilir-mi>, Erişim tarihi: 13 Haziran 2020

- DURAN, Burhanettin (2020, 8 Şubat), “Tek eksen Milli Çıkar”, sabah.com.tr/yazarlar/duran/2020/02/08/tek-eksen-milli-cikar, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2020
- DURULUEL, Günay (2019, 19 Kasım), “”ABD ve Çin’in Yunanistan Çıkmazı”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ve-cinin-yunanistan-cikmazi-442034.html>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020
- ECE, Jale Nur (2014, 1 Aralık), “Energy Wars in the Eastern Mediterreanean”, <https://www.seanews.com.tr/energy-wars-in-the-eastern-mediterranean/139430/> Erişim Tarihi: 22 Mart 2020
- ERCİYES, Çağatay (2019, 20 Aralık), “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezlerinin Sahadaki Uygulamaları”, <http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020
- ERHAN, Çağrı (2020, 17 Mayıs), “İsrail’in Türkiye Sempatisi”, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/613628.aspx>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2020
- ERGİN, Sedat (2019, 10 Aralık), “Akdeniz’deki Krizin Merkez Üssü Yoksa Meis Adası mı?”, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/akdenizdeki-krizin-merkez-ussu-yoksa-meis-adasi-mi-41393592>, Erişim Tarihi: 29 Haziran 2020
- ERKUŞ, Sevil (2019, 30 Kasım), “Komşuları Panikleten Harita”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/komsulari-panikleten-harita-41386108>, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2020
- ERSOY, Mehmet Akif (2019, 15 Aralık), “Doğu Akdeniz ve Libya Meselesi Nedir, Ne Değildir?”, <https://www.haberturk.com/yazarlar/mehmet-akif-ersoy-2548/2549600-dogu-akdeniz-ve-libya-meselesi-nedir-ne-degildir>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020
- EVRIPIDOU, Stefanos (2012, 1 Ağustos), “Turkey Warns 15 Countries to Stay away from Cyprus Gas”, <http://www.lawyersincyprus.com/news-read/turkey-warns-15-countries-to-stay-away-from-cyprus-gas->, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020
- FAROUK, Menna A.(2019, 18 Kasım), “Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Arasındaki Askeri İşbirliği Artıyor”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2019/11/egypt-cyprus-greece-naval-drills-tension-turkey.html>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020
- FISKE, Gavriel (2014, 25 Mart), “Iran Scenerio at Israel, US, Greece Naval Exercise”, <https://www.timesofisrael.com/israel-us-and-greece-beg-in-naval-exercises/>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020

- GELDİ, Mahmut (2019, 11 Aralık), “Lübnan ile İsrail’in Deniz Sınırı Anlaşmazlığı Yine Gündemde” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-ile-israilin-deniz-siniri-anlasmazligi-yine-gundemde/1670413>, Erişim Tarihi: 16 Mart 2020
- GENÇ, Durmuş (2019, 7 Mart), “Mavi Vatan’daki Dev Tatbikat Göz Kamaştırdı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- GOMAA, Ahmed (2020, 17 Ocak), “Türkiye Karşıtı Libya Cephesi Giderek Büyüyor”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2020/01/cairo-ministerial-meeting-libya-crisis-anti-turkey-alliance.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020
- GROSS, Judah Ari (2020, 14 Ocak), “In First, Turkey Leader’s Hostility Noted as “Challenge” in Annual Intel Report”, <https://www.timesofisrael.com/in-first-turkey-included-as-threat-in-idfs-annual-intel-assessment/>, Erişim Tarihi: 4 Mart 2020
- GÜLER, Gökhan (2019, 8 Mayıs), “NATO Krizi, PESCO ve Doğu Akdeniz”, <https://habergunes.com/nato-krizi-pesco-ve-dogu-akdeniz/18495/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- GÜRDENİZ, Cem (2018, 14 Ekim), “Doğu Akdeniz’de MEB Sınırımız Acilen İlan Edilmelidir”, <https://www.aydinlik.com.tr/dogu-akdeniz-de-meb-sinirimiz-acilen-ilan-edilmelidir-cem-gurdeniz-kose-yazilari-ekim-2018>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020
- HATİPOĞLU, Mehmet (2020, 9 Haziran), “Yunanistan ve İtalya MEB Anlaşması İmzaladı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-ve-italya-meb-anlasmasi-imzaladi/1870790>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2020
- HOSNY, Hagar (2019, 20 Aralık), “Mısır, Türkiye-Libya Anlaşmasının Ardından Harekete Geçti”, <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/12/oil-gas-maritime-border-security-turkey-libya-egypt.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020
- HOSNY, Hagar (2019, 17 Ekim), ““What’s behind Egypt Meeting with Greece, Cyprus at this Time?””, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/10/timing-egypt-greece-cyprus-meeting-to-show-political-support.html>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2020
- İÇGEN, Levent (2012, 5 Kasım), “Doğu Akdeniz ve Ege’de İki Büyük Tatbikat”, <http://www.gazetevatan.com/dogu-akdeniz-ve-ege-de-iki-buyuk-tatbikat--491230-gundem/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020
- İNAL, Gül (2019, 12 Aralık), “Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Türkiye ve Libya”, <https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdeniz-enerji-denkleminde-turkiye-ve-libya/>, Erişim Tarihi: 9 Haziran 2020

- İNAT, Kemal (2020, 13 Haziran), “Ortadoğu İttifakları –III- Türkiye’nin İttifakları”, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/613964.aspx>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- İNAT, Kemal (2020, 6 Haziran), “Orta Doğu İttifaklarını Anlamak”, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/613864.aspx>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020
- İNAT, Kemal (2018, 24 Kasım), “PESCO ve NATO: Hangisi daha İleri İş Birliği?”, <https://www.setav.org/pesco-ve-nato-hangisi-daha-ileri-is-birligi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- İNAT, Kemal (2020, 27 Haziran), “Yunanistan’ın Libya Politikası”, <https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-kemal-inat/614173.aspx>, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020
- KALABALIK, Aydoğan (2019, 18 Aralık), “Mısır Yönetiminden Türkiye-Libya Mutabakat Muhtıralarına Karşı Hamle”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-yonetiminden-turkiye-libya-mutabakat-muhtiralarina-karsi-hamle/1677507>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- KAMPOURIS, Nick (2020, 7 Şubat), “Greece, France an US Send Message of Strenght in “Alexander the Great” Military Exercise”, <https://greece.greekreporter.com/2020/02/07/greece-france-and-us-send-message-of-strength-in-alexander-the-great-military-exercise/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- KAMPOURIS, Nick (2020, 11 Şubat), “Italian Navy Frigate Conducts Military Exercises with Cyprus off Larnaca”, <https://greece.greekreporter.com/2020/02/11/italian-navy-frigate-conducts-military-exercises-with-cyprus-off-larnaca/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- KARAGÜL, Asya (2019, 30 Kasım), “Türkiye’den Yeni Sykes-Picot’a Libya Darbesi”, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2920443-turkiyeden-yeni-sykes-picota-libya-darbesi>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020
- KARAN, Ceyda (2019, 22 Mart), “Kıbrıs Üzerinden Doğu Akdeniz’de Türkiye ile Rusya’ya karşı Cepheleşme Oluşturulmaya Çalışılıyor”, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201903221038411563-abd-pompeo-israil-yunanistan-kibris-zirve-turkiye/, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020
- KARBUZ, Sohbet (2019, 28 Ocak), “Doğu Akdeniz Gaz Forumu”, <http://petroturk.com/makale/dogu-akdeniz-gaz-forumu>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020
- KARBUZ, Sohbet (2019, 22 Temmuz), “Doğu Akdeniz Gazı Kıyamet Koparmaya Değer mi?”, <http://petroturk.com/gaspower/dogu-akdeniz-gazi-kiyamet-koparmaya-deger-mi>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020

- KARDAŞ, İdris (2018, 15 Ekim), “Mutlak Müttefik Yoktur”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/aktuel/idris-kardas/2018/10/15/mutlak-muttefik-de-yoktur>, Erişim Tarihi: 25 Haziran 2020
- KISACIK, Sina (2013, 16 Ağustos), “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Yatakları: Yeni Bir Jeopolitik Mücadele sahası mı?”, <http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogu-akdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020
- KİŞİ, Levent ve Ali Rıza Akkır (2014, 9 Kasım), “Mavi Balina-2014 Fiili Deniz davet Tatbikatı”, <https://www.hurriyet.com.tr/mavi-balina-2014-fiili-deniz-davet-tatbikati-37000207>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020
- KOKKINIDIS, Tasos (2019, 13 Ekim), “France, Cyprus Joint Naval Exercises Seen as Message to Turkey”, <https://greece.greekreporter.com/2019/10/13/france-cyprus-joint-naval-exercises-seen-as-message-to-turkey/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- KOKKINIDIS, Tasos (2020, 30 Ocak), “France Sends Warships in Support of Greece Against Turkish Aggression”, <https://greece.greekreporter.com/2020/01/30/france-sends-warships-in-support-of-greece-against-turkish-aggression/>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- KOKKINIDIS, Tasos (2020, 6 Mayıs), “Greece to Acquire Israeli Drones for Border Defense”, <https://greece.greekreporter.com/2020/05/06/greece-to-acquire-israeli-drones-for-border-defense/>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020
- KOKKINIDIS, Tasos (2018, 21 Ekim), “What If Greece Extends Its Territorial Waters to 12 Miles in the Aegean?”, <https://greece.greekreporter.com/2018/10/21/what-if-greece-extends-its-territorial-waters-to-12-miles-in-the-aegean/>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020
- KOROLOGOU, Maria (2013, 4 Ekim), “Greece, Israel to Perform Joint Aeronautical Exercises”, <https://greece.greekreporter.com/2013/10/04/greece-israel-to-perform-joint-aeronautical-exercises/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020
- KÜÇÜK, Gökçe ve Büşranur Beğçecanlı (2019, 20 Ağustos), “Doğu Akdeniz’de Lübnan-İsrail Anlaşmazlığı Türkiye’ye Yarayabilir”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-lubnan-israil-anlasmazligi-turkiyeye-yarayabilir/1547663>, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2020
- MERCAN, Ahmet Furkan (2020, 18 Ocak), “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu’ndan Yunaistan’a “Hafter” Tepkisi”, <https://www.aa.com.tr/tr/libya/disisleri-bakani-cavusoglundan-yunanistana-hafter-tepkisi/1706921>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020

- MEVLÜTOĞLU, Arda (2018, 7 Aralık), “Doğu Akdeniz’deki Deniz Güçleri: Rusya Federasyonu”, <https://www.marinedealnews.com/dogu-akdenizdeki-deniz-gucleri-rusya-federasyonu/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- MICHALOPOULOS, Sarantis (2020, 3 Ocak), “EU Welcomes EastMed Gas Pipe Deal as “One Option” to Strengthen Energy Security”, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-welcomes-eastmed-deal-but-highlights-further-cost-benefit-analysis/>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020
- NUROĞLU, Elif (2019, 22 Temmuz), “Kuşak-Yol Projesi Çerçevesinde Türkiye-Çin İlişkileri”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kusak-yol-projesi-cercevesinde-turkiye-cin-iliskileri/1538112>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020
- PETRAKIS, Babis (2017, 21 Mart), “Greece, Israel Sign Joint Defence Cooperation Program for 2017”, <https://greece.greekreporter.com/2017/03/21/greece-israel-sign-joint-defense-cooperation-program-for-2017/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020
- RAKİPOĞLU, Mehmet (2020, 12 Haziran), “Birleşik Arap Emirlikleri’nin Libya Stratejisi”, <https://www.libyagundemi.com/birlesik-arap-emirlikleri%E2%80%99nin-libya-stratejisi>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- RUHLUEL, Ali (2014, 11 Şubat), “İsrail Hava Kuvvetlerinin RMMO’yla Müşterek Tatbikatı Başladı”, <https://www.haberler.com/israil-hava-kuvvetleri-nin-rmmo-yla-musterek-5656753-haberi/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020
- SAĞSEN, İlhan (2019, 2 Aralık), “Türkiye-Libya Anlaşması: Doğu Akdeniz’de Jeopolitik Denklem Değişiyor.”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasi-dogu-akdeniz-de-jeopolitik-denkle-degisiyor/1661248>, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020
- SAIED, Mohamed (2019, 24 Ocak), “Kahire Merkezli Yeni Enerji Oluşumu Türkiye’ye Karşı mı Kuruldu?” <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2019/01/gas-regional-market-eastern-mediterranean-cairo-ankara.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020
- STRATAKIS, Antonios M. ve Theodore Pelagidis , “The Competitive Advantage of the Forthcoming Mediterranean Energy Hub and its Implementation Alternatives: the EastMed Pipeline or an LNG Terminals Network?”, <https://www.haee.gr/media/5378/stratakis-pelagidis.pdf>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020
- ŞAHİN, İsmail (2019, 23 Kasım), “İngiltere ve Doğu Akdeniz”, <https://www.karabukanahaber.com/yazarlar/doc-dr-ismail-sahin/ingiltere-ve-dogu-akdeniz-krizi/372/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2020
- ŞAHİN, İsmail (2020, 6 Haziran), “Yunanistan’da Libya Paniği”, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/yunanistanda-libya-panigi-haber-1546312/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020

ŞİHMANTEPE, Aydın (2018, 27 Mayıs) , “Ege Denizi’nde Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık ve kayalıklar Sorunu: Kardak Bunalımı”, <http://www.turkishgreek.org/yayinlar/makaleler/makaleler-1/item/124-aegean-sea-disputed-areas>, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020

TAŞÇIOĞLU, Ömer Lütfi (2019, 18 Ağustos), “Yunanistan’ın ve GKRY’nin ABD, İsrail Mısır Arap Cumhuriyeti (MAC), İngiltere ve Fransa ile Yaptığı Ortak Askeri Tatbikatlar”, <http://ankaenstitusu.com/yunanistanin-ve-gkrynin-abd-israil-misir-arap-cumhuriyeti-mac-ingiltere-ve-fransa-ile-yaptigi-ortak-askeri-tatbikatlar/>, Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2020

THEODOULOU, Michael (2011, 19 Eylül), “Turkey Rattles Sabres over Cypriot Natural Gas Drilling”, <https://www.thenational.ae/world/mena/turkey-rattles-sabres-over-cypriot-natural-gas-drilling-1.376835?videoId=5754807360001>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020

TİRYAKİOĞLU, Muhsin Barış (2019, 10 Mayıs), “Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi 2”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi-2/1475013>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020

TOMAR, Cengiz (2019, 5 Şubat), “Rusya, En Sıcak Denizler ve Ortadoğu”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rusya-en-sicak-denizler-ve-ortadogu/1383721>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020

TSOLAKIDOU, Stella (2012, 28 Mart), “Greece Joins Israel-US Military Exercise in Southern Mediterranean”, <https://greece.greekreporter.com/2012/03/28/greece-joins-israel-usa-military-exercise-in-southern-mediterranean/>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020

ÜLGER, İrfan Kaya (2020, 22 Şubat), “EU Aims to Restrict Turkey in Mediterranean”, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-eu-aims-to-restrict-turkey-in-mediterranean/1741620>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020

ÜLGER, İrfan Kaya (2020, 27 Haziran), “Türkiye’nin Ege Denizi’nde Tek Taraflı Münhasır Ekonomik Bölge İlan Etmesinin Kapısı Aralandı”, <http://www.bursadabugun.com/haber/turkiye-nin-ege-denizinde-tek-taraflı-munhasir-ekonomik-bolge-ilan-etmesinin-kapisi-aralandi-1306570.html>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2020

YALÇIN, Hasan Basri (2019, 16 Haziran), “Fransa’nın Doğu Akdeniz’de Söz Hakkı Yok”, <https://www.setav.org/fransanın-dogu-akdenizde-soz-hakki-yok/>, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2020

YALÇIN, Hasan Basri (2020, 26 Eylül), İstikşafi Görüşme, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hasan-basri-yalcin/2020/09/26/istiksafi-gorusme>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020

- YAŞAR, Nebahat Tanrıverdi (2019, 27 Aralık), “Libya krizi ve Akdeniz’de Derin Jeopolitik Dönüşüm”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/libya-krizi-ve-akdeniz-de-derin-jeopolitik-donusum/1685395>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- YAVUZ, Celalettin (2010, 29 Ağustos), “İsrail’in Yunanistan ile İttifak Arayışları”, <https://www.batitrakya.org/yazar/celalettin-yavuz/israilin-yunanistan-ile-ittifak-arayislari.html>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020
- YAYCI, Cihat (2020, Ocak), “Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmasının Sonuç ve Etkileri”, *Kriter Dergi*, Yıl 4, Sayı 42, <https://kriterdergi.com/yazar/cihat-yayci/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020
- YEŞİLTAS, Murat (2019, 21 Aralık), “Stratejik Esneklik”, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/murat-yesiltas/2019/12/21/gunaydan-arda-mesaji>, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020
- YILDIZ, Dursun (2015, 6 Eylül), “Ve Mısır Şah Çekti”, <https://www.enerjigunlugu.net/ve-misir-sah-cekti-15176yy.htm>, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020
- YÜZBAŞIOĞLU, Nazlı ve Tuğrul Çam (2019, 11 Aralık), “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Kıta Sahanlığımızda Bizden İzinsiz Çalışma Yapan Olursa Engelleriz”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakani-cavusoglu-kita-sahanligimizda-bizden-izinsiz-calisma-yapan-olursa-engelleriz/1670184>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “10 Soruda Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi”, 14 Haziran 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020
- “11. Büyükelçiler Konferansı Sayın Bakanımızın Açılış Konuşması”, 5 Ağustos 2019, Ankara, <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKAN/bkon2019-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020
- “200 Nautical Miles from Land: Flashpoint of the Future?” 20 Kasım 2013, <https://gcaptain.com/nautical-miles-land-flashpoint/>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2020
- “ABD’den Doğu Akdeniz’de Suları Isındıracak Yeni Hamle”, 26 Haziran 2019, <https://ab-ilan.com/abdden-dogu-akdenizde-sulari-isindiracak-yeni-hamle/>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- “ABD, Güney Kıbrıs’a 33 Yıldır Uygulanan Silah Ambargosunu Kısmi Olarak Kaldırdı”, 1 Eylül 2020, <https://tr.euronews.com/2020/09/01/abd-guney-k-br-s-a-33-y-ld-r-uygulanan-silah-ambargosunu-k-smi-olarak-kald-rd->, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2020
- ABD: Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz’deki Haklarını Destekliyoruz”, 5 Şubat 2020, <https://www.dw.com/tr/abd-k%C4%B1br%C4%B1s%C4%B1n-do%C4%9>

Fuakdenizdeki-haklar%C4%B1n%C4%B1-destekliyoruz/a-52271164, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020

“ABD, Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail Doğu Akdeniz’i Görüştü”, 27 Temmuz 2019, <https://tr.euronews.com/2019/07/27/abd-kibris-yunanistan-ve-israil-dogu-akdenizi-gorustu>, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2020

“AB’den Türkiye’ye Dört başlıkta Yaptırım”, 15 Temmuz 2019, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiyeye-d%C3%B6rtba%C5%9Fl%C4%B1kta-yapt%C4%B1r%C4%B1m/a-49601764>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

“AB: Türkiye-Libya Anlaşması Üçüncü Ülkelerin Egemenlik Haklarını İhlal Ediyor”, 13 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/ab-turkiye-libya-anlasmasi-ucuncu-ulkelerin-12713546-haberi/>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020

“Agreement between the Republic of Cyprus and Arab Republic of Egypt on the Delimitation of Exclusive Economic Zone 17 February 2003” <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2019

“Akdeniz’de Nemesis 2014 Tatbikatı Gerçekleşti”, 12 Nisan 2014, <https://www.denizhaber.net/akdenizde-nemesis-2014-tatbikati-gerceklesti-haber-54904.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020

“Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, 3 Kasım 2015, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

“Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nda İttifak Genişliyor”, 27 Nisan 2020, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2020/04/27/akdeniz-kalkani-harekatinda-ittifak-genisliyor>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020

“A Law to Provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus (2nd April 2004)” https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020

“All Information (ExceptText) for S.1102-Eastern Mediterreanean Security and Energy Partnership Act of 2019, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/all-info#subjects-content>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

“A Mediterreanean Treasure Trove,” <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

“Ankara’nın Karşı Olduğu Anlaşma İmzalandı”, 2 Ocak 2020, <https://www.dw.com/tr/ankaran%C4%B1n-kar%C5%9F%C4%B1-oldu%C4%9Fuanla%C5%9Fma-imzaland%C4%B1/a-51872597>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020

- “Argonaftis 2015 Tatbikatı Sona Erdi”, 30 Mayıs 2015, <https://www.gundemkibris.com/rum-basini/argonaftis-2015-tatbikati-sona-erdi-h116383.html>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resource of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, 12 Mart 2010, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2020
- “Atina Libya’yı Tehdit Etti Erdoğan “Zillete Boyun Eğmeyiz” Dedi”, 30 Kasım 2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/yunanistan-libyayi-tehdit-etti-erdogan-zillete-boyun-egmeyiz-dedi/5187576.html>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020
- “Bakan Dönmez: Libya ile Anlaşma Kapsamında 3-4 Ay İçinde Petrol Arama Faaliyetlerine Başlayacağız”, 30 Mayıs 2020, <https://tr.euronews.com/2020/05/30/bakan-donmez-libya-ile-anlasma-kapsaminda-3-4-ay-icinde-petrol-arama-faaliyetlerine-baslay>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “Beyaz Fırtına 2014 Tatbikatı İcra Edildi”, 30 Mayıs 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/beyaz-firtina-2014-tatbikati-icra-edildi/155156>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- “Beyaz Fırtına-2016 Tatbikatı Tamamlandı”, 30 Mayıs 2016, <https://www.savunmahaber.com/beyaz-firtina-2016-tatbikati-tamamlandi/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- “Bilgi Notu”, 15 Ekim 2018, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1465&dil=1>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- “Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu’nda Yaptıkları Konuşma”, 24 Eylül 2019, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma>, Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2020
- “Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü”, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020
- “BM, Türkiye-Libya Deniz Sınırı Anlaşmasını Tescil etti”, 1 Ekim 2020, <https://tr.euronews.com/2020/10/01/bm-turkiye-libya-deniz-s-n-r-anlasmas-n-tescil-etti>, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020
- “Comparison Results (Turkey vs Greece)”, <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=turkey&country2=greece&Submit=COMPARE>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020
- “Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Overview of the Case”, <https://www.icj-cij.org/en/case/63>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2020

- “Convention on the Continental Shelf Done at Geneva on 29 April 1958”, s. 2-3, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf, Erişim Tarihi: 25 Mart 2020
- “Cyprus, France Reportedly Agree on Use of Naval Base”, 16 Mayıs 2019, <https://www.ekathimerini.com/240536/article/ekathimerini/news/cyprus-france-reportedly-agree-on-use-of-naval-base>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- “Cyprus Participates for First Time in Noble Dina Exercise”, 30 Mart 2017, <http://www.parikiaki.com/2017/03/cyprus-participates-for-first-time-in-noble-dina-exercise/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2020
- “Çok uluslu “Nemesis 2019” Tatbikatı Dün İcra edildi”, 14 Kasım 2019, <http://www.detaykibris.com/cok-uluslu-nemesis-2019-tatbikati-dun-icra-edildi-202075h.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Çözumsuzlüğün Nedeni İngiltere”, 26 Ağustos 2012, <http://www.pressmedya.com/avrupa/10696/cozumsuzlugun-nedeni-ingiltere.html>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020
- “Denizkurdu-2015 Tatbikatı”, 23 Mayıs 2015, <https://www.haberler.com/denizkurdu-2015-tatbikati-7339219-haberi/>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- “Denizkurdu-2017 Tatbikatı Başarıyla Tamalandı”, 26 Mayıs 2017, <https://www.savunmahaber.com/denizkurdu-2017-tatbikati-basariyla-tamamlandi/>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya’yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan’ın ve Mısır’ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı”, SC-73, 1 Aralık 2019, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2020
- “Doğu Akdeniz 2013 Davet Tatbikatı”, 4 Kasım 2013, <https://www.denizhaber.net/dogu-akdeniz-2013-davet-tatbikati-haber-51893.htm>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020
- “Doğu Akdeniz-ABD Dışişleri Bakanı Pompeo: Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Sondaj Faaliyetleri Yasa Dışı, Hiçbir Ülke Avrupa’yı Rehin Alamaz”, 5 Ekim 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49944636>, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2020
- “Doğu Akdeniz-2015 Davet Tatbikatı’na Türkiye Ev Sahipliği Yaptı”, 10 Kasım 2015, <https://www.savunmahaber.com/dogu-akdeniz-2015-davet-tatbikatina-turkiye-ev-sahipligi-yapti/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020
- “Doğu Akdeniz-2017 Davet Tatbikatı”, 8 Kasım 2017, <https://www.haberler.com/dogu-akdeniz-2017-davet-tatbikati-10219525-haberi/>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

- “Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatı Tamamlandı”, 20 Kasım 2019, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/dogu-akdeniz-2019-davet-tatbikati-tamamlandi-442239.html>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- “Doğu Akdeniz’de Askeri Tatbikat Başlattılar”, 12 Aralık 2019, <https://dogruhaber.com.tr/haber/630170-dogu-akdenizde-askeri-tatbikat-baslattilar/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Doğu Akdeniz Gaz Forumu, Bölgesel Enerji İttifakına Dönüştü”, 17 Ocak 2020, <https://www.kibrisgenctv.com/guney/dogu-akdeniz-gaz-forumu-bolgesel-enerji-ittifakina-donustu-h62344.html>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- “Doğu Akdeniz-Rusya: Kıbrıs’ın Egemenliği İhlal Edilmemeli”, 9 Temmuz 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48917130>, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020
- “Doğu Akdeniz Ülkeleri Kahire’de Gaz Forumu Kurmayı Kabul Etti”, 25 Temmuz 2019, <https://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=25072019&id=f4907a7e-d39f-44fc-b3e9-41c5ab0c4250>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- “Eastern Mediterrenean Pipeline Project”, <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020
- “EastMed: Belirsizliklerle Dolu Boru Hattı Projesi”, 3 Ocak 2020, <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020
- “EastMed Orta ve Uzun Vadeli Bir Seçenek Olamaz”, 18 Ocak 2020, <https://www.bik.gov.tr/eastmed-orta-ve-uzun-vadeli-bir-secenek-olamaz/>, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020
- “Egypt, Greece Concluded Joint military Exercise Medusa 5”, 5 Kasım 2017, <https://www.israeldefense.co.il/en/node/31589>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020
- “Egypt, Greece and Cyprus Implement Joint Air and Maritime Training Medusa 9”, 3 Kasım 2019, <https://www.elwatannews.com/news/details/4406659>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “El Watan Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Arasında “Kahire Bildirgesi” Metni Yayınlandı”, 8 Kasım 2014, <https://www.elwatannews.com/news/details/593348>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020
- “EOKA Nedir” <https://www.analizportal.com/eoka-nedir/>, 9 Nisan 2018, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2020

- “Erdoğan: Doğu Akdeniz’de Libya’yla İşbirliğimizi Genişletmeyi Hedefliyoruz”, 4 Haziran 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52919009>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “Exercise INIOHOS 2016” 2 Mayıs 2016, <https://www.milavia.net/specials/iniohos-2016-andravid/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Exercise INIOHOS 2018”, 15 Nisan 2018, <https://www.milavia.net/specials/iniohos-2018-andravid/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Fransa Doğu Akdeniz’e Yerleşiyor” 13 Şubat 2019, <https://www.dw.com/tr/fransa-do%C4%9Fu-akdenize-yerle%C5%9Fiyor/a-47490681>, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020
- “Fransa'nın Evangelos Florakis Deniz Üssü'nü kullanma hakkını elde ettiği haberlerinin asılsız olması durumunda Fransa'yı bu iddiaları yalanlamaya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni de tehlikeli ittifaklardan uzak durmaya davet ettiklerine ilişkin açıklaması” 29 Mayıs 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=78225, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020
- “Fransa'nın Güney Kıbrıs'ta Deniz Üssü Konusunda Anlaştığı İddia Edildi”, 16 Mayıs 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/fransanın-guney-kibris-deniz-ussu-konusunda-anlastigi-iddia-edildi-41216277>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020
- “Fransızları Akdeniz’de Türkiye Korkusu Sardı! Hava ve Denizde Askeri Güçler Birleşiyor”, 26 Temmuz 2020, <https://www.haberler.com/fransizlari-akdeniz-de-turk-korkusu-sardi-13453668-haberi/>, Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2020
- “Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)”, http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 19 Ocak 2020
- “Greece”, *Country Overview and Assesment*, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/greece_climate_change_en.pdf, Erişim Tarihi: 19 Mart 2020
- “Güney Kıbrıs Doğu Akdeniz’de Tatbikat Üstüne Tatbikat Yapıyor!”, 3 Temmuz 2015, <https://www.denizhaber.net/guney-kibris-dogu-akdenizde-tatbikat-ustune-tatbikat-yapiyor-haber-62722.htm>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Güney Kıbrıs’ta Üçlü Zirve”, 29 Nisan 2015, <http://www.mynet.com/haber/dunya/guney-kibrista-uclu-zirve-1815922-1>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020
- “Güney Kıbrıs ve Çin Arasında Savunma İşbirliği Anlaşması İmzalandı”, 27 Nisan 2011, <https://www.tuicakademi.org/guney-kibris-ve-cin-arasinda-savunma-isbirligi-anlasmasi-imzalandi/>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2020

- “Iniochos 2014”, <https://www.haf.gr/en/structure/htaf/air-tactics-center/iniochos/archives/iniochos-2014/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Iniochos 2015”, <https://www.haf.gr/en/structure/htaf/air-tactics-center/iniochos/archives/iniochos-2015/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Iniochos 2017 Exercise” 28 Mart 2017, <https://www.haf.gr/en/2017/03/iniochos-2017-exercise/>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Israel Defence Forces: Greece-US-Israel Joint Military Training”, Mart 2014, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/greece-u-s-israel-joint-military-training>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020
- “Israel Foreign Ministry” Resmi Twitter Hesabı, 4 Aralık 2019, <https://twitter.com/IsraelMFA>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- “İsrail ile Türkiye Arasında Yeni bir Kriz daha Doğdu”, 20 Aralık 2010, <https://www.dunyabulteni.net/dis-politika/israil-ile-turkiye-arasinda-yeni-bir-kriz-daha-dogdu-h140065.html>, Erişim Tarihi: 6 Mart 2020
- “İsrail’in Kanatları Altında Sondaj”, 20 Eylül 2011, <https://www.ntv.com.tr/dunya/israilin-kanatlari-altinda-sondaj>, Hqg66tNl3UWvsmtB-luDXg, Erişim Tarihi: 8 Mart 2020
- “İsrail Rum Kesiminde Tatbikat Yaptı”, 15 Aralık 2011, <https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-rum-kesiminde-tatbikat-yapti>,Ns9flgkcuW0MNdTacXvQw, Erişim Tarihi:8 Mart 2020
- “İşte Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Boy Gösteren Yerli Araştırma Gemileri”, 30 Ocak 2020, <https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2020/01/30/iste-turkiyenin-dogu-akdenizde-boy-gosteren-yerli-arastirma-gemileri>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020
- “İttifak Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1960)”, http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa, Erişim Tarihi:19 Ocak 2020
- “Kanuni Sondaj Gemisinin Taşucu’ndaki Bekleyişi Sürüyor”, 7 Haziran 2020, <https://www.haberturk.com/mersin-haberleri/78525730-kanuni-sondaj-gemisinin-tasucundaki-bekleyisi-suruyor>, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2020
- “Kardak Krizi’nin 24. Yılı”, 31 Ocak 2020, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/kardak-krizinin-24-yili>, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020
- “Kıbrıs”, <http://kibris.gen.tr/kibris/node/1>, 25 Temmuz 2018, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020
- “Kıbrıs’ın Sosyal, Ekonomik ve Siyasi Tarihi”, *KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi İnternet Sitesi*, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrisin-sosyal-ekonomik-ve-siyasi-tarihi/>, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020

- “Kıbrıs Konusunda Türkiye’nin Yeni Açılımı”, 24 Ocak 2006, http://www.mfa.gov.tr/kibris-konusunda-turkiye_nin-yeni-acilimi-.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2020
- “Kıbrıs Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma (1960)”, http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960__ingilizce_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 19 Ocak 2020
- “Kıbrıs Limanlarını Rus Donanmasına açıyor”, 26 Şubat 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_kibris_liman, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020
- “Kıbrıs Meselesi’nin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı”, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020
- “Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları (North Sea Continental Shelf Cases, Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands, 1969)”, 16 Ocak 2017, <https://uluslararasıhukukcalismalari.wordpress.com/2017/01/16/kuzey-denizi-kita-sahanligi-davalari-north-sea-continental-shelf-cases-federal-republic-of-germany-v-denmark-and-the-netherlands-1969/>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2020
- “Libya’dan son dakika Türkiye Hamlesi! ABD’den Sürpriz Açıklama Geldi!”, 21 Aralık 2019, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2927016-libyadan-son-dakika-turkiye-hamlesi-abdden-de-surpriz-aciklama-geldi>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- “Libyan Political Agreement”, <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf>, 17 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020
- “Mahkûmlar İkilemi”, http://uliwiki.org/index.php?title=Mahk%C3%BBmlar_ikilemi, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2019
- “Malta-Libya Kıta Sahanlığı Davası (Continental Shelf Case, Malta vs. Libya, 1985)” 27 Şubat 2017, <https://uluslararasıhukukcalismalari.wordpress.com/2017/02/25/malta-libya-kita-sahanligi-davasi-continental-shelf-case-malta-vs-libya-1985/>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2020
- “Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) Overview of the Case”, <https://www.icj-cij.org/en/case/132>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2020
- “Mavi Balina-2016 Davet Tatbikati tamamlandı”, 28 Kasım 2016, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mavi-balina-2016-davet-tatbikati-tamamlandi-285179.html>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020

- “Mavi Vatan-2019 Tatbikatında Amfibi Çıkarma Harekâtı Başladı”, 5 Mart 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/mavi-vatan-2019-tatbikatinda-amfibi-cikarma-harekati-basladi?page=1>, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020
- “Medusa Askeri Tatbikatına 2020 İtibariyle Fransa da katılacak”, 8 Kasım 2019, https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n302625-medusa-asker-tatbikatina-2020-itibariyla-fransa-da-katilacak, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi”, 8 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi>, Erişim Tarihi: 3 Mart 2020
- “Miçotakis’ten Türkiye’ye Küstah Tehdit: Askeri Olarak Cevap Vereceğiz”, 14 Ocak 2020, <https://www.haberler.com/micotakis-ten-kustah-tehdit-turkiye-ye-askeri-12813953-haberi/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- “Military Personnel on the Army’s Conduct of the Largest Maneuver in the Mediterreanean: a Deterrent Message”, 10 Kasım 2019, <https://www.elwatannews.com/news/details/4412466>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Milli Savunma Bakanlığı “Kararlılık 2019” Tatbikatının Görüntülerini Paylaştı”, 17 Eylül 2019, <https://www.haberler.com/msb-deniz-kuvvetleri-komutanligi-nin-kararlilik-12434596-haberi/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- “MSB: Akdeniz Kalkanı Harekâtı Uluslararası Boyut kazandı”, 23 Nisan 2020, <https://aydinlik.com.tr/haber/msb-akdeniz-kalkani-harek%C3%A2ti-uluslararası-boyut-kazandı-206270>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020
- “Nemesis 2018 Tatbikatı Yapıldı”, 1 Kasım 2018, <https://www.haberherdakika.com/rum-basini/nemesis-2018-tatbikati-yapildi-h6539.html>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- No:39- “Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması Hk.” http://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2020
- No:83, “Statement Regarding the Claims of the GCASC on Hydrocarbon Resources in the Eastern Mediterranean”, 23 Mart 2013, http://www.mfa.gov.tr/no-83_-23-march-2013_-statement-regarding-the-claims-of-the-gcasc-on-hydrocarbon-resources-in-the-eastern-mediterranean.en.mfa, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2020
- No: 288, “İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk.” 21 aralık 2010, http://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 6 Mart 2020
- “Note Verbale Dated 24 February 2005 Addressed to the Secretary-General Concerning Turkey’s Objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of

- 17 February 2003”, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2020
- “Piri Reis Sismik çalışmalarını tamamladı”, 2 Kasım 2011, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/piri-reis-sismik-calismalarini-tamamladi-19150231>, Erişim Tarihi: 10 Mart 2020
- “Rum Basınından Büyük İddia!”, 26 Ağustos 2012, <https://www.dunyabulteni.net/kibris/rum-basinindan-buyuk-iddia-h224103.html>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020
- “Rumların Aradığı Destek İngiltere’den Geldi”, 22 Mayıs 2019, <http://www.haber7.com/dunya/haber/2862711-rumlarin-aradigi-destek-ingiltereden-geldi>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020
- “Rusya Kamışlı’da Askeri Üs Kurdu”, 14 Kasım 2019, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/rusya-kamisli-da-askeri-us-kurdu-6079472>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- “SC-1, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un EastMed Projesine İlişkin Anlaşmanın İmzalanması Hakkındaki Soruya Cevabı”, 2 Ocak 2020, http://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ili%C5%9Fkin-anlasmanin-imzalanmasi-hk-sc.tr.mfa, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2020
- “Son Dakika: ABD’den Türkiye-Libya Anlaşmasına Dair Açıklama: Endişe Duyuyoruz”, 21 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/abd-den-turkiye-libya-anlasmasina-dair-aciklama-12741151-haberi/>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020
- “Son Dakika: Bakan Çavuşoğlu’ndan Yunanistan Mısır Anlaşmasına Tepki: Türkiye ve Libya’nın Kıta Sahaneliği İhlal Ediliyor”, 6 Ağustos 2020, <https://www.haberler.com/son-dakika-disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-13485392-haberi/>, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020
- “Son Dakika: Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz hayalleri Suya Düştü! Şirketler Arama Faaliyetlerini Durdurdu...”, 8 Mayıs 2020, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/05/08/son-dakika-rum-yonetiminin-dogu-akdeniz-hayalleri-suya-dustu-sirketler-arama-faaliyetlerini-durdurdu>, Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2020
- “T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum”, 30 Haziran 2016, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/katilim_muzakerelerinde_mevcut_durum_karti-_08072019-_tr.pdf, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Turkey’s Energy Profile and Strategy”, <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020

- “T.C. Resmi Gazete”, 7 Ekim 1920, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6029.pdf>, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020
- “TDK’ya Göre İstiksafi Ne Demek?” 23 Eylül 2020, <https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/tdkya-gore-istiksafi-ne-demek-2742253>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020
- “To Promote Security and Energy Partnerships in the Eastern Mediterreanean, and for other Purposes”, *In the Senate of the United States*, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/eastern%20med%20res.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020
- “TSK’dan Denizlerde ‘Beyaz Fırtına Tatbikatı’”, 14 Mayıs 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tskdan-denizlerde-beyaz-firtina-tatbikati/1144465>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2020
- “Turkey Besieges Greece from Ionian, Cretan&Aegean-Reconstructs Its Naval Base in Avlova”, 27 Mayıs 2020, https://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/toyrkia/882108_i-toyrkia-kyklonei-tin-ellada-apo-ionio-kritiko-aigaio-anakataskeyazei, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020
- “Turkish Drilling in Cypriot Claimed Waters”, 6 Mayıs 2019, <https://www.state.gov/turkish-drilling-in-cypriot-claimed-waters/>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2020
- “Türkiye-Libya Anlaşması İngilizleri Rahatsız Etti: Hoş Karşılanmayacak”, 12 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/turkiye-libya-anlasmasi-ingilizleri-rahatsiz-etti-12713089-haberi/>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020
- “Türkiye’nin Kıyı Uzunlukları Nedir?” <https://turkiyenin-kiyi-uzunluklari.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2020
- “Türkiye’nin Akdeniz’de NAVTEX İlanı sonrası Yunanistan Savunma Bakanı, ABD Savunma Bakanı’nı Aradı”, 22 Temmuz 2020, <https://www.haberler.com/abd-ve-yunanistan-savunma-bakanlari-telefonda-13439828-haberi/>, Erişim Tarihi: 24 Temmuz 2020
- “Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İstiksafi Görüşmeler Hakkında Neler Biliniyor?” 24 Eylül 2020, <https://www.haberler.com/turkiye-ve-yunanistan-arasindaki-istiksafi-13622523-haberi/>, Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020
- “Tutsak İkilemi”, 12 Mart 2014, <http://www.tuicakademi.org/tutsak-ikilemi/>, Erişim Tarihi:22 Aralık 2019
- “United Nations Convention on the Law of the Sea”, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, ss.129-137, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020

- “Üst Üste Dikkat Çeken Hamleler! Türkiye’nin Savaşta Yeri Sağlamlaştı”, 11 Haziran 2020, <https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2984234-ust-uste-dikkat-ceken-hamleler-turkiyenin-savastaki-yeri-saglamlasti>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “Verbal Note”, 20 Şubat 2013, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mart 2020
- “Yunanistan AB’nin Sevilla Haritasını Uygulamaya Koydu”, 11 Ocak 2013, <http://www.topraksuenerji.com/genel/yunanistan-abnin-sevilla-haritasini-uygulamaya-koydu.html>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020
- “Yunanistan’da İniohos 2019 tatbikatı”, 17 Nisan 2019, <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/yunanistanda-iniohos-2019-tatbikati>, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020
- “Yunanistan’dan Türkiye’ye Karşı ABD Hamlesi! Askeri Anlaşmalar Parlamentoda Kabul Edildi.”, <https://www.haberler.com/yunanistan-dan-turkiye-ye-karsi-abd-hamlesi-12873817-haberi/>, 31 Ocak 2020, Erişim Tarihi: 1 Şubat 2020
- “Yunanistan Eski Dışişleri Bakanı Bakoyannis: Türkiye ile Savaşa Girersek Yalnız Kalırız”, 10 Aralık 2019, <https://www.haberler.com/yunanistan-eski-disisleri-bakani-bakoyannis-12705263-haberi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Mısır Deniz sınırlarının Belirlenmesi için Diyaloğu Sürdürecektir”, <https://tr.sputniknews.com/politika/201504291015249459/>, 29 Nisan 2015, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020
- “Yunanistan’ın “İniochos 2019” Tatbikatı Ege ve Akdeniz’de Başladı”, 2 Nisan 2019, <https://www.csavunma.com/yunanistanin-iniochos-2019-tatbikati-ege-ve-akdenizde-basladi/>, Erişim Tarihi: 8 Mart 2020
- “Yunanistan, Kıbrıs ve Mısır “Medusa 8” Ortak Tatbikatına Başladı”, 12 Nisan 2019, <http://www.trmilitarynews.com/yunanistan-kibris-ve-misir-medusa-8-ortak-tatbikatina-basladi/>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2020
- “Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de “Medusa 8” Tatbikatını İcra Etti”, 21 Nisan 2019, <https://www.csavunma.com/yunanistan-misir-ve-guney-kibris-dogu-akdenizde-medusa-8-tatbikati-icra-etti/>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020
- “Yunanistan, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Yaptığı Lisans Başvurusunu AB’ye Şikâyet Etti”, 4 Haziran 2020, <https://www.haberler.com/yunanistan-turkiye-nin-dogu-akdeniz-de-yaptigi-13291764-haberi/>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020
- “Yunan Tahriki-9”, 4 Kasım 2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/yunan-tahriki-9-3512926>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2020

“Zohr Gas Field, Mediterranean Sea”, <https://www.nsenergybusiness.com/projects/zohr-gas-field-mediterranean-sea/>, Erişim Tarihi: 7 Mart 2020

Gazete Kaynakları

ARCAYÜREK, Cüneyt, *Johnson'un Mektubu*, Hürriyet, 13 Ocak 1966

“Balkan Misakının Metni”, Cumhuriyet, 12 Şubat 1934

“F. Köprülü'nün Dış Siyasete Dair İzahatı”, *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1950

Diğer Kaynaklar

DUNDUA, Nugzar, *Delimitation of Maritime Boundries between Adjacent States*, United Nations-The Nippon Foundation Fellow, 2006-2007

KARBUZ, Sohbet, “Doğu Akdeniz’de Ne Kadar Doğal Gaz Var?” *Bilkent Enerji Notları No.12*, Bilkent Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, Temmuz 2019

“Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey)”, International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Judgment of 19 December 1978

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu’da Yunan Mezalimi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu.30

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara, 2001

Convention on the Continental Shelf 1958, Done at Geneva on 29 April 1958. Entered into force on 10 June 1964. United Nations, Treaty Series, Vol. 499

“Copenhagen European Council 12 and 13 December 2002 Presidency Conclusions”, *Council of European Union, Brussels*, 29 January 2003, 15917/02

Delimitation of the Continental Shelf Between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (UK,France)”, *Reports of International Arbitral Awards*, Volume.XVIII, 30 June 1977-14 March 1978, United Nations, 2006

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı.11, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ankara, Kasım 1984

“Digest of International Cases on the Law of the Sea” *Division of Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs*, United Nations, New York, 2006

European Council, *Presidency Conclusions*, Dublin, 25 and 26 June 1990

“Güney Çin Denizi Tahkim Davası (Filipinler Cumhuriyeti/Çin Halk Cumhuriyeti)”, (Çev) Selahattin Doğan, *Küresel Bakış*, Cilt.6 Sayı.21, 2016, ss. 21-38

- I.C.J. Reports 1969* , “North Sea Continental Shelf, Judgment”
- I.C.J. Reports 1982* , “Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgment”
- I.C.J. Reports 1984* , “Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area, Judgment”
- I.C.J. Reports 1985* , “Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment”
- I.C.J. Reports 1993* , “Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, Judgment”
- I.C.J. Reports 2001* , “Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Merits, Judgment
- I.C.J. Reports 2007* , “Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment”
- I.C.J. Reports 2009* , “Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment”
- I.C.J. Reports 2012* , “Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment”
- I.C.J. Reports 2018* , “Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua) and Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos (Costa Rica v. Nicaragua), Judgment”
- International Tribunal for the Law of the Sea* , “Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary Between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal Judgment”, No.16, 2012
- “Second Stage of the Proceedings Between Eritrea and Yemen (Maritime Delimitation)”, *Reports of International Arbitral Awards* Volume.XXII, United Nations, 2006, ss.335 410
- TBMM Zabıt Ceridesi*, B: 33, O: 4, 23.01.1950
- The Law of the Sea: Regime of Islands Legislative History of Part VIII (Article 121) of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, Office for Ocean Affairs and the Law of the Sea, United Nations, New York, 1988
- “The Turkish Aid Program,” *United States Government Printing Office*, Department of State Publication 3014, Washington, 1948
- Treaty between Australia and the Independent State of Papua New Guinea Concerning Sovereignty and Maritime Boundaries in the Area between the Two Countries*,

Including the Area Known as Torres Strait, and Related Matters, 18
December 1978

Yearbook of the United Nations 1974, Volume.28

Yearbook of the United Nations 1982, Volume.36, United Nation Publication, New York,
1986, Chapter III, ss. 178-247

Yearbook of the United Nations 1983, Volume.37

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Tekirdağ'ın Şarköy ilçesinde doğan Harun IŞIK, ilk ve orta öğrenimini Tekirdağ'da tamamlamıştır. 2005 yılında Anadolu Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı'ndan mezun olduktan sonra Türkiye'nin çeşitli illerinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda öğretmenlik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Bu görevleri esnasında koordinatörlük dâhil birçok ulusal ve uluslararası projede görev almıştır. 2017 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler lisans eğitimini tamamlamış, ardından başladığı Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Hâlihazırda Kocaeli/İzmit Mimar Sinan Ortaokulu Müdürlüğü'nün yanında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Avrupa Birliği ile birlikte yürüttüğü Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) Kocaeli İl Koordinasyon Ekibi'nde görev yapmaktadır.